

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

TÜRK KONSEYİ'NİN 10. YILI ÖZEL SAYISI
SPECIAL ISSUE: 10th. ANNIVERSARY of TURKIC COUNCIL

SONBAHAR AUTUMN 2019 • SAYI NUMBER 91

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

GÜZ AUTUMN 2019 • SAYI NUMBER 91

Sahibi Owner
Ahmet Yesevi Üniversitesi Adına Mütevelli Heyet Başkanı
Prof. Dr. Musa YILDIZ

Yayın Yönetmeni Editor in Chief
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ

Yayın Kurulu Editorial Board
Prof. Dr. Yunus KOÇ
Prof. Dr. Ali Ekber ŞAHİN
Doç. Dr. Tuba DURMUŞ
Dr. Murat YILMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor
Emine Sıdıka TOPTAŞ

Teknik Redaksiyon Redaction
Doç. Dr. Tuba DURMUŞ

Özetlerin İngilizcesi English Abstracts
Ebru SEVEN

Özetlerin Rusçası Russian Abstracts
Liliya SATTAROVA

Yönetim Merkezi Management Center
Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad.
Nu: 30 06490 Bahçelievler / ANKARA
Tel : (0 312) 216 06 00 • Faks : (0 312) 216 06 09
www.ayu.edu.tr
bilig.yesevi.edu.tr • e-posta: bilig@yesevi.edu.tr

Abonelik Subscription
bilig@yesevi.edu.tr

Abone Bedeli
Yurt içi (Yıllık) : 100 TL (Öğretim üyesi, öğretmen ve öğrencilere %50 indirimlidir)
Yurt dışı (Yıllık) : 150 ABD Dolan

Yayın Türü
3 aylık, yaygın, süreli

Baskı Printed by
MERKEZ Repro-Basım-Yayın Ltd. Şti.
+90 (312) 384 78 98
www.merkezrepro.com

Basım Yeri: ANKARA
Basım Tarihi: 22/10/2019

ISSN: 1301-0549

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdüldacan AKMATALİYEV
Millî Bilimler Akademisi /Kırgızistan

Prof. Dr. Ramiz ASKER
Bakü Devlet Üniversitesi/Azerbaycan

Prof. Dr. Viktor BUTANAYEV
Hakas Katanov Devlet Üniversitesi /
Rusya Federasyonu

Prof. Dr. Nurettin DEMİR
Hacettepe Üniversitesi/TÜRKİYE

Prof. Dr. Edward FOSTER
Talisman/ABD

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Osman HORATA
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Lars JOHANSON
Mainz Üniversitesi/Almanya

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. M. Akif KİREÇCİ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Rafael MUHAMMEDİNÖV
Bilimler Akademisi/Rusya Federasyonu

Prof. Dr. Mahir NAKİP
Çankaya Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY
Uludağ Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Cengiz TOMAR
Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan

Prof. Dr. Refik TURAN
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Musa YILDIZ
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.
The opinions and views expressed in the articles are the authors' solely and do not reflect the views of the Ahmet Yesevi University Board of Trustees.

Saygıdeğer okurlar,

Oluşum süreci 1992'de düzenlenen Ankara Zirvesi ile başlayan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi 3 Ekim 2019 tarihinde kuruluşunun 10. Yılı'nı doldurmuştur. Türk Konseyi, ilki Ekim 1992'de düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları zirvesine kurumsal bir yapı kazandırılması ve Türk Dünyasının bütünleşme çabalarının bir uluslararası örgüt çatısı altında sürdürülmesi amacıyla kurulmuştur. 3 Ekim 2009 tarihinde Nahcivan'da düzenlenen 9. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nde imzalanan Sonuç Bildirisi, Türk Keneşi'nin kuruluş senedi olarak kabul edilir. Bir yıl sonra 16 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 1. Türk Keneşi Zirvesi'nde ise 3 Ekim tarihinin üye ülkelerde Türk Dünyası işbirliği günü olarak kutlanması kararlaştırılmıştır. 3 Ekim tarihi, Türk Dünyasının sosyal bilimler alanındaki birikimini zenginleştirmek, Türk tarihinin ve kültürünün farklı yönlerini yansıtan araştırmaları insanlığın istifadesine sunmak, Türk Dünyasının güncel sorunlarına ilişkin çözümler üretmek gibi amaçlar doğrultusunda yayın yapan *Bilig* için de en önemli bayramlardan biridir. Bundan hareketle bu sayımızı Türk Keneşi'nin 10. Yıl dönümüne ithaf ettik ve Türk Dünyası bütünleşmesini özel dosya konusu olarak belirledik.

Bu sayıda birbirinden değerli 11 makale yer almaktadır. Erman Akıllı makalesinde TÜRKSOY ve Türk Keneşi'ni Karl Deutch'un "transactionalist" yaklaşımı etrafında ele almaktadır. Akıllı, her iki örgütün de kültürel diplomasi alanında önemli işlevler yerine getirdiği üzerinde durmaktadır. 1993 yılında kurulan ve temel amacı Türk Cumhuriyetleri arasında kültürel işbirliğini güçlendirmek olan TÜRKSOY, günümüzde Türk Keneşi şemsiyesi altında faaliyet gösteren ilişkili kurumlardan biridir. Ayfer Gedikli vd. tarafından hazırlanan makale sağlık harcamaları ile yaşam beklentisi ilişkisini Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri örneğinde incelemektedir. 2000-2015 yılları arasındaki veriler üzerinden iki değişken arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Fırat Yıldız, Türk diasporası kavramını eleştirel bir yaklaşımla ele almakta ve Türk diasporasının olup olamayacağı sorusuna yanıt aramaktadır. İbrahim Sarıtaş'ın makalesi yüz yıl önce Osmanlı topraklarında yaşanan küresel güç mücadelesini Alman diplomat ve arkeolog Oppenheim üzerinden anlatmaktadır. Sarıtaş'ın makalesi Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm politikalarının ortaya çıkışında Almanya'nın yadsınamaz bir etkisinin olduğunu göz önüne sermektedir. Nilgün Eliküçük, ÇHC'nin başlattığı "tek yol tek kuşak" projesini Çinli akademisyenlerin gözünden analiz etmektedir. Savaş Çevik ise makalesinde Türkiye'de ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde vatandaşların, devletin rolüne ilişkin tutumlarını incelemektedir. Nazım Hikmet Polat'ın kaleme aldığı makalede ise edebiyat dersi kitaplarının Türk Dünyasının bütünleşmesi açısından oynadığı rolün önemi üzerinde durmaktadır.

Gaspıralı İsmail "dilde fikirde işte birlik" idealiyle 1883'ten vefat ettiği 1914 yılına kadar 31 yıl boyunca *Tercüman* gazetesini yayımlamış ve bu ideali yaygınlaştırmak için ömrü boyunca çalışmıştır. "Dilde Fikirde İşte Birlik" yaklaşımının günümüzde Türk Dünyası bütünleşmesinin mottosuna dönüşmesinin arka planında Gaspıralı'nın bir ömür devam eden hem zihni hem de fiili emekleri vardır. Aynı ideali paylaşan ve bu ideal için çaba gösteren tüm yazar ve okuyucularımızın 3 Ekim Türk Dünyası İşbirliği Gününü kutlar, yeni sayımızın faydalı olmasını temenni ederiz.

Prof. Dr. Fırat Purtaş
Yayın Yönetmeni

Dear Readers,

The formation process started with the Ankara Summit in 1992, the Turkic-Speaking States Cooperation Council completed its 10th anniversary on 3 October 2019. The Turkic Council was established with the aim of providing an institutional structure to the Summit of the Heads of States of the Turkic Speaking States, which was held in October 1992 and to continue the integration efforts of the Turkic World under the umbrella of an international organization. Signed at the 9th Summit of the Heads of States of the Turkic Speaking States on October 3, 2009 in Nakhchivan, the Final Declaration is considered as the founding bill of the Turkic Council. One year later, at the 1st Turkic Council Summit held in Istanbul on 16 September 2010, it was decided that 3 October would be celebrated as the Cooperation Day of Turkic World in the member states. The date 3 October is also one of the most important festivals for *bilig*, which publishes with the intention of enriching the accumulation of Turkic World in the field of social sciences, presenting the researches reflecting different aspects of Turkish history and culture to the benefit of humanity, and generating solutions for the current problems of the Turkic World. Based on this view, we dedicated this issue to the 10th anniversary of the Turkic Council and determined the integration of the Turkish World as the topic of a special issue.

This issue includes 11 valuable articles. Erman Akıllı discusses TURKSOY and the Turkic Council within Karl Deutch's "transactionalist" approach. Akıllı highlights that both organizations perform important functions in the field of cultural diplomacy. Established in 1993 and whose main purpose is to strengthen cultural cooperation between the Turkic Republics, TURKSOY is one of the related institutions operating under the umbrella of the Turkic Council. The article prepared by Ayfer Gedikli et al. investigates the relationship between the health expenditure and life expectancy in the case of Turkey and other Turkic Republics. The relationship between the two variables was analyzed based on the data between 2000 and 2015. Fırat Yıldız examines the concept of Turkish diaspora in a critical approach and tries to find out the answer for the question of whether Turkish diaspora could exist or not. The article by İbrahim Sarıtaş depicts the struggle for the global power in the Ottoman territories a hundred years ago via the German diplomat and archaeologist Oppenheim. Sarıtaş's article reveals that Germany has incontrovertible influence in the emergence of Pan-Islamism and Pan-Turkism policies. Nilgün Eliküçük analyzes the "one belt one road" project initiated by the PRC from the views of Chinese academics. Savaş Çevik examines the attitudes of Turkey and other Turkic States' citizens toward the role of government. In the article penned by Nazım Hikmet Polat, he focuses on the importance of literature course books in terms of the integration of the Turkic World.

Gaspıralı İsmail published the newspaper Tercüman for 31 years from 1883 until his death in 1914 with the ideal of "unity in language, mindset and action" and worked throughout his life to spread this ideal. In the background of the transformation of "unity in language, mindset and action" approach into the motto of the integration of the Turkic World, Gaspıralı has both mental and actual effort that lasts a lifetime. We would like to congratulate all of our authors and readers', who share the same ideal and strive for this ideal, the day of 3 October the Cooperation Day of Turkic World. We wish our new issue will be useful.

Prof. Dr. Fırat Purtaş
Editor in Chief

Дорогие читатели,

3 октября 2019 года отметил свое десятилетие Совет сотрудничества тюркоязычных государств, первым шагом к созданию которого был Саммит, состоявшийся в Анкаре в 1992 году. Тюркский совет был создан с целью придания институционального статуса Саммиту глав тюркоязычных государств, который впервые состоялся в 1992 году, и для осуществления интеграционных усилий тюркского мира под эгидой международной организации. Декларация, подписанная на 9-м Саммите глав государств тюркоязычных стран 3 октября 2009 года в Нахичевани, считается основополагающим документом Тюркского совета. Год спустя, на 1-м саммите Тюркского совета, состоявшемся в Стамбуле 16 сентября 2010 года, было решено, что 3 октября будет отмечаться как День сотрудничества тюркоязычных стран. Дата 3 октября - один из самых важных праздников для журнала «Билиг», который издается с целью обогащения тюркского мира в области социальных наук, представления на благо человечества исследований, отражающих различные аспекты тюркской истории и культуры, и выработки решений по текущим проблемам тюркского мира. Поэтому мы посвятили этот выпуск 10-летию Тюркского Совета, определив интеграцию тюркского мира как его специальную тему.

В новом выпуске журнала опубликовано 11 статей. Эрман Акыллы затронул деятельность ТЮРКСОЙ и Тюркского совета в контексте подхода Карла Дойча к «транзакционализму». Акыллы подчеркивает, что обе организации выполняют важные функции в сфере культурной дипломатии. Основанная в 1993 году ТЮРКСОЙ, основной целью которой является укрепление культурного сотрудничества между тюркскими республиками, является одним из институтов, действующих под эгидой Тюркского совета. Айфер Гедикли и его соавторы анализируют взаимосвязь между расходами на здравоохранение и продолжительностью жизни на примере Турции и других тюркских республик. Взаимосвязь между двумя переменными была проанализирована на основе данных между 2000 и 2015 годами. Фырат Ялдыз критически рассматривает концепцию турецкой диаспоры и пытается ответить на вопрос, может ли существовать турецкая диаспора. В материале Ибрагима Сарыташа на примере деятельности немецкого дипломата и археолога Оппенгейма описывается борьба за мировое господство на османских землях столетие назад. Автору удалось показать несомненную роль Германии в зарождении политики панисламизма и пантюркизма. Нильгюн Эликючук анализирует с привлечением мнения китайских ученых проект «один пояс - один путь», инициированный КНР. Рассмотрению отношения к роли государства в странах Центральной Азии и Турции посвящен материал Саваша Чевика. В статье, написанной Назымом Хикметом Полатом, подчеркивается важность учебников по литературе с точки зрения интеграции тюркского мира.

Исмаил Гаспринский издавал газету «Терджуман» в течение 31 года, с 1883 года до своей смерти в 1914 году, работая над распространением идеи «единство в языке, мыслях и делах». Этот идеал в наши дни трансформировался в девиз об интеграции тюркского мира, однако за ним по-прежнему стоит огромная интеллектуальная и практическая деятельность Гаспринского, которой он отдал всю жизнь. Поздравляя всех наших авторов и читателей с 3 октября – Днём сотрудничества тюркоязычных стран, выражаем уверенность, что настоящий выпуск станет шагом к воплощению общих идеалов в жизнь.

**Профессор Фырат Пурташ,
Главный редактор**

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Erman Akıllı

Turksoy, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited / 1-25
Türksoy, Türk Keneşi ve Kültürel Diplomasi: İşlevselliginin Yeniden Tabayyülü

Ayfer Gedikli, Seyfettin Erdoğan, Mustafa Kurca, İdris Demir

An Analysis of Relationship between Health Expenditures and Life Expectancy: The Case of Turkey and Turkic Republics / 27-52
Sağlık Harcamaları ve Yaşam Beklentisi İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Türk Cumhuriyetler Örneği

Fırat Yıldız

A Critical Approach to the Term Turkish Diaspora: Is there 'the' Turkish diaspora? / 53-80
Türk Diasporası Kavramına Eleştirel Bir Bakış: Türk Diasporası Var mı?

Savaş Çevik

Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye'de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar / 81-110
Attitudes toward the Role of Government in Central Asian Countries and Turkey

İbrahim Sarıtaş

Alman İmparatorluğu'nun Türk Dünyasına Yönelik Propaganda Faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr von Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı / 113-135
Propaganda Activities of the German Empire towards the Turkic World: Archaeologist Max Freiherr von Oppenheim and Eastern News Agency

Ahmet Nafiz Ünalınış

Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü / 137-159
The Importance of Cultural Diplomacy to Obtain Soft Power and Yunus Emre Institute as a Practitioner

Burcu Özdemir

Jenotel (Komünist Parti Kadın Birimi) ve Türkistan'daki Çalışmaları / 161-185
Zhenotel (The Women's Section of the Communist Party) and Its Works in the Turkestan

Tuğça Poyraz, Abdurrahim Güler

Ahıska Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası: Amerika'ya Göç Eden Ahıska Türkleri / 187-216
The Construction of Ahıska Identity in Migration Process: Ahıska Turks who Migrated to The United States

Victoria Bilge Yılmaz, Raushan Kamalov

An Analogy between Karakalpak Rites and Bakhtin's Carnival / 217-234
Karakalpak Adetleri ve Bakhtin'in Karnavalı Arasındaki Benzerlikler

Nilgün Eliküçük Yıldırım

Silk Road Economic Belt as China's Eurasian Dream: Common Identity or Common Fear? / 235-254
Çin'in Avrasya Rüyası Olarak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı: Ortak Kimlik mi Ortak Korku mu?

Nâzım Hikmet Polat

Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri / 255-278
The Place of Secondary School History of Literature Textbooks vis a vis Turkic World Integration

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Kanat Ydyrys

S. Frederick Starr (2019). *Kayıp Aydınlanma: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*. Çev. Yusuf Selman İnanç. İstanbul: Kronik Kitap. / 279-286

Yayın İlkeleri / Editorial Principles / 287-298

Turksoy, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited*

Erman Akilli**

Abstract

This paper's aim is to read the process that crowned with the practice of cultural diplomacy thanks to TURKSOY and Turkic Council in Central Asia (especially in between Turkic republics and in general Turkic World) through Karl Deutsch's "transactionalist" approach. In his book, "Political Community and the North Atlantic Area" Deutsch explains the transactionalist theory as a study that would enable "possible ways in which men someday might abolish war." So, the question is "How can men learn to act together to eliminate war/conflict as a social institution?" Therefore, also, this article is an attempt to answer this question with cultural diplomacy and cultural diplomacy implementations through international organizations such as TURKSOY and Turkic Council in the Turkic World.

Keywords

TURKSOY, Turkic Council, Cultural Diplomacy, Transactionalism, Karl Deutsch.

* Date of Arrival: 17 January 2019 – Date of Acceptance: 01 July 2019

You can refer to this article as follows:

Akilli, Erman (2019). "TURKSOY, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 1-25.

** Assoc. Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran University, International Relations Department – Kırşehir/Turkey
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7782-0881>
ermanakilli@ahievran.edu.tr

Introduction

During the Cold War years, interaction and communication in Central Asia, particularly in Central Asian Turkic states, were built up on bloc politics that led by Soviet Russia through the understanding of Soviet Union. After the dissolution of Union of Soviet Socialist Republics (USSR) and end of the Cold War, international politics got into a transition process in Worldwide. During this transition process; states needed to realign themselves and revise their foreign policy approaches towards to the new understanding in the World politics. According to this new understanding; bloc boundaries lost their limitation especially on post-Soviet countries. Through the shredded layers of *iron curtain*, new foreign policy opportunities aroused for all, around the World, but especially, for newly independent post-Soviet states.

Dissolution of USSR, also made it easier for new expansions both in terminology and institutional basis. Hence, new regional institutional approaches aroused in various regions such as: Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), Commonwealth of Independent States (CIS), BRICS, Economic Cooperation Organization (ECO), Shanghai Cooperation Organization (SCO), Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC), Eurasian Economic Union (EAEU) and many different others. Nonetheless, thanks to the new expansions in the terminology, Turkic World term received a solid ground to construct on. Undoubtedly, one of the most recent and newest cases in institutionalization of international cooperation is the one in the Central Asia region known as the Turkic World. It is the concept that mainly implies six independent Turkic speaking states, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey, Turkmenistan, and Uzbekistan. In a broader understanding the Turkic World also includes many Turkic people that live in northern, eastern, central, and western Asia, northwestern China, and parts of Eastern Europe. Thanks to that kind of institutionalization, it occurred and manifested through various processes such as formal coordination, signing and legalization of international agreements, foundation of bureaucratic structures, modes of official discourses, dialogues and conventions on the grounds of Turkic World.

As a result of this occurring and manifesting process, TURKSOY, the International Organization of Turkic Culture was founded in 1993 by the Republic of Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and

Uzbekistan. Apart from its founding member states, TURKSOY also have observer members namely as: The Altai Republic (Russia Federation), The Republic of Bashkortostan (Russia Federation), The Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (Moldova), The Khakas Republic (Russia Federation), The Turkish Republic of Northern Cyprus, The Republic of Sakha-Yakutia (Russia Federation), The Republic of Tatarstan (Russia Federation) and The Tyva Republic (Russia Federation).

Referred to as the UNESCO of the Turkic World, TURKSOY is an international organization of cultural cooperation between its member countries, having been established on the basis of their common language, history and cultural values. Its main aims are to strengthen common bonds of heritage among Turkic peoples and to transmit and promote this heritage around the world. In other words, TURKSOY's activities, can be summed as practicing Cultural Diplomacy in the sphere of Turkic World.

Cultural Diplomacy can be described as course of actions, which are based on and utilize the exchange of ideas, values, traditions and other aspects of culture or identity. Through this exchange, relationships between states could be strengthen, sociocultural cooperation between states may be enhanced or mutual national interests could be promoted. As implied in the explanation of Cultural Diplomacy; TURKSOY's cultural and value-based activities enhances relations between Turkic states.

Aside from TURKSOY, on October 3, 2009 the leaders of four states, namely Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkey have signed an agreement of cooperation between Turkic speaking states. This is reflected in a number of regional institutional innovations such as Turkic Council (the Cooperation Council of Turkic Speaking States) and its related institutions such as TURKPA (Parliamentary Assembly of Turkic Speaking States), International Turkic Academy, and the Turkic Business Council. Turkic Council has various of different activities but according to the cultural diplomacy basis "Orkhun Exchange Program" is a pivotal model for the Turkic World that enables student and staff exchange between Turkic states' universities. That exchange program makes it possible to form a common cultural and academic ground for Turkic World. Apart from that TURKSOY's activities as promoting common art, cultural figures, values and heritages of Turkic World strengthens relations between

the Turkic states on this manner. Hence, Cultural diplomacy establishes a two-way communication and trust with other countries. Nonetheless, through Cultural Diplomacy and cultural interaction might bring political interaction as well.

This paper's aim is to read the process that crowned with the practice of cultural diplomacy thanks to TURKSOY and Turkic Council in Central Asia (especially in between Turkic republics and in general Turkic World) through Karl Deutch's "transactionalist" approach. Meanwhile, no comprehensive analyses of these institutions, their foundations and development processes as well as the policies that have led to these outcomes have been carried out from academic perspective. Indeed, there are a number of written literatures solely emphasis on mentioned institutions, approaches and concepts separately; for instance, role of culture in foreign policy (Von Maltzahn 2015, Bound et al. 2007, Gould-Davies 2003, Cummings 2009, Barlas Bozkuş 2011) or regarding to the cultural diplomacy concept for states (Purtaş 2013a, Kitsou 2011, Guozuo 2017, Chartrand 1992, Sönmezoğlu et al. 2010, Schneider 2009, Gienow-Hecht & Donfried 2010, Feigenbaum 2001, Kozymka 2014, Vlahos 1991, Geertz 1973, Ateş et al. 2016), regarding to TURKSOY and Turkic Council, and more importantly an international organization's role on cultural diplomacy there are also a number on literature (Kozymka 2014, Purtaş 2013b, Ateş et al. 2016, Purtaş 2017, Durdular 2017) and about Deutsch's theory (Deutsch 1952, Deutsch 1957, Deutsch 1966, Ulusoy 2012, Adler 1997, Adler & Barnett 1998, Dedeoğlu 2004, Dedeoğlu 2016) also reviewed and magnified under the lens of security perspective. But none of them tried to explain the cultural diplomacy concept in Turkic world –that shines with TURKSOY and Turkic Council– through the lens of Deutsch's transactionalist approach. Therefore, this article is an attempt to realize a complex study of cultural diplomacy and transactionalism of international cooperation in the frames of the TURKSOY and Turkic Council. In his book, "Political Community and the North Atlantic Area" (Deutsch 1957); Karl W. Deutsch explains the transactionalist theory as a study that would enable "possible ways in which men someday might abolish war." So, the most important question is "How can men learn to act together to eliminate war as a social institution?" This study's main aim is to answer this question with cultural diplomacy and cultural diplomacy implementations through international organizations

such as TURKSOY and Turkic Council in the Turkic World.

(Post) Structuralist or Constructivist Return in the IR: Identity, Interaction and Culture

Dissolution of the USSR also had a huge impact on International Relations theories as well; during the Cold War years, Realist theory power/threat/security centric approach dominated the field. But with the wake of 1990s, another theory, the Constructivism emerged into the field which considers states like the Realist theory as the main actor of the international system and treats the international system at the structural level as predicted by the Neo-Realist theory. On the other hand, the theory argues that, contrary to the claim of Realism, states have no single and fixed understanding of national interests/foreign policy agendas, but that states have built their perceptions of national interest/ foreign policy agendas through their identities, culture(s) and values. Because these notions are, in the course of time, on the basis of political conjuncture, can be re-constructed and rebuilt (Smith 1991: 359) through social interaction, but they are vital for a state to take the necessary position against its friends and foes (Kowert 1998: 1). In other words, a state's identity, values and culture are the main components to image of the state so according to this image, position of the state in the international system could only be defined. Nonetheless, as Constructivism suggests, social interaction is the key element of the international system and this social interaction happens between states on the basis of their 'constructed' image.

Alexander Wendt, one of the leading academics of constructivist theory, emphasizes that the actors first define their image and then determine their target, purpose and action according to the image they define and, more accurately, determine their national interests (Wendt 1992: 424). In this context, what the actors do and what they do is directly related; more precisely, there is an organic link between the notion of image and foreign policy actions. However, according to Wendt, structures in the international system are not objective but rather the result of image and identity building as a result of interactions between subjects (Wendt 1994: 385). Nonetheless, Wendt argues that the structure of the system is not constant and that the anarchic structure is actually influenced by the constant interaction between the actors (Wendt 1992: 392). Also, constructed image is dependent with

the identity of the state. So, it's crucial to shed light on identity and its effect on foreign policy through the lens of Constructivism.

Contrary to Neo-Realists presume, Wendt says that values, identity and national interests are not imposed by structure of international system. In other words, construction of identity according to Constructivist theory is not an externally imposed form, but interactions of actors with one another. In other words, the existence of system-centered identity construction is emphasized; indeed, such algorithm can be applied to the domestic environment as well as to the international environment, and the internal cultural factors that constitute the state identity can be included in this process (Jepperson et al. 1996: 15).

According to Wendt, who advocates system-centered analysis, the behavior of states is formed on the basis of variables that take their essence from four different types of identity. These types of identity are; corporate, model (type), role and collective identities. According to Wendt, some of these identity types may change over time; however, the national interest understandings which states form on the basis of the corporate identities of their selves will be free from the general structure and the wind of change in the political conjuncture (Wendt 1994: 232-233).

According to Wendt, the core of the national interests created on the basis of the corporate identity, is the motivation of the existence of states. Hence, Wendt implies that these motivational interests are crucial that states need to attach great importance for their survival, which are; physical survival, autonomy, economic well-being and collective self-esteem (Wendt 1994: 234). The principle of physical survival is used to preserve the existence of a state-owned nation-state structure, but is generally used to preserve the boundaries. However, according to Wendt, this general use is not generally valid; for sometimes the states can tolerate the dissolution of borderline regions around them and the creation of new regional powers and/or borders within the state (Wendt 1994: 235). In this context, the basic element for the principle of physical survival is the preservation of the nation-state structure rather than the continuity of boundaries.

The principle of autonomy; means that a state can use its own resources on its own will and make constitutional/constituent agreements to which it is

a party (Wendt 1994: 235). In other words, the principle of autonomy is a state's ability to act as an autonomous actor in the international system. On the other hand, this principle is directly related to the independence of a country; a non-free state will not be able to meet the future demands from the country nor to respond to the future. However, according to Wendt, this principle implies an ambivalent situation, as in the same physical survival principle; because the elements necessary for the protection of independence will vary from situation to situation (Wendt 1994: 235-236).

Another principle that constitutes the national interest is the Economic Welfare Principle; The principle is defined as the continuation of the current economic order, the level of consistent/stable production and the conservation of economic resources. From a general point of view, the principle of Economic Prosperity is defined as growth-oriented; but this is not necessary, according to Wendt: There are economies in the world that are not growth-oriented but have a consistent level of production. According to him, the reason that growth focus is mandatory is that the Economic Welfare Principle is defined on the periphery of capitalist logic; for this reason, a legitimate basis can be provided to increase the financial interests (Wendt 1994: 235-236).

The final principle that constitutes the national interest is the principle of Common Self-Esteem; as a principle; it is expressed as a community feeling good. Respecting by the other means recognition; that is, if a state is respected by another state, the state's self-esteem will be positive; If the government does not see respect and recognition, self-esteem will be negative. In other words, there can only be cooperation between states of mutual respect and recognition; that is, the preservation of the principle of mutual respect is possible only by mutual respect and recognition. According to Wendt, these principles are the principles that built the national interest of a country, and it is seen that the principles mentioned in the above are similar to those of realist theory thinkers Robert Osgood's definition of national interest (Osgood 1953).

According to the Realist theory, interest is the *raison d'être* of the states in the international system. The core of the definition of national interest in the Neo-Liberalist theory constitutes the principle of cooperation in anarchic international system, which can affect the interests. According to the Neo-

Realist theory, the national interest is the whole of the actions that emerged from the external imposition of the (international) structure to the states. Constructivist theory defines states' perception of national interests as the result of identity building as a result of interactions between other subjects in the system. However, Wendt, argues that the notion of national interest rises on the basis of the principle of four main motivational interests. These principles are; physical survival, autonomy, economic well-being and collective self-esteem.

As mentioned in detail above, Constructivism defines international system as the result of social interaction between the states; and this interaction crowned by image which is summed by identity, value, culture. Apart from these notions, Realist theory explained the main drive for the states as national interest, in a power-driven international system. But according to the Constructivists, this main drive shapes the (international) system if it built upon identity, culture and values. In other words, so called social interaction actually a trade of positive 'image' that states constructed for their foreign policy goals. For this point, its crucial to shed light into the Deutschean theory, which crowns interaction, communication and integration for the ultimate salvation in the game of anarchy.

Karl Deutch's "Transactionalist" Approach

The origin of the transactionalism approach, which can be summarized as a theory, is based on Karl W. Deutsch's book 'Political Society and the North Atlantic'; It explains how the main purpose of political integration acts as a means to stabilize the state system and to prevent war and conflict with other states. Deutsch writes that there are two stages in international integration. The first phase he describes is a sort of pluralistic security community that 'feels' or does not exhibit any shared organization evoking a sense of community (Deutsch 1957: 127).

The transactionalist approach also aims at establishing an organized and interdependent community that is distinguished from the conditions necessary for the communication approach, the random grouping of individuals, and the support and maintenance of a sense of community between the population of a particular region. Deutsch's concepts and analytical vocabulary are largely derived from the theory of communication

and his previous work on nationalism (Deutsch 1953).

Core of the Deutsch's 'transactionalist' approach was the assumption that communication is the main binder of social groups in general and political communities in particular; he implies that communication enables a group to think together, to see together, and to act together (Deutsch 1966: 77). Deutsch also underlines that, through transactions such as trade, migration, tourism, culture, educational exchanges and the use of physical communication, a social fabric is built not only among elites but also the masses instilling in them a sense of community (Deutsch 1966: 78). As mentioned above, Deutsch's "transactionalist" approach enables regional integration for parties that share common grounds of communication, trade, migration, tourism, culture, educational exchanges and etc. (Deutsch 1966: 78).

In transactionalist theory approach; it's been underlined that more levels of transaction between regions lead to greater integration and greater political stability within the nation-state system. The theory is to explain how fragmentation can occur, as well as integration at an international and transnational stage. It tells us that these regions, which deal with each other, will lead to more fragmentation from different 'civilizations' and more integration than the same 'civilization'.

The second phase of integration that Deutsch describes is an amalgamated security community; in this phase, integration is similar to the pluralistic security community, with the notable difference that some organizations share, the pluralistic security community defined by Deutsch does not share any organization. A united security community can act as a single unit. There is a greater risk of conflict among individual members of the group, but at the same time there is a potential to act as a single unit. Because of this greater risk, the pluralistic security community seems to be a more viable option than the combined security community (Deutsch 1957: 128).

As Deutsch defines in two different phases of integration and defining which one can be preferred, he implies what's the meaning and sum of integration on the basis of stability. He expressed the feeling that the community needed for political integration should pursue beyond sharing common values. It must be a mutual sympathy and loyalty sensation called 'us'. People

must identify with one another. There must be mutual communication, common needs and mutual attention (Deutsch 1957: 129). In other words, transactionalism holds shared interests and values which are important for integration; also, it is the interaction and communication that leads to a level of integration which is encouraged by shared values, as well as leading to more integration.

The Catalyst: ‘Cultural Diplomacy’

If one considers Soft Power concept as a body of a tree; branches of the tree should be Cultural Diplomacy, Public Diplomacy, Foreign Aids, Nation Branding and Digital Diplomacy (Akıllı 2016: 152). All these alt concepts are related to the Soft Power concept. Joseph Nye, who coined the Soft Power concept into International Relations literature with his famous book “Bound to Lead: The Changing Nature of American Power”, explains “The ability to persuade through culture, values and ideas, as opposed to ‘hard power’, which conquers or coerces through military might” (Nye 1990: 34). Nonetheless, culture is on a higher plain than institutions, values, or efforts to secure a greater say in international affairs and to play a greater role in shaping World discourse in so far it imbues all these things and many beyond (Zhang 2017: 44).

Cultural Diplomacy can be described as course of actions, which are based on and utilize the exchange of ideas, values, traditions and other aspects of culture or identity. Through this exchange, relationships between states could be strengthen, socio cultural cooperation between states may be enhanced or mutual national interests could be promoted. Cultural Diplomacy can be practiced by either the public sector, private sector or civil society (Akıllı 2016: 153-4).

Another description of Cultural diplomacy as following is; “Cultural diplomacy represents a facet of diplomacy that has not been utilized completely in building better relationships and although it could serve as a linking bridge toward better relations...” (Kitsou 2011: 21). According to another definition of Cultural Diplomacy; “it is an actor’s attempt to manage international relations by transferring its cultural resources and achievements abroad.” The underlying assumption is that the political interaction will be easier between those who are close to each other

in cultural terms. Because of that, the scope of the term is hard to be determined correctly (Sönmezoğlu et al. 2010: 438). Generally speaking, it is accepted that cultural diplomacy owned by a state is mostly related to that state's government (Sancar 2012: 169). It is said that cultural diplomacy is one the most important instrument to advertise positive image facilitating diplomatic affairs (Chartrand 1992: 134). Cultural diplomacy, according to another definition; is the strategy of developing mutual understanding between states through human communication and exchange as a concept of international relations (Purtaş 2013a: 2).

Apart from that, Cultural Diplomacy is defined as a behavior introducing cultural advantage to audiences (Fisher 2009: 253-254). In this context, the importance of the message and the perception that is intended to transfer to audiences are revealed. So, having the potential to awaken curiosity and interest to the targeted state, messages given to audiences will in the future cause a barrier for a potential prejudice to targeted state (Sancar 2012: 170). More precisely, a country that can be influenced by another country's cultural values, makes it easy to accept the legitimacy of latter's foreign policy goals.

As Sancar emphasizes that the power of directing the masses without resorting to crude powers and persuading them to certain issues has risen in "language" (Sancar 2012: 170). In this context, countries using the Cultural Diplomacy instrument have two main elements on which they stand; namely language and education. It is much easier for a country to be effective in the target country or countries where it spreads its own language compared to other countries. On the other hand, education is used as a means of supplementing the language. Beyond the classical meaning of education, areas of arts and culture are also implemented into the definition. Countries that make the most use of cultural diplomacy are former colonialists; or, countries those of which can afford such activities in terms of their foreign policy goals (Sönmezoğlu et al. 2010: 438-439).

In other words, cultural diplomacy is an interaction and communication tool for states, that can be used to built up and promote common (cultural) values and (foreign policy) goals for each other. Regarding to this assumption, TURKSOY and Turkic Council's *est ratio* is to provide a common ground for Turkic World to create an integrated community. For doing so cultural

diplomacy interpretations, such as TURKSOY's activities and Turkic Council's cooperation areas (for instance, Orkhun Exchange Program) have been used. Of Course, this kind of attempt is to realize that an integrated community (with communication and interaction) eventually provide a safe area that provident disputes/conflicts/wars as Deutsch suggested in his famous work (Deutsch 1957).

Turkic World's UNESCO: TURKSOY

After the dissolution of the USSR, newly independent Turkic states (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Uzbekistan) pursued their state building on cultural basis (Purtaş 2017: 91) actually, that kind pursuit intercepts with Deutsch's approach of transactionalism. As Purtaş implies, through this culture-based state building led them to identify their identity both domestically and internationally (Purtaş 2017: 91). While a culture-based transformation happening in the very days of the independence for the Turkic states in Central Asia, TURKSOY founded to enhance this transformation and boost the relations between the mentioned states as well as Turkey. TURKSOY (The International Organization of Turkic Culture) was founded in 1993 by the Republic of Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Uzbekistan. As title of this section resembles and since their fundamental principles, activities and goals (of intercultural cooperation) are the same, TURKSOY also referred as UNESCO of the Turkic Word, is an international organization that crowns cultural cooperation between its member and observer states. Every member state represented in the minister of Culture level in the organization. TURKSOY's corner stones based on common language, history and cultural values; through these values, TURKSOY enhancing relations between members by strengthening common bonds of the Turkic legacy (Purtaş 2017: 91-92). For doing so, TURKSOY is organizing commemorative events that crowns common Turkic culture and history as well as celebration of the Nowruz Feast.

Apart from these events, promoting common Turkic art takes an important place for TURKSOY's activities. Since TURKSOY is the very organization for dialogue and interaction for Turkic World, promoting art and forging bonds through it shapes TURKSOY's activities. Art is a universal language that can provide communication ground, even there

isn't any available to establish; thus, TURKSOY considers art is the crucial element for dialogue and communication and pays tremendous amount of importance in its activities. For doing so TURKSOY organized a number of art events starting from its foundation; 19 opera days, 10 photographer's gatherings, 5 sculptures' gatherings, 7 congresses of literature journals of the Turkic World, 3 Kashgarly Mahmut Short Story Competitions and 5 seminars on intangible cultural heritage; as well as with the exchange of repertoires, conductors and musicians among Turkic World Youth Chamber Orchestra (established in 2010) and Youth Choir (established in 2015) (Purtaş 2017: 99).

Apart from art, TURKSOY also promotes culture as the main ground for the dialogue and communication between its members; for instance, cultural capitals of Turkic World have been declared (like Astana, Kazakhstan at 2012). As representative of their national cultures, cultural capitals of Turkic World host many events during the year: from artistic gatherings to theatre, from classical music performances to various showcases (like Turkvision), being the cultural for a year provides the chance to introduce positive image of the country towards to World. Indeed, these events drastically increase the number of culture tourists as well.

Through the promotion of art TURKSOY both aimed to enhance the bonds in the Turkic World as well as introduce the uniqueness and richness of Turkic culture towards the rest of the World. Nonetheless, TURKSOY has been an international gateway for the post-Soviet Turkic States; hence they were behind the iron curtain's restrictions. Through TURKSOY, those states able to enhance their introduction to international system as well. Thanks to TURKSOY's activities, which provides a solid ground for cultural dialogue, interaction and communication, Turkic republics have successfully enforced policies to sustain peaceful coexistence as well as restoration, preservation, integration and promotion of the common culture (Purtaş 2017: 100).

TURKSOY's activities enable member states and most importantly for Turkic World, to build up a mutual ground with the norms of common cultural values and promoted it through cultural diplomacy activities. Today, member and observer states of TURKSOY are get to gather (as mentioned above) and have regular meetings in the basis of culture, art

and common values; this kind of interaction and communication added vital benefits for the dream of an integrated Turkic World.

Turkic Council and Orkhun Exchange Program

The Cooperation Council of the Turkish-speaking Countries (Turkish Council) is an intergovernmental structure that promotes cooperation in between the Turkic World. The organization was established with the Nakhichevan Agreement signed by Turkey, Kazakhstan, Azerbaijan and Kazakhstan at the Turkish Summit in 2009, in Nakhichevan. The Turkic Council reflects the common political will of the member states and takes meetings at heads of states level (<https://www.turkkon.org/en/organizasyon-tarihcesi>).

Even though the organizational structure established at 2009, very first summit of the Turkic Council held at 1992 in Ankara. Beside from Turkey's, leaders of the newly independent states namely as Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan met at the summit. After the first summit, next one held at Istanbul in 1994; at Bishkek in 1995; at Tashkent in 1996; at Astana in 1998; at Baku in 2000; at Istanbul in 2001; at Antalya in 2006; Nakhichevan in 2009; at Istanbul in 2010; at Almaty between 20-21 October 2011 with the theme "Economic and Commercial Cooperation"; at Bishkek in between 22-23 August 2012 in Bishkek with the theme of "Educational, Scientific and Cultural Cooperation"; 15-16 August 2013 in Qabala District of Azerbaijan with the theme "Transportation"; at Bodrum in between 4-5 June 2014 with the theme of "Tourism"; and 11 September 2015 with the contact of Media and Information Technologies in Astana (<http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi-en.en.mfa>).

As it can be seen from these summits, Turkic Council acts as the top level of dialogue authority between the member states and thus, serves as the common ground for the Turkic World's mutual decisions. As an important aspect of the dialogue, education takes an important role in the Turkic Council too; starting from 2017 Orkhun Exchange Program enabled to provide students and academics to have an alternative type of exchange (like Erasmus+ KA107 and Mevlana Exchange Program) between Universities in the Turkic World. Orkhun Exchange Program, which provides student and academic staff exchange for higher education institutions of the Turkic

Council members, developed by the Turkish Council and its regulation signed by the member states meeting that held at Kyrgyz-Turkish Manas University between 6-7 April 2017. (<http://www.turkkon.org/en-US/Haber-Arsivi/301/1130/3822>)

The pilot project of the Orkhun Exchange Program started in the first stage for undergraduate students in the Department of International Relations, Political Science, International Relations and Political Science from 2017-2018 academic year. Bilateral protocols between the participating universities have been signed in this context. Current Orkhun Exchange Program Universities are: Azerbaijan: Baku State University; Kazakhstan: International Hodja Ahmet Yesevi Turkish-Kazakh University, Al-Farabi Kazakh National University, L.N. Gumilyev Eurasia National University; Kyrgyzstan: Kyrgyz-Turkish Manas University, International University of Kyrgyzstan; Turkey: Ataturk University, Istanbul University (<http://turkunib.org/orhun/>).

Orkhun Exchange Program has potential for future, but right now University numbers needed to be increased and students and academic staff at program Universities should be encouraged to take part in it. Nevertheless, Orkhun Exchange Program is one of the tools for the cultural diplomacy for the Turkic World had muster and shall be supported by the Turkic Council members for a more broader exchange program in University level. As Erasmus+ starting point, through Orkhun Exchange Program it would become a reality to form a solid common ground in higher education for Turkic World as well. In which, dialogue and interaction will be crowned and practiced in the community.

Organizations, Critiques and Deutschean Theory

As mentioned under the introduction title, the grand puzzle for this article is Deutsch's famous statement about the transactionalism as "the study of possible ways in which men might someday abolish war" (Deutsch 1957: 3). For solving this ultimate puzzle; its crucial to understand Deutsch expression (Deutsch 1957: 3-4) that within the security/political communities, the occurring and expectation of war is minimized. On the other words, erupting war (or/and conflict) in -politically- integrated communities are less likely considering to nonintegrated or less communicated regions/countries.

In the core of transactionalism, the idea is simple and understood: To end the ongoing game of mutual mistrust within the anarchic international system, states had to transform the system of anarchy by building mutually binding norms for peaceful ways of competition. Self-interested actors would not give up their interests, but socialize themselves respectively each other to non-violent mode of conduct (Beyer 2005: 2). As mentioned above, in transactionalist theory approach; it's been underlined that more levels of transaction between regions lead to greater integration and greater political stability within the nation-state system; these regions, which deal with each other, will lead to more fragmentation from different 'civilizations' and more integration than the same 'civilization'. Thus, communication as the key mechanism of the social mobilization of communities that in turn was responsible for historical process of national development. Similar processes in the international sphere in circumstances where states build security communities among themselves. international integration is defined as the achievement of security within a region. Deutsch, defined integration as 'the attainment, within a territory, of a "sense of community" and of institutions and practices strong enough and widespread enough to assure for a "long" time, dependable expectations of "peaceful change" among its population (Deutsch 1957: 5) In other words, communication and interaction will eventually lead integration; and it will provide a mutual relevance between states that create a beneficial interaction ultimately to state trust for each other. Foundation of TURKSOY enabled a habitat to share common cultural values of Turkic World, created a platform that states represented in Ministry of Culture level. Same situation goes for the Turkic Council as well, in which states represented by Ministry of Foreign Affairs; both institutions (TURKSOY and Turkic Council) are provided safe and solidary ground for their member states.

Beyer explains main target of the security community approach in the international relations is to theorize how to prevent conflict between states; of course, it's important to keep in mind that Deutsch theorized this approach during the Cold War years, in which International Relations dominated by Realist theory. So, the core drive of the theory actually crowned with the Realist approach's assumptions of staying alive for a state; which is being 'power'ful (in manners of military and economic). Beyer explains this situation as a nation's survival constitutes the interest

of the self-help dominated actors (states) and in the presence of universal mistrust which driven by Realist theory's anarchical international system identification, may eventually lead to provident violence in the instant of uncertainty such as systemic changes (Beyer 2005: 1-2). For this study's case, a critical systemic change is undoubtedly the dissolution of USSR which led a massive uncertainty process for the ex-Soviet Union states. After the dissolution, being a nation-state for those states, also brought the situation of national interest that eventually caused disagreements once allied states in the Soviet Union. Instances like south Kyrgyzstan ethnic clashes or political and economic disagreements on the usage of Amu Darya and Syr Darya rivers shows us that uncertainty and being a newly independent state causes national interest driven problems. Thus, foundation of TURKSOY and Turkic Council were so crucial to surpass/consolidate such problems in the Turkic World. As Beyer suggests, rationalist states pursued their security under the shade of cooperation (Beyer 2005: 1-2); for Turkic World, mentioned organizations are huge and strong steps for the long-lasting cooperation and permanent communication bridges between the states. Beyer summarizes Deutsch work as trying to sketch a roadmap for states that will show a way out of the realist paradigm enhanced security trap of anarchy simply by integration (Beyer 2005: 2). In other words, to end the anarchy (in a Realist perspective, which international system imposes) and game of mis-trust is to build mutually binding norms for peaceful ways of cooperation and competition (Beyer 2005: 2). TURKSOY built on mutually shared cultural values and the one of the main aims of the TURKSOY in to promote this very common cultural values around the World. Nonetheless, Turkic Council built on mutually shared goals (areas of cooperation). Turkic Council provides cooperation grounds from political cooperation to economic cooperation; from youth & sports to education & science; from transports and customs to tourism and diaspora; and from ICT to information & media areas (*Turkic Council Annual Report*, 2017). As Deutsch offers, a mutual cooperation ground(s) with the support of communication and interaction will eventually end up with integration and this will create the security community that will ultimately prevent violence/conflicts/wars.

Deutsch offers two answers: One approach aimed at a pluralistic security community and starts with intensification of communication and

cooperation. By that, states would initiate a dynamic process of social learning and begin to form a set of shared norms. The second step demands that states had to subdue to some kind of supranational body that would bind all of them and thus provide predictability necessary for the dependable expectation of peaceful change. The amalgamated community in analogy to the nation state confers decision making power from the multilateral to the supranational level (Beyer 2005: 3). TURKSOY and Turkic Council are pioneering organizations towards a communication crowned Turkic World; that approach also brought interaction between the Turkic states. As summed above; communication and interaction create a strong sense of integration between the states.

On the other hand, there are also a number of critiques towards to Deutsch transactionalism approach; such as Adler & Barnett: security/political community concept revisited and a new approach developed by Adler & Barnett (1998). In their study, Adler & Barnett suggested a new tree tier structure to explain the mentioned community model. According to Adler & Barnett, Deutschean concept of transactionalism has major flaws, they consider it as fuzzy and badly defined (Adler & Barnett 1998: 29). Their critiques concentrated on some points, which are summed as below: Problems of measurement and operationalization, lack of clarity on mechanisms which the key processes operate, lack of evidence to support the assumption that increased communication would necessarily lead to cognitive change (Adler & Barnett 1998: 29-65). Adler & Barnett defines community in three characteristics: First, shared identities, values and meanings; second, many-sided and direct relations; third, communities exhibit a certain kind of reciprocity that expresses some degree of long-term interest (Adler & Barnett 1998: 31). TURKSOY promotes the common cultural identity of Turkic (member) states (first characteristic); Turkic Council provides a common ground that multi-faceted relations can be aroused (second characteristic); and TURKSOY and Turkic Council both enabled Turkic World states to have mutual and multi-faceted relations between one and another; thus, helped to create and promote an integrated community in the basis of cultural diplomacy (third characteristic).

Conclusion

In this paper its aimed to read the process that crowned with the practice of cultural diplomacy in Central Asia (especially in between Turkic republics and in general Turkic World) through Karl Deutsch's "transactionalist" approach. At the heart of Deutsch's transactional approach is the assumption that the communication is the cement of social group in general and political communities in particular. Communication enables a group to think together, to see together and to act together. Communication process and transaction a flow helps spread shared identification among people. Through transactions such as trade, migration, tourism, culture, educational exchanges and the use of physical communication facility, a social fabric is built not only among elites but also the masses instilling in them a sense of community. Through cultural diplomacy TURKSOY is the pioneer institution for this type of exchange; furthermore, Turkic Council's "Orkhun Exchange Program" provides educational exchange as for those states as well. TURKSOY and Turkic Council's Cultural Diplomacy activities will ultimately deliver positive image of countries that may facilitate diplomatic affairs. (For the facilitation example of the culture please check: Güzelipek 2017: 773).

On the other hand, sense of community is defined by Deutsch as a belief on the part of individuals in a group that they have come to agreement on at least this one point- that common social problems must and can be resolved by processes of peaceful change. Peaceful change is the resolution of social problems normally by institutionalized procedure without resort to large scale physical force. The formation of a security community is the central concept of transactionalism. There is real assurance that the members of that community will not fight each other physically but will settle their disputes in some other way and establish integration. This point also so crucial for Turkic World; because after the independence, naturally each state wanted to maximize their national interest goals and that caused critical problems between states. For instance, Central Asia's two major rivers, the Amu Darya and the Syr Darya's usage share between Turkic states has been a critical problem since their independence and now it's one of the biggest water and energy conflicts in Central Asia region (Lillis 2012). As mentioned under the introduction title, the grand puzzle for this article is Deutsch's famous

statement about his theory as “the study of possible ways in which men might someday abolish war”; practice of Cultural Diplomacy also would catalyze these kind of critical problems between states and through this catalyze a solid common ground for states will be stated for a long-lasting cooperation and stability in the relations.

References

- Adler, Emanuel (1997). “Imagined (Security) Communities: Cognitive Regions in International Relations”. *Millennium: Journal of International Relations* 26 (2): 249-277.
- Adler, Emanuel & Michael Barnett (Ed.) (1998). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akıllı, Erman (2016). *Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika*. 2nd Edition. Ankara: Nobel Yay.
- Ateş, Şerif, Ş. Köktürk & M. Barut (Ed.) (2016). *Kültürel Diplomaside Sınırların Dışında Düşünmek*. İstanbul: Yunus Emre Enstitüsü Kültürel Diplomasi Akademisi Yay.
- Barlas Bozkuş, Şeyda (2011). “Kültür Diplomasinin Sınırları: Türk Kültür ve Sanatının Uluslararası Platformlarda Tanıtımı (1980-2010)”. *Global Media Journal* 2 (3): 1-19. http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_3._sayi_Guz_2011/PDF/Bozkus.pdf (Accessed: 14.03.2019).
- Beyer, Cornelia (2005). “A Presentation of Emanuel Adler’s Concepts of Integration”. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 4 (3): 1-20.
- Bound, Kirsten, R. Briggs, J. Holden & S. Jones (2007). *Cultural Diplomacy*. London: Demos.
- Chartrand, Harry Hillman (1992). “International Cultural Affairs: A Fourteen Country Survey”. *Journal of Arts Management, Law and Society* 22 (2). <http://www.compilerpress.ca/Cultural%20Economics/Works/ICR%201992.htm> (Accessed: 20.07.2018)
- Cummings, Milton C. (2009). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington: Americans for the Arts. <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf> (Accessed: 14.03.2019).
- Dedeoğlu, Beril (2004). “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”. *Uluslararası İlişkiler* 1 (4): 1-21.
- Dedeoğlu, Beril (2016). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. 3rd Edition. İstanbul: Derin Yay.

- Deutsch, W. Karl (1953). *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge: The Technology Press, Massachusetts Institute of Technology.
- Deutsch, W. Karl (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press.
- Deutsch, W. Karl (1966). *The Nerves of Government*. New York: The Free Press.
- Durdular, Ercan (2017). "Parliamentary Assembly of Turkic-Speaking Countries (TurkPA): Beyond Parliamentary Diplomacy". *Perceptions* 22 (1): 115-142.
- Feigenbaum, Harvey B. (2001). "Globalization and Cultural Diplomacy". *Center for Arts and Culture Art, Culture & the National Agenda Issue Paper*. Washington: George Washington University. 1-29.
- Fisher, Ali (2009). "Four Seasons in One Day: The Crowded House of Public Diplomacy in the UK". *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Ed. Taylor P. and Snow N. New York: Routledge. 252-261.
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gienow-Hecht, C. E. Jessica & Mark C. Donfried (2010). *Searching for a Cultural Diplomacy*. New York: Berghahn Books.
- Gould-Davies, Nigel (2003). "The Logic of Soviet Cultural Diplomacy". *Diplomatic History* 27 (2): 193-214.
- Guozuo, Zhang (2017). *Research Outline for China's Cultural Soft Power*. Singapore: Springer.
- Güzelipek, Yiğit Anıl (2017). "Kosova ABD'nin 51. Eyaleti' Söyleminin Medeniyetler Çatışması ve (Neo) Realizm Özelinde Karşılaştırmalı Tahlili". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 7 (13): 761-779.
- "History of Organization, The Cooperation Council of The Turkic Speaking States" (Turkic Council). <https://www.turkkon.org/en/organizasyon-tarihcesi> (Accessed: 20.07.2018)
- Jepperson, Ronald L., Alexander Wendt & Peter J. Katzenstein. "Norms, Identity and Culture in National Security". *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Ed. Peter J. Katzenstein. New York: Columbia University Press. 1-36.
- Kitsou, Sofia (2011). *The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany*. Ionian University. http://www.exchangediplomacy.com/wp-content/uploads/2011/10/3.-Sofia-Kitsou_The-Power-of-Culture-in-Diplomacy-The-Case-of-U.S.-Cultural-Diplomacy-in-France-and-Germany.pdf (Accessed: 16.02.2018).
- Kowert, Paul A. (1998). "National Identity: Inside and Out". *Security Studies* 8 (2-3): 1-34.

- Kozymka, Irena (2014). *The Diplomacy of Culture: The Role of UNESCO in Sustaining Cultural Diversity*. New York: Palgrave MacMillan.
- Lillis, Joanna (2012). "Uzbekistan Leader Warns of Water Wars in Central Asia". *Eurasia Net*. <https://eurasianet.org/s/uzbekistan-leader-warns-of-water-wars-in-central-asia> (Accessed: 20.07.2018).
- Nye, Joseph. S. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph. S. (2002). *The Paradox of American Power*. New York: Oxford University Press.
- "Orhun Process Exchange Program is Now at Service of the Turkic Academic World!". *Turkic Council*. <http://www.turkkon.org/en-US/Haber-Arsivi/301/1130/3822> (Accessed: 20.07.2018).
- Osgood, Robert (1953). *Ideals and Self-Interests in America's Foreign Relations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Purtaş, Fırat (2013a). "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi". *Gazi Akademik Bakış* 7 (13): 1-14.
- Purtaş, Fırat (2013b). "Kültürel Diplomasi ve Türksoy". *Medeniyet ve Kültür Araştırmaları Merkezi*. <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy> (Accessed: 21.02.2018).
- Purtaş, Fırat (2017). "Cultural Diplomacy Initiatives of Turkic Republics". *Perceptions* 22 (1): 91-114.
- Sancar, G. Aslı (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yay.
- Smith, Anthony (1991). "The Nation: Invented, Imagined, Reconstructed". *Journal of International Studies* 20 (3): 353-368.
- Schneider, Cynthia P. (2009). "The Unrealized Potential of Cultural Diplomacy: "Best Practices" and What Could Be, If Only...". *The Journal of Arts Management, Law, and Society* 39 (4): 260-279.
- Sönmezoglu, Faruk, Deniz Ülke Arıboğan ve Beril Dedeoğlu (Ed.) (2010). "Kültürel Diplomasi". *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. 4th Edition. İstanbul: Der Yay.
- "The Cooperation Council of Turkic Speaking States". *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi-en.en.mfa> (Accessed: 20.07.2018).
- Turkic Council Annual Report 2017*. Turkic Council. <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/turk-konseyi-2017-faaliyet-raporu-8-en.pdf> (Accessed: 14.03.2019).
- Ulusoy, Hasan (2012). "Revisiting Security Communities After the Cold War: The Constructivist Perspective". *SAM*. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Hasan-Ulusoy3.pdf> (Accessed: 14.03.2019).

- Vlahos, Michael (1991). "Culture and Foreign Policy". *Foreign Policy* 82: 59-78.
- Von Maltzahn, Nadia (2015). *The Syria-Iran Axis: Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East*. New York: I. B. Tauris.
- Wendt, Alexander (1992). "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organization* 46 (2): 391-425.
- Wendt, Alexander (1994). "Collective Identity Formation and the International State". *American Political Science Review* 88 (2): 384-396.

Türksoy, Türk Keneşi ve Kültürel Diplomasi: İşlevselciliğin Yeniden Tahayyülü*

Erman Akıllı**

Öz

Bu makalenin amacı, TÜRKSOY ve Türk Keneşi sayesinde Orta Asya’da (özellikle Türk cumhuriyetleri arasında ve genel olarak Türk Dünyası’nda) kültürel diplomasi pratiğiyle taçlandırılan etkileşim sürecinin Karl Deutch’un “işlevselcilik” yaklaşımıyla incelenmesidir. “Siyasal Toplum ve Kuzey Atlantik Bölgesi” adlı kitabında Deutsch, işlevselcilik yaklaşımını “bir gün (insanlığın) savaşı ortadan kaldırmasını mümkün kılacak” bir çalışma olarak açıklamaktadır. Öyleyse, burada sorulması gereken temel soru insanların, sosyal bir yapı içerisinde birlikte hareket ederek savaş/çatışma ihtimalini ortadan kaldırmayı nasıl öğreneceği sorusudur. Bu bağlamda, çalışmada Türk Dünyası’nda TÜRKSOY ve Türk Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla kültürel diplomasi ve kültürel diplomasi uygulamaları ile bu sorunun cevaplanması da amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

TÜRKSOY, Türk Keneşi, Kültürel Diplomasi, İşlevselcilik, Karl Deutsch.

* Geliş Tarihi: 17 Ocak 2019 – Kabul Tarihi: 01 Temmuz 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Akıllı, Erman (2019). “TURKSOY, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 1-25.

** Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Kırşehir/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7782-0881>

ermanakilli@ahievran.edu.tr

ТЮРКСОЙ, ТЮРКСКИЙ СОВЕТ И КУЛЬТУРНАЯ ДИПЛОМАТИЯ: ПЕРЕСМОТР ТРАНЗАКЦИОНАЛИЗМА*

Эрман АКЫЛЛЫ**

Аннотация

Цель этой статьи – рассмотреть процесс в Центральной Азии, который увенчался практикой культурной дипломатии благодаря ТЮРКСОЙ и Тюркскому совету (в особенности между тюркскими республиками и в тюркском мире в целом) в контексте концепции транзакционализма Карла Дойча. В своей книге «Политическое сообщество и североатлантический регион» Дойч объясняет теорию транзакций как исследование, которое позволило бы «возможным путям, когда мужчины когда-нибудь могут отменить войну». Итак, вопрос в том, «Как люди могут научиться действовать сообща, чтобы устранить войну / конфликт как социальный институт?». Таким образом, эта статья также является попыткой ответить на этот вопрос путем внедрения культурной дипломатии и культурной дипломатии через международные организации, такие как ТЮРКСОЙ и Тюркский совет в тюркском мире.

Ключевые слова

ТЮРКСОЙ, Тюркский совет, культурная дипломатия, транзакционализм, Карл Дойч.

* Поступило в редакцию: 17 января 2019 г. – Принято в номер: 01 июля 2019 г.

Ссылка на статью:

Akilli, Erman (2019). "TURKSOY, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 1-25.

** Доц., д-р, Университет Ахи Эвран, г. Кыршехир, кафедра международных отношений–Кыршехир/ Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7782-0881>,
ermanakilli@ahievran.edu.tr.

An Analysis of Relationship between Health Expenditures and Life Expectancy: The Case of Turkey and Turkic Republics *

Ayfer Gedikli**

Seyfettin Erdoğan***

Mustafa Kırca****

İdris Demir*****

Abstract

As one of the fundamental health outputs in the health economics literature, the improvement of life expectancy is one of the variables that positively affect economic growth. Many papers, investigating the relationship between health expenditure and life expectancy indicated that life expectancy has a positive effect on health expenditures. This study aims to investigate the relationship between life expectancy and health expenditures for the period of 2000-2015 in Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan. Panel data approach was used for the study. The results of panel cointegration analysis indicate that there is a significant bidirectional long-term relationship between the two variables.

Keywords

Health expenditure, Panel data analysis, Life expectancy, Turkey, Turkic Republics.

* Date of Arrival: 24 April 2019 – Date of Acceptance: 28 August 2019

You can refer to this article as follows:

Gedikli, Ayfer, Seyfettin Erdoğan, Mustafa Kırca and İdris Demir (2019). "An Analysis of Relationship between Health Expenditures and Life Expectancy: The Case of Turkey and Turkic Republics". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 27-52.

** Assoc. Prof. Dr., İstanbul Medeniyet University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics – İstanbul/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7128-1976>

ayfergedikli@yahoo.com

*** Prof. Dr., İstanbul Medeniyet University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics – İstanbul/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2790-4221>

seyfettin.erdogan@medeniyet.edu.tr

**** Asst. Prof. Dr., Düzce University, Akçakoca Bey Faculty of Political Sciences, Department of Economics – Düzce/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5630-7525>

mustafakirca52@gmail.com

***** Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Political Sciences, Department of International Relations – Ankara/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1541-1983>

idris_demir@yahoo.com

Introduction

Health expenditures contribute to economic growth and economic development both directly and indirectly. Health expenditures increase output by improving the productivity of labor and expanding the working life period of individuals. Thus, all countries implement supporting strategies of the investments of the private sector in health sector in addition to increase the share of health in public budget. However, it should be noted that, it is not adequate to increase the health expenditures of both public and private sectors in quantity. The enhancement of health expenditures qualitatively is the main target of effective health policies.

The qualitative and quantitative improvements in health expenditures positively affect health outputs. The decline in maternal and infant mortality rates and the increase in life expectancy are basic indicators of positive health outputs. Besides, any improvement in life expectancy leads to an increase in economic growth.

The relationship between health expenditures, life expectancy and economic growth has been discussed on the theoretical level by the economists who have contributed to the endogenous growth theory. Human capital models, one of the sub-branches of the endogenous growth theory, emphasize the significance of human capital in the economic growth process. According to these models, human capital is the most significant resource of productivity and technological progress. This viewpoint which argues that human capital is the most important source of productivity and technological progress implies a rejection of the view of the diminishing returns of capital that was put forward by Neoclassical growth theories. The endogenous growth theories accept the view of increasing returns of the capital, including human capital (Kar and Taban 2003:147-54).

Including human capital in the model is a significant theoretical innovation in terms of defining the source of growth. It is a fact that the increase in national output cannot be solely explained by an increase in working hours and physical capital or land. The difference between the increase in production inputs and output increase can be explained by human capital investments (Schultz 1961).

The basic components of human capital are education and health. Mushkin

(1962) and Schultz (1961) emphasized the importance of health for human capital. The quantitative and qualitative developments in health expenditures positively contribute to the increase in economic growth. As life expectancy is one of the variables that health expenditures affect, the relationship between health expenditures and economic growth can also be defined as the effects of life expectancy on economic growth.

The degree of effectiveness of life expectancy on economic growth varies from one country to another. As the life expectancy of individuals prolongs, the effects of average life expectancy on economic growth increase. There are many studies that present the positive relationship between life expectancy and economic growth. For instance, Bloom, Canning and Sevilla (2004) find that an annual improvement in life expectancy of the population leads to an increase by 4% in the output. The positive effects of the increase in life expectancy in terms of economic growth emerge through the following channels (Bloom and Canning 2003: 53):

- *Education Channel:* Increasing life expectancy makes it possible to benefit from the advantages of investments on education for a longer period of time. An increase in education investments, owing to a longer lifespan, means an improvement in the human capital.
- *Labor Market Channel:* Having healthier employees paves the way for a higher level of physical and mental efficiency and productivity in the labor market. Healthier employees contribute to shorter absenteeism due to illness or disability. Besides, the improvement in public health and a longer life expectancy enable lower fertility rates, which prevent having a high number of children. Thus, female labor force participation rate increases.
- *Saving Channel:* Longevity of lifespan affects the duration of both working period and retirement period. A longer period of retirement period incentivizes individual savings. Therefore, it can be argued that the positive effects of the increase in life expectancy on economic growth have encouraged researches on the determinants of life expectancy.

The positive effect of increase in life expectancy on economic growth performance increases the importance of the studies investigating thr

variables affecting life expectancy. There are many variables affecting life expectancy: Fertility rate, nutrition, access to clean water, containment of illnesses, per capita income, literacy rate, urbanization, environmental conditions and health expenditures are basic variables that determine life expectancy (Barlow and Vissandjee 1999: 11-14). Investigating the impact of each of these variables on life expectancy will contribute to the literature of health economics. This study will focus only on the effects of health expenditures on the life expectancy.

Researches on the relationship between life expectancy and health expenditures are a significant source of data for policy makers in determining health policies. Life expectancy-health expenditures nexus can be analyzed using the data of a single country, as well as using a group of countries. In the literature, there are many studies that examine the relationship between life expectancy and health expenditures using the data of either a sample country or country groups. Furthermore, as the aim of policy makers is to implement effective policies, the findings of the studies investigating the relationship between health expenditures and life expectancy are employed as data source in determining health policies to have a higher economic growth.

The aim of this study is to examine the relationship between life expectancy and health expenditures. This paper contributes to the literature as being the first study analyzing the relationship between life expectancy and health expenditures on the selected countries, using the panel data analysis method. Besides, as far as we reviewed in the literature, this research is the first paper analyzing that country group in terms of life expectancy-economic growth nexus.

This study analyzes the relationship between health expenditures and life expectancy in Turkey and the Turkic Republics (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan). In spite of having rich natural resources, the Turkic Republics confronted with serious economic and social problems in the early years of their independence.

For a sustainable economic growth, structural reforms have been initiated in these countries. For a stable economic growth, it is not enough to have rich natural resources. These countries also need to have a strong human capital.

Improvement in the average lifespan is an important indicator for qualified human capital. Many studies prove that any increase in health expenditures and improvement in health quality affect the average life expectancy positively. The findings of the studies that examine the relationship between health expenditures and life expectancy are data sources for health policies to improve the strength of human capital.

The basic motivation of this study is to provide reliable data and policy suggestions for the policymakers to initiate health policies in the selected countries by analyzing the relationship between average life expectancy and economic growth that is a critical indicator of quality of human capital. It is extremely important to put forward the long-term relationship between life expectancy and health expenditures. It is also critical to investigate both the effects of health expenditures on life expectancy and the effects of life expectancy on health expenditures to initiate convenient and suitable policies. It was concluded that the higher the effects of life expectancy on health expenditures, the higher the health expenditures on ineffective investments.

This study, in which panel data analysis was used, analyzes the relationship between health expenditures and life expectancy using the data period of 2000-2015. The reason for choosing this period is that it is the longest common period that could be reached for the variables of the countries included in the analysis. The results of the panel cointegration test indicate that there is a significant long-term bidirectional relationship between the two variables.

Compared to our study, in other studies which investigated the relationship between health expenditures and life expectancy, it was mostly found that there is a unidirectional relationship between the two variables. Another difference of our study is the way of obtaining results that show the presence of a bidirectional relationship between health expenditure and economic growth. The long-term coefficients for each country were calculated and the effects of both life expectancy on health expenditures and health expenditures on life expectancy were presented.

Besides, in the literature, while investigating the relationship between health expenditures and life expectancy, some of the studies have examined the

effects of income level differences between countries and some of them have tested the effects of public and private health expenditures. However, in this study, the relationship between total health expenditures and life expectancy was investigated by considering data availability and the reliability of data.

The study is composed of two parts. The first part focuses on the literature review, the second part consists of the empirical analysis.

Literature Review

Jaba, Balan and Robu (2014) investigated the relationship between life expectancy at birth and health expenditures per capita to determine to what extent the level of development of countries is effective. The data of 175 countries were used for the period of 1995-2010. According to the results, the lifespan in the developed countries gets longer, as health expenditures per capita increases. Rana, Alam and Gow (2018) investigated how the relationship between health expenditures and health outputs changed by considering income level differences between countries. In the study, the data of 161 countries were tested for the period of 1995-2014. One of the four variables used as a health output is life expectancy at birth. Empirical results showed that the relationship between health expenditures and health outputs is relatively stronger in the low-income countries.

Linden and Ray (2017) examined the relationship between life expectancy at birth and the public and private health expenditures for 34 OECD countries based on the period of 1970-2012. The study concluded that the relationship between health expenditures and life expectancy depends on the share of public health expenditures in GDP. Empirical evidences showed that in the country group where the public share is high, both public and private health expenditures have positive effects on life expectancy. Furthermore, there is bilateral relationship between life expectancy and health expenditures in this group. Similarly, Ai'sa, Clemente and Pueyo (2014) investigated the contribution of health expenditures to the increase in life expectancy in 29 OECD countries for the period of 1960-2000 by differentiating the effects of health expenditures from those of private expenditures. They pointed out to the importance of public health expenditures in terms of life expectancy. However, they also found that public health expenditures are effective in prolongation of lifespan up to a certain threshold value. According to the

empirical findings, the effect of total health expenditures on the average life expectancy is not certain. When the share of public health expenditures reached up to 8% in GDP, the effects of these expenditures on life expectancy began to decrease.

Shahbaz et al. (2016) tested the data of the 1972-2012 period to examine the determinants of life expectancy in Pakistan. They found that public health expenditures affect life expectancy positively. According to the results of the causality analysis, there is a feedback effect between public health expenditures and life expectancy. Likewise, Ilori, Sunday and Adeleye (2016) examined the effect of public health expenditures on life expectancy in Nigeria, using the data of the 1981-2014 period. The empirical results showed that there is a long-term relation between life expectancy and public health expenditures.

Arthur and Oaikhenan (2017) investigated 40 Sub-Saharan African countries and found that private health expenditures are more effective than public health expenditures in terms of life expectancy at birth. They also found that the decrease in death rates was affected by a significant amount of public health expenditures, and life expectancy at birth was affected by a significant amount of private health expenditures. Novignon, Olakajo and Nonvignon (2012) investigated 44 Sub-Saharan African countries and found that the effects of public health expenditures are higher on life expectancy at birth than private health expenditures.

Crémieux, Ouellette, Pilon (1999) studied 15 years of data of ten Canadian provinces and found that low health expenditures lead to a decrease in life expectancy. Therefore, it can be said that low health expenditures have a negative effect on life expectancy.

In the literature, there are some studies suggesting that there is a weak relationship between health expenditures and life expectancy. Based on the availability of international cross-sectional data of 77 countries for 1990, Barlow and Vissandjée (1999) showed that health expenditures per capita have a weak effect on life expectancy by applying multivariate analysis. Nixon and Ulmann (2006) who tested the data of 15 European Union member states in the period of 1980-1995, proved that health expenditures have only marginal contribution to the improvement of life expectancy.

Sede and Ohemeng (2015) investigated the socio-economic determinants of life expectancy using Nigeria’s data for the period from 1980 to 2011. They found evidence indicating the impact of public health spending on determining life expectancy is not significant. Bidzha, Greyling and Mahabir (2017) analyzed the effect of public health expenditures on the improvement of health outputs, using the data of nine Nigerian provinces for the period of 2005-2014. The study showed that there is no significant statistical relationship between public health expenditures and life expectancy at birth.

Data and Model

This study analyzes the relations between life expectancy (LLE) and health expenditures (LHE) in 2000-2015 in Azerbaijan (AZE), Kazakhstan (KAZ), Kyrgyzstan (KGZ), Tajikistan (TJK), Turkmenistan (TKM), Uzbekistan (UZB) and Turkey (TUR), which are called as the Turkic Republics. The data of the variables were taken from the World Bank database (The World Bank, 2019). In addition, the logarithmic transformations of the variables were used in the analyses. The graphics of the relevant variables of the countries were shown in Figure 1.

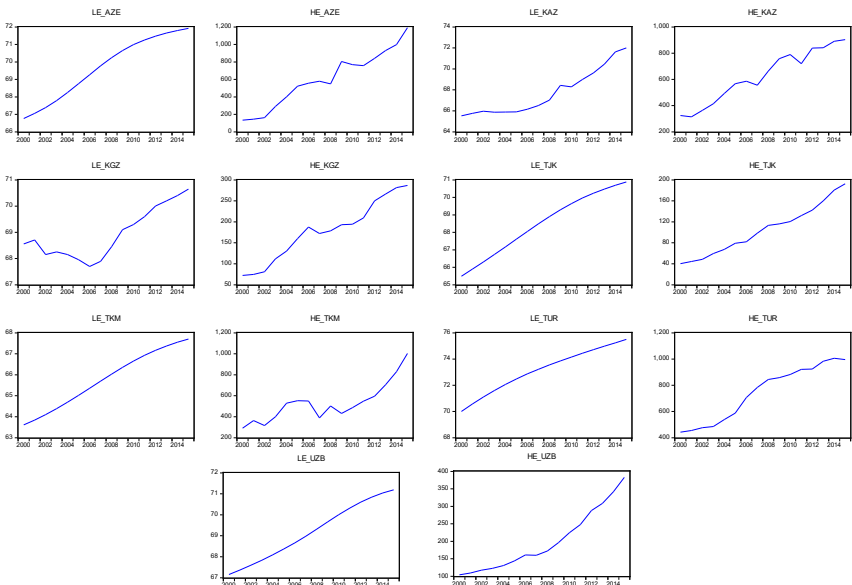

Figure 1. *The Graphics of the Original Level of the Variables*

Examining the graphics of the variables in Figure 1, it is evident that all of the LLE variables of the countries discussed in this study show a positive trend. When the graphics of the LHE variable is examined, it can be seen that there are some breaking points in certain periods. However, it can be said that the LHE variable shows a positive trend, as well.

In this study, the relations between the variables were modeled as shown below;

$$LLE_{n,t} = \beta_0 + \beta_1 LHE_{n,t} + u_t \quad (1)$$

and

$$LHE_{n,t} = \alpha_0 + \alpha_1 LLE_{n,t} + e_t \quad (2)$$

In the model No.1, LLE is the dependent variable, while LHE is the independent variable. The coefficient β_0 in the model is the constant term of the model, while the coefficient β_1 is the slope coefficient; it shows how 1% of change in LHE affects LLE. u_t is the error term of the model. In the model No.2, LHE is the dependent variable, while LLE is the independent variable. The coefficient α_0 in the model is the constant term of the model, while the coefficient α_1 is the slope coefficient; it shows how 1% of change in LLE affects LHE. e_t is the error term of the model. i and t indices in both of the models indicate that the variables are a panel data. n indicates the cross-section dimension of the data (the countries mentioned above), while t indicates the time dimension, and they are annual data of the years between 2000-2015.

Method and Findings

This study examines the relationship between the variables in five stages. The first stage examines the existence of the cross-sectional dependence in the variables and models. The second stage determines the levels of stationarity of the variables. The third stage designates whether the models are homogeneous or heterogeneous. The fourth stage presents whether there is a cointegration relation in the models. The last stage estimates the cointegration coefficients. In this part of the study, first, the methods used in the making of the stages mentioned were introduced and the results were provided.

Cross-sectional dependence tests

It is required to test the cross-sectional dependence in the pre-conditions of many analyses done in the dynamic panel data analyses. This is because the analyses to be used are susceptible to the cross-sectional dependence in the variables and model. Specifically, before using the panel unit root and panel cointegration methods, the cross-sectional dependence test should be done. If there is no cross-sectional dependence in the variables/model and if there is a first generation, a second-generation unit root or cointegration tests should be used. Cross-sectional dependence, as Yerdelen Tatoğlu (2013:9) also states, shows the significant correlation relation between the error terms derived for the panel data model. This means that a shock or a change in one of the examined countries affects other countries, as well.

There are many cross-sectional dependence tests developed, susceptible to the time dimension (T) and to the cross-section dimension (N) of the panel data. The first one is the LM test, developed by Breusch and Pagan (1980). This test gives more reliable results especially in the cases when N is small and T is big. Later on, CD_{LM} test was developed by Pesaran (2004). This test, differing from the LM test, is taken into account when T and N are big. The CD test, developed by Pesaran (2004), as well, gives valid results when N is big and T is small. The last one is the Bias-corrected scaled LM test, developed by Pesaran, Ullah and Yamagata (2008), making some additions to the other tests. The hypotheses of the tests are as follows;

H_0 : *There is no cross-sectional dependence.*

H_1 : *There is cross-sectional dependence.*

If the statistics calculated are higher than the critical values or if the probability values of the statistics are lower than the significance levels of the probability values, H_0 is rejected. It means that there is a cross-sectional dependence in the variable or in the model. In the reverse case, H_0 cannot be rejected; meaning that there is no cross-sectional dependence. In Table 1, the results of the cross-sectional dependence test of the variables and models used in the analyses were shown. It can be seen that there is a cross-sectional dependence in the variables and models used in this study, based on all of the results of the cross-sectional dependence test. H_0 is rejected in all of the cross-sectional dependence tests. The fact that there is a cross-sectional

dependence in the variables and models requires second generation unit root tests and cointegration tests to be used in the study.

Table 1. *Results of the Cross-Sectional Dependence Test*

Variable	LLE		LHE	
Test	Test Statistic	Probability	Test Statistic	Probability
Breusch-Pagan LM	286.95*	0.0001	287.29*	0.0001
Pesaran scaled LM	39.95*	0.0001	40.01*	0.0001
Bias-corrected scaled LM	39.72*	0.0001	39.77*	0.0001
Pesaran CD	16.85*	0.0001	16.90*	0.0001
Model	Model 1		Model 2	
Breusch-Pagan LM	226.84*	0.0001	156.95*	0.0001
Pesaran scaled LM	30.68*	0.0001	19.89*	0.0001
Bias-corrected scaled LM	30.44*	0.0001	19.66*	0.0001
Pesaran CD	14.24*	0.0001	11.64*	0.0001

*It shows the cross-sectional dependence based on the 5% statistical significance level.

Smith et al. (2004) panel unit root test

Based on the results of the cross-sectional dependence test above, it was found that there is a cross-sectional dependence in all of the variables. This result requires the use of second generation unit root tests in examining the stationarity levels of the variables. Various second generation panel unit root tests have been developed. One of these is the unit root test developed by Smith, Leybourne, Kim and Newbold (2004). Smith et al. (2004) has strengthened the unit root tests using bootstrap. In the test, stationarity levels of the variables are examined using the IPS (t), Max, LM, Min. LM and WS statistics. With these test statistics, derived using bootstrap, potential problems in other methods, such as changing variance and autocorrelation are resolved. By means of this test, the constant model and constant-trend models in variables can be examined by taking the stationarity levels into account. The hypotheses of these five statistics derived are as follows;

H_0 : *There is unit root, but no stationarity.*

H_1 : *There is no unit root, but there is stationarity.*

The decision-making criterion for the hypotheses has two different ways. In the first one, the calculated test statistics can be compared to the bootstrap

critical values or a decision can be made about the hypotheses, by checking the probability values of the test statistics. If the calculated test statistic is higher than the bootstrap critical values or the probability value is lower than the significance levels of 10%, 5% and 1%, H_0 is rejected. Thus, it is decided that the variable is stationary. If it is the reverse case, H_0 cannot be rejected, meaning that the variables are not stationary. As is the case with the time series analysis, a unit test can be done once again, by taking the difference of the non-stationary series. For example, if the series is stationary in its 1st difference, it means that that series is I (1).

The results of Smith et al. (2004) bootstrap unit root test of the LLE and LHE variables were shown in Table 2. As a result of the analyses, when the constant model is taken into account, it can be seen that the LLE variable is I (0), based on the IPS and Min. LM statistics, but is I (1) in the other three tests. When the constant-trend model is taken into account, it is I (1) based on all the tests, except for the IPS statistic. It is possible to accept the LLE variable as I (1). As for the LHE variable, it can be seen that it is I (1), based on the entire test statistics for both the constant model and the constant-trend model. The decisions have been made about the hypotheses by checking the probability values of the test statistics.

Table 2. *Bootstrap Panel Unit Root Test of the Variables*

LLE	Constant Model		Constant-Trend Model	
	Level	First Difference	Level	First Difference
IPS Statistic (Probability)	-2.58 (0.005)*	-2.85 (0.018)*	-2.94 (0.045)*	-4.02 (0.003)*
Max Statistic (Probability)	1.83 (0.997)	-2.09 (0.013)*	-0.64 (0.528)	-3.25 (0.004)*
LM Statistic (Probability)	5.41 (0.120)	6.78 (0.015)*	6.85 (0.147)	8.37 (0.012)*
Min. LM Statistic (Probability)	4.52 (0.037)*	4.84 (0.045)*	1.44 (0.984)	7.68 (0.002)*
WS Statistic (Probability)	-0.12 (0.952)	-1.70 (0.030)*	-0.09 (0.937)	-3.17 (0.001)*

LHE	Constant Model		Constant-Trend Model	
	Level	First Difference	Level	First Difference
Test Name				
IPS Statistic (Probability)	-1.21 (0.589)	-3.26 (0.001)*	-1.54 (0.859)	-3.75 (0.001)*
Max Statistic (Probability)	1.92 (0.999)	-3.15 (0.001)*	-0.92 (0.932)	-3.51 (0.001)*
LM Statistic (Probability)	4.27 (0.162)	7.24 (0.001)*	3.67 (0.842)	8.66 (0.001)*
Min. LM Statistic (Probability)	2.79 (0.179)	6.99 (0.001)*	1.51 (0.983)	8.19 (0.001)*
WS Statistic (Probability)	0.52 (0.999)	-3.52 (0.001)*	-1.38 (0.991)	-4.11 (0.001)*

*It indicates stationarity, based on 5% significance. The number of Bootstrap loops has been taken as 5000.

Homogeneity test

The fact that both variables are I (1) together, in other words, they are stationary on the same range/level. This implies that there might be a cointegration relation between the variables. As Engle and Granger (1987) state, even if the level values of the two variables are not stationary, the error terms derived from the model, set up with these two variables, might be stationary. This condition shows the cointegration relationship between the variables. Therefore, it is important to research the long-term relations between the LLE and the LHE variables. However, it is required to research the homogeneity of the country coefficients of the models, whose cointegration relation is researched, before doing a cointegration analysis in the panel data analyses.

Homogeneity is a very important term in the panel data analyses, especially regarding the cointegration tests and the estimate of the cointegration coefficients. The analyses to be used depend on whether there is homogeneity or not. Homogeneity indicates that for the units such as countries/regions/cities and so on, which are the subject of the analysis, slope coefficients, i.e.; for Model 1, β_1 s equal to a single β coefficient; for Model 2, α_1 s equal to a single α coefficient. However, if these coefficients differentiate for

each country/region/city or differentiate for at least one country, it is found that the models have a heterogeneous structure. In the panel data analyses, whether the models have a homogeneous structure is generally determined by means of the homogeneity test, developed by Pesaran and Yamagata (2008). Pesaran and Yamagata (2008) determined whether the models have homogeneity or not, by means of two test statistics of $\tilde{\Delta}$ and $\tilde{\Delta}_{adj}$. These tests are based on the Random Coefficient Regression Model, which was developed by Swamy (1970). In case of homogeneity, cointegration tests and cointegration coefficient estimators that take homogeneity into account should be used. Besides, in case of heterogeneity, cointegration tests and cointegration coefficient estimators that take heterogeneity into account should be used. The hypotheses of the $\tilde{\Delta}$ and $\tilde{\Delta}_{adj}$ tests are as follows;

H_0 : *There is homogeneity in the model; all the β s equal to a single β coefficient.*

H_1 : *There is homogeneity in the model; at least one β is different.*

The decisions about hypotheses can be made by checking the probability values of the test statistics. If the probability value of the test statistics calculated are higher than the significance levels, such as 10%, 5% and 1% (in this study, 5% is considered), H_0 is not rejected, and it is decided that the model is homogeneous. In the reverse case, it is decided that the model is heterogeneous.

The results of the homogeneity tests of both Model 1 and Model 2 were shown in Table 3. Accordingly, both Model 1 and Model 2 are heterogeneous based on both of the test statistics. It means that the coefficients of the countries included in the study are not equal to one another, on the contrary, they differentiate. It is required to use cointegration tests and cointegration coefficient estimators that take this case into account.

Table 3. *The Results of Homogeneity Tests*

Model 1		
Test	Test Stat.	Prob.
$\tilde{\Delta}$	8.39*	0.001
$\tilde{\Delta}_{adj}$	9.25*	0.001
Model 2		
Test	Test Stat.	Prob.
$\tilde{\Delta}$	10.59*	0.001
$\tilde{\Delta}_{adj}$	11.67*	0.001

*It shows heterogeneity based on the 5% statistical significance level.

Westerlund and Edgerton (2007) cointegration test

Cointegration indicates long-term relations between the variables. As in the time series, cointegration analyses can also be done in the panel data of which T dimension is long. As a matter of fact, various substructures of the panel data econometrics are based on the time series econometrics. It is a precondition to test cross-sectional dependence and homogeneity to do a cointegration test in the panel data analyses. As stated above, cointegration analyses to be used vary, depending on whether there is cross-sectional dependence and homogeneity or not. This study investigates the long-term relations between the LLE and the LHE variables using a second generation cointegration test, developed by Westerlund and Edgerton (2007), that takes cross-sectional dependence into account and operates with a heterogeneity hypothesis.

The cointegration test, developed by Westerlund and Edgerton (2007:185), is based on the Lagrange multiplier (LM) test, developed by McCoskey and Kao (1998). The H_0 of this test is different from many panel cointegration tests. Here, H_0 indicates the existence of cointegration. The LM statistic used in the test is calculated as follows (Westerlund and Edgerton 2007:186);

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{\omega}_i^{-2} S_{it}^2 \quad (3)$$

$\hat{\omega}_i^{-2}$ in the equation No.3 indicates the long-term variances, while S_{it}^2

indicates the partial sum of the remainder terms. The values of these terms are derived using the fully modified least squares estimator for each unit (Westerlund and Edgerton 2007:187). After calculating the LM test statistic, the most important problem is how to derive the critical values. Westerlund and Edgerton (2007:187) suggest that the bootstrap critical values can be used in case of cross-sectional dependence in the examined model. They state that by using bootstrap, many statistical problems likely to occur will be removed. However, they suggest that asymptotic critical values can be used if there is no cross-sectional dependence. As stated above, the hypotheses of the test are as follows;

H_0 : *There is cointegration.*

H_1 : *There is no cointegration.*

These hypotheses can be tested for both the constant model and the constant-trend model. If the probability values of the calculated LM statistic value is higher than the significance value, H_0 cannot be rejected, meaning that there is a cointegration between the variables and that the independent variables affect the dependent variable in the long-term. In the reverse case, H_0 is rejected, meaning that there is no cointegration.

The results of the cointegration test of Model 1 were shown in Table 4. As there is a cross-sectional dependence in the variables and in the model, a decision was made about the hypotheses, by taking the bootstrap probability value into account. First of all, checking the results of the stationary model, H_0 cannot be rejected, based on both the results of the LM test of the Ordinary Least Squares (OLS) estimator and the results of the Yule-Walker estimator, which means that LHE has a significant effect on LLE in the long-term. Certainly, this effect might differentiate depending on the country. Checking the results of the constant-trend model, H_0 is not rejected based on the OLS estimator. As for the results of the Yule-Walker estimator, H_0 is rejected; meaning that there is no cointegration. When solely the constant model is taken into account here, it is possible to conclude that there is a cointegration for Model 1.

Table 4. *Model 1 Results of the Cointegration Test*

Constant Term Structure Model -OLS Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
1.409	0.934*	0.079*
Constant Term Structure Model -Yule Walker Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
1.409	0.798*	0.079*
Constant-Trend Term Structure Model -OLS Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
2.790	0.766*	0.003
Constant-Trend Term Structure Model -Yule Walker Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
2.790	0.008	0.003

*It shows the significant cointegration relation. The number of the Bootstrap cycle is taken as 5000.

The results of the cointegration test of Model 2 were shown in Table 5. It can be seen that the bootstrap probability values of the LM statistic values, which are calculated taking only the constant models into account, are above the statistical significance levels. In this case, the H_0 of the test cannot be rejected, which means that there is a significant cointegration relation in Model 2 for the constant model based on both the OLS and Yule-Walker estimators. In other words, LLE has a significant effect on LHE in the long run. It should be remembered that the derived long-term relations may differentiate depending on the country, since this test, developed by Westerlund and Edgerton (2007), takes heterogeneity into account. Whether there is a significant relation in any country or not, it is of importance to estimate the cointegration parameters to determine on what level the independent variables affect the dependent variables in Model 1 and Model 2 in the countries with significant relations.

Table 5. Model 2 Results of the Cointegration Test

Constant Term Structure Model -OLS Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
0.646	0.181*	0.259*
Constant Term Structure Model -Yule Walker Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
0.646	0.639*	0.259*
Constant-Trend Term Structure Model -OLS Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
2.284	0.001	0.011
Constant-Trend Term Structure Model -Yule Walker Estimator Results		
<i>LM Statistical Value</i>	<i>Bootstrap Probability Value</i>	<i>Probability Value</i>
2.284	0.017	0.011

* It shows the significant cointegration relation. The number of the Bootstrap cycle is taken as 5000.

Cointegration parameter estimates

As stated in the previous section, the estimates of the significant cointegration parameters are of importance. By estimating these, the whole panel; the common slope coefficients of the countries in Model and Model 2 are estimated. In addition, the slope coefficients of the countries differentiating since the heterogeneous structures of the models are calculated. In this study, the estimates of the cointegration parameters of Model 1 and Model 2 were calculated using the mean group estimator (MG), developed by Pesaran and Smith (1995), that operates under the heterogeneity hypothesis. The results of the MG estimate, taking the constant model into account for Model 1 and Model 2 were shown in Table 6.

Table 6. *Cointegration Parameter Estimates*

Model 1				Model 2			
Coefficient Estimates for the Whole Panel							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.050*	6.75	0.001	LLE	17.453*	8.00	0.001
constant	3.933*	74.41	0.001	constant	-68.165*	-7.24	0.001
Wald Chi2=45.53*			Prob>	Wald Chi2=64.05*			Prob>
chi2=0.0001				chi2=0.0001			
Coefficient Estimates for Azerbaijan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.035*	12.23	0.001	LLE	25.700*	12.23	0.001
constant	4.022*	221.26	0.001	constant	-102.85*	8.91	0.001
Coefficient Estimates for Kazakhstan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.075*	6.04	0.001	LLE	9.514*	6.04	0.001
constant	3.730*	46.39	0.001	constant	-33.722*	-5.08	0.001
Coefficient Estimates for Kyrgyzstan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.019*	3.15	0.002	LLE	21.024*	3.15	0.002
constant	4.132*	129.02	0.001	constant	-83.908*	-2.97	0.003
Coefficient Estimates for Tajikistan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.052*	36.80	0.001	LLE	18.895*	36.80	0.001
constant	3.988*	613.38	0.001	constant	-75.315*	-34.71	0.001
Coefficient Estimates for Turkmenistan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.052*	5.50	0.001	LLE	13.017*	5.50	0.001
constant	3.859*	64.88	0.001	constant	-48.271	-4.87	0.001
Coefficient Estimates for Turkey							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.074*	17.30	0.001	LLE	12.899*	17.30	0.001
constant	3.805*	135.20	0.001	constant	-48.798*	-15.25	0.001
Coefficient Estimates for Uzbekistan							
Variable	Coefficient	z statistic	Prob.	Variable	Coefficient	z statistic	Prob.
LHE	0.046*	25.39	0.001	LLE	21.125*	25.39	0.001
constant	3.995*	418.56	0.001	constant	-84.289*	-23.91	0.001

*It shows significance based on the 5% statistical significance level.

First of all, when the results of the cointegration parameter estimate of Model 1 are checked, it can be seen that for the whole panel, an increase by 1% in the LHE variable increases the LLE variable by 0.05%. This ratio is significant in statistical terms, as well. Furthermore, the coefficients of the LHE variable in all the countries are positive and significant in statistical terms. However, the effect of the LHE variable on the LLE variable differentiates depending on the country. The increase by 1% in the LHE variable affects Kazakhstan the most by 0.075%. Kazakhstan is followed by Turkey by 0.074%. In Uzbekistan, Turkmenistan and Tajikistan, the coefficient of the LHE variable is around 0.05%. While the coefficient of the LHE variable in Azerbaijan is 0.035%, it is 0.019% in Kyrgyzstan. In other words, Kyrgyzstan is the country where LHE affects LLE the least.

Finally, when the results of the cointegration parameter estimate of Model 2 are checked, it can be seen that for the whole panel, an increase by 1% in the LLE variable increases the LHE variable by 17.45 %, and it is significant in statistical terms. A change in LLE affects LHE in Azerbaijan the most, by 25.70%. Azerbaijan is followed by Uzbekistan by 21.125%; Kyrgyzstan by 21.024%; Tajikistan by 18.895%, Turkmenistan by 13.017%; Turkey by 12.899%; and last of all, Kazakhstan by 9.514%. For all the countries, these coefficients are significant in statistical terms. Both models are significant as a whole, based on the Wald Chi2 statistics that show the significance of models as a whole.

Conclusion

This study aims to investigate the relationship between the life expectancy (LLE) variable and health expenditures (LHE) variable in 2000-2015 in Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and Turkey, which are called as the Turkic Republics.

According to the result of the cointegration parameter estimates, an increase by 1% in health expenditures increases life expectancy by 0.05% in all the Turkic Republics. An increase by 1% in life expectancy, on the other hand, increases health expenditures by 17.45%. The results of the panel cointegration test indicate that there is a significant long-term bidirectional relationship between the two variables. This result is similar to the findings of Shahbaz et al. (2016). In most of the studies investigating the relationship

between health expenditures and life expectancy, it was found that there was a unidirectional relationship between the two variables. The results, showing the bidirectional relationship between the two variables for the countries included in the study, can be evaluated as another uniqueness of this study. Therefore, it can be concluded that an increase in life expectancy has an important effect on health expenditures. These findings suggest that the relationship between health expenditures and life expectancy are really strong. This relationship differentiates for the sample countries in the panel. The effect of health expenditures on life expectancy in descending order is as follows: Kazakhstan (0.075%), Turkey (0.074%), Tajikistan (0.052%), Turkmenistan (0.052%), Uzbekistan (0.046%), Azerbaijan (0.035%), and last of all, Kyrgyzstan (0.019%). The effect of life expectancy on health expenditures in descending order is as follows: Azerbaijan (25.70%), Uzbekistan (21.12%), Kyrgyzstan (21.02%), Tajikistan (18.89%), Turkmenistan (13.01%), Turkey (12.89%), and last of all, Kazakhstan (9.51%).

The effect of life expectancy on health expenditures is relatively higher. Health expenses increase due to chronic diseases resulting from prolonged life expectancy. As countries determine their health policies to improve the power of human capital, they should take precautions to prevent health expenditures from increasing inefficiently. Some of the prominent precautions were stated below:

- Activities for health awareness should be supported.
- Preventive health services should be extended. Along with health awareness, an increase in preventive health services lowers the probability to contract a disease and contributes to a longer life expectancy. On the other hand, as the diagnosis and treatment expenses decrease, the resources that are not wasted can be transferred to investments that improve public health. Awareness and preventive health services decrease the risks of contracting chronic diseases and reduce the necessity to stay out of work life due to long-term treatments. Individuals with a long lifespan will be more productive and will contribute positively to the economic growth, as long as they are in production and work life. On the other hand, individuals with a long lifespan, who spend most of their lives in health institutions, will cause health expenditures to increase in an ineffective manner.

- The increase in life expectancy cannot be explained only by the quantitative increase in health expenditures. An increase of quality in health services, developments in the new treatment methods, and an increase in the access opportunities to health services are the developments that improve the efficiency of health policies.

Not only health policies, but also production strategies should be taken into consideration in the Turkic Republics. The economies of the countries such as Kazakhstan, Azerbaijan and Turkmenistan, mostly depend on natural resources; thus, the existence of natural resources brings both economic and political power to these countries. However, it is also required to invest in education, research and development, and technological innovations to get a sustainable economic growth performance (Şanlısoy 2019: 1584). Unless necessary policies are put into practice for developing new technologies, the dependency on the developed countries will persist. Finally, empowering the human capital that will produce and develop technology should be supported by qualitative and quantitative improvements, not only in the health sector but also in education.

References

- Aísa, Rosa, Jesús Clemente & Fernando Pueyo (2014). "The influence of (public) health expenditure on longevity". *International Journal of Public Health* 59: 867-875.
- Arthur, Eric & Hassan E. Oaikhenan (2017). "The Effects of Health Expenditure on Health Outcomes in Sub-Saharan Africa (SSA)". *African Development Review* 29 (3): 524-536.
- Barlow, Robin & Bilkis Vissandjée (1999). "Determinants of National Life Expectancy". *Canadian Journal of Development Studies* 20 (1): 9-29.
- Bidzha, Lucas, Talita Greyling & Jugal Mahabir (2017). "Has South Africa's Investment in Public Health Care Improved Health Outcomes?". *ERSA Working Paper* 663: 1-27.
- Bloom, David & David Canning (2003). "The Health & Poverty of Nations: From theory to practice". *Journal of Human Development* 4 (1): 47-71.
- Bloom, David E., David Canning & Jaypee Sevilla (2004). "The effect of health on economic growth: a production function approach". *World Development* 32 (1): 1-13.
- Breusch, T. S., & A. R. Pagan (1980). "The Lagrange Multiplier Test & its Applications to Model Specification in Econometrics". *The Review of Economic Studies* 47 (1): 239. <https://doi.org/10.2307/2297111>(Accessed:

- 20.08.2019).
- Crémieux, Pierre-Yves, Crémieux, Ouellette Pierre & Pilon Caroline (1999). "Health care spending as determinants of health outcomes". *Health Economics* 8 (7): 627-639.
- Engle, R. F., & C. W. J. Granger (1987). "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing". *Econometrica* 55 (2): 251. <https://doi.org/10.2307/1913236> (Accessed: 20.08.2019).
- Ilori Isaac A , S. Sunday Olalere and M. Adeleye Babatola (2016). "An Empirical Analysis of Public Health Expenditure on Life Expectancy: Evidence from Nigeria". *British Journal of Economics, Management & Trade* 17 (4): 1-17.
- Jaba, Elisabeta, Christiana Brigitte Balan & Ioan-Bogdan Robu (2014). "The relationship between life expectancy at birth and health expenditures estimated by a cross-country and time-series analysis". *Procedia Economics and Finance* 15: 108-114.
- Kar, Muhsin & Sami Taban (2003). "Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58 (3): 145-169.
- Linden, Mikael & Deb Ray (2017). "Life expectancy effects of public and private health expenditures in OECD countries 1970-2012: Panel time series approach". *Economic Analysis and Policy* 56: 101 - 113.
- McCoskey, S. & C. Kao (1998). "A residual-based test of the null of cointegration in panel data". *Econometric Reviews* 17 (1): 57-84. <https://doi.org/10.1080/07474939808800403>.
- Mushkin, Selma J. (1962). "Health as an Investment". *Journal of Political Economy* 70 (5): 129-157.
- Nixon, John & Philippe Ulmann (2006). "The relationship between health care expenditure and health outcomes: Evidence and caveats for a causal link". *The European Journal of Health Economics* 7: 718.
- Novignon, Jacob, Solomon A. Olakojo & Justice Nonvignon (2012). "The effects of public and private health care expenditure on health status in sub-Saharan Africa: New evidence from panel data analysis". *Health Economics Review* 2: 1-8.
- Pesaran, M. Hashem (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels". <https://doi.org/10.17863/CAM.5113>
- Pesaran, M. Hashem & R. Smith (1995). "Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels". *Journal of Econometrics* 68 (1): 79-113. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01644-F](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01644-F)
- Pesaran, M. Hashem, A. Ullah & T. Yamagata (2008). "A bias-adjusted LM test of error cross-section independence". *The Econometrics Journal* 11 (1): 105-127. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x>

- Pesaran, M. Hashem. & T. Yamagata (2008). "Testing slope homogeneity in large panels". *Journal of Econometrics* 142 (1): 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Rana, Rezwanul Hasan, Alam Khorshed & Jeff Gow (2018). "Health expenditure, child and maternal mortality nexus: A comparative global analysis". *BMC International Health and Human Rights* 18 (29): 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12914-018-0167-1>.
- Schultz, Theodore W. (1961). "Investment in Human Capital". *American Economic Review* 51: 1-17.
- Sede, Peter I. & Williams Ohemeng (2015). "Socio-economic determinants of life expectancy in Nigeria (1980 – 2011)". *Health Economics Review* 5: 1-11.
- Shahbaz, Muhammad et al. (2016). "Determinants of Life Expectancy and its Prospects Under the Role of Economic Misery: A Case of Pakistan". *Social Indicators Research* 126: 1299 – 1316.
- Smith, L. V. et al. (2004). "More powerful panel data unit root tests with an application to mean reversion in real exchange rates". *Journal of Applied Econometrics* 19 (2): 147–170. <https://doi.org/10.1002/jae.723> (Accessed: 20.08.2019).
- Swamy, P. A. V. B. (1970). "Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model". *Econometrica* 38 (2): 311. <https://doi.org/10.2307/1913012>
- Şanlısoy, Selim (2019). "A Critical Approach to the Human Development Index in the Case of Turkic Republics". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 69: 1580-1591.
- The World Bank (2019). "World Bank Open Data". Retrieved February 14. from <https://data.worldbank.org/> (Accessed: 20.08.2019).
- Westerlund, J. & D. L. Edgerton (2007). "A panel bootstrap cointegration test". *Economics Letters* 97 (3): 185–190. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2007.03.003> (Accessed: 20.08.2019).
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Pub.

Sağlık Harcamaları ve Yaşam Beklentisi İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Türki Cumhuriyetler Örneği*

Ayfer Gedikli**

Seyfettin Erdoğan***

Mustafa Kırca****

İdris Demir*****

Öz

Sağlık ekonomisi literatüründe temel sağlık çıktılarından birisi olarak kabul edilen yaşam beklentisinin iyileşmesi, iktisadi büyüme performansını pozitif yönde etkileyen değişkenlerden birisidir. Dolayısıyla, hayat beklentisini belirleyen faktörlerin araştırılması ilgili literatürdeki birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmaların bir bölümünde yaşam beklentisinin sağlık harcamalarını pozitif yönde etkilediğine dair bulgular elde edilmiştir. Söz konusu bulgular, sağlık politikalarının belirlenmesinde veri olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, 2000-2015 dönemine ait veriler kullanılarak, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan Türkmenistan ve Özbekistan'da sağlık harcamaları ile yaşam beklentisi arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Çalışmada panel veri analizi yöntemi tercih edilmiştir. Panel eş bütünleşme testi sonuçları, iki değişken arasında anlamlı çift yönlü uzun dönemli ilişkilerin varlığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Sağlık harcaması, panel veri analizi, Yaşam beklentisi, Türkiye, Türki Cumhuriyetler.

* Geliş Tarihi: 24 Nisan 2019 – Kabul Tarihi: 28 Ağustos 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Gedikli, Ayfer, Seyfettin Erdoğan, Mustafa Kırca ve İdris Demir (2019). "An Analysis of Relationship between Health Expenditures and Life Expectancy: The Case of Turkey and Turcic Republics". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 27-52.

** Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7128-1976>
ayfergedikli@yahoo.com

*** Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2790-4221>
seyfettin.erdogan@medeniyet.edu.tr

**** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü – Düzce/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5630-7525>
mustafakirca52@gmail.com

***** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü–Ankara/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1541-1983>
idris_demir@yahoo.com

Анализ взаимосвязи между расходами на здравоохранение и продолжительностью жизни: пример Турции и тюркских республик*

Айфер Гедикли**

Сейфеттин Эрдоган***

Мустафа Кырджа****

Идрис Демир*****

Аннотация

Как один из фундаментальных результатов в области здравоохранения в литературе по экономике здравоохранения, повышение ожидаемой продолжительности жизни является одной из переменных, которые положительно влияют на экономический рост. Во многих работах, посвященных исследованию взаимосвязи между расходами на здравоохранение и ожидаемой продолжительностью жизни, указывалось, что ожидаемая продолжительность жизни оказывает положительное влияние на расходы на здравоохранение. Данное исследование направлено на изучение взаимосвязи между ожидаемой продолжительностью жизни и расходами на здравоохранение на период 2000-2015 гг. в Турции, Азербайджане, Казахстане, Кыргызстане, Таджикистане, Туркменистане и Узбекистане. Для исследования использовался метод панельных данных. Результаты группового анализа коинтеграции показывают, что между этими двумя переменными существует значительная двусторонняя долгосрочная связь.

Ключевые слова

расходы на здравоохранение, групповой анализ данных, ожидаемая продолжительность жизни, Турция, тюркские республики

* Поступило в редакцию: 24 апреля 2019 г. – Принято в номер: 28 августа 2019 г.

Ссылка на статью:

Gedikli, Ayfer, Seyfettin Erdoğan, Mustafa Kırca & İdris Demir (2019). "An Analysis of Relationship between Health Expenditures and Life Expectancy: The Case of Turkey and Turkic Republics". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 27-52.

** Доц., д-р, Стамбульский Университет Медениет, факультет политических наук, кафедра экономики – Стамбул / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7128-1976>

ayfergedikli@yahoo.com

*** Проф., д-р, Стамбульский Университет Медениет, факультет политических наук, кафедра экономики – Стамбул / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2790-4221>

seyfettin.erdogan@medeniyyet.edu.tr

**** Д-р, Университет имени Акчакоджа Бея, Дюздже, факультет политических наук, кафедра экономики – Дюздже / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5630-7525>

mustafakirca52@gmail.com

***** Проф., д-р, Анкарский Университет общественных наук, факультет политических наук, кафедра международных отношений – Анкара / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1541-1983>

idris_demir@yahoo.com

A Critical Approach to the Term Turkish Diaspora: Is there 'the' Turkish Diaspora?*

Fırat Yıldız**

Abstract

In this article, the content of the term of Turkish Diaspora which is frequently being used in political, bureaucratic and academic life is being discussed. Particularly, usage of the term *Turkish* in between citizenship and kinship meanings, and out of the scope of the constitutional and legal definition makes the term Turkish Diaspora more problematic. It is unclear what is meant by the term Turkish diaspora that is being broadly and indefinitely used, and who are the subjects of Turkish diaspora. Moreover, Turkey's expectations and implications in her foreign policy regarding the societies which she defines them as diaspora is getting more problematic and important day by day. Despite the enormous scope of the problem, relatively little academic research has been conducted on this subject. This article, with the social constructionist perspective will discuss the phenomenon of Turkish Diaspora.

Keywords

Migration, diaspora, Turkish, Turkish diaspora, fellow descendants, citizen.

* Date of Arrival: 04 August 2017 – Date of Acceptance: 12 July 2018

You can refer to this article as follows:

Yıldız, Fırat (2019). "A Critical Approach to the Term Turkish Diaspora: Is there 'the' Turkish diaspora?". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 53-80.

** Assoc. Prof., Kastamonu University, Department of International Relations – Kastamonu/Turkey
ORCID ID: 0000-0001-5152-2050
firatyildiz@gmail.com

Introduction

Re-thinking the Turkish diaspora, we need to quest for the historical improvement of the term of diaspora which is still progressing, as Dufoix (2015: 11) underlines:

Within the last century, the old religious sense of 'diaspora' was successively supplemented by new layers of meaning. But the latter did not replace the former. Each new layer represented a new opportunity, adding up to the previous ones. This complex stratification turned a very ancient word into a most appropriate descriptor of the new global world.

Generally, migration (immigration and emigration) policies, specifically diaspora issues are getting more attention both in governmental and academic studies. Therefore, theorizing state and diaspora relations is uprising as a new and important field of study. Délano and Gamlen suggest (2015:176) to start with two important questions: "What is happening in the realm of state–diaspora relations, and why? The question of when and why states engage their diasporas – and why their practices converge or diverge – still needs answers based on better comparisons and theorization."

The term *diaspora* which used in the 5th century BCE among classical philosophers and Hellenist writers in a negative connotation and derives from an ancient Greek word meaning "to scatter, spread, disperse, be separated" is approximately 2500 years old (Baumann 2010: 19-23). Brazier and Mannur (2008: 1-2) specifies that the term was first used to describe the Jews living in exile circa 3rd century BCE. Therefore, as Gilroy (1994: 207) depicted diaspora *is an ancient word*.

Although diaspora is an old and even ancient word, it consists dynamic features in its inner context. Two prominent progressions in the diaspora studies -intensified in the 20th century- flourished the concept of the word: (i) secularization, (ii) trivialization. As a result of these ongoing processes "diaspora starts a new life as an academic notion, without any formal definition, that may encompass more than one relevant case." (Dufoix 2015: 9)

Ang (2003: 141-154) states that the economic, political and cultural erosion of the modern nation-state as a result of postmodern capitalist globalization contributed to the current context of the diaspora. With the contribution of the aforementioned discussions, Smith (2007: 5) defines diasporas as social groups settled and established in another country and are internally heterogeneous; she also disputes diasporas' constitution by a single factor and remarks the "different parts of the same diaspora can and do have different interests, defined among other things by class, gender, generation, occupation or religion."

Since 1990's, in various academic disciplines such as area studies, ethnic studies, and cultural studies topic of theorizations of diaspora have emerged. In addition to aforementioned fields there has been an almost explosion on diaspora issue in sociology, anthropology, film studies, queer theory, etc. This remarkable concern to diaspora from miscellaneous academic fields makes it difficult to reveal how and why the diaspora term is to speak of and for almost all movements and dislocations. Therefore, Braziel and Mannur (2008: 2-3) warns "... against the uncritical, unreflexive application of the term "diaspora" to any and all contexts of global displacement and movement; some forms of travel are tourism, and ever attempt to mark movements as necessarily disenfranchising become imperialist gestures."

Due to the reasons and discussions explained above, the theoretical background of the diaspora topic gains more importance. In this point Cohen's (2008: 1-2) distinction of diaspora studies four phases is a valuable contribution to the literature:

- (i) Classical meaning [significant ethnic group(s): basically and historically Jews. The classical meaning was extended since 1960s and 1970s including the scattering of Africans, Armenians and the Irish.]
- (ii) Deployment of the term to describe expatriates, expellees, political refugees, alien residents, immigrants and minorities. (1980s)
- (iii) Having been motivated by postmodern conceptions, social constructionist thinkers paved the way for the "third phase" after mid-1990s. Even though, they accepted the general

concept of diaspora and diaspora studies, they criticized second phase theories for focusing mostly on 'homeland' and 'ethnic/religious community'. They argued that in a postmodern era where knowledge is accepted as deconstructable, the concept of identity should not be thought as established. Therefore, diaspora studies should bear in mind postmodern discussions regarding "deterritorialization of identities" and redefine their concepts and theories.

- (iv) In 21st century, new critiques have reintroduced central features of the diaspora concept; therefore, the final phase has been named as the consolidation era in diaspora studies. Even though some of the views of the social constructionists welcomed, they themselves have been criticized for emptying core elements of the concept of diaspora. For example, "deterritorialization of identities" has been accepted as a credible phenomenon, however the concepts of home and homeland have still had profound relevance to diaspora studies.

Cohen's analyses of four phases of the meaning of diaspora and emphasis on social constructionist theory on the 3rd and 4th phases give us an important and valuable plane to draw the theoretical frame of the concept which comprises the theoretical background for Turkish diaspora discussions.

After examining the expanding and transformation process of the term, we should consider the characteristic of the diasporas. In this quest, Safran's (1991: 83-84) criterias on the common features of a diaspora which is being mostly referred in diaspora studies will be mentioned:

1. Dispersal from an original "centre" to two or more regions,
2. Retention of a collective memory, vision, or myth about their original homeland including its location, history, and achievements,
3. The belief that they are not – and perhaps never can be – fully accepted in their host societies and so remain partly alienated and insulated from it,
4. The idealization of the homeland and the thought of returning,
5. The belief that they should collectively be committed to the

maintenance or restoration of the homeland and to its safety and prosperity,

6. Personally or vicariously relation with the homeland and a strong ethnocommunal consciousness and solidarity.

Since 1991 and onwards, Safran's criterias have been discussed in diaspora literature and the most valuable contribution to the issue have been made by Cohen (2008: 4) who criticizes Safran for being *strongly influenced by the underlying paradigmatic case of the Jewish diaspora* and adds *solidarity with co-ethnic members in other countries* (Cohen 2008: 7) as another feature for diasporas.

In addition to the discussions on diaspora, Faist (2010: 9) makes a valuable contribution to the literature by benchmarking *transnationalism* concept in diaspora studies:

Although both terms refer to cross-border processes, diaspora has been often used to denote religious or national groups living outside an (imagined) homeland, whereas transnationalism is often used both more narrowly –to refer to migrants' durable ties across countries– and, more widely, to capture not only communities, but all sorts of social formations, such as transnationally active networks, groups and organizations. Moreover, while diaspora and transnationalism are sometimes used interchangeably, the two terms reflect different intellectual genealogies. The revival of the notion of diaspora and the advent of transnational approaches can be used productively to study central questions of social and political change and transformation.

Bearing in mind the above-mentioned process, discussions and critics, this article will quest if the Turks living abroad could be considered as Turkish diaspora? Are the criterias set forth by the Safran and Cohen suitable for the Turks abroad? To answer these questions, this article will inquire in to the subject of the Turkish diaspora? Who are the objects of Turkish Diaspora? Turkish citizens? Descendants? Blue card holders? Or Muslims?

This article -with a social constructivist perspective¹- also claims that Turkey's diaspora policies, combined by legal texts, diplomatic attitudes, bureaucratic procedures, politic discourses, etymologic definitions in official Turkish dictionary and even academic studies and research centers for diaspora studies trivialize the Turkish Diaspora phenomenon and interprets an empty and dysfunctional term of diaspora.

Theorizing Turkish Diaspora

As it can be understood from the style of the interrogative sentence in the article's title, this article reviews and makes comments, arguing that a Turkish diaspora does not exist. To elaborate on the claims of the article below, the article claims that (i) a Turkish diaspora does not exist, (ii) a Turkish diaspora can actually exist, and (iii) a Turkish diaspora should exist. The article is intended to object to all bureaucratic, diplomatic, political and academic studies which are conducted presupposing the existence of a Turkish diaspora without asking even the most basic questions such as "Is there a Turkish Diaspora? Who forms this diaspora? What are its characteristics? Who are the subjects of the Turkish diaspora?". Considering the sensitivity of the issue, this objection will be made based on publicly accessible information and documents, and by using only open sources.

Hurd (2008: 298-316) claims that "interests are in part products of those identities" and the social constitution of state interests includes both interests and identities of actor's in the socialization and internationalization processes and the demand for social recognition and therefore specifies four distinguished features of social constructivism: (i) an alternative to materialism, (ii) the construction of state interests, (iii) mutual constitution of structures and agents, (iv) multiple logics of anarchy. Especially the second feature of social constructivism "the construction of state interest" is related with Turkey's diaspora policy linked with the *identity* phenomenon. Wendt (1992: 397) says "actors acquire identities-relatively stable, role-specific understandings and expectations about self-by participating in such collective meanings." Identification process for Turks living abroad, supported by the political, academical, bureaucratic, diplomatic endeavors in Turkey expose the dilemmas in diaspora identity and subjects of the Turkish Diaspora. In addition to problematics of the construction of identity for Turkish diaspora, *mutual constitution of*

structures and agents is incomplete discussion in socially constructing Turkish diaspora. The constructivist approach for the social construction of interests and identities presents the broader issue of the connection amongst structures/organizations and agents (Hurd 2008: 303).

By the problematic of social constructing of diaspora identity and the relation between structures and agents in the diaspora community, the content of this article is defined by the three main answers to the question “Why is there not a Turkish diaspora?” as listed below:

1. It is unclear what is meant by “Turkish diaspora.”
2. The meaning of the word “diaspora” is not clear.
3. The meaning of the word “Turk” is being used beyond its constitutional definition.

Besides conceptual and theoretical dilemmas, these three fundamental uncertainties also result in dispersed and, further, contradicting diaspora studies carried out by the public institutions in Turkey. As a result of the rapid and significant changes occurring in the international system, there is an ever-increasing need for studies and discussions about the topic of Turkish diaspora; however, the basic questions regarding the diaspora issue do not receive the attention it actually deserves from the bureaucracy and the academia.

Nearly 45.600 results appear for “Türk diasporası” and nearly 38.100 results for “Turkish diaspora” on Google search engine. However, there are limited number of studies specifically on Turkish diaspora and on migration phenomenon at large although they have widespread use in various contexts.

Despite its thousands of years of migration culture resulting in a population dispersed within a geography from the Central Asia to the Balkans, from the Middle East to the Caucasus (Erdoğan ve Kaya 2015) and especially considering her last fifty years during which it turned into a country which has now millions of citizens scattered around the world from European countries to the USA, from Canada to Australia, Turkey -against its qualitatively, quantitatively and historically great and deep-rooted migration history- has scarcely any background information, knowledge, experience, legal regulation, academic research or policy regarding the migration

phenomenon and its natural consequence i.e. diaspora. Ekici (2010) indeed makes a proper assessment regarding the issue and emphasizes the thousand years of migration experiences and their inputs in the Turkish history, folklore, life style and culture. Ulusoy (2017:145) take this approach step further and argues that Turkey's current diaspora policies continues as the extension of the patterns of the migration policies on five basic fields: education, religion, work, economy and NGO's.

However, this great and unique experience in migrating that Turkey possess has the potential to bear a value and meaning for the theoretical and conceptual discussions globally. One of the primary intentions of this study is to attract attention to this potential and to constitute a source for new discussions and researches.

Unfortunately, most of the Turkish scholars uses the term of Turkish Diaspora for the Turkish migrants in Europe without analyzing the social characteristic of the Turkish community in Europe whether suitable for diaspora or not. As can be seen in Kaya and Kentel's study (2005), there is not any terminological difference between the words of *Turkish migrants*, *Euro Turks*, *Turkish groups in Western Europe* and *Turkish diaspora*:

...Euro-Turks would provide both strong support and an impediment to Turkey's EU membership. Thus the research has aimed at investigating whether EuroTurks living in Germany and France could become a driving force or vanguard for Turkey in the process of integration into the European Union. It identifies the social, political and cultural discourses of the Turkish diaspora concerning Turkish-EU relations. By gauging public opinion among the Turkish groups in Western Europe, it also seeks to determine whether these communities could provide new opportunities and prospects for the formation of a more open and democratic society in Turkey.

This study does not cover any historical developments and any recent discussions regarding the question "What is a diaspora?", which is a separate research topic², instead, discusses how the "Turkish diaspora" term is

perceived and used, and focuses on the alternative definitions of the Turkish diaspora term.

Defining Turkish Diaspora

The term of *diaspora* and turkey

It is important to dwell upon when the term diaspora started to be used in Turkish and with what meaning it was used first. In this section of the study is based on Great Turkish Dictionary (*Büyük Türkçe Sözlük*) published by Turkish Language Association. The First (1944), Second (1955), Third (1959), Fourth (1966), Fifth (1969), Sixth (1974) and Seventh (1983) editions of the Dictionary do not include the term *diaspora*. The term is not included in the Eighth edition (1988) either; however, a term that means fragment ('kopuntu' in Turkish original) is described as "broken bit" on page 898. The term *diaspora* is included in the Volume 1 of the Ninth edition (1998) on page 580 for the first time and defined as "fragment" (*kopuntu* in Turkish original). The term mentioned above i.e. fragment (*kopuntu*) is defined as "broken bit, diaspora" in Volume 2 on page 1362. The Tenth edition (2005) and the facsimile of the Tenth edition (2009) defines "diaspora" on page 520 as follows: "diaspora: 1. Branches of Jewish people who start to settle in foreign countries after leaving their homelands. 2. A branch of any nation that leaves its homeland." The Eleventh edition (2011) includes three different definitions of the term diaspora on page 655: "diaspora: 1. A place where members of any nation or belief live away from their homelands. 2. A branch of any nation separated from its homeland, fragment. 3. Branches of Jewish people who start to settle in foreign countries after leaving their homelands, fragment."

As seen, the word diaspora was included in the agenda of the Turkish Language Association in 1998 for the first time; however, it was used as a synonym of the word *kopuntu* to generate a Turkish word, and to abstain from using a foreign term. Yet, the word was defined as "broken bit", which is explanatory by no means. Besides its first meaning that directly refers to Jews, for the first time in 2005 and 2009 when it was defined as *a branch of any nation that leaves its homeland*, it gained its second meaning close to what it actually means globally. On top of these two definitions, in 2011, another third definition was added as the denotation of the word, defining

the word diaspora as “the place where members of any nation or belief live away from their homelands”, which is wrong in our opinion. As Sheffer (2003: 65-73) emphasizes the only meaning that the word diaspora has today is an ethno-national one, whose definition does not deal with belief groups by any means. Therefore, belief groups cannot be defined as diaspora. Other words such as *Göçtürkler*, *Dış Türkler*, *diyaspora* and *kopuntu* were tried in Turkish; however, none of these words could substitute for the word *diaspora*.

Social perception

In Turkish, the word diaspora has been given a specific use, in which it refers to Armenian Diaspora. The genocide allegations made by the Armenian Diaspora and their actions against Turkey further bolstered the negative perception of the word within the society. In addition to the negative perception caused by the Armenian Diaspora, the pejorative connotations influenced by terms like ghetto, minority, alien and fragment resulted in this unfavorable perception towards the word.

During his address at the World Turkish Entrepreneurs Assembly on March 26, 2016, the President Recep Tayyip Erdoğan indeed emphasized the negative connotations associated with the word diaspora (<https://www.youtube.com/watch?v=llbvf3A3Gcc> [Accessed on June 8, 2017]):

Dear brothers and sisters, we have just used the term “diaspora” to define our citizens living abroad and people who are our country’s nationals. To be frank, this expression is distant to me, an expression somehow stirring a feeling of deficiency. I do not really like it. Because this expression actually originates from a word that means getting separated. Separating, in other words, separating from one’s country, separating from one’s nation, and values. However, wherever we go or live, we are a nation that always remember its ancestors, past, history, values; and we continue to live together with them. To give an example, it has been thousand years since our ancestors left the Central Asia to arrive here or -put differently using the term diaspora- since

they were separated from that geography. Yet, we still see that geography as our homeland, and embrace our brothers and sisters whenever possible.

As seen, the meaning “separated, parted” incorporated in the word diaspora stirs negative connotations regarding diaspora in Turkish and Turkey, and this situation is indeed articulated by the top authority of the state. At this point, it should be noted that the pejorative connotations of the term are now resolved thanks to how it developed throughout the history. Incorporating such connotations as ghetto, foreign, minority, a state of being marginalized, the term diaspora has now turned into a term adopted by many of the societies voluntarily, one that is used very often unnecessarily. Today it would be better to use the term Turkish Diaspora provided that its current potential acquires necessary features, instead of trying to generate a whole new term. Despite some unconfirmed allegations of a decision made by the National Security Council not to use the term “diaspora”, the use of the term diaspora becomes obligatory as the term is adopted throughout the world and in our country, and the word is now included in Great Turkish Dictionary, as well as because other terms generated as substitutes for *diaspora* did not get the acceptance of the society, politics and academia. In addition to the Türkiye Scholarships (<https://www.turkiyeburslari.gov.tr/>. [Accessed on July 3, 2017]) granted to international students by the Administration for Turks Abroad and Related Communities, Diaspora Scholarships (https://www.ytb.gov.tr/diaspora_burslari.php. [Accessed on July 3, 2017]) granted to Turkish citizens living abroad are also an example that shows the term is used in practice as well.

Subjects of Turkish diaspora

One of the most basic questions and problems within the context of the discussions regarding Turkish diaspora is “Who forms the Turkish diaspora?” Even a superficial assessment will reveal that the structure, which does not actually exist yet is claimed to exist and defined as Turkish diaspora, is being used in legal regulations, and by academia, diplomacy, bureaucracy and press in a rather wide and ambiguous sense. This ambiguous term encompasses:

- Citizens,
- Fellow descendants (only the ones of Turkish descent),

- Related communities,
- Fellow communities,
- International students,
- Ottoman residues,
- All Muslims (Ummah).

Even this extensive usage shows that the term Turkish diaspora stands for a group whose subjects are unclear, concluding that there is not a Turkish diaspora defined. How this term is used depends on the experiences of individuals and/or institutions, their political preferences and purposes. Ahmet Davutoğlu (2012), the then Foreign Minister, stated:

...the term Diaspora. We need to recognize the most extensive scope. Not a diaspora which only encompasses our citizens, I mean, those who are Turkish citizens and migrated; Bosnians, Albanians, Pakistanis, Somalians, Palestinians... we have to recognize their populations there, abroad as a part of our diaspora. Even an hour that they spent together with us in the history makes them a part of our diaspora.

Davutoğlu thus introduced a far-reaching and problematic definition of the term diaspora by including the Pakistanis living in England, the Somalians in the US, and many other communities into Turkey's diaspora and extending the scope of the term way beyond the academic and legal boundaries available.

As the Constitution of the Republic of Turkey - Article 66, defines the Turk as "Everyone bound to the Turkish State through the bond of citizenship is a Turk.", this study maintains that, for now, the most powerful subject of Turkish diaspora is -especially from a legal perspective- the Constitutionally-defined Turkish citizenship, and suggests that Turkish diaspora studies are carried out on the basis of the Turkish citizens living abroad. The Turkish Diaspora of Turkish citizens living abroad should be given a politically and diplomatically consistent ground and core that is also based on a sturdy ground within the context of national and international law.

It is critically required that the term fellow descendant is reconsidered, not on the basis of the bonds within one single ethnic group which comprises

Turkish citizens, but on the basis of all the individuals within the Turkish nation that is comprised of Turkish citizens, and the bonds of relationship outside Turkey (Yaldız 2018). Another important issue to be raised regarding these arguments is related to whether the communities recognized as fellow descendants have founded their own free states and whether they see Turkey as their homeland. It is obvious that the Turks of Western Thrace recognized as minorities in Greece and the Turkmen living in Turkmenistan cannot be equal subjects of Turkish diaspora. To give an example, Turkmenistan citizens living in the US are part of Turkmenistan diaspora, if they have diasporic characteristics. The Turkmenistan diaspora in the US can only be seen as another diaspora that the Turkish diaspora can cooperate with.

The term related community is another term that requires discussion and a definition. As witnessed that the term related community encompasses Bosnians, Albanians, Palestinians and even Somalians, the term related community expands the scope of the diaspora term to such extent that the term diaspora becomes nonfunctional. Davutoğlu (2012) stated:

... Do we see the Comoro Islands as Ottoman lands?...
What we mean by related communities includes not only the communities in the Balkans and the Central Asia who we deem our cousins, but all the communities there. If student scholarships were granted... There are many nations whom we are in debt. There, these nations are what we mean by related communities.

Davutoğlu, thus, expanded the content of the term to the Comoro Islands defining almost all the world and all people living on earth as part of the Turkish diaspora.

Expressions such as “Ummah geography”, “Ottoman residues”, and “Islamic World” signifies a rather vague area within the context of the term diaspora. Referring to an imaginary ideal rather than a concrete one, these ideological terms that are not academic and diplomatic terms with no definable and determinable criterion can be used as a tool in foreign policy. However, as emphasized above, their inclusion in the Turkish Diaspora as diaspora subjects makes the term diaspora vaguer and less functional.

Academic interest in Turkey

It can be said that academic interest towards diaspora studies has been institutionalized generally in two waves in Turkey.

The first wave emerged after the Turkic Republics in the Central Asia gained independence following the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in the 1990s. During this period -as far as we can determine- the following academic departments were founded:

- Marmara University Institute of Turkic Studies (1991)³
- İstanbul University Research Institute of Turkology (1991)⁴
- Selçuk University Research Institute of Turkology (1991)
- Ege University Research Institute of Turkish World (1992)
- Atatürk University Research Institute of Turkology (1992)
- Hacettepe University Institute of Turkish Studies (1992)
- Erciyes University Research Center for Turkish World (1993)

The academic institutions founded during the first wave have three common characteristics in terms of geography, theme and academia. These above-mentioned institutions focused on the Central Asia geographically; thematically the “fellow” (of Turkish descent, Turkic) states and communities that gained independence after the USSR; and academically studies done by relatively more academics from the field of Turkish Language and Literature.

As for the second wave, it emerged after diaspora issues became more influential on the political and social life in Turkey starting from 2010. During this period -as far as we can determine- the following academic departments were founded:

- Kastamonu University Research Center for Applied Studies on Turkish World (2012)
- Uşak University Research Center for Applied Studies on Turkish World (2012)
- Uludağ University Research Center for Applied Studies on Turkish States and Related Communities (2013)
- Anadolu University Research Center for Applied Studies on Turks Abroad (2014)
- Necmettin Erbakan University Erol Güngör Research Center

for Applied Studies on Turkish Diaspora (2014)

- Sakarya University Research Center for Applied Studies on Diaspora (2015)
- Muğla Sıtkı Koçman University Research Center for Applied Studies on Turkish Communities Abroad (2015)

Studies carried out are not fulfilling both in terms of conceptual and theoretical requirements although the academic interest towards diaspora studies is excessively satisfactory in terms of numbers/institutions, as seen in the examples above. Terms used frequently in the names of the academic institutions such as “diaspora, Turkish diaspora, Turks Abroad, Turkish World, Turkish Communities, Turkish States, related communities” are picked arbitrarily, generally without needing a definition and resorting to any academic research.

How should Turkish Diaspora be Defined?

This study focuses on Turkish diaspora, which has not been given a legal and political infrastructure and which has yet to be studied and discussed in detail. Furthermore, the ambiguity caused by the weak and unnecessary interventions of the main institutions to sub-divide Turkish diaspora into *relationship diaspora*, *temporary diaspora*, and *ancestral diaspora* in their practices results in common and easily-referable use of this term, and consequently causes more conceptual uncertainty. However, it should always be kept in mind that diaspora is not a tool which can be referred to when deemed useful in foreign policy. Therefore, such use of the term that is intended to meet all needs in foreign policy in a way to cover all collaborations needed and further construe it beyond its broadest meaning just for using it as a tool for this purpose results in some predicaments both in foreign policy and in domestic policy.

In this regard, a local and new definition is needed based on Turkey’s historical and cultural characteristics. As already emphasized in this study, lack of interest in the academia as well as the fact that studies are being imported from the European countries and the USA stand as the most significant predicaments regarding the issue. Moreover, this attitude is present not only in the field of diaspora studies but also in many fields of social sciences at large. As Bilgin (2005: 10) discusses this predicament

with respect to studies on international studies, assessing the structure of the studies on international relations throughout the world and maintains that a relation of center vs periphery is the core of this structure, and adds that the studies in Turkey are “on the periphery”. This is also evident from the practices in Turkey, which include adoption of the dominant theory approaches developed by the Western countries (mainly the US and England) where studies (and theories) about international relations are produced, and employing and utilizing these theories without questioning (Yalvaç 2016: 61).

Acceptance of the diaspora terms and models produced particularly based on Jewish and Armenian examples in Turkey, contradicts with her historical, cultural, political and legal experiences regarding diaspora. As it can be seen in the table below, the Jewish and Armenian communities are attributed one single characteristic within the context of diaspora, and this case cannot explain the multi-characteristics of the Turkish diaspora.

Table 1. *Subjects of Diaspora and Their Characteristics*

Diaspora	Race	Language	Religion	Homeland	Citizenship
Israel Diaspora	Jew	Hebrew	Judaism	Israel	Israel (and other country)
Armenian Diaspora	Armenian	Armenian	Christian	Armenia	Armenia (and other country)
	Turk	Turkish		Turkey	Turkey (and other country)
Turkish Diaspora	Kurd	Turkmen	Islam	Azerbaijan	Azerbaijan
	Arab	Kurdish	Christianity	Turkmenistan	Bulgaria
	Jew	Bosnian	Judaism	Bosnia	Kosovo
	Circassian	Albanian	Zoroastrianism	Iraq	Germany
	Bosnian	Arabic	...	Palestine	the Netherlands
	Kazakh	Macedonian	...	Somali
...	

First of all, academic arguments on the terms (i) Turk, (ii) diaspora and (iii) Turkish Diaspora should be developed so that a comprehensive approach can exist to an extent wide enough to deal with this potential, as well as

political and legal regulations can be re-arranged based on this academic ground. The relation of such undefined terms as fellow descendant, related community, and fellow community with the term diaspora can only be defined within this framework.

The need for such studies scaled up even more since one of the most important problems that Turkey has recently faced in her foreign policy is associated with diaspora policies. Even the below-listed events that took place during the first seven months of 2017 are significant indicators of how much Turkey's diaspora policies exert an influence on the Turkish Foreign Policy:

- On March 11, 2017, the Foreign Minister of Turkey was blocked from going to the Netherlands to meet up with the Turkish citizens living in the Netherlands regarding the referendum in Turkey; Minister of Family and Social Policies of Turkey, was deported from Holland after being declared as *persona non-grata*.
- On March 17, 2017, Bulgaria recalled its Ambassador in Ankara as they blamed Turkey for intruding into the elections in Bulgaria within the scope of Turkey's policies about the Bulgarian citizens of Turkish descent in Bulgaria.
- On June 30, 2017, the Foreign Minister of Germany Sigmar Gabriel explained that, "the President Recep Tayyip Erdoğan will not be allowed to meet up with the Turks during his visit to Hamburg between July 7 - 8, 2017 for G-20 Summit", and subsequently on July 12, 2017, the President Erdoğan criticized this attitude saying: "We intended to hold a meeting with our fellow descendants in Germany when I went there for the last G-20 summit. They would not let me.... You know the Netherlands, similar to Belgium. Then, why?"
- Article 28 of the Commission Report on Turkey adopted by the European Parliament on July 6, 2017 to suspend talks between Turkey and the EU states:
 - (i) [Turkey's] exporting its internal conflicts poses a threat to peaceful co-existence within society in those Member States with a substantial community of Turkish origin,

- (ii) the Turkish government must refrain from systematic efforts to mobilize the Turkish diaspora in the Member States for its own purposes,
 - (iii) [its] concern [regarding] the reports of alleged pressure on members of the Turkish diaspora living in the Member States
 - (iv) [it] condemns the Turkish authorities' surveillance of citizens with dual nationality living abroad.
- On July 7, 2017, the Netherlands banned a meeting organized by the Holland Branch of the Union of European-Turkish Democrats (UETD) on the anniversary of the failed coup attempt in July, 15, 2016 in Turkey, barring the then Deputy Prime Minister of Turkey from attending the meeting.
 - On July 10, 2017, Austria barred Minister of Economy of Turkey, from attending an event organized in Austria to commemorate the 2016's failed coup attempt.

As seen above, the diaspora issue and diaspora policies get more and more important in terms of Turkey's foreign policy, bilateral and international collaborations and the accession-to-EU period. Therefore, conceptual arguments on Turkish diaspora are getting academically, bureaucratically, diplomatically and legally more important. The on-going arguments developed based on the "imported" ones, which are incompatible with Turkey's historical and social potential, will not be useful. So, within this context, this study has two proposals regarding the definition and characteristics of Turkish Diaspora, which should be a separate and voluminous topic for future studies: The subjects of Turkish diaspora can be established from two different perspectives, (i) a narrow (citizenship) one and (ii) extensive (Turkish) one. As Cohen's (2012: 7) proper assessment regarding the diasporas "often *mobilize a collective identity*, not only a place of settlement or ... homeland, but also *in solidarity with co-ethnic members in other countries*" global cooperation holds a mandatory role in Turkish diaspora's characteristics.

(i) From the narrow perspective, Turkish citizens (and those holding Blue Card) can constitute the core of the Turkish Diaspora as its main subjects. For

this perspective, the most basic point to be mentioned is that not all Turkish citizens living abroad can/will be able to be a part of the Turkish diaspora, contrary to the flawed approach commonly seen in practices. Recognizing the Turkish citizens, who live abroad yet became culturally, politically and/or economically detached from Turkey, and those who even have adopted destructive attitudes against Turkey because of their ideology and /or to an extent almost close to terrorism, not only makes the term Turkish Diaspora an empty and dysfunctional term but may also damage the diaspora policies to be implemented. This approach, which recognizes all of the nearly 6 million Turkish Citizens living abroad as Turkish Diaspora and maintains that the number of individuals included in the Turkish Diaspora abroad is 6 million, is wrong. In short, the formula “Turkish citizens living abroad = Turkish Diaspora” is wrong.

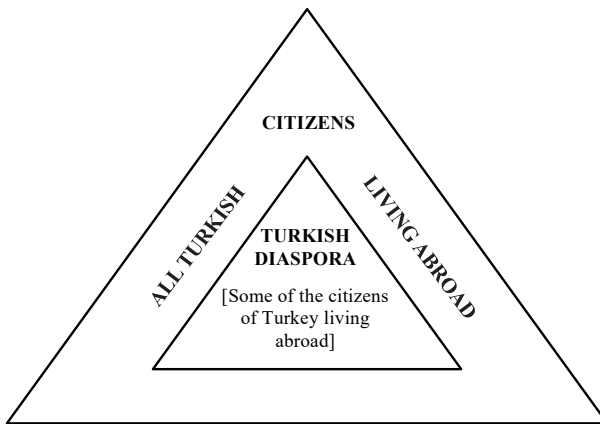

Figure 1. *Turkish Diaspora* (the narrow definition based on Citizenship)

Narrow Definition (Citizenship-Based): Turkish Diaspora consists of the citizens of the Republic of Turkey that live abroad and recognize Turkey as their homeland and are in solidarity with Turkey and have a common sense of solidarity, who are globally in cooperation with the Turkish Citizens in other countries and sustain their cultural, economic, political and social bond with the homeland.

(ii) The term Turkish Diaspora can recognize the Turkish-speaking communities as its subjects, from a wide perspective that is based on the above-mentioned historical and cultural bonds. Recognizing its subjects based on the language spoken will render the currently-used vague and wrong terms such as “fellow descendant, related, fellow” useless, and especially highlight cultural identity instead of interpreting descent based on race. Cooperation Council of Turkic Speaking States (Turkic Council), whose members include Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkey, is an important organization to be examined in this regard. However, it should always be remembered that the fact that not Turkic language but the Turkish language is decisive for the subjects of Turkish Diaspora means a lot to communities and individuals. Therefore, the Turkish-speaking communities who are legally and/or sociologically deemed as minorities in the states they are living in and who recognize Turkey as their homeland should be given priority, not the citizens of the independent states where Turkic Languages are spoken. The Turkish-speaking communities and individuals living in countries like Bulgaria, Greece, Kosovo, Georgia, Syria, and Iraq will thus be incorporated into the Turkish Diaspora based on their bond through language/culture, not through descent/race.

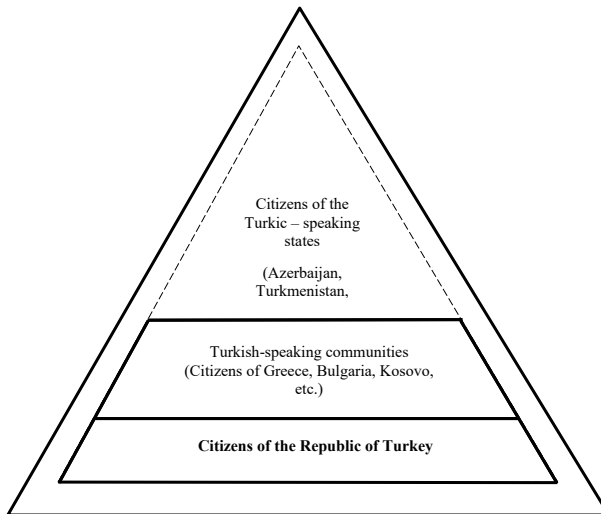

Figure 2. *Turkish Diaspora* (Extensive definition – Language-Based)

Extensive Definition (Turkish language as the Base): Turkish Diaspora consists of the Turkish-speaking communities and individuals that live outside Turkey and recognize Turkey as their homeland and are in solidarity with Turkey and have a common sense of solidarity, and who are globally in cooperation with the Turkish-speaking communities living in other countries and sustain their cultural, economic, political and social bonds with the homeland.

Conclusion

As discussed in detail in this study, all institutions within the Republic of Turkey seem to be confused about the issue of Turkish Diaspora. Among the main reasons to this situation is the fact that there are hardly any conceptual and theoretical research and argument regarding Turkish Diaspora. Therefore; the long-established and possibly influential issue of Turkish Diaspora should be put on agenda particularly by the discipline of international relations, and law, political science, sociology, folklore, any many other disciplines; then, in turn, the endeavors in the fields of law, politics, bureaucracy and diplomacy will be useful and valuable. Bilgili (2012:12) states that “[h]aving a very diverse and dynamic migration history, Turkish migration stands as an enriching example to observe in depth.... The transition of temporary labor migration in Europe to permanent migration is a good example of this turnaround, as it has greatly influenced Diaspora engagement policies.” The starting point of this study is that there does not exist a Turkish Diaspora, and that it may and should exist. Turkish citizens living abroad or Turkish-speaking communities have yet to be called a Turkish Diaspora particularly because of the lack of consciousness and of global cooperation, yet the above-mentioned historical, geographical and cultural features possess a significant degree of potential. Taking advantage of this potential and creation of a Turkish Diaspora are important in these three terms as explained below:

- (i) In terms of a Turkish Diaspora, creation of and fostering a diasporic consciousness, keeping the bonds with homeland, handing-down of mother tongue and, hence, the culture itself to future generations are of greater importance to prevent assimilation of Turks abroad. Features which may be brought up by being in a Diaspora such as global

citizenship, multiple identities, multiculturalism, economic and, even political achievement are great opportunities considering the potential of the Turkish diaspora.

- (ii) In terms of host state, Turkish diaspora has huge potential for diplomatic, political and economic gains thanks to its significant and wide geography, which is not limited to Turkey's land.
- (iii) In terms of Turkey, Turkish Diaspora has gained a status of being a case needed more and more each passing day particularly in the field of public diplomacy and diaspora diplomacy, and many other fields like economics and foreign policy, as well as in exchanging/transferring knowledge and experience.

An important point to be emphasized here is that the Republic of Turkey cannot establish a Turkish Diaspora, that it is up to the Turkish citizens living abroad or Turkish-speaking individuals/communities whether to become/establish a diaspora. It should also be considered whether that specific individual and/or community recognizes itself as a Turkish diaspora, apart from whether Turkey recognizes them as a diaspora. Özarlan (2017) explains this situation with the term "response". It would indeed be one of the decisive features of the Turkish diaspora how those individuals and communities, who may be called Turkish Diaspora, respond to Turkey's diaspora policies.

The most important contribution from the Republic of Turkey to the process of creating a Turkish Diaspora should be provided through supporting conceptual discussions about the bond of language and/or citizenship and academic, bureaucratic, diplomatic and law studies; contributing to the formation of a diaspora consciousness and opening passages for global collaboration between the Turks abroad; not trying to establish a diaspora.

Global collaboration does not mean the political groups (Organizations of Milli Görüş, Ülkücü etc.), religious groups (Süleymancı, Nurcu, Alevi etc.), state-supported religious groups [DİTİB (The Turkish-Islamic Union for Religious Affairs), ATİB (European Turkish-Islamic Union), DCA (Diyanet Center of America), professional groups [MÜSİAD (Independent

Industrialists' and Businessmen's Association)] setting-up outside Turkey and collaborating particularly via non-governmental organizations. (To give an example, the global cooperation between the Milli Görüş Organization in Germany and the one in Australia is not a relation based on diaspora, but an organizational one.) Such platforms as Citizens Abroad Advisory Board (YVDK) can be given as significant examples that facilitate the global cooperation needed to establish a Turkish diaspora. (https://www.ytb.gov.tr/danisma_kurulu.php [Accessed on June 16, 2017])

This study rejects the extensive interpretation which maintains that Turkish Diaspora is so large that it covers nearly everyone on earth, as well as the approaches that explain the diaspora based on some ideological terms such as fellow descendant, related community, Ottoman residues, Ummah geography, etc. Another objection within this study is against the approaches that try to define Turkish diaspora based on imported terms. This study, instead, proposes two different definitions, each of which is based on either a legal ground (Turkish citizenship) or a cultural ground (Turkish language) in accordance with Turkey's own historical and social dynamics.

Therefore, the Turkish Diaspora issue and diaspora politics of Turkey should become topics of academic studies, and these studies should interest academics particularly from the field of international relations, as well as from other disciplines such as law, political science, sociology, folklore, etc. As Aydın (2014: 7) suggests, the new Turkish diaspora policy must be regarded in the context of three developments: (i) the emergence of a transnational diaspora in Germany, in other European states and in the USA, (ii) the new Turkish diaspora policy is related to the establishment of a new state elite and the implementation of a new discourse on modernity and Muslim national identity in Turkey, (iii) the new diaspora policy needs to be related to the context of the re-orientation of Turkish foreign policy, which would possibly not have taken place without shifts of power in society. This study hopes to result in new researches and arguments to be developed regarding the issue.

References

- Anadolu Üniversitesi Yurt Dışı Türkler Uygulama ve Araştırma Merkezi. <https://www.anadolu.edu.tr/universitemiz/merkezler/yurtdisi-turkler-uygulama-ve-arastirma-merkezi> (Accessed: 08.06.2017).
- Ang, Ien (2003). "Together-in-difference: Beyond Diaspora, into Hybridity". *Asian Studies Review* 27 (2): 141-154.
- Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. <https://atauni.edu.tr/turkiyat-arastirmalari-enstitusu> (Accessed: 08.06.2017).
- Aydın, Yaşar (2014). *The New Turkish Diaspora Policy*. SWP Research Paper. Berlin: SWP Pub.
- Bauman, Martin (2010). "Exile". *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities*. Ed. K. Knott vd. London: Zed Books. 19-23.
- Bilgili, Özge (2012). "Turkey's Multifarious Attitude towards Migration and its Migrants". *Migration Policy Centre Research Report* 2012/02.
- Bilgin, Pınar (2005). "Uluslararası ilişkiler Çalışmalarında 'Merkez-Çevre': Türkiye nerede?". *Uluslararası İlişkiler* 2 (6): 10.
- Brazier, J.E. and A. Mannur (2008). "Nation, Migration, Globalization: Points of Contention in Diaspora Studies". *Theorizing Diaspora*. Ed. J. E. Brazier vd. Oxford: Blackwell Pub. 1-22.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1944). (1st Edition) İstanbul: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1955). (2nd Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1959). (3rd Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1966). (4th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1969). (5th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1974). (6th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1983). (7th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1988). (8th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (1998). (9th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2005). (10th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2009). (10th Edition – Facsimile Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2011). (11th Edition) Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- "Citizens Abroad Advisory Board". https://www.ytb.gov.tr/danisma_kurulu.php# (Accessed: 16.06.2017).
- Cohen, Robin (2008). *Global Diasporas*. Oxford: Routledge Pub.
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dünya Türk Girişimciler Kurultayı - 26 Mart 2016". <https://www.youtube.com/watch?v=llbv3A3Gcc> (Accessed: 08.06.2017).
- Davutoğlu, Ahmet (2012). "A Conference at Administration for Turks Living

- Abroad and Related Communities". 12 May.
- Déllano, Alexandra and Alan Gamlen (2015). "Comparing and theorising state-diaspora relations". *Diasporas Reimagined Spaces, Practices and Belonging*. Ed. N. Sigona vd. Oxford: Oxford Diasporas Programme. 176-179.
- Dufoix, Stephane (2015). "The loss and the link: a short history of the long-term word diaspora". *Diasporas Reimagined Spaces, Practices and Belonging*. Ed. N. Sigona vd. Oxford: Oxford Diasporas Programme. 8-11.
- Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. <http://tdae.ege.edu.tr/> (Accessed: 08.06.2017).
- Ekici, Metin (2010). *Türk Kültüründe Göç Konferansı*. December 9. Gaziantep University.
- Erciyes Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmalar Mekezi. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=8.5.10137&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (Accessed: 08.06.2017).
- Erdoğan, M. Murat and Ayhan Kaya (Ed.) (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yay.
- Faist, Thomas (2010). "Diaspora and Transnationalism: What kind of dance partners?". *Diaspora and Transnationalism*. Ed. R. Bauböck vd. Amsterdam: Amsterdam University Press. 9-34.
- Gilroy, Paul (1994). "Diaspora". *Paragraph* 17 (3): 207-212.
- Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/> (Accessed: 08.06.2017).
- Hurd, Ian (2008). "Constructivism". *The Oxford Handbook of International Relations*. Ed. C. Reus-Smit vd. Oxford: Oxford University Press. 298-316.
- Kaya, Ayhan and Ferhat Kentel (2005). *Euro-Turks: A Bridge or a Breach, between Turkey and the EU*. Brussels: CEPS Publication.
- Kastamonu Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi. <https://www.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/akademik-birimler-tr/ku-arastirma-ve-uygulama-merkezleri/anamenu-turkdunyasiuygarsmerkezi-tr>. (Accessed: 08.06.2017).
- "Mavi Kart (Eski Pembe Kart) Uygulaması". http://www.mfa.gov.tr/mavi-kart_-eski-pembe-kart_-uygulamasi-.tr.mfa. (Accessed: 08.06.2017).
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yurt Dışı Türk Toplulukları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151125-11.htm> (Accessed: 08.06.2017).
- Necmettin Erbakan Üniversitesi Erol Güngör Türk Diasporası Uygulama ve Araştırma Merkezi. <https://www.konya.edu.tr/turkdiasporasi> (Accessed: 08.06.2017).
- Özarslan, Bahadır Bumin (2017). "Interview in Ankara". June 13.

- Sakarya Üniversitesi Diaspora Araştırmaları Merkezi. <http://www.diam.sakarya.edu.tr/> (Accessed: 08.06.2017).
- Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. <https://www.selcuk.edu.tr/turkiyat/tr> (Accessed: 08.06.2017).
- Safran, William (1991). “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”. *Journal of Transnational Studies* 1(1): 83-99.
- Sheffer, Gabriel (2003). *Diaspora Politics, at home abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Hazel (2007). “Diasporas in International Conflict”. *Diasporas in conflict: Peace-makers or peace-wreckers?*. Ed. H. Smith vd. Tokyo: UNU Press. 3-16.
- Uludağ Üniversitesi Türk Devletleri ve Akraba Toplulukları Uygulama ve Araştırma Merkezi. <http://www.uludag.edu.tr/tudam> (Accessed: 08.06.2017).
- Uşak Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=8.5.15928&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (Accessed: 08.06.2017).
- Ulusoy, Ergin (2017). “Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi”. *İnsan&Toplum Dergisi* 7 (1): 139-160.
- Wendt, Alexander (1992). “Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics”. *International Organization* 46: 391-425.
- Yıldız, Fırat (2013a). “Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişmeler ve Tartışmalar”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18: 298-318.
- Yıldız, Fırat (2013b). “Devlet-Diaspora İlişkileri: Diaspora(ya sahip) Olmak”. *International Symposium on Language and Communication: Exploring Novelities*. Book of Proceedings: 593-605.
- Yıldız, Fırat (2014). “Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2 (3): 43-64.
- Yıldız, Fırat (2018). “Türk Kamu Yönetiminde ‘Soydaş’ Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya”. *Amme İdaresi Dergisi* 51 (4): 1-20.
- Yalvaç, Faruk (2016). “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ed. R. Gözen. İstanbul: İletişim Yay. 31-63.
- “2016 Commission Report on Turkey”, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2FBREPORT%2BA8-2017-0234%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0%2F%2FEN&language=EN> (Accessed: 07.07.2017).
- <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/> (Accessed: 03.07.2017).
- https://www.ytb.gov.tr/diaspora_burslari.php (Accessed: 03.07.2017).

Türk Diasporası Kavramına Eleştirel Bir Bakış: Türk Diasporası Var mı?*

Fırat Yıldız**

Öz

Bu makalede, Türkiye'nin siyasi, bürokratik ve akademik hayatında sıklıkla kullanılan Türk Diasporası kavramının içeriği tartışılmaktadır. Özellikle Türk kavramının, vatandaşlık ve soydaşlık arasında, anayasal düzenlemelerin de ötesine geçerek kullanılması, "Türk Diasporası" kavramını sorunlu hale getirmektedir. Çok geniş ve belirsiz bir içerikle kullanılmakta olan bu kavram ile ne ifade edildiği ve kimlerin Türk diasporasının öznesi olduğu belli değildir. Üstelik Türkiye'nin diaspora olarak adlandırdığı toplumlara ilişkin dış politik beklenti ve uygulamaları her geçen gün daha sorunlu ve önemli bir hale gelmekte; ancak bu konuya ilişkin yeterli seviyede akademik araştırma bulunmamaktadır.

Anahtar kelimeler

Migration, diaspora, Türk, Türk diasporası, soydaş, vatandaş.

* Geliş Tarihi: 04 Ağustos 2017 – Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yıldız, Fırat (2019). "A Critical Approach to the Term Turkish Diaspora: Is there 'the' Turkish diaspora?". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 53-80.

** Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Kastamonu/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5152-2050>
firatyaldiz@gmail.com

Критический подход к термину турецкая диаспора: существует ли «турецкая диаспора»?*

Фырат Ялдыз **

Аннотация

В этой статье обсуждается содержание термина «турецкая диаспора», который часто используется в политическом, бюрократическом и академическом контексте. В частности, использование термина *турецкий* между значениями гражданства и родства, а также вне рамок конституционно-правового определения делает термин «турецкая диаспора» более проблематичным. Неясно, что подразумевается под данным термином, который широко и неопределенно используется, и кто является субъектами турецкой диаспоры. Кроме того, ожидания и последствия Турции в ее внешней политике в отношении обществ, которые она определяет в качестве диаспоры, с каждым днем становится все более проблематичным и важным. Несмотря на огромные масштабы проблемы, сравнительно мало научных исследований было проведено по этому вопросу.

Ключевые слова

миграция, диаспора, турецкий, турецкая диаспора, потомки, гражданин

* Поступило в редакцию: 04 августа 2017 г. – Принято в номер: 12 июля 2018 г.
Ссылка на статью:

Yaldız, Fırat (2019). "A Critical Approach to the Term Turkish Diaspora: Is there 'the' Turkish diaspora?". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 53-80.

** Доц., д-р, Университет Кастамону, кафедра международных отношений – Кастамону / Турция
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5152-2050>
firatyaldiz@gmail.com

Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye’de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar*

Savaş Çevik**

Öz

Çalışma devletin rolüne ilişkin tutumlardaki farklılıkları ülkeler arasında karşılaştırmayı ve bireysel düzeyde yeniden dağılım ve kamu mülkiyetine dair tercihlerin belirleyicilerini, WVS ve EVS verilerine dayanarak, Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye için karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Ülkeler arasında karşılaştırma zaman boyutunda devletin rolü lehine eğilimin birçok ülke grubunda arttığını göstermektedir. Bir diğer önemli olgu devlet-piyasa karşıtlığı çerçevesindeki tutumların ülkelerin gelir seviyesi ile de ilişkili olduğudur. Yeniden dağılım yanlısı tutum kişi başı gelirle pozitif, kamu mülkiyeti, devlet sorumluluğu yanlısı görüşlerin negatif birlikteliğe sahip bulunmuştur. Ülke içinde tutumlarda homojenlik ülkede kişi başı gelir yükselirken artmaktadır. Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye’de yeniden dağılım ve kamu mülkiyetine ilişkin görüşlerin bireysel düzeyde belirleyicileri, tüm örneklem için ve ayrı ayrı ülke örneklemi için regresyonlar aracılığıyla analiz edilmiştir. Sonuçlar demografik karakteristiklerin yanı sıra, gelirin, sübjektif refahın, güvenin, siyasal görüşlerin ve dindarlığın devletin rolüne ilişkin tercihlerin önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Ancak bu değişkenlerin önemi ülkeler arasında farklıdır.

Anahtar Kelimeler

Yeniden dağılım, siyasal tercihler, refah devleti, sosyal güven, Orta Asya, devletin rolü.

* Geliş Tarihi: 09 Şubat 2017 – Kabul Tarihi: 07 Haziran 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Çevik, Savaş (2019). “Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye’de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 81-112.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü – Konya/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0730-0746>
scevik@selcuk.edu.tr

Giriş

Bir ekonomide devletin ve piyasanın görece rollerinin, sınırlarının ve işlevlerinin ne olması gerektiği iktisat ve siyaset felsefesinde önemli bir tartışma konusudur. Akademik tartışmalarda konuya dair fikir ayrılıkları ve tartışmalar bulunuyor olmasına rağmen uygulamada bazı ortak eğilimler gözlemlenebilmektedir. Özellikle 1980’lerden sonra çoğu dünya ülkesinde izlenebilecek ortak bir eğilim boyut olarak devleti küçültmek, piyasa üzerindeki müdahalelerini azaltmak ve yeniden dağıtıcı işlevlerini sınırlamak yönünde ekonomik ve yönetsel reformlar izlemek olmuştur. Bu reform eğilimlerinin temelinde toplumsal kaynakların tahsisinde piyasanın devletten daha etkin bir mekanizma olduğuna dair kabul yatmaktadır.

Bu kabul 1990’ların başında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla daha da kuvvetlenmiştir. Sosyalist ideolojinin uygulamalarının çöküşü ile gerek bağımsız olan yeni devletler gerekse zaten bağımsız olan sosyalist ülkelerde merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçiş amacı taşıyan kapsamlı reformlara girilmiştir. Bu çalışmanın ilgisini oluşturan Orta Asya ülkeleri de Sovyetler Birliği ile sıkı entegre olmuş, bu yönde reformlar yapan geçiş ekonomilerindedir. Bu ülkelerde yapılan reformlar sadece basitçe *devleti* küçültmenin ötesinde *piyasa* mantığını yerleştirmek, devletle vatandaşlar arasındaki mali, ekonomik ve politik ilişkileri de dönüştürmek, bir anlamda yeni bir *toplum sözleşmesi* inşa etmek unsurları içermektedir.

Kuşkusuz geçiş ekonomilerindeki reformlar farklı ülkelerde farklı sonuçlar üretmiştir. Her şeyden önce bu ülkeler başlangıç koşulları açısından farklıdır. Diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırıldığında Orta Asya ülkeleri Sovyet sistemine sıkı entegre olmuş bulunmak, ortak bir tarihsel/kültürel mirası paylaşmak ve derin bir piyasa deneyimi bulunmamak ve yetersiz sanayileşme gibi ortak bazı özelliklere sahiptir. Ancak Orta Asya ülkeleri arasında da bir çeşitlilikten söz edilebilir. Sözgelimi Azerbaycan ve Kazakistan doğal kaynak zengini iken Kırgızistan ve Özbekistan bu açıdan fakirdir. Kırgızistan geçiş öncesinde tarım/hayvancılık ülkesi iken Özbekistan’da belirli derecede bir sanayiden söz edilebilir. Kazakistan ve Kırgızistan uluslararası kuruluşların önerileri doğrultusunda hızlı bir şekilde kurumları dönüştürmeye yönelik şok *terapi* yöntemiyle geçiş stratejisi izlemişken, diğer bazıları “kademeli geçiş” stratejisi izlemiştir. Dolayısıyla bu ülkeleri ortak bir kategoride toplamak da her durumda doğru bir yaklaşım olmayabilir (Çevik ve Turan 2007, Çevik 2010).

Devletin rolünde gerek geçiş ekonomilerinde gerekse diğer ülkelerdeki bu dönüşüm çoğunlukla üstten aşağı doğru bir yaklaşımla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Konuya dair akademik çalışmalar da çoğunlukla devletin mali faaliyetlerinin, boyutunun ya da işlevlerinin ekonomik performans üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla devlet faaliyetlerine dair vatandaş tercihlerinden oluşan *talep* yanı görece ihmal edilmiştir. Fiili olarak devlet ve piyasanın görece rol bölüşümünün vatandaşların tercih ve tutumlarından etkilenmesi beklenebileceği gibi, vatandaş tercih ve tutumları da fiili durumdan etkilenebiliyor olabilir (Çevik 2018). Bu talep tarafı siyasal sistem aracılığıyla arz tarafını da etkileyebilirken küreselleşme, demografik değişim, devleti küçülmeye yönelik neoliberal reformlar, kamu maliyesi krizleri ve tüm bunların yarattığı sosyal riskler devlete olan talepleri şekillendirebilir (Pitlik ve Kouba 2013: 2). İşte bu çalışmanın temel amacı Orta Asya ülkeleri ve Türkiye örneğinde vatandaşların devlet-piyasa karşılığında devletin rolüne ilişkin tercih ve taleplerin belirleyicilerini incelemek ve ülke grupları arasındaki farklılıkları belirlemektir. Çalışma vatandaş perspektifinden devletin rolü ve vatandaşların refah devleti talebi ile ilgili görece sınırlı literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Vatandaşların devletin rolüne ilişkin tercihlerini biçimlendiren faktörlere dair iktisadın geleneksel açıklaması, bireylerin kendi çıkarları ilgilenecekleri ve devletin rolüne dair talep ve tercihlerinin de kişisel çıkarları tarafından belirleneceği yönündedir. Ancak *kişisel çıkar* argümanındaki yetersizlikler, literatürü kişisel çıkar ötesinde demografik faktörlerin, sosyal normların, ahlaki değerlerin, kültürün, siyasal tutumların vb. etkisini incelemeye doğru genişletmiştir.

Kişisel çıkar dışındaki faktörlere odaklanan çalışmalardan bazıları özellikle inanç, ahlaki değer ve siyasal tutumların refah devletine ve yeniden dağılıma dair tercihleri açıklamada daha önemli olduğuna ilişkin bulgular ortaya koymaktadır. Bu yöndeki çalışmalardan biri olmak üzere Fong (2001) kişisel çıkarın yeniden dağılım tercihlerini açıklamakta yetersiz olduğunu bireylerin dağıtıcı adalete dair inançlarının, yoksulluğun nedenine (kişinin kontrolü dışına faktörlerden ya da kişinin kendisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı) dair inançların yeniden dağılım tercihlerini açıklamakta önemli olduğunu göstermektedir. Feldman ve Steenbergen (2001) ise ABD örneğinde hümanist tutum ve değerlerin refah devleti politikalarını desteğini açıklamakta önemli olduğunu ileri sürmektedir.

Çok sayıda çalışma ülkeler arasındaki kurumsal yapıda, kültürde, siyasal rejim ve kurumlardaki farklılıkların ve siyasal kurumların kalitesinin önemli olduğuna işaret etmektedir. Corneo ve Grüner (2002) Uluslararası Sosyal Anket Programı (ISSP) verisi ile gelir eşitsizliklerini azaltmaya ilişkin bireysel desteği açıklamakta eski sosyalist ülkelerdeki vatandaşlar ile Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlar arasında sistematik farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Blekesaune ve Quadagno (2003) yine ISSP verisi ile ulusal düzeyde ideolojik faktörlerin, birey-devlet ilişkisine dair kurumların önemli olduğunu bulmuşlardır. Dallinger (2010) yeniden dağılım ve eşitsizliğe karşı tutumları açıklamakta politik değişkenlerin, kurumların ve kültürün önemli olduğunu göstermiştir. Svallfors (2012) Avrupa Sosyal Araştırması (ESS) verisi üzerinden kamu kurumlarının kalitesine dair algının vergi ve harcamalara dair tutumlar üzerinde açık bir etkiye sahip olduğunu, daha kaliteli ve etkin kurum algısının daha yüksek vergi ve harcama tutumu ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Roosma et al. (2013) yine aynı veriye dayanarak Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinde bireylerin devletin ve politikaların etkinliğine ilişkin eleştirel görüşleri ile devletin rolüne ilişkin pozitif tutumları arasında bir birliktelik olduğunu ortaya koymuştur. Jakobsen (2011) refah devletine ilişkin tutumlarla refah rejimi tipolojileri ve sosyal harcamalar arasındaki ilişkiyi araştırmış ve liberal ve muhafazakâr rejimlere sahip ülkeler arasında refah devletine ilişkin tutumlarda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Liberal rejimli ülkelerdeki vatandaşlar refah devleti ile ilgili daha sağcı tutuma sahiptir.

Bazı çalışmalar bireyle toplum arasındaki etkileşimin ürünü olarak sosyal normların, kültürün, bireylerin ahlaki ve politik tutum/değerlerinin etkisine odaklanmaktadır. Alesina ve Giuliano (2009) ABD Genel Sosyal Anketi ve Dünya Değerler Araştırması (WVS) verisi ile yeniden dağılıma ilişkin tercihlerin belirleyicilerini araştırmıştır. Bulgularına göre yeniden dağılım tercihleri ABD için yaş, cinsiyet, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi bireysel karakteristiklerin yanı sıra tarih, kültür, siyasal ideoloji ve adalet algısının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda ülkeler arasında yeniden dağılım tercihleri arasında büyük farklılıklar bulunduğunu ve bu farklılıkların din, makroekonomik dalgalanmalar ve kültürle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Stegmüller et al. (2011) yeniden dağılıma ilişkin tercihler

üzerinde dinin önemli bir açıklayıcı değişken olduğunu bulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre dindar bireyler yeniden dağıtıcı politikalara karşı bir tutuma sahipken dindar ve seküler bireyler arasında kutuplaşmanın yüksek olduğu yerlerde yeniden dağılıma olan destek daha düşük gözükmektedir. düşük olduğuna dair ampirik bulgu elde etmişlerdir. Pitlik ve Kouba (2013) tarafından elde edilen bulgulara göre sosyal güven ve hayat kontrol algısı yeniden dağılıma ve devlet müdahalesine olan bireyse desteği artırmakta, dindarlık yeniden dağılıma ve devlet müdahalesine daha az destekle birliktelik göstermektedir. Bergh ve Bjørnskov (2013) güvenin eşitsizliği azaltabilecek refah devleti politikalarını desteklediği ancak eşitsizlikte azalmanın güveni artırmadığını ortaya koymuştur. Bjørnskov (2007) ise gelir eşitsizliğinin sosyal güveni azalttığını ortaya koymuştur.

Bir kısım çalışma ise makroekonomik yapı ve değişkenlerle devletin rolüne ilişkin tutumlar arasında ilişkiyi araştırmıştır. Jaeger (2013) ESS verisine dayanarak, makroekonomik ve sosyal koşullarda ülkeler arasındaki farklılıkların yeniden dağılım talebini açıklamakta önemli olduğunu, düşük ekonomik büyümenin ve yüksek gelir eşitsizliğinin daha düşük yeniden dağılım talebi yarattığını bulmuştur. Koster (2009) refah devletine dair tutumlar ile AB ülkelerinin ekonomik bütünleşmesi arasındaki ilişkiyi araştırmış ve bu iki değişken arasında ters-U biçimli bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Bu çalışmaların bulgularından da yararlanarak, bu çalışmada devletin rolüne dair vatandaş tercihlerinde ülke grupları arasındaki farklılıkların incelenmesi ve devlet-piyasa karşıtlığının en belirgin olduğu boyut olarak gelir eşitsizliğine dair tutumlarda (yeniden dağılım) ve kamu-özel mülkiyete ilişkin tercihlerde bireyler arasındaki farklılıkların belirleyicilerini Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye verileri ile incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada önce ülke grupları arasındaki farklılıklar zaman boyutunda değişimle ve Türkiye ve Orta Asya ülkelerinin pozisyonunu gösterecek biçimde incelenmektedir. Arkasından Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan için ayrı ayrı olmak üzere OLS regresyonları ile demografik, sosyo-ekonomik, sosyal sermaye ve siyasal eğilim ve değerlere dair açıklayıcı değişkenlerle analiz edilmektedir. Böylece hem bu değişkenlerin yeniden dağılıma ve kamu mülkiyetine dair tutumları açıklama gücünü hem de Orta Asya ve Türkiye (OAT) kapsamındaki ülkeler arasında açıklayıcı güçlerinde bir farklılık olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Veri ve Yöntem

Refah devletine ilişkin tutumlar arasındaki farklılıklar, bireysel farklılıklar tarafından belirlenen *bireysel* bir fenomen olduğu kadar, ülkelerin ekonomik, demografik, devletin refah rejiminin bir yansıması olarak kamu maliyesi, sosyal ve politik kurumsal yapılarının da bir sonucu olarak ülke düzeyinde ele alınması gereken *kolektif* bir fenomen olarak düşünülebilir (Blekesaune and Quadagno 2003: 415). Bu nedenle çalışmada refah devleti ve bireylerin devletin ekonomideki rolüne ilişkin tutumlarını her iki boyutu ile incelenmektedir. Önce ülke gruplarına göre refah devletine ilişkin tutumlardaki farklılıklar Türkiye’nin ve Orta Asya ülkelerinin pozisyonlarını gösterecek şekilde karşılaştırılmakta daha sonra Orta Asya ülkeleri ve Türkiye için regresyonlar ile refah devletine ilişkin tercih ve tutumların bireysel düzeyde belirleyicilerini analiz edeceğiz.

Çalışmada kullanılan veriler WVS (2016) ve EVS (2016) kapsamında toplanmış verisetlerinin birleştirilmesinden elde edilmiştir. Birleştirme, örneklemi genişletmek amacıyla yapılmıştır. Birleştirilmiş verisetinin kapsamı ve orijinal verisetleri ilişkisi Tablo-1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. *WVS-EVS Dalgaları*

Birleştirilmiş Dalga Kodu	Birleştirilmiş Dalgaların Kapsadığı Yıllar	Orijinal EVS Dalgası	Orijinal WVS Dalgası	Türkiye Anket Yılı
1. Dalga	1981-1984	EVS 1 (1981-1994)	WVS 1 (1981-1984)	-
2. Dalga	1989-1993	EVS 2 (1990-1993)	WVS 2 (1989-1993)	1990
3. Dalga	1994-1998	-	WVS 3 (1994-1998)	1996
4. Dalga	1999-2004	EVS 3 (1999-2001)	WVS 4 (1999-2004)	2001
5. Dalga	2005-2009	-	WVS 5 (2005-2009)	2007
6. Dalga	2008-2010	EVS 4 (2008-2010)	-	2009
7. Dalga	2010-2014	-	WVS 6 (2010-2014)	2011

Her iki araştırmada bireylerin devletin ve piyasanın görece rolüne ilişkin tercihlerini belirlemeye ve katılımcıların iktisadi yelpazede kolektivist - bireyci olarak sıralamaya yardımcı olacak bir dizi soru bataryası içermektedir.

Tablo-2 bu çalışmada karşılaştırmalarda ve analizlerde devlete ve piyasaya dair tutumları yönelik tutumları ölçmekte kullanılan ifadeleri göstermektedir. Çalışmanın 3. Bölümünde tüm bu değişkenlere verilen bireysel cevapların ülke ortalamaları üzerinden ülke grupları arasında karşılaştırma sunulmaktadır. Çalışmanın 4. Bölümünde ise bu değişkenlerden devlet-piyasa ilişkisini doğrudan yansıttığı varsayılabilecek *yeniden dağılım ve mülkiyetin* belirleyicilerini bireysel düzeyde regresyonlar aracılığıyla Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye örneklemi ile incelenmektedir.

Tablo 2. *Devlet ve Piyasaya İlişkin Tutumları Gösterir Değişkenler*

Değişken	1. basamaktaki ifade	10. basamaktaki ifade	WVS-EVS Kodu
Yeniden Dağılım Tercihi (yeniden dağılım)	Kişisel çabaları teşvik için gelirlerin daha farklı olması gerekir	Gelirler daha eşit hale getirilmelidir.	E035 (cevaplar orijinaline göre ters kodlandı.)
Kamu-Özel Mülkiyet (mülkiyet)	İşyerlerinin ve sanayi kuruluşlarının mülkiyeti daha fazla özel olmalıdır.	İşyerlerinin ve sanayi kuruluşlarının mülkiyeti daha fazla devletin olmalıdır.	E036
Devlet – Birey Sorumluluğu (sorumluluk)	Devlet, tüm yurttaşların geçimlerini temin hususunda daha fazla sorumluluk almalıdır.	Kişiler kendi geçimlerinden kendileri daha fazla sorumlu olmalıdır.	E037
Rekabete Karşı Tutum (rekabet)	Rekabet iyi bir şeydir. İnsanların daha çok çalışması ve yeni fikirler üretmesini sağlar.	Rekabet zararlıdır. İnsanların içindeki kötü duyguları ortaya çıkarır.	E039
Çalışma-Başarı İlişkisi (çalışma)	Çok çalışan er ya da geç iyi bir yaşantıya kavuşur.	Başarı çalışmaktan çok şansa, torpile, tanıdığa bağlıdır.	E040
Servet Birikimine İlişkin Tutum (servet)	Birinin zenginliği diğerinin fakirliği demektir.	Bu dünyada herkese yetecek kadar servet vardır.	E041

Her iki anketin ilk dalgasında, devletin/piyasanın rolüne ilişkin tutumlarına dair sorular bulunmadığından, ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalarda ikinci dalgadan itibaren veriler değerlendirilebilmiştir. Ancak bu durumda dahi 1980’lerin sonu, 1990’ların başı ile 2010’ların başı arasında yaklaşık 20 yıllık bir dönemi değerlendirmek ve zamana karşı bir karşılaştırma yapmak mümkün olmaktadır.

Veri ile ilgili bir diğer kısıtlama Orta Asya ülkeleri için anketlerin farklı dalgalarda ölçümü sınırlı olduğundan zaman boyutunda bu ülkelerde bir karşılaştırma yapmak mümkün olmamaktadır. Azerbaycan (1997, 2008 ve 2011) ve Kırgızistan (2003 ve 2011) için farklı yıllarda anket uygulanmışsa da Kazakistan ve Özbekistan sadece WVS’nin 6. Dalgası kapsamında 2011 yılında veri toplanmıştır. Bu yüzden ülke karşılaştırmaları bu ülkeler 2011 yılı verileri diğer ülke gruplarının aynı dalga kapsamında toplanan verileri ile karşılaştırılarak yapılmıştır. Regresyonlarda ise veri olan tüm yıllar analizlere eklenmiş ancak birden fazla dalgada ölçüm olan ülkelerde kukla değişkenle yıllar arasındaki farklılık kontrol altına alınmıştır.

Devlete Piyasaya İlişkin Tutumlarda Ülkeler Arası Karşılaştırma

Genel olarak devletin ve piyasanın rolüne ilişkin bireysel tutum ve tercihlerin bireysel faktörlerin yanı sıra ülkenin ekonomik, politik ve sosyal kurumlarının etkisi ile şekillendiği kabul edilebilir. Bu nedenle ülkeler ve ülke grupları arasında farklılıklar beklenebilir. Öte yandan zamana bağlı olarak bu tür tercihlerin nasıl değiştiği de önemli bir ilgi konusudur.

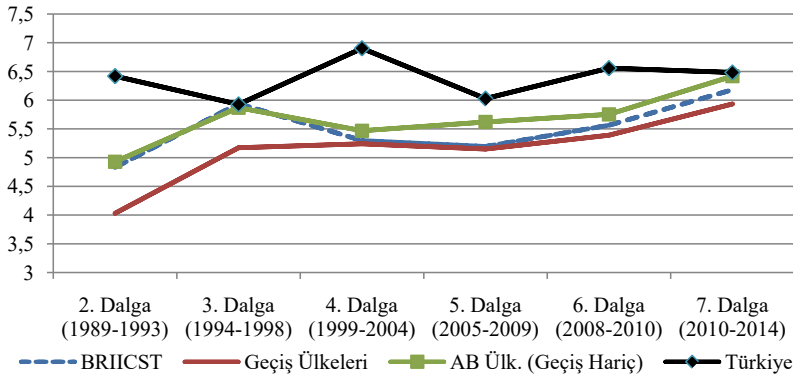
Bu iki hususu değerlendirmek üzere bu bölümde, zamana bağlı olarak ekonomik ve politik olarak ortak bazı özelliklere sahip çeşitli ülke gruplarında ortalama olarak devletin/piyasanın rolüne ilişkin tercihlerin nasıl değiştiğini karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Mümkün olan yerlerde Orta Asya ülkeleri ve Türkiye, WVS 6. Dalga verileri ile diğer ülke grupları ile karşılaştırılmaktadır.

Yeniden dağılım tercihleri

Şekil-1 bazı ülke grupları ve Türkiye’de yeniden dağılıma ilişkin tutumları ülke ortalaması ile karşılaştırmaktadır. Karşılaştırmalarda gelişmekte olan yükselen ekonomileri (BRIICST)¹, 1990’ların başında sosyalist blokun çöküşüyle kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan ve çoğu Doğu Avrupa, Balkan ve Orta Asya ülkelerinden oluşan geçiş ekonomilerini² ve geçiş ülkeleri haricinde kalan ve çoğunlukla yüksek gelir grubu olarak tanımlanabilecek AB ülkeleri değerlendirilmiştir.

Daha yüksek değerler, daha yüksek yeniden dağıtım yanlısı tutumu yansıttığı dikkate alınırsa Şekil-1’de görüldüğü gibi Türkiye hariç tüm ülke grup-

larında 1980’lerin sonu ile 2010’ların başı arasındaki yaklaşık 20 yılı aşkın bir zaman diliminde yeniden dağılıma ilişkin vatandaş taleplerinin arttığı gözlemlenebilir. Bu artış küreselleşme ve uluslararası organizasyonlar desteği ile yürütülen devleti küçültücü ve devlet müdahalesini azaltıcı reformlara olan tepkiler ve bu tür reformların bölüşümsel sonuçları ile ilgili görülebilir. Öte yandan özellikle 2008 finansal krizi sonrası ve sonrasında gösteren son üç dalgada bu artışın istikrarlı olduğu da görülmektedir.

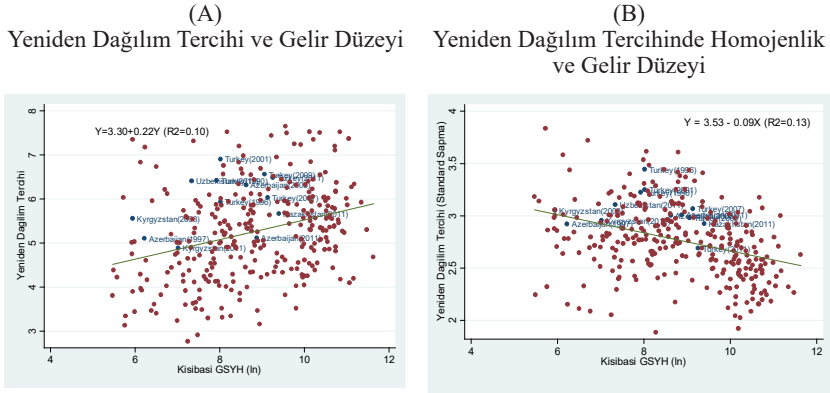

Şekil 1. Ülke Gruplarına Göre Yeniden Dağılım Tercihini

Şekilde izlenebilecek bir diğer eğilim dönemler arasında en yüksek artış geçiş ekonomilerinde izlenmektedir. Geçiş ekonomilerinde ortalama yeniden dağılım talebi 4 düzeylerinden 2 puan artışla 6 puan düzeylerine gelmiştir. Son olarak Türkiye’de yeniden dağılım talebinin ülke grupları ortalamalarından yüksek olduğu ancak yıllar arasındaki dalgalanmalara rağmen 1990 ile 2011 arasında görece değişmediği görülmektedir. Türkiye’deki dalgalanmalar ekonomik krizlerin ve buna bağlı olarak kişi başı gelirdeki dalgalanmalar ve gelir dağılımında bozulmaların yeniden dağılıma ilişkin taleplerde etkili olabileceği izlenimini vermektedir. Türkiye’de 3. Dalga kapsamındaki ölçüm 1994 krizinden çıkıldıktan 1996 yılında, 4. Dalga kapsamındaki ölçüm oldukça büyük bir kriz dönemi olan 2001 yılında, 5. Dalga kapsamındaki ölçüm ekonominin oldukça istikrarlı kabul edildiği 2007 yılında ve 6. Dalga kapsamındaki ölçüm Dünya Finansal Krizinin Türkiye üzerindeki etkilerinin hissedildiği 2009 yılında elde edilmiştir. Bu bağlamda kriz dönemlerinde (özellikle 2001 ve 2009 için)

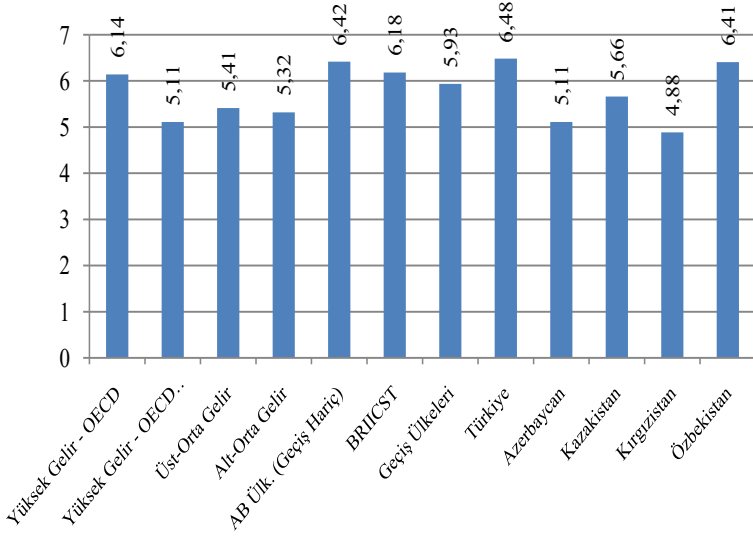
işsizlikte artışlar, gelirden azalmalar ve gelir dağılımında bozulmalar sonucu daha yüksek bir ortalama yeniden dağılım talebi olduğu düşünülebilir.

Şekil-1’in düşündürdüğü bir diğer husus gelir ve refah düzeyinin yeniden dağılım talebi üzerinde etkili olabileceğidir. Şekil-2 ülkelerin kişi başı gelir düzeyleri ile ortalama yeniden dağılım talebi arasındaki ilişkiyi saçılım grafikleri ve basit regresyon bulguları ile sunmaktadır. (A) Panelinden görülebileceği gibi kişi başı gelir düzeyi ile yeniden dağılım talebi arasında ülke düzeyinde pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($R^2=0.10$). Buna göre daha yüksek gelir seviyesindeki ülkelerde daha yüksek eşitlik talebi bulunmaktadır. Yüksek gelirli çoğu ülkenin görece daha ılımlı gelir eşitsizliği problemine sahip olduğu (dolayısıyla gelir seviyesi görece düşük) ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı sorunlarının daha ağır olacağı dikkate alınır, bu bulgu ülkelerin ekonomik öncelikleri ile ilgili olarak da değerlendirilebilir. Çoğu gelişmekte olan ülke ekonomik öncelik olarak ekonomik büyümeye odaklanmış durumdadır ve bu belirli ölçüde sosyal tercihlere de yansımıştır.

Şekil 2. Yeniden Dağılım Tercihini ve Gelir Düzeyi

Şekil 2'nin (B) Paneli yeniden dağılım talebinin ülke düzeyinde ne derece homojen olduğunu değerlendirmek üzere, bu soruya erilen cevapların standart sapması ile ülkenin kişi başı gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi sunmaktadır. Buna göre gelir düzeyi yükselirken ülke içinde gelir eşitsizliğine ilişkin tutumdaki farklılıkların da azaldığı söylenebilir. Yüksek gelir düzeyinde vatandaşlar gelir eşitsizliğine ilişkin daha fazla uzlaşmalı görüş ileri sürmektedirler.

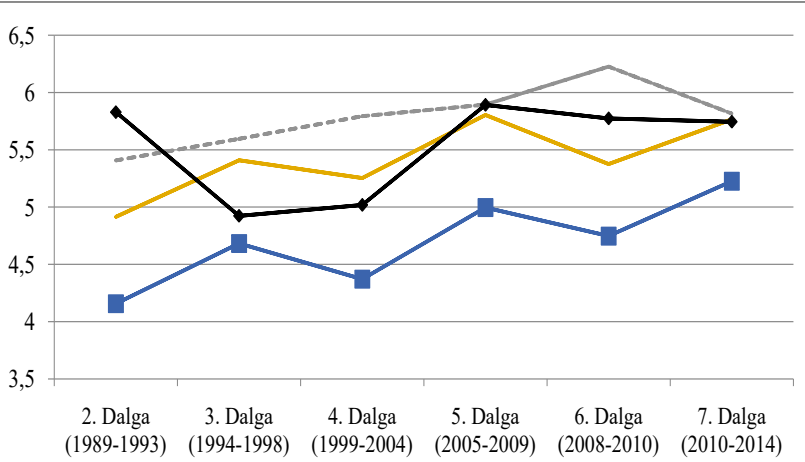

Şekil 3. Orta Asya ve Türkiye’de Yeniden Dağılım Talebi

Şekil-3 ise WVS 6. Dalga kapsamında toplanan verilerle Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye’yi (OAT) diğer bazı ülke grupları ile karşılaştırmaktadır. OAT ülkeleri arasında en yüksek yeniden dağılım talebi Türkiye ve arkasından Özbekistan’dadır. Bu iki ülkedeki ortalama Yüksek Gelirli OECD ülkeleri ve AB ülkeleri ile hemen hemen aynı düzeydedir. Öte yandan özellikle Azerbaycan ve Kırgızistan geçiş ekonomileri ortalamasının da altında bir yeniden dağılım tercihi sergilemektedir.

Kamu/Özel mülkiyete ilişkin tutumlar

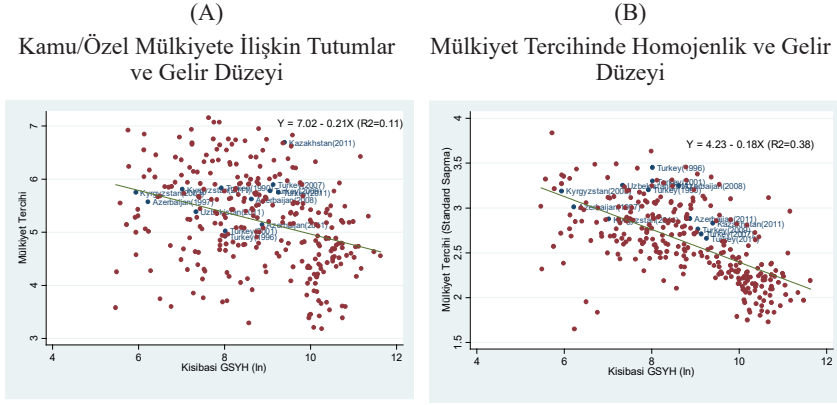
Devlet ve piyasa arasında fonksiyon bölüşümünün bir diğer boyutu, ticari faaliyet ve işletmelerin mülkiyetinin devlete mi özel sektöre mi ait olacaktır. 1980’lerden itibaren tüm dünyada başlayan özelleştirme/serbestleştirme çabaları kamu mülkiyetindeki ekonomik faaliyetlerin özel sektöre devrini gerçekleştirerek kaynak kullanımına ilişkin kararların özel sektörde alınmasını hedeflemiştir. 1990’lardan itibaren geçiş ekonomilerinde piyasa sistemin geçişe yönelik reformların en somut boyutu da yine kamu mülkiyetinin özel kesime devri olmuştur.

Şekil 4. Ülke Gruplarına Göre Kamu/Özel Mülkiyet Tercihii

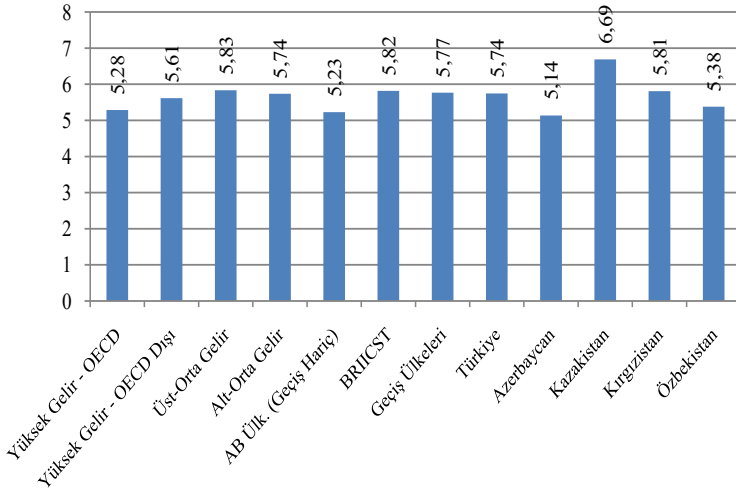
Şekil 4 mülkiyet tercihin ilişkin ülke ortalamalarını karşılaştırmaktadır. Görüleceği gibi ülke gruplarının çoğunda sözkonusu dönem boyunca devlet mülkiyeti yönünde tercihler artmıştır. Şekilde izlenecek eğilimlerden biri 2008 krizi sonrasında özel sektöre olan güven azalması ile çoğu ülkede devlet mülkiyetine olan talebin artmış olmasıdır. İkinci bir önemli eğilim yüksek geliri ülkelerden oluşan AB ülkeleri diğer ülke gruplarından oldukça düşük ortalamaya sahipken gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde daha yüksek kamu mülkiyeti talebi bulunmaktadır. Bu da kalkınma seviyesinin bu yöndeki vatandaş taleplerinde önemli olacağını göstermektedir.

Kişibaşı gelir seviyesi ile mülkiyet talebi arasındaki ilişkiyi sunan Şekil-5 incelendiğinde de gerçekten kalkınma düzeyi ile devlet mülkiyetine olan talep arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ülkelerin gelir seviyesi yükselirken şirket ve firmaların devlet mülkiyetine olan talebi azalmaktadır.

Şekil 5. Kamusal/Özel Mülkiyet Tercih ve Gelir Düzeyi

Şekil 5’in (B) Paneli ise bu tercihlerdeki homojenlikle ülkelerin gelir seviyesi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Görüleceği gibi oldukça kuvvetli bir biçimde ($R^2=0.38$) gelir yükselirken mülkiyete ilişkin taleplerde vatandaşlar arasında homojenlik artmaktadır.

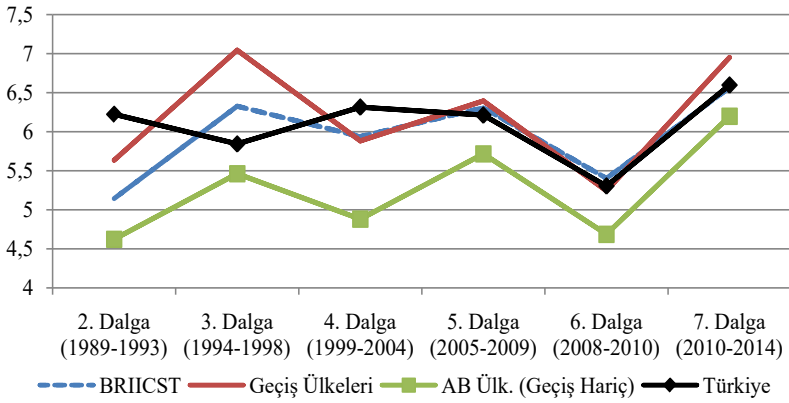
Şekil 6. Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye’de Mülkiyet Tercihleri

Şekil 6 OAT’de devlet mülkiyetinin ilişkin tercihleri ortalama olarak karşılaştırmaktadır. Görüleceği gibi yüksek gelirli OECD ülkeleri ve AB ülkeleri

görece düşük kamu mülkiyeti tercihi sergilemektedir. Kazakistan karşılaştırılan tüm ülke ve ülke grupları arasında en yüksek kamu mülkiyeti tercihine sahip ülkedir. OAT arasında en düşük devlet mülkiyeti taraftarı ülke Azerbaycan’dır. Türkiye, Kırgızistan ve Özbekistan diğer geçiş ekonomilerine ve gelişmekte olan ülkelere benzer eğilim sergilemektedir.

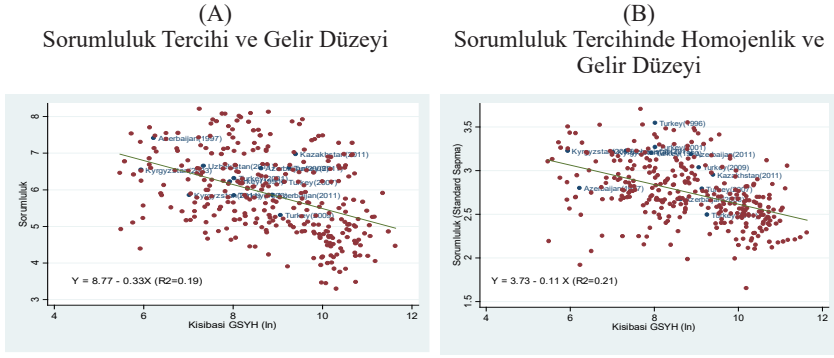
Devlet sorumluluğu-bireysel sorumluluğa ilişkin tutumlar

Değerlendireceğimiz bir diğer husus vatandaşların geçimlerini temin etmek hususunda devlete ne derece sorumluluk atfettikleridir. Bu özellikle refah devleti faaliyetlerine, devlet tarafından sağlanan sosyal güvenlik ve sosyal yardımlara vatandaşların tutumunu göstermek açısından önemlidir. Sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik 20. yüzyıl boyunca devlet faaliyetlerinde genişlemenin ve refah devletinin büyümesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Ekonomide devletin rolüne tutumlarda vatandaşlar arasında popüler görüş farklılıklarının önemli bir bölümü de devletin sosyal yardım, refah hizmetleri ve sosyal güvenliğe dair rolü ile ilgilidir.

Şekil 7. Ülke Gruplarına Göre Devlet/Bireysel Sorumluluk Tercihleri

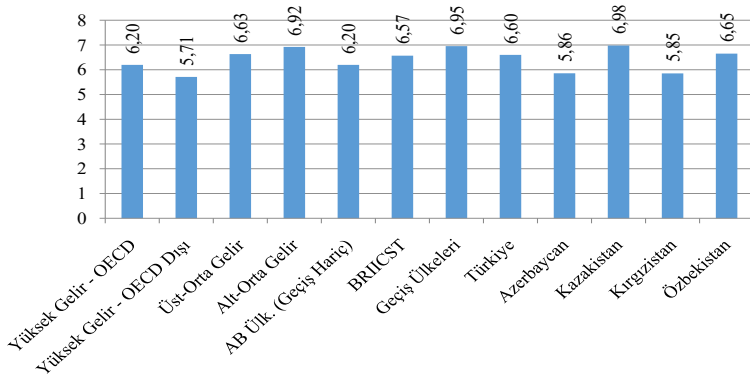
Şekil 7 bu tercihleri ülke grupları itibariyle karşılaştırmaktadır. Yine görüleceği gibi yüksek gelirli ülke gruplarında bireysel sorumluluğa daha fazla ağırlık verilmektedir. Bir diğer önemli trend tüm ülke gruplarında son dalgada devlet sorumluluğuna daha fazla ağırlık vermek yönünde bir değişim izlenmiştir.

Şekil 8. Devlet/Bireysel Sorumluluk Tercihi ve Gelir Düzeyi

Şekil 8 ise sorumluluğa dair tercihlerin ülkelerin kişi başı gelir seviyesi ile ilişkisini göstermektedir. (A) Panelinde görüldüğü gibi ülkelerin gelir seviyesi artarken bireysel sorumluluğa daha fazla ağırlık verilmektedir ($R^2=0.19$). Öte yandan (B) Paneli, gelir yükselirken sorumluluğa dair tutumlarda ülke içinde uyulmasının arttığını göstermektedir.

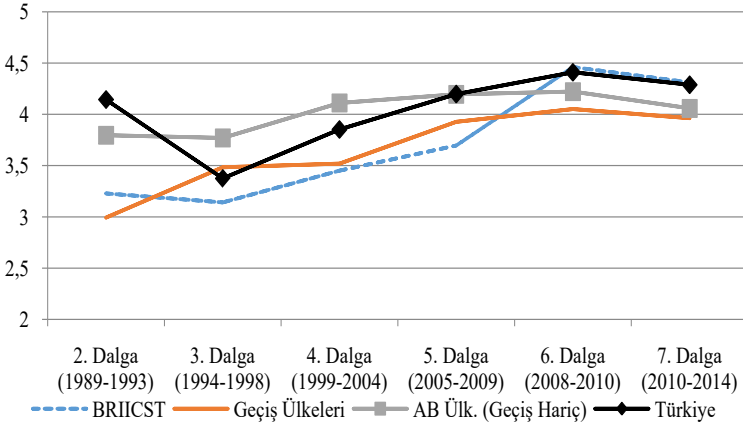
Orta Asya ve Türkiye’de devlet/bireysel sorumluluğa ilişkin tutumları diğer ülke grupları ile birlikte karşılaştıran Şekil-9’dan görüldüğü gibi yüksek gelirli ülkelerde AB ülkelerinde devlet sorumluluğuna ilişkin talepler düşük diğerlerine göre düşüktür. OAT arasında ise Kazakistan mülkiyet tercihinde de olduğu gibi sorumluluğa dair tercihlerde de en yüksek değere sahiptir. Yine Azerbaycan ve Kırgızistan devlet sorumluluğuna, geçiş ekonomileri ortalamasına göre düşük ağırlık vermektedir. Türkiye, Kazakistan ve Özbekistan ortalamaları, geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin ortalamaları civarındadır.

Şekil 9. Orta Asya ve Türkiye’de Sorumluluğa İlişkin Tercihler

Rekabete dair tutumlar

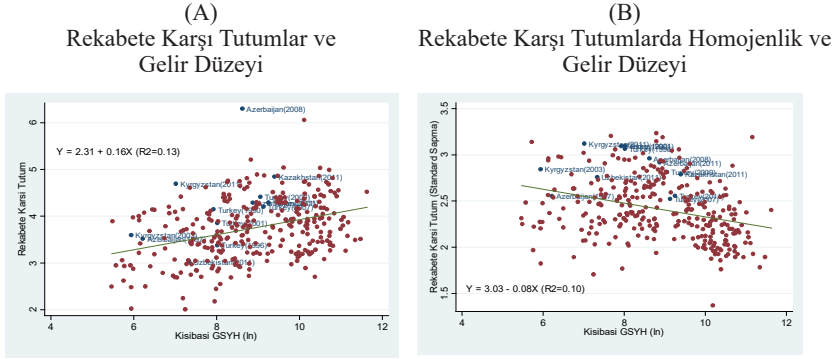
Karar alma ve kaynak dağıtım mekanizması olarak devlet ve piyasaya yüklenen fonksiyonlar rekabetin değerine dair kabullerle de yakından ilişkilidir. Bilindiği üzere serbest piyasa ekonominin toplumların ekonomik refahının en iyi mekanizması olduğunu savunanların en önemli kabulü, rekabetin kaynakları daha etkin kullanmak açısından birey ve firmalara motivasyon yaratacağıdır. Öte yandan bazı görüşler kontrol edilmemiş rekabetin ekonomik ve sosyal yapılar açısından yıkıcı sonuçlar doğuracağını düşünür.

Şekil 10. Ülke Gruplarına Göre Rekabete Karşı Tutumlar

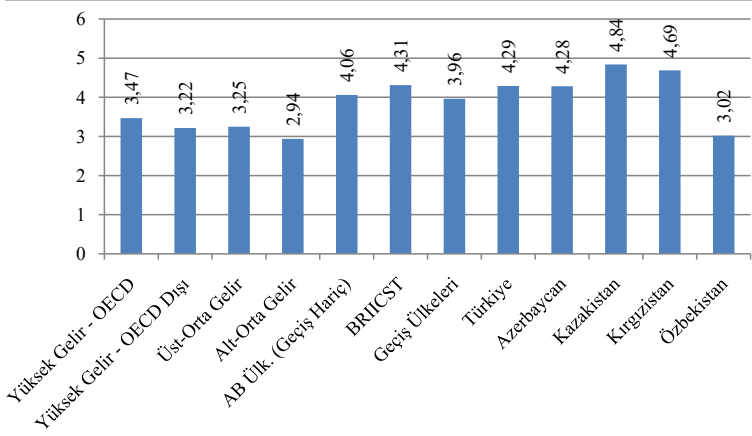
WVS/EVS kapsamında sorulan bir diğer soru, bireylerin rekabetin insanları daha çok çalışmaya ve yeni fikirler bulmaya sevk edeceği için iyi bir şey mi yoksa insanların içindeki kötü duyguları ortaya çıkaracağından kötü bir şey mi olarak değerlendirdiklerini sormaktadır.

Ülke gruplarına göre rekabete ilişkin tutumları karşılaştıran Şekil-10 dönem boyunca rekabetin kötü bir şey olduğuna dair görüşlerin ağırlık kazandığını göstermektedir. Yüksek ortalama rekabete dair daha olumsuz görüşleri göstermektedir. 6. dalgaya kadar AB ülkeleri diğer ülke grupların daha yüksek ortalama sahiptir.

Şekil 11. Rekabete Karşı Tutum ve Gelir Düzeyi

Şekil 11'in (A) Panelinden görüleceği gibi kişi başı gelir düzeyi yükselirken rekabete dar olumsuz tutumlar artmaktadır ($R^2=0.13$). (B) panelinden görüldüğü gibi diğer durumlarda da olduğu gibi gelir seviyesindeki artış vatandaşlar arasındaki görüşlerdeki homojenlik artmaktadır.

Şekil 12. Orta Asya ve Türkiye'de Rekabet Dair Tutumlar

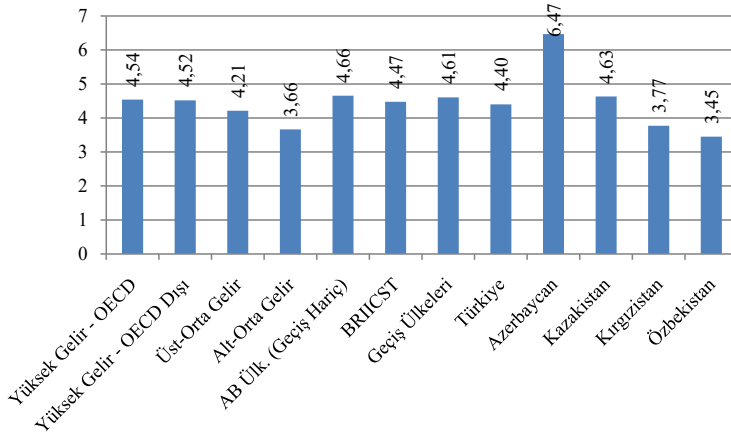
Şekil 12, rekabete dair tutumları Orta Asya, Türkiye ve diğer ülke grupları ile karşılaştırmaktadır. Buna göre Özbekistan OAT arasında, rekabete dair olumlu tutumları yansıtan en düşük değere sahip olan ülkedir. Bu açıdan Özbekistan ortalaması OECD ve AB ülkelerinin de altındadır. Diğer OAT grubu ülkelerde ortalama geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ekonomiler ortalamalarına yakın olmakla birlikte özellikle Kazakistan ve Kırgızistan'da

rekabete dair olumsuz görüşler ortalama olarak diğer ülkelerden ve ülke ortalamalarından yüksektir.

Başarı ve servet birikimine dair tutumlar

WVS/EVS bireylerin piyasanın işleyişi ve devletin rolü ile ilgili görüşlerini yansıtacak başka sorular da içermektedir. Ancak bunların çoğu ya az sayıda ülkede ve/veya sadece bazı dalgalarda sorulduğundan ülkeler arasında ya da zaman boyutunda kapsamlı bir karşılaştırma elde etmek mümkün olamamaktadır. Burada zaman boyutunda karşılaştırma imkânı olmasa da Orta Asya ve Türkiye’yi WVS 6. dalgası kapsamında diğer ülke grupları ile karşılaştırma olanağı bulunan iki değişkeni daha inceleyeceğiz.

Bunlardan ilki, başarı ile çalışma arasındaki ilişkiye dair, diğeri servet birikimine dair görüşleri irdelemektedir. İlkinde başarının çok çalışmaya mı yoksa daha çok şansa, torpile vb. mi bağlı olduğuna (yüksek değer çalışarak başarı elde etmeye dair düşük inancı yansıtmaktadır) dair bireylerin görüşleri sorulmaktadır.

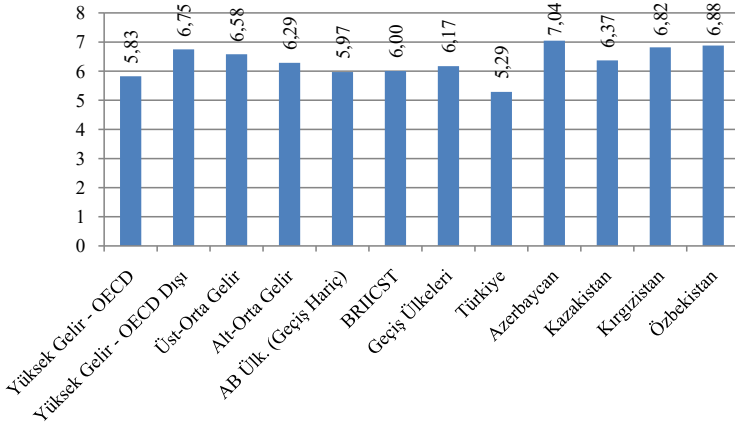

Şekil 13. Orta Asya ve Türkiye’de Çalışma-Başarı İlişkisine Dair Görüşler

Şekil 13 bu görüşler açısından Orta Asya ülkeleri ve Türkiye’yi diğer ülke grupları ile karşılaştırmaktadır. OAT grubu arasında çalışmaya başarı ile ilişkisi açısından en olumsuz yaklaşan ülke Azerbaycan’dır. Azerbaycan diğer ülke gruplarından da oldukça yüksek düzeyde başarıyı çalışma dışında şans, kayırma vb. faktörlerle ilişkilendirmektedir. Öteki yandan Özbekistan ve

Kırgızistan başarıyı çalışmayla ilişkili görmek bakımından daha yüksek değerlere sahiptir.

Diğer soru bireylerin servet elde etmeyi sıfır toplamı bir oyun olarak görüp görmediklerini değerlendirmeye yöneliktir. Buna göre zenginliğin ancak toplumdaki başka birinin aleyhine mi elde edilebileceği yoksa herkesin zengin olmasına yetecek kadar servetin herkes için var mı olduğunu düşündükleri sorulmuştur. Bu değişkenin bireylerin servet birikimi ve zenginliğe bakışını yansıtacağı düşünülebilir (daha yüksek değer servete karşı daha olumlu tutumu yansıtmaktadır).

Şekil 14. Orta Asya ve Türkiye’de Servete Karşı Tutum

Şekil 14 bu soruya verilen cevapların ortalamalarını karşılaştırmaktadır. Genel olarak yüksek gelirli ülkelerde (OECD ve AB) servete daha olumsuz bir tutum olduğu, diğer ülke gruplarına görece zenginliğin ancak toplumdaki diğer insanların aleyhine elde edilebileceğine dair görüşün daha yaygın olduğu görülmektedir. Türkiye şekilde gösterilen tüm ülke ve ülke grupları arasında bu anlamda ortalama olarak en olumsuz görüşe sahip ülkedir. Öte yandan Azerbaycan başta olmak üzere Orta Asya ülkeleri zenginliğe ve servet edinimine dair geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülke ortalamalarından daha olumlu bir tutum sergilemektedir.

Bireysel Düzeyde Analiz: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye’de Yeniden Dağılım ve Mülkiyet Tercihlerinin Belirleyicileri

Devletin ve piyasanın rolüne ilişkin tercihler ve devletin fonksiyon üstlenmesine ilişkin talepler ülke düzeyinde belirleyicilerle açıklanabileceği gibi bireysel faktörlere de bağlıdır. Bireylerin demografik özellikleri, ekonomik faktörler, devletle ve toplumla olan politik ve sosyal etkileşimleri bireylerin devletin rolüne dair tutumları üzerinde etkili olması beklenir.

Çalışmanın bu bölümünde devlet ve piyasaya dair görüşlerin en belirgin olduğunu varsaydığımız yeniden dağılım ve mülkiyete dair bireysel görüşlerin belirleyicilerini Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye için incelenmektedir. İlgili literatüre de dayanarak, devletin rolüne dair görüşlerin temelde demografik faktörler, ekonomik faktörler ve bireylerin kolektif faaliyetlere tutumunu şekillendirecek sosyo-psikolojik faktörler tarafından belirleneceği varsayılmıştır. Bunları yansıtacak değişkenler WVS/EVS kapsamında toplanan verilerden derlenmiş olup OLS regresyonları ile incelenmiştir. EK-1 regresyon denklemlerinde kullanılan açıklayıcı değişkenlerin tam tanımlarını ve özet istatistiklerini sunmaktadır.

Demografi faktörler olarak; *cinsiyet* (1=kadın), *yaş* ve *eğitim seviyesi* regresyonlarda açıklayıcı değişken olarak ele alınmıştır.

Bireylerin ekonomik statüleri ve refah seviyelerinin devletin rolüne dair tutumları üzerinde etkili olması beklenir. Bu açıdan *ekonomik faktörler* olarak; *istihdam durumu*, *gelir seviyesi*, bireylerin sübjektif refahını gösteren *mutluluk* ve *hayat tatmini* seviyesi (Çevik 2016, Çevik ve Taşar 2016) açıklayıcı değişkenler olarak denklemlere dâhil edilmiştir.

Çok sayıda çalışma sosyal sermaye ve kolektif faaliyetlere katılımın hem ülkenin (Erdoğan 2010) hem bireylerin ekonomik performansı ve devletle olan mali ilişkilerini belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (örneğin Bk. Çevik 2014). Bu açıdan *sosyal sermaye ve kolektif faaliyetlere ilişkin bireysel tutumları* göstermek üzere; sosyal sermayenin göstergeleri olarak yaygın olarak kabul edilen *genelleştirilmiş güven*, *hükümete güven*, *şirketlere güven* ve ülkenin önceliğine dair görüşlerini yansıtan *siyasal öncelik* değişkenleri kullanıldı.

Son olarak bireylerin *siyasal eğilim ve görüşlerini* temsil etmek üzere; *otoriteye itaat eğilimleri* (1=itaat), *siyasal görüşleri* (sol-sağ ayrımında 10 puanlık gösterge üzerinden), *milliyetçilik* düzeyleri, *dindarlıkları* (1=dindar) değerlendirilmiştir.

Birden fazla dalgada ölçüm bulunan Azerbaycan, Türkiye ve Kırgızistan için yıllar arasındaki farklılıkları kontrol altında tutmak için WVS/EVS dalgasını gösterir kukla değişkenler de denklemlere eklenmiştir.

Yeniden dağılıma ilişkin tercihlerin bireysel düzeyde belirleyicilerin OLS regresyonları aracılığıyla analizi Tablo-3’te sunulmaktadır. Buna göre önce Türkiye ve Orta Asya ülkelerinin tümünün dâhil olduğu örneklem yukarıda anılan değişkenlerle analiz edilmiş (Sütun 1) sonra tek tek her ülke örnelemi için aynı denklem tekrar tahmin edilmiştir. Benzer prosedür Tablo-4’te mülkiyete dair tutumlar için de yinelenmiştir.

Yeniden dağılım talebinin belirleyicileri

Demografik değişkenlere bakıldığında, cinsiyet ülkeler arasında sadece Azerbaycan’da anlamlı bulunmuştur. Buna göre Azerbaycan’da kadın olmak erkeklere göre daha fazla yeniden dağılım tercihi ile birliktelik göstermektedir. Yaş, pozitif etkiye sahip gözükmemektedir ve tüm örnekleme, Türkiye’de, Azerbaycan’da ve Özbekistan’da istatistiksel olarak anlamlıdır. Çocuk sayısı tüm örnekleme ve Kırgızistan’da istatistiksel olarak önemli ve negatif etkiye sahiptir. Eğitim seviyesi ise tüm örnekleme, Kazakistan’da ve Kırgızistan’da istatistiksel olarak anlamlıdır. Daha yüksek eğitim seviyesi gelir eşitsizliğini kabul edilir bulmak yönünde eğilimle birliktelik göstermektedir.

Ekonomik değişkenlere bakılırsa, istihdam durumunun çoğu durumda istatistiksel olarak anlamlı bir katsayı üretmediği görülmektedir. Tüm ülkelerin yer aldığı tahminde (Sütun 1) işsizlere görece tam zamanlı çalışanlar ve emekliler için istatistiksel olarak önemli ve pozitif katsayı bulunmuştur. Öte yandan gelir Özbekistan haricinde tüm tahminlerde anlamlı ve negatif katsayılı bulunmuştur. Buna göre gelir seviyesi artarken gelir eşitsizliklerinin giderilmesine ilişkin destek azalmaktadır. Sübjektif refah algısı temsil etmek üzere denklemlere dâhil edilen mutluluk ve hayat tatmini de gelir seviyesine benzer şekilde negatif katsayılıdır. Böylece gelir düzeyi ve sübjektif refah düzeyindeki artışların yeniden dağılıma olan destekte azalma ile birliktelik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3. Yeniden Dağılım Talebi: OLS Regresyon

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Orta Asya ve Türkiye	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
Cinsiyet (Kadın=1)	0.054 (-0.07)	0.108 (-0.12)	0.272* (-0.15)	0.085 (-0.16)	0.063 (-0.14)	0.102 (-0.32)
Yaş	0.008*** (0.00)	0.009** (0.00)	0.013* (-0.01)	0.008 (-0.01)	-0.001 (-0.01)	0.030* (-0.02)
Çocuk sayısı	-0.080*** (-0.02)	-0.008 (-0.03)	-0.073 (-0.06)	0.045 (-0.06)	-0.087* (-0.04)	-0.182 (-0.11)
Eğitim	-0.098*** (-0.02)	-0.022 (-0.02)	0.01 (-0.04)	-0.131*** (-0.04)	-0.076** (-0.04)	0.125 (-0.10)
İstihdam durumu (base: işsiz)						
Tam zamanlı	0.255** (-0.11)	0.052 (-0.18)	0.263 (-0.22)	-0.312 (-0.32)	0.11 (-0.23)	0.44 (-0.50)
Kısmi zamanlı	-0.141 (-0.13)	0.378 (-0.23)	0.087 (-0.28)	-1.502*** (-0.36)	-0.617** (-0.26)	-0.059 (-0.56)
Serbest meslek	-0.038 (-0.13)	-0.088 (-0.2)	0.102 (-0.32)	-1.920*** (-0.44)	0.12 (-0.26)	-0.346 (-0.60)
Emekli	0.306** (-0.15)	0.117 (-0.24)	0.014 (-0.37)	-0.482 (-0.42)	0.385 (-0.33)	0.018 (-0.7)
Evhanımı	-0.081 (-0.12)	-0.151 (-0.20)	-0.341 (-0.30)	-0.909** (-0.37)	-0.425* (-0.25)	-0.379 (-0.57)
Öğrenci	0.102 (-0.15)	-0.229 (-0.25)	0.636** (-0.32)	-0.644 (-0.46)	-0.282 (-0.30)	1.685** (-0.77)
Diğer	-0.053 (-0.29)	-0.13 (-0.40)	0.942 (-0.85)	0.427 (-1.27)	-0.148 (-0.52)	0.124 (-2.99)
Gelir	-0.099*** (-0.02)	-0.126*** (-0.02)	-0.200*** (-0.05)	-0.202*** (-0.04)	-0.069** (-0.04)	-0.057 (-0.09)
Mutluluk	-0.024 (-0.04)	0.101* (-0.06)	-0.224* (-0.12)	-0.198 (-0.13)	-0.318*** (-0.12)	0.236 (-0.29)
Hayat tatmini	-0.064*** (-0.01)	-0.100*** (-0.02)	-0.002 (-0.04)	-0.074* (-0.04)	0.007 (-0.03)	-0.149* (-0.09)
Genelleştirilmiş güven	0.147** (-0.07)	0.144 (-0.13)	0.18 (-0.18)	0.660*** (-0.15)	0.057 (-0.14)	0.859** (-0.42)
Hükümete güven	-0.047 (-0.03)	-0.085** (-0.04)	-0.201** (-0.09)	-0.062 (-0.09)	0.252*** (-0.08)	-0.316 (-0.30)
Şirket güven	-0.113*** (-0.03)	-0.191*** (-0.05)	-0.214*** (-0.08)	-0.164* (-0.10)	-0.005 (-0.08)	-0.032 (-0.17)
Kamusal mal önceliği: base ekonomik büyüme						
Savunma	-0.136* (-0.08)	-0.077 (-0.12)	0.003 (-0.17)	0.314 (-0.26)	-0.474** (-0.21)	-0.617 (-0.42)
Özgürlük	-0.133 (-0.09)	-0.076 (-0.14)	-0.096 (-0.21)	-0.541*** (-0.20)	0.08 (-0.20)	-0.133 (-0.39)
Bayındırlık	-0.290*** (-0.11)	-0.335** (-0.14)	0.424 (-0.29)	-0.860** (-0.36)	-0.004 (-0.32)	2.136** (-1.08)
Otoriteye itaat	-0.179*** (-0.06)	-0.279*** (-0.09)	-0.107 (-0.20)	-0.092 (-0.15)	0.021 (-0.13)	0.985*** (-0.32)
Siyasal görüş	-0.100*** (-0.01)	-0.076*** (-0.02)	-0.035 (-0.03)	-0.054 (-0.03)	-0.142*** (-0.03)	-0.077 (-0.07)
Milliyetçilik	-0.074* (-0.04)	-0.309*** (-0.07)	0.529*** (-0.11)	-0.426*** (-0.12)	-0.051 (-0.09)	0.876* (-0.45)
Dindarlık	0.139** (-0.07)	-0.17 (-0.11)	1.017*** (-0.17)	0.228 (-0.15)	-0.047 (-0.19)	1.068*** (-0.29)
WVS/EVS Dalga	Evvet	Evvet	Evvet	-	Evvet	-
c	8.543*** (-0.27)	9.353*** (-0.37)	4.833*** (-0.65)	11.006*** (-0.78)	8.120*** (-0.60)	2.96 (-2.20)
R ²	0.04	0.05	0.07	0.13	0.06	0.13
N	11804	5829	1773	1491	2217	494

* p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.010

Sosyal sermayenin yaygın göstergesi olarak kullanılan genel güven seviyesi tüm örnekleme, Kazakistan’da ve Özbekistan’da istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif katsayıya sahiptir. Böylece toplumdaki diğer bireylere olan güven artarken gelir eşitsizliklerinin giderilmesine ilişkin destek de artmaktadır. Ülkeler arasında işareti farklı bulgulardan biri hükümete güven’de elde edilmiştir. Hükümete güven Türkiye’de ve Azerbaycan’da yeniden dağılıma des-

tekle negatif ilişki sergilerken, Kırgızistan’da oldukça kuvvetli ve pozitif bir ilişki göstermektedir. Özel sektöre güven beklenebileceği gibi yeniden dağılıma destekle negatif birlikteliğe sahiptir ve tüm örnekleme, Türkiye’de, Azerbaycan’da ve Kazakistan’da istatistiksel olarak anlamlı katsayıya sahiptir. Kamusal mallara ilişkin öncelikler ekonomik büyümeye görece diğer kategoriler de çoğunlukla negatif katsayıya sahiptir.

Siyasal görüş ve psikolojiye ilişkin olarak ise otoriteye itaat eğilimi ve siyasal görüşte sağ eğilimli olmak yeniden dağıtımı destekleyici tercihle negatif, dindarlık pozitif birliktelik göstermiştir. Milliyetçi olmak tüm örnekleme, Türkiye’de ve Kazakistan’da negatifken, Azerbaycan ve Özbekistan’da pozitif birliktelik göstermiştir. Buna karşın bu değişkenler tüm örnekleme istatistiksel olarak anlamlı iken, bunun dışında otoriteye itaat eğilimi tüm örnekleme, Türkiye’de ve Özbekistan’da; siyasal görüş Türkiye ve Kırgızistan’da, milliyetçilik Kırgızistan hariç diğer ülkelerde ve dindarlık tüm örnekleme, Azerbaycan’da ve Özbekistan’da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Mülkiyete dair tercihlerin belirleyicileri

Demografik değişkenlerden cinsiyet tüm örnekleme, Türkiye’de ve Kırgızistan’da istatistiksel olarak anlamlı ve kamu mülkiyeti yönünde tercihlerle pozitif ilişkili bulunmuştur. Yaş ise tüm örnekleme ve Türkiye’de negatif, Kazakistan’da negatif birlikteliğe sahip olarak bulunmuş olmakla birlikte katsayılar genelde düşüktür. Çocuk sayısı sadece tüm örneklem ve Türkiye’de istatistiksel olarak anlamlı fakat kamu mülkiyetine destekle pozitif ilişkili bulunmuştur. Eğitim de benzer şekilde sadece tüm örneklem ve Türkiye’de anlamlıdır ancak negatif katsayıya sahiptir.

İstihdam durumu Kırgızistan ve Özbekistan’da istatistiksel olarak anlamlı ilişki ortaya koymamıştır. İşsiz kategorisi ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en anlamlı kategori serbest meslek sahibi olanlar olmuştur. Bu kategori tüm örnekleme, Türkiye’de, Azerbaycan’da ve Kazakistan’da kamu mülkiyetine olan destekle negatif birliktelik göstermektedir. Gelir seviyesi kamu mülkiyeti yönünde tercihle, Özbekistan haricinde diğer tüm örneklemlerde negatif ve mutluluk sadece Kazakistan ve Kırgızistan’da anlamlı ve negatif ilişkili bulunmuştur. Hayattan tatmin düzeyi üzerinde ülkelerin hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı bir katsayı bulunamamıştır.

Tablo 4. Mülkiyet Tercihleri: OLS Regresyon

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Orta Asya ve Türkiye	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
Cinsiyet	0.328*** (-0.07)	0.323*** (-0.12)	-0.038 (-0.16)	-0.193 (-0.16)	0.260* (-0.14)	-0.086 (-0.34)
Yaş	-0.005* (0.00)	-0.020*** (0.00)	0.001 (-0.01)	0.017** (-0.01)	-0.001 (-0.01)	0.03 (-0.02)
Çocuk sayısı	0.086*** (-0.02)	0.149*** (-0.03)	0.065 (-0.06)	0.005 (-0.06)	0.063 (-0.04)	-0.096 (-0.12)
Eğitim	-0.061*** (-0.02)	-0.127*** (-0.02)	0.004 (-0.04)	0.052 (-0.04)	-0.038 (-0.04)	0.054 (-0.11)
İstihdam durumu (base: işsiz)						
Tam zamanlı	-0.092 (-0.11)	-0.217 (-0.18)	-0.067 (-0.22)	-0.415 (-0.31)	0.101 (-0.23)	-0.283 (-0.53)
Kısmi zamanlı	-0.149 (-0.13)	-0.475** (-0.23)	-0.106 (-0.29)	-0.434 (-0.35)	0.071 (-0.26)	0.145 (-0.59)
Serbest meslek	-0.556*** (-0.13)	-0.573*** (-0.20)	-0.952*** (-0.31)	-1.145*** (-0.44)	-0.373 (-0.26)	0.069 (-0.63)
Emekli	0.024 (-0.15)	-0.428* (-0.23)	0.505 (-0.38)	0.287 (-0.42)	0.021 (-0.33)	-0.237 (-0.75)
Evhanımı	-0.156 (-0.12)	-0.286 (-0.20)	0.264 (-0.30)	-0.132 (-0.37)	-0.32 (-0.25)	0.69 (-0.61)
Öğrenci	0.143 (-0.15)	-0.308 (-0.25)	0.890*** (-0.32)	0.574 (-0.45)	-0.235 (-0.30)	0.107 (-0.83)
Diğer	-0.041 (-0.29)	-0.077 (-0.40)	1.576* (-0.87)	1.052 (-1.27)	-1.315** (-0.52)	5.695* (-3.26)
Gelir	-0.117*** (-0.02)	-0.142*** (-0.02)	-0.135*** (-0.05)	-0.108*** (-0.04)	0.071* (-0.04)	-0.13 (-0.10)
Mutluluk	-0.087** (-0.04)	0.02 (-0.06)	-0.126 (-0.12)	-0.364*** (-0.13)	-0.208* (-0.12)	-0.088 (-0.31)
Hayat tatmini	0.017 (-0.01)	0.027 (-0.02)	-0.047 (-0.04)	0.01 (-0.04)	-0.044 (-0.03)	0.068 (-0.10)
Genelleştirilmiş güven	0.049 (-0.07)	-0.135 (-0.13)	-0.309* (-0.18)	0.271* (-0.15)	-0.222 (-0.14)	-0.237 (-0.45)
Hükümete güven	0.150*** (-0.03)	0.193*** (-0.04)	0.068 (-0.09)	0.196** (-0.09)	-0.086 (-0.08)	0.153 (-0.32)
Şirket güven	-0.222*** (-0.03)	-0.173*** (-0.04)	-0.051 (-0.08)	-0.207** (-0.10)	-0.292*** (-0.08)	-0.268 (-0.18)
Kamusal mal önceliği: base ekonomik büyüme						
Savunma	0.137* (-0.08)	0.14 (-0.12)	0.16 (-0.17)	-0.419 (-0.26)	0.726*** (-0.21)	-0.128 (-0.45)
Özgürlük	0.242*** (-0.09)	0.114 (-0.13)	0.596*** (-0.22)	-0.069 (-0.20)	0.377* (-0.21)	0.399 (-0.42)
Bayındırlık	0.266** (-0.11)	0.458*** (-0.14)	-0.236 (-0.30)	-0.17 (-0.36)	0.196 (-0.33)	-1.812 (-1.25)
Otoriteye itaat	0.085 (-0.06)	0.018 (-0.09)	-0.253 (-0.20)	-0.134 (-0.15)	-0.007 (-0.13)	-0.087 (-0.35)
Siyasal görüş	-0.042*** (-0.01)	-0.038** (-0.02)	-0.048 (-0.03)	-0.112*** (-0.03)	-0.085*** (-0.03)	0.203*** (-0.07)
Milliyetçilik	-0.091** (-0.04)	-0.08 (-0.07)	-0.013 (-0.11)	-0.117 (-0.12)	0.137 (-0.09)	-0.036 (-0.49)
Dindarlık	-0.02 (-0.07)	-0.336*** (-0.1)	-0.422*** (-0.18)	0.164 (-0.15)	0.16 (-0.19)	-0.764** (-0.31)
WVS/EVS Dalga	Evet	Evet	Evet	-	Evet	-
c	7.259*** (-0.27)	7.695*** (-0.36)	7.041*** (-0.66)	8.693*** (-0.78)	6.990*** (-0.60)	4.312* (-2.41)
R ²	0.04	0.07	0.06	0.08	0.04	0.06
N	11816	5800	1810	1491	2210	505

* p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.010

Genelleştirilmiş güven sadece Kazakistan’da anlamlı ve pozitif bir tahminci iken, beklenebileceği gibi hükümete güven pozitif, özel şirketlere güven negatif ilişkili bulunmuştur. Kamusal mallarda önceliklere ilişkin tercihler açısından bakıldığında ekonomik büyüme tercihine kıyasla diğer kategoriler pozitif katsayıya sahiptir.

Otoriteye itaat eğilimi örneklemelerin hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı bir belirleyici olarak bulunmamıştır. Siyasal görüşte sağ eğilim arttıkça özel mülkiyete olan destek artmaktadır. Milliyetçilik sadece tüm örneklemde anlamlı ve negatif katsayılı olarak bulunmuştur. Dindarlık ise Türkiye’de, Azerbaycan’da ve Özbekistan’da anlamlı kamu mülkiyetine destekle ile negatif ilişkili bulunmuştur.

Sonuç

Çalışma devletin rolüne ilişkin tutumlardaki farklılıkları ülkeler arasında karşılaştırmayı ve bireysel düzeyde yeniden dağılım ve kamu mülkiyetine dair tercihlerin belirleyicilerini Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye için karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamıştır.

Ülkeler arasında karşılaştırma zaman boyutunda devletin rolü lehine eğilimin birçok ülke grubunda arttığını göstermektedir. Bir diğer önemli olgu devlet-piyasa karşıtlığı çerçevesindeki tutumların ülkelerin gelir seviyesi ile de ilişkili olduğudur. Yeniden dağılım yanlısı tutum kişi başı gelirle pozitif, kamu mülkiyeti, devlet sorumluluğu yanlısı görüşlerin negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Bir diğer eğilim ise bu görüşlerde ülke içinde homojenlik ülkede kişi başı gelir yükselirken artmaktadır.

Orta Asya ülkeleri ise devletin rolüne dair tutumlar bakımından heterojen görünüm sergilemektedir. Diğer geçiş ülkeleri ile karşılaştırıldığında yeniden dağılım açısından Özbekistan daha yüksek diğer Orta Asya ülkeleri daha düşük ortalamaya sahipken, kamu mülkiyeti yanlılığı açısından Kazakistan oldukça yüksek diğer Orta Asya ülkeleri geçiş ekonomilerine yakın değerlere sahiptir. Devlet sorumluluğu açısından is Azerbaycan’da ve Kırgızistan’da bireyin sorumluluğuna daha fazla ağırlık verilmektedir.

Bireysel tercihlerin belirleyicilerini incelemek üzere yürütülen regresyonlar çoğu demografik, sosyo-ekonomik, sosyal sermaye ve siyasal görüş/tercih değişkenleri için anlamlı fakat ülkeler arasında farklı sonuçlar üretmiştir. Yeniden dağılım tercihinin belirleyicileri açısından cinsiyet Azerbaycan dışında anlamlı bulunmamış, yaş ve eğitim bazı ülkelerde anlamlı ama katsayı açısından önemi düşük bulunmuştur. Gelir Kırgızistan haricinde istatistiksel olarak önemli ve katsayı itibarıyla anlamlı bir değişkendir. Sübjektif refah göstergeleri olarak mutluluk ve hayat tatmini de bazı ülkeler için anlamlı

sonuçlar üretmiştir. Sosyal sermaye göstergesi olarak güven Kazakistan ve Özbekistan’da açıklayıcı gücü yüksek tahmincilerdir. Öte yandan hükümete güven artışı (Kırgızistan hariç) ve şirketlere olan güven artışı daha düşük yeniden dağılım tercihi ile birliktelik göstermektedir. Bir diğer değişken olarak siyasal görüş Türkiye ve Kırgızistan için istatistiksel olarak anlamlıdır ve sağ görüşlülük yeniden dağılıma olan destekle negatif birliktelik göstermektedir. Milliyetçilik ülkeler arasında farklı etki göstermektedir: Türkiye ve Kazakistan’da negatif, Azerbaycan ve Özbekistan’da pozitif katsayıya sahiptir. Dindarlık açıklayıcı gücü yüksek bir değişkendir ve yeniden dağılıma olan destekle pozitif birliktelik göstermektedir.

Kamu mülkiyeti yanlısı tercihlerin belirleyicileri açısından bakıldığında cinsiyet Türkiye ve Kırgızistan’da istatistiksel olarak anlamlı ve önemli bir değişken, yaş yine bu iki ülkede istatistiksel olarak anlamlı fakat düşük katsayıya sahip ve eğitim düzeyi sadece Türkiye için anlamlı bulunmuştur. Gelir seviyesi Özbekistan hariç ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı ve Kırgızistan hariç negatif katsayıdır. Mutluluk Kazakistan ve Kırgızistan’da istatistiksel olarak anlamlı ve kamu mülkiyetine olan destekle negatif ilişkili bulunmuştur. Hayat tatmini hiçbir ülke için istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya koymazken, genelleştirilmiş güven kamu mülkiyeti yanlısı tercihlerle Azerbaycan’da negatif, Kazakistan’da pozitif ilişkili bulunmuştur. Hükümete olan güven Türkiye ve Kazakistan için istatistiksel olarak anlamlı ve kamu mülkiyeti yanlısı tercihlerle pozitif ilişkilidir. Şirketlere güven açıklayıcı gücü önemli bir değişkendir ve artarken özel mülkiyet yanlısı tercihler artmaktadır. Kamu mülkiyeti tercihi ile otoriteye itaat eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak siyasal görüş Kırgızistan haricinde istatistiksel olarak önemli bir değişkendir ve Özbekistan harici ülkelerde sağ görüşlülük artarken özel mülkiyete olan destek artmaktadır. Milliyetçilik tüm örneklem dışında bireysel ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı bir değişken değildir. Ancak dindarlık Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan’da anlamlı ve önemli bir değişkendir ve dindarlık artarken kamu mülkiyeti yanlısı tercihler azalmaktadır.

Çalışmanın en önemli kısıtlarından biri Orta Asya ülkelerinde verilerin sadece bir ya da birkaç dalgada toplanmış olmasıdır. Bu, yıllar itibariyle devletin rolüne ilişkin vatandaşların tercih ve taleplerindeki değişimin ölçülmesini

ve piyasa ekonomisine geçerken bu görüşlerin nasıl değiştiğinin izlenmesine imkân vermemektedir. Yine de en azından Türkiye ve kısmen Azerbaycan için bu değişim ayrı bir çalışmada ele alınabilir. Gelecek çalışmalar açısından, bu çalışmanın bulgularının sağlamlığını test etmek açısından farklı örneklerle ve nedenselliği dikkate alabilecek farklı istatistiksel yöntemlerle konunun tek tek ülkeler için de incelenmesi katkı sağlayıcı olacaktır.

Açıklamalar

- 1 Bu kapsamda değerlendirilen ülkeler: Brezilya, Rusya, Endonezya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Türkiye.
- 2 Bu kapsamda değerlendirilen ülkeler: Arnavutluk, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Çin, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Makedonya, Moldova, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Ukrayna, Vietnam.

Kaynaklar

- Alesina, Alberto F. & Paola Giuliano (2009). “Preferences for Redistribution”. *NBER Working Paper* 14825.
- Bergh, Andreas & Christian Bjørnskov (2013). “Trust, Welfare States and Income Equality: What Causes What?”. *IFN Working Paper* No. 994.
- Bjørnskov, Christian (2007). “Determinants of Generalized Trust: A Cross-Country Comparison”. *Public Choice* 130: 1-21.
- Blekesaune, Morten & Jill Quadagno (2003). “Public Attitudes toward Welfare State Policies. A Comparative Analysis of 24 Nations”. *European Sociological Review* 19: 415-427.
- Çevik, Savaş (2010). “Geçiş Ekonomilerinde Kamu Maliyesi ve Mali Sistem Reformları”. *Avrasya Etüdüleri* 16 (37): 77-100.
- Çevik, Savaş (2014). “Tax Morale in Socio-Political Interactions: Insiders and Outsiders”. *Journal of Applied Business and Economics* 16 (3): 101-115.
- Çevik, Savaş (2016). “Kastamonu’nun Sübjektif Refahı: Mutluluğun Belirleyicileri Üzerine Bir İnceleme”. 1. *Uluslararası Abana Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 15-30.
- Çevik, Savaş (2018). “Devletin Rolüne İlişkin Tercihlerin Belirleyicileri: Ülkeler Arası Karşılaştırma ve Türkiye”. *International Journal of Public Finance* 3 (1): 1-26.
- Çevik, Savaş ve Erol Turan (2007). “Devletin Kurumsal Dönüşümü: Orta Asya Ülkeleri Perspektifinden”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 41: 205-224.
- Çevik, Savaş ve M. Okan Taşar (2016). “Urban-Rural Differences in Subjective

- Well-being: Turkish Case”. *3rd ICSAE*. 26-28 Eylül Warsaw, Poland.
- Corneo, Giacomo & Hans Peter Grüner (2002). “Individual Preferences for Political Redistribution”. *Journal of Public Economics* 83: 83-107.
- Dallinger, Ursula (2010). “Public Support for Redistribution: What Explains Cross-national Differences?”. *Journal of European Social Policy* 20: 333-349.
- Erdoğan, M. Mustafa (2010). “Beşeri Gelişme Perspektifinden Türkiye’de Kamu Eğitim ve Sağlık Harcamaları”. *İktisat Dergisi* 513: 13-28.
- EVS (2016). *European Values Study 1981-2008, Longitudinal Data*. GESIS Data Archive. <https://dbk.gesis.org> (Erişim Tarihi: 20.11.2016).
- Feldman, Stanley & Marco Steenbergen (2001). “The Humanitarian Foundation of Public Support for Social Welfare”. *American Journal of Political Science* 45: 658-677.
- Fong, Christina (2001). “Social Preferences, Self-Interest, and the Demand for Redistribution”. *Journal of Public Economics* 82: 225-246.
- Jaeger, Mads Meier (2013). “The Effect of Macroeconomic and Social Conditions on the Demand for Redistribution: A Pseudo Panel Approach”. *Journal of European Social Policy* 23: 149-163.
- Jakobsen, Tor Georg (2011). “Welfare Attitudes and Social Expenditure: Do Regimes Shape Public Opinion?”. *Social Indicators Research* 101: 323-340.
- Koster, Ferry (2009). “Welfare State Attitudes and Economic Integration in the EU, 1992-2002: A Multilevel Investigation across 24 Countries”. *mimeo* www.ferrykoster.nl (Erişim Tarihi: 20.11.2016).
- Pitlik, Hans & Ludek Kouba (2013). “The Interrelation of Informal Institutions and Governance Quality in Shaping Welfare State Attitudes”. *For Europe Working Papers*. 38. <http://www.foreurope.eu> (Erişim Tarihi: 25.11.2016).
- Roosma, Femke, John Gelissen & Wim van Oorschot (2013). “The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study”. *Social Indicators Research* 113 (1): 235-255.
- Stegmüller, Daniel, Peer Scheepers, Sigrid Roßteuscher & Eelke de Jong (2011). “Support for Redistribution in Western Europe. Assessing the Role of Religion”. *European Sociological Review* 28 (4): 482-497.
- Svallfors, Stefan (2012). “Government Quality, Egalitarianism, and Attitudes to Taxes and Social Spending: A European Comparison”. *European Political Science Review* 4: 1-18.
- WVS (2016). *World Value Survey 1981-2014 Longitudinal Aggregate Data*. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org).

EK 1. Orta Asya ve Türkiye’ye İlişkin OLS Regresyonlara Dâhil Değişkenler: Tanım ve Özet İstatistik

Değişken	Açıklama	Özet İstatistik (*)
Cinsiyet		Erkek: %47,5
		Kadın: %52,5
Yaş		Ort: 37,70; Std. Hata: 14,35;Min: 16;Maks: 91
Çocuk sayısı		Ort: 2,07; Std. Hata: 1,91; Min: 0; Maks: 8
Eğitim seviyesi	Temel eğitimden terk (1) ile üniversite mezunu (8) arasında tamamlanan eğitim seviyesi	Ort: 4,67; Std. Hata: 2.27; Min: 1; Maks: 8
		Tam zamanlı: %27,28
		Yarı zamanlı: % 8,66
		Serbest meslek: %10,56
İstihdam statüsü	Katılımcının işgücü sektöründeki pozisyonu.	Emekli: % 9,12
		Evhanımı: % 25,46
		Öğrenci: % 6, 98
		İşsiz: % 10,30
		Diğer: % 1
Gelir düzeyi	1 En düşük ve 10 en yüksek düzeyi göstermek üzere hanehalkının yıllık geliri	Ort: 4,15; Std. Hata: 2.05; Min: 1; Maks: 10
Mutluluk	“Bir bütün olarak değerlendirdiğinizde kendinizi ne kadar mutlu hissediyorsunuz?” sorusuna 1-hiç mutlu değil ve 4-çok mutlu şeklinde verilen cevaplar (orijinal cevaplar ters kodlanmıştır)	Ort: 3,09 Std. Hata: 0,79; Min: 1; Maks: 4
Hayattan tatmin	“Hayatınızdan ne derece tatminsiniz?” sorusuna 1-hiç tatmin değilim ve 10-çok tatminim şeklinde verilen cevaplar.	Ort: 6,45; Std. Hata: 2,56; Min: 1; Maks: 10
Genelleştirilmiş güven	“Sizce genelde insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi? Yoksa başkalarıyla bir ilişki kurarken veya iş yaparken çok dikkatli olmak mı gerekir?” sorusuna verilen cevaplar.	Güvenilebilir: %18,16 Dikkatli olunmalı: %79,73

Hükümete güven	“Aşağıdakilere ne kadar güven hissediyorsunuz?: Hükümet” sorusuna 1-Hiç güvenmiyorum ve 4-Çok güveniyorum şeklinde verilmiş cevaplar (orijinal cevaplar ters kodlanmıştır).	Ort: 2,69; Std. Hata: 1,06; Min: 1; Maks: 4
Şirketlere güven	“Aşağıdakilere ne kadar güven hissediyorsunuz?: Büyük şirketler” sorusuna 1-Hiç güvenmiyorum ve 4-Çok güveniyorum şeklinde verilmiş cevaplar (orijinal cevaplar ters kodlanmıştır).	Ort: 2,48; Std. Hata: 0,95; Min: 1; Maks: 4
Siyasal öncelik	Kolektif mallar konusunda bireyin önceliğini yansıtmak üzere “Ülkenin ilk hedefi sizce ne olmalıdır” şeklinde soruya verilen “yüksek kalkınma hızı”, “güçlü bir savunma kuvveti”, “bireylerin söz hakkına sahip olması” ve “şehirlerin ve köylerin güzelleştirilmesi” şeklindeki cevaplardan ilk ikisi “güvenlik” son ikisi “özgürlük” olarak yeniden kodlanmak suretiyle kukla değişken oluşturulmuştur.	Ekonomi: % 50,25 Güvenlik: %11,00 Özgürlük: %8,72 Bayındırlık: %6,03
Otoriteye itaat	Otoriteye karşı tutuma vekâlet etmek üzere “Sizce çocukların evde öğrenmesi gerekenler şeyler hangileridir, aşağıdakilerden 5 tanesini seçiniz” sorusuna “itaat” seçeneğinin önemli bulunup bulunmadığını değerlendiren cevaplar.	İtaat – anılmadı: %60,98 İtaat – önemli: %32,14
Siyasal görüş	“Siyasi konularda “sol”dan ve “sağ”dan bahsedildiğini sık sık duyuyoruz. “1” en solu, “10” ise en sağı göstermek üzere kendinizin siyasi görüşünü bu cetvelde nerede görüyorsunuz?” sorusuna verilen cevap.	Ort: 5,80; Std. Hata: 2,52; Min: 1; Maks: 10
Milliyetçilik	“Türk olmaktan ne kadar gurur duyuyorsunuz?” sorusuna 1-Hiç gurur duymuyorum; 4-Çok gurur duyuyorum şeklinde verilen cevaplar (orijinal cevaplar ters kodlanmıştır).	Ort: 3,58; Std. Hata: 0,71; Min: 1; Maks: 4
Dindarlık	“Kendinizi dindar bir kişi olarak mı görürsünüz?” sorusuna verilen cevaplar 1-Dindar 2- Dindar değil olarak yeniden kodlanmıştır.	Dindar: %74, 09 Dindar değil: %21,78

(*) Yüzde, ortalama ve standart hata olarak verilen özet istatistikler tüm ülkeler dâhil örnekleme ilişkindir. Analizde kullanılan değişkenlerin gözlem sayısına bağlı olarak analize dâhil gözlemlerle farklılık gösterebilir.

Attitudes toward the Role of Government in Central Asian Countries and Turkey*

Savaş Çevik**

Abstract

The paper studies the differences in attitudes toward the role of the state among the countries and addresses empirically determinants of personal preferences on redistribution and public ownership of firms in Central Asia Countries and Turkey. In the study, we employed the data by World Value Survey (WVS) and European Value Survey (EVS). The comparison at country level indicates that pro-government preferences increase in the most of the countries by the time. Another fact is that the average of individualistic/collectivist attitudes is correlated with the per capita income level of countries. Attitudes favor of redistribution are positively correlated with per capita GDP, while attitudes favor public ownership and government responsibility are negatively correlated with it. Moreover, the homogeneity of citizens' views in a country is positively associated with the country's income level. We analyzed the individual-level determinants of the preferences on redistribution and ownership in Central Asian Countries and Turkey by both the country-level samples and a combined sample of mentioned countries. Results reveal the evidences on significance of income level, subjective wellbeing (happiness and life satisfaction), generalized trust, confidence on government and private sector firms, political views and religiousness in order to determine the preferences on redistribution and ownership, along with demographic characteristics such as gender, age. However, the significance and magnitude of coefficients vary to country sample.

Keywords

Redistribution, political preferences, welfare state, social trust, Central Asia, the role of the state.

* Date of Arrival: 09 February 2017 – Date of Acceptance: 07 June 2017

You can refer to this article as follows :

Çevik, Savaş (2019). "Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye'de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 81-112.

** Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics – Konya/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0730-0746>

scevik@selcuk.edu.tr

Отношение к роли правительства в странах Центральной Азии и Турции*

Саваш Чевик **

Аннотация

В статье рассматриваются различия в отношении к роли государства и рассматриваются детерминанты личных предпочтений в отношении перераспределения и государственной собственности в странах Центральной Азии и Турции. В исследовании мы использовали данные World Value Survey (WVS) и European Value Survey (EVS). Сравнение на уровне страны показывает, что проправительственные предпочтения в большинстве стран возрастают с течением времени. Другим фактом является то, что средние величины личностного / коллективного отношения коррелирует с уровнем дохода на душу населения в странах. Отношение в пользу перераспределения положительно коррелирует с ВВП на душу населения, в то время как отношение в пользу государственной собственности и ответственности правительства отрицательно коррелирует с этим. Кроме того, однородность взглядов граждан в стране положительно связана с уровнем доходов страны. Мы проанализировали детерминанты индивидуального уровня предпочтений по перераспределению и собственности в странах Центральной Азии и Турции как по выборкам на уровне стран, так и по комбинированной выборке из упомянутых стран. Результаты свидетельствуют о значимости уровня дохода, субъективного благополучия (счастья и удовлетворенности жизнью), общего доверия, доверия к правительственным и частным компаниям, политических взглядов и религиозности в определении предпочтения в отношении перераспределения и собственности, наряду с важностью таких демографических характеристик как пол и возраст. Однако значимость и величина коэффициентов варьируются в зависимости от выборки страны.

Ключевые слова

перераспределение, политические предпочтения, государство всеобщего благосостояния, социальное доверие, Центральная Азия, роль государства

* Поступило в редакцию: 09 февраля 2017 г. – Принято в номер: 07 июня 2017 г.

Ссылка на статью:

Çevik, Savaş (2019). “Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye’de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 81-112.

** Доц., д-р, Сельджукский университет, факультет экономики и управления, отделение управления – Конья / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0730-0746>

scevik@selcuk.edu.tr

Alman İmparatorluğu'nun Türk Dünyasına Yönelik Propaganda Faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr von Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı*

İbrahim Sarıtaş**

Öz

1870'lerde siyasi birliğini sağlandıktan sonra hızlı bir sanayileşme hamlesine girişen Alman İmparatorluğu hammadde ve sömürge ihtiyacı nedeniyle Osmanlı topraklarına yönelir. Ancak aynı nedenlerle Osmanlı topraklarında faaliyetleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya ile karşı karşıya gelir. Birinci Dünya Savaşı'na doğru giden süreçte Alman İmparatorluğu, Osmanlı Sultanı'nın sahip olduğu Halifelik makamının dünya Müslümanları üzerindeki otoritesini kendi çıkarları lehine kullanmak ister. Bu amaçla dünya tarihindeki en büyük propaganda faaliyetlerinden birisi yürütülür. Bu propaganda çalışmalarının fikir babası ise Max Freiherr von Oppenheim'dir. Oppenheim hem Osmanlı-Almanya yakınlaşmasını organize eder hem de İngiliz, Rus ve Fransız sömürgelerindeki Müslümanların ayaklandırılması için Doğu Haber Ajansı üzerinden propaganda çalışmaları yürütür. Günümüzde dahi Türk dış politikasıyla ilişkilendirilen kavramlar arasında bulunan Panislamizm ve Pantürkizmin anlaşılabilmesi için Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı'nın detaylı bir analizi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

II. Abdulhamid, Osmanlı İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu, II. Wilhelm, Max Freiherr von Oppenheim, Doğu Haber Ajansı, Birinci Dünya Savaşı.

* Geliş Tarihi: 31 Ağustos 2019 – Kabul Tarihi: 11 Eylül 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Sarıtaş, İbrahim (2019). "Alman İmparatorluğu'nun Türk Dünyasına Yönelik Propaganda Faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr von Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 113-135.

** Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Telvizyon- Sinema Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2841-0787>

ibrahim.saritas@hbv.edu.tr

Giriş

Fransız Devrimi'nden, siyasi birliğin sağlandığı 1870'li yıllara kadar sanayileşmede, bilimde ve toplumsal ilerlemedeki geri kalmışlık duygusu Almanya'da irrasyonel bir milliyetçiliği doğurur. Bu geri kalmışlığı ve kaybolmuşluğu Goethe Faust'unda şeytanla anlaşarak; Schiller, insanın vahşi doğasını dramatik şekilde dizelere dökerek; Fichte, tarihi ilerlemeyle mündemîç hale getirip, Alman halkına bir ideal sunarak ortaya koyar. Wagner ise notalarla anlatır bu ezik hissiyatı ve ondan kurtuluşun “destansı” reçetesini. Silik bir vatan istenmez ve bunun aşılması adına bir ilerleme seferberliği başlatılır. Vatan ve kültür, en yüce değerler olarak var olmalıdır. Sanayileşme ve yücelme arzusu, siyasi birlik sağladıktan sonra hız kesmeden devam eder ve II. Wilhelm'in “Weltpolitik”i ile zirveye taşınır. Artık ülkenin İngiltere ve Fransa'dan bir eksiği yoktur ve “efendi olma” arzusu, sömürge arayan bir “varoluş savaşı”na dönüşür. Yaşam alanı adına topyekün savaş her alanda verilmelidir ve II. Wilhelm bu süreci başlatmak adına oldukça istekli bir “Kayzer”dir. Böylelikle dünya tarihinin en büyük tarih yazımı başlar. Bu tarih yazımı içerisinde, o güne kadar görülmemiş propaganda ve strateji çalışmaları yürütülür. Bu büyük ideal için edebiyattan arkeolojiye, radyodan tiyatro ve sinemaya, gazetelerden karikatüre kadar herşey araçsallaştırılır.

Bu çalışma, özellikle Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı esnasında yürüttüğü propaganda çalışmalarını ve bunun arkasındaki kilit isim olarak karşımızda duran Baron Max Freiherr von Oppenheim'ı ve bu süreçte onun kurmuş olduğu Doğu Haber Ajansı'nı incelemektedir. Bu propagandanın hedefindeki toplumlar; Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman tebaası olduğu kadar İngiliz, Rus ve Fransız İmparatorluklarının sömürge topraklarında yaşayan Müslüman halklarıdır. Çalışmamızın temel tezi Almanya'nın Sultan/Halife'nin uhdesinde olan cihadı araçsallaştırarak kendi varoluş savaşının bir parçası haline getirmiş olduğudur. Bu tezimizi destekleyecek argümanlar olarak başlıca şu iki soruya yanıt aranmaya çalışılacaktır: Türk-Alman ilişkileri nasıl bu kadar hızlı bir şekilde gelişmiştir? Böyle büyük bir coğrafyada yürütülen operasyonlar ve propaganda çalışmaları nasıl planlanmıştır? İşte tam bu noktada Oppenheim'in çok iyi bilinmesi gerektiği gerçeği ile karşılaşırız. Çünkü bu süreç esnasında Oppenheim'in Alman siyaseti ve Kayzer'in yol haritası üzerindeki etkisini görmek mümkündür. Kendisi bir anlamda Alman-Osmanlı ittifakının ve cihad eksenli propaganda faaliyetlerinin hem

planlayıcı hem de yürütücüsü olarak Birinci Dünya Savaşı'na damga vurmuştur.

II. Wilhelm'in Yayılmacı Politikasında Osmanlı Devleti'nin Önemi

Almanya'nın, Büyük Savaş'a doğru giden süreçte, Osmanlı Devleti ile yakınlaşmasına yol açan faktörler arasında, Almanya'nın kendi varoluş savaşı ve yaşam alanı arayışları pek çok detayın üzerinde rol oynamıştır. Her ne kadar 2 Nisan 1761 tarihinde, Prusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan “Dostluk, Gemicilik ve Ticaret Antlaşması” Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ilişkilerin resmi olarak başlangıcı olsa da (Alkan 2015: 35), ilişkilerdeki esas ilerleme, II. Wilhelm'in İmparatorluk tahtına oturmasıyla sağlanmıştır. Almanya XIX. yüzyılın ortalarına kadar derebeylik sistemi içerisinde parçalanmış, dışa kapalı ve sanayileşmesini tamamlayamamış bir ülke olarak kendi kabuğunda uzun süre saklanmıştır. Ancak siyasi birliğini sağlama süresinde ve sonrasında, hızla sanayisini geliştirerek, ticari ve siyasi olarak İngiltere ve Fransa ile rekabet edecek düzeye gelmiştir. Böylelikle de Büyük Savaş'a giden yolun kapıları, Almanya'nın emperyalizm arayışı ile birlikte açılmıştır.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya; artık siyasi birliğini tamamlamış, güçlü bir ekonomiye sahip, hammadde ihtiyacı olan ve sömürgeleşmiş politik hinterlant arayan bir devlet olarak karşımızda durmaktadır. Bu gelişmeler sonucu, Almanya da İngiltere ve Fransa gibi Doğu'ya yönelir. Ancak bu dönemde Osmanlı topraklarında İngiltere ve Fransa'nın etkisi oldukça fazladır ve gün geçtikçe bu nüfuz daha da artmaktadır. Almanya ise İngiltere ve Fransa'dan farklı bir yaklaşım geliştirerek, stratejisini barışçı nüfuz ve yayılmacı politikalar üzerine kurar (Kılıç 2014: 91-92). Geleneksel sömürgeci ülkelere oranla, siyasal ve ekonomik yayılma konusunda daha modern ve değişik yöntemler izler. Bu bağlamda Pangermenizm tecrübesiyle yeni “pan” hareketler tasarlayarak, propaganda araçlarıyla bunu yaygınlaştırmaya çalışır. İngiliz, Fransız ve Rus Sömürge İmparatorluklarını içerden zayıflatmaya ve parçalamaya yönelik Panislamizm ve Pantürkizm hareketleri böylece ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti açısından da Avrupa güç dengesinin yeni unsuru olarak beliren Almanya; İngiliz, Fransız ve Rus tehlikesi karşısında stratejik bir öneme sahiptir (Alkan 2015: 39). Ham madde ve pazarı ele geçirerek emper-

yal güç olmayı hedefleyen Almanya için Osmanlı Devleti, üzerine topluca gelen büyük güçlerin emellerine karşı direnmeye çalışan Osmanlı Devleti için Almanya doğal müttefik olarak belirir. Böylece Alman İmparatorluğu arasındaki ilişkiler 19. yüzyılın sonlarına doğru doruk noktasına ulaşır.

1888 yılında 29 yaşındayken babasının yerine tahta oturan II. Wilhelm, Şansölye Bismark'ı görevden alarak, denge politikasını terk eder. II. Wilhelm, Avrupa'ya hapsolmuş Almanya'yı dünya gücüne dönüştürmek için "Weltpolitik"i yürürlüğe koyar ve yayılcı bir politika izlemeye başlar (Kılıç 2014: 97-98). Bu süreçte II. Wilhelm ile II. Abdulhamid arasında dostluk kurulur. Kurulan bu dostluk ticaretten, demiryolu yapımına ve askeri işbirliğine kadar birçok alanda ittifakı da beraberinde getirir. II. Abdulhamid tahttan indirilip, İttihat ve Terakki Hükümeti fiiliyatta iktidara geldiğinde bu işbirliği kısa süreli olarak durur. Ancak 1914'e doğru karşı karşıya kalınan dış siyasal sorunlar ve ekonomik güçlükler, İttihatçıları, II. Abdülhamid'den daha koyu bir Alman dostu olmaya zorlar. Bu yıllardan itibaren Alman hayranlığı, sadece Osmanlı yöneticileri ve seçkinleri arasında değil, giderek küçük memurlara kadar yayılır (Ortaylı 1981:117-121). Neticede Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ile birlikte girer.

Alman Usulü Emperyalizm: Propaganda ve Barışçıl Yayılma

Almanya, "barışçıl yayılma" yöntemi ile çağdaş sömürgecilik anlayışının ilk uygulayan emperyalist devlettir. Propagandayla birlikte yürütülen bu yöntem özellikle Osmanlı coğrafyasında uygulanmıştır. Büyük Savaş'ın başında Pangermenizmin kurucularından Becker, tüm Avrupa ülkelerinin geri kalmış Şark'ta kendine ait bir hayat alanı olduğu ve Almanya'nın bu noktada geri kaldığını söyleyerek, nasıl İngiltere Mısır'da, Fransa Tunus'da, İtalya Trablus'da, Avusturya Bosna'da ve Rusya Sırbistan ve dolaylı olarak Balkanlarda hak sahibi durumdaysa Almanya'nın da yeni yaşam alanı olarak Osmanlı üzerinde nüfuz kurması gerektiğini ileri sürmüştür (Ortaylı 1981: 35). Hatta Buskens'a göre bu yaşam alanı tartışmasından öte bir "varoluş savaşı" (Existenzkampf) olarak tanımlanmalıdır (Buskens 2016: 36). Bu "varoluş savaşı"nın tam ortasında Fransa, İngiltere ve Rusya'dan kendisine ciddi tehditler hisseden Osmanlı İmparatorluğu ve onun egemenlik alanı bulunmaktadır. Ortaylı'nın belirttiği gibi, Osmanlı topraklarındaki Alman nüfuzunu tüm yönleriyle araştırdığımızda, Alman İmparatorluğu'nun, yeni neo-kolonialist sistemin bir bakıma ilk mimarı olduğu görülecektir (Ortaylı 1981:122).

Kayzer II. Wilhelm'in Osmanlı topraklarına yaptığı geziler Alman propaganda faaliyetleri ve barışçıl yayılma stratejisinin en güzel örneğini oluşturur. II. Wilhelm 1889 ve 1898'de olmak üzere iki kez İstanbul'u, 1898'de de Suriye ve Filistin'i ziyaret etmiştir. II. Wilhelm Şam'a ayak bastıktan sonra ilk iş olarak, Kudüs'ün fatihi Selahaddin Eyyubi'nin mezarını ziyaret eder. Selahaddin Eyyubi'ye ateşli övgüler yağdırarak, *"Muhteşem Sultan Selahaddin tüm zamanların en yiğit hükümdarlarından biridir... O korkusuz ve kusesursuz bir şövalyedir"* der. Etkili Alman propaganda mekanizmasının, sözlerini tüm Doğu'ya yayacağını bilerek, 12. yüzyılda Kudüs'ü İngilizler'e karşı başarıyla korumuş olan bu kutsal savaşıya derin bir hayranlık duyduğunu söyler (Hopkirk 1995:17). Selahaddin Eyyubi'den sonra Sultan Abdülhamid'e geçiş yapan Wilhelm, hemen sonrasında muhteşem Abdülhamid'i selamlayarak söze başlayıp etkileyici jestlerle onu halife olarak bağırlarına basan tüm dünyaya yayılmış üç yüz milyon Müslümana, ilelebet onların dostu olacağı tahhüdünde bulunur (McMeekin 2012:30-31, Stresemann 2012: 2).

II. Wilhelm'in Osmanlı topraklarına yaptığı geziler sırasında yürütülen propaganda, Alman menfaatlerinin Müslüman Doğu'da gelecekteki ilerlemesi ve Alman hakimiyetinin kurulması için etkili bir ortam oluşturmuştur (Gilyazov 2014). Bu seyahati Kayzer'e öneren ve hazırlıkları için çalışanların başında Doğu bilimcisi Max von Oppenheim gelmektedir (Hopkirk 1995: 35). Yani Oppenheim aslında II. Wilhelm'in Ortadoğu seyahatlerinin de altyapısını kurmuştur (Melka 1973: 25).

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar ise Osmanlı aydınlarını da yöneticileri kadar İslamiyet dostu bir Almanya'nın, Şark'ta İngiltere'nin yapmadığını yapacağına inandırır (Ortaylı 1981: 42). Örneğin ülkenin içine düştüğü bunalımı, bir Haç-Hilal çatışması olarak değerlendiren Mehmet Akif de İslâm ülkelerini sömürgeleştiren İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'yı yazılarında yerden yere vururken Almanya'ya daha fazla sempati besler (Ortaylı 1981:44, Kudret 1977:234-236). 1910'lara gelindiğinde, Osmanlı Türkiyesi'nde orduda olduğu kadar sivil hayatta da bir Alman hayranlığı modası oluşmuştur (Ortaylı 1981:72). Bu dönemde Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren Almanların sayısı 18 ila 20 bine kadar yükselmiştir (Pomiankowski 1990: 52). Alman Devleti'nin Osmanlı topraklarındaki faaliyetlere ayırdığı para ise 300 milyon Alman markını bulmuştur (Piper: 2014).

Almanya'nın Müslümanlara Yönelik Propaganda Çalışmalarının Mimarı Max Freiherr von Oppenheim ve “Düşman Ülkelerdeki Müslümanların Ayaklandırılması” Raporu

1860 yılında, zengin bir Yahudi bankacı ailenin¹ çocuğu olarak dünyaya gelen Max Freiherr von Oppenheim, hukuk eğitimi alarak 1883 yılında Almanya'da kamu hizmetine girer. Oppenheim'in, Orta Doğu ve Müslüman dünyası ile ömür boyu sürecek ilişkisi de bu yıllarda başlar (Gossman 2014: 36). 1895 yılında Sultan Abdulhamid'le görüştüktan kısa süre sonra 1896 yılında Dış İşleri Bakanlığı uhdesinde çalışmaya başlar (Caskel 1951:3). Oppenheim'in diplomatlık görevine dair raporları, Kayzer'in masasına ulaşır ve Wilhelm'in tercihlerine ilişkin ustaca dokunuşları, Paşa ve Alman diplomat rollerini kendi şahsında birleştirdiği yer olan Kahire'ye atanmasıyla sonuçlanır (Sailer: 2018). Oppenheim, Tel Halaf'ta keşfettiği Hitit kentini kazmak için devlet hizmetinden istifa ettiği 1909 yılına kadar Kahire'deki Alman Başkonsolosluğu'nda ataşelik görevine devam eder (Melka 1973). Aslında Oppenheim, 1896'da Kahire'deki elçilikte bir yıl durması planlanırken 1909 yılına kadar bu görevde kalır (Kröger 2001:109). Bu 13 yıl boyunca Alman Dışişleri Bakanlığı üyesi olarak, Fas'tan Hindistan'a kadar seyahatler gerçekleştirir. Mezopotamya ve Osmanlı'nın doğusunda araştırma ve jeolojik inceleme gezilerine çıkar ve sıkça İstanbul'a ziyaretlerde bulunur (Kröger 2001:117). Onu, Osmanlı topraklarını ilgilendiren her meselede, yani Bağdat demiryolu hattı çalışmalarında, Kayzer'in İstanbul, Şam ve Filistin'i ziyaretinde, Alman delegasyonunun birçok toplantısında, Fas krizi görüşmelerinde ve Doğuyla ilgili daha pek çok konuda görmek mümkündür (Schwanitz 2004: 23).

Oppenheim, gerçekten de başarılı bir Doğu uzmanıdır. Mısır'daki siyasi gelişmeler üzerine çalışır (Gossman 2014:23) ve diğer bir uzmanlık alanı ise Arabistan'daki İslami akımlar ve kabileler üzerinedir (Kröger 2001:111). Kahire'deki yerli halkla temastan kaçınma eğiliminde olan birçok Avrupalı'nın aksine, Oppenheim, Osmanlı yetkilileri, dini liderler ve Bedeviler ile kişisel ilişkiler kurmaya çalışır (Bergmann 2014:7). Kahire'de bulunduğu süre zarfında, Berlin için toplam 467 rapor kaleme alır. Raporlarındaki konuların ana temasını Osmanlı coğrafyasındaki politik gelişmeler oluştururken ikinci sırada, Araplar arasındaki cereyanlar gelir. Oppenheim'in Mısır'a ve Müslüman topluluklara ilişkin verdiği bilgiler, Berlin'in dışında başta

İstanbul, Paris ve Londra olmak üzere, Tahran, Kalküta ve Bombay gibi çeşitli Alman temsilciliklerine de aktarılır (Baumgartner 2012: 224). Oppenheim'in Kahire'de görev yaptığı dönemde Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği notlardan biri ise "Panislamizm Hareketi" başlığını taşımaktadır (Gilyazov 2014: 401). Bu birikim Oppenheim'in Birinci Dünya Savaşı'na yön veremeyi amaçlayan ayaklanma planının alt yapısını oluşturmuştur (Müller 1991: 203).

Tarihçiler, Oppenheim'in Müslüman toplumları ayaklandırmaya yönelik stratejisinin, Alman savaş politikasının temeli olarak büyük bir bölümünü kapsadığını ve onun tarihine damga vuran gelişmelerin de bir anlamda müsebbibi olduğunu iddia ederler (Kröger 2001:109). Peter Hopkirk'e göre, Oppenheim Büyük Savaş'ın başlangıcında, Almanya'nın Doğu stratejisinin arkasındaki beyindir (Hopkirk 1995:10). Kendisi bölgeyi ve Osmanlı'nın sorunlarını çok iyi analiz eder. 1908 yılında Oppenheim, Almanya Başbakanı Bernhard von Bülow'a yazdığı raporda, Fransızların Müslüman basını çok iyi şekilde kullanmalarını örnek göstererek, Almanya'nın bu noktada girişimlerde bulunması gerektiğini söyler (Höpp 1994: 43). Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken Panislamist hareketleri desteklemenin ve cihadın, Müslüman dünyasını harekete geçirmesi açısından önemini anlatır ve Almanya lehine bu kozu kullanmak ister. İslam dünyasının ayaklandırılmasının ne şekilde ve hangi organizasyonlarla yapılacağını, Ekim 1914 yılında Alman Dışişleri'ne 136 sayfalık bir metin halinde sunar (Kon 2012: 228). Oppenheim'in yazarı olduğu, "*Düşman Ülkelerdeki Müslümanların Ayaklandırılması*" (*Revolutionisation of Islamic Areas of Our Enemies / Denkschrift betreffend die Revolutinierung der islamischen Gebiete unserer Feinde*) başlıklı bu rapor², Müslüman toplumların yaşadığı İngiliz, Fransız ve Rus topraklarında Alman propagandasının nasıl yürütüleceğine dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Belge şu ifadeyle başlar: "*Düşmanlarımızın İslami bölgelerinde ayaklanma çıkarmak için Sultan-Halife bayrağının altındaki Türklerin aktif bir işbirliği ön şarttır*" (Ruttig 2015: 4). Bu rapora göre propaganda faaliyetinin en önemli odağı, Mısır ve Hindistan olmalıdır. Daha sonra Osmanlı'nın, Kafkasya'da Rusya'ya karşı başarılı bir savaş yürütmesi ikinci adımdır. Üçüncü sırada ise Tunus, Cezayir ve Fas'taki Fransız sömürge alanlarının ayaklandırılması gelmektedir (Gilyazov 2014: 402). Piper'e göre Oppenheim'in hazırladığı bu "Cihad Eylem Planı", bir çeşit gerilla savaşı metnidir. Raporda, Bakü petrol hatlarına sabotaj eylemleri yapılmasından, Süveyş Ka-

nalı'nın ablukaya alınmasına, siyasetçilere süikast planlarından istihbaratla ilgili eylemlere ve broşürlerle propaganda taktiklerine kadar pek çok çalışmayı içermektedir (Piper 2014).

Oppenheim'e göre Rus İmparatorluğu'nda yaşayan ve tüm ülke nüfusunun % 11'ine karşılık gelen 19 milyon Müslüman, oldukça etkili bir gücü temsil ediyordu. Oppenheim'in projesinde, Rusya'ya karşı kampanya, ilk olarak Kafkasya'da başlatılmalıydı. Raporu göre Kafkasya, “başkaldırının” işlevsel propagandasını gerçekleştirmek için ideal bir yerdi (Gilyazov 2014: 403). Oppenheim, Kafkasya'daki Müslümanları desteklemek için, Ruslarla olan çatışmalardan dolayı, Türkiye'ye göç eden ve “Muhacirun” adı verilen Kafkas Muhacirlerini de kullanmayı önerdi. Kafkasya'dan sonra sırada Türkistan vardı. Oppenheim, Rus İmparatorluğu'nun Buhara, Semerkand, vb. şehirlerinde yaşayan Müslüman nüfusun çoğunlukla sakin olduğunu ve yalnızca Fergana Müslümanlarının “cihad” çağrısına cevap vereceğine inanıyordu (Gilyazov 2014:404). Hatırı sayılır bir Müslüman nüfus barındıran Kırım, İdil-Ural bölgesi ve Sibirya ise Kafkasya ve Türkistan'a oranla daha uzak bir hedef olarak görülüyordu. Zira Osmanlı basınının, genellikle *Kuzey Rusya* olarak adlandırdığı bu bölgelerde, Rus hakimiyeti hem daha eski hem de daha güçlüydü (Öğün 2018: 86).

Oppenheim için; “Alman Lawrence” ve “Ebu Cihad” gibi tanımlamalar da yapılmıştır (Kröger 2001:106). Lawrence benzetmesi, aslında oldukça manidardır çünkü Oppenheim da İngiliz ajanı Lawrence gibi arkeolog kimliğine sahiptir. Hatta Gossman'a göre Oppenheim ve Lawrence kendi ülkelerinde aynı politik rolleri oynamaktalardı. Oppenheim, İngiliz, Fransız ve Ruslara karşı faaliyetler yürütmekteyken Lawrence, Arapları Alman ve Osmanlılara karşı ayaklandırmaya çalışmıştı (Gossman 2014). Oppenheim, 1915'te İstanbul'da Arap Yarımadası'nda Alman propagandasının başarılı olması adına Şerif Hüseyin ve oğlu ile görüşmeler yaparken, Lawrence de aynı kişilerle farklı amaçlarla buluştu (Al-Rawi 2016: 342). Oppenheim, Enver Paşa ile görüşüp kendisini o bölgede hazırladığı savaş stratejisine ikna ederken Lawrence da İngiltere'nin çıkarları için Şerif Hüseyin'i Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya ikna etti (Baumgartner 1999: 414).

Aslında Oppenheim'in Almanya için yürüttüğü faaliyetleri, en iyi şekilde Melka özetler. Melka'ya göre, Max Freiherr von Oppenheim'in kariyeri, Berlin'den Bağdat'a giden demiryolu günlerinden, Üçüncü Reich'in çöküşüne

kadar iki kuşak süren “Büyük Güç” mücadelesini kapsıyordu. Oppenheim, Birinci Dünya Savaşı süresince ve hatta daha da sonrasında, Alman siyasetinin en belirleyici aktörlerinden birisi oldu. Bizzat hazırladığı istihbarat raporlarının doğrudan eyleme geçebilmesi adına, sahada yıllarca görev aldı. Ömrünün neredeyse tamamını, bir diplomat ve arkeolog şemsiyesi altında, Alman siyasetinin İslam dünyasında ve Orta Doğu’da nüfuz kazanması uğruna harcadı ve ölümüne kadar da bu görevi ifa etti (Melka 1973: 84).

Doğu Haber Ajansı ve Propaganda Faaliyetleri

Oppenheim, Birinci Dünya Savaşı’ın başlamasıyla birlikte, “Doğu Haber Ajansı” (Nachrichtenstelle für den Orient - NfO)³ adındaki istihbarat bürosunu kurması ve yönetmesi için Dış İşleri Bakanlığı’na geri çağrılır. Oppenheim, 1 Kasım 1914 tarihinde Doğu Haber Ajansı’nı kurar ve başına geçer. (Schmid 2015: 50–60). Doğu Haber Ajansı, Dış İşleri Bakanlığı ve Alman Genel Kurmayı’nın siyasi birimi arasında yer alan yarı resmi bir kuruluş olarak hizmet verecekti (Lüdke 2016: 83). Genelkurmay’ın siyasi bürosuyla da sıkı bir ilişki içerisinde çalışılan bu ajans, Dış İşleri Bakanlığı’na bağlıydı ve bütçeyi buradan alıyordu (Höpp 1997: 22). Kısa bir süre sonra Oppenheim’in İstanbul’a görevlendirilmesiyle bu birim, Mart 1915’den itibaren Karl Emil Schabinger Freiherr von Schoiwingen tarafından, daha sonra da Prof. Dr. Eugen Mittwoch tarafından yönetildi (Piper 2014). Hanioglu’na göre bu kuruluşun yegane görevi, Almanya’nın kurguladığı cihadi başarıya ulaştırmaktı (Hanioglu 2016: 117). Oppenheim ise İstanbul’a geldiği dönemde Doğu Haber Ajansı’nın 80’e yakın bürosunu kurma faaliyetine girişti ve Mart 1915’ten Mart 1917’ye kadar Doğu Haber Ajansı’nın İstanbul’daki Alman Büyükelçiliği’ndeki ofisini yönetti (Piper 2014).

Oppenheim’in hazırladığı ve Ekim 1914’de Dış İşleri’ne sunduğu rapor, savaşın başlamasından sadece iki ay sonra Kayzer tarafından kabul edilerek “Cihad Eylem Planı”na dönüştürüldü (Stresemann 2012: 2). Bu amaçla dünya tarihinin en büyük propaganda çalışmalarından birisi başlatıldı. Doğu Haber Ajansı, bu propagandanın planlandığı ve koordine edildiği merkez oldu. Doğu Haber Ajansı’nın görevleri arasında, İngiltere, Rusya ve Fransa’nın Müslüman uyruklarını çeşitli girişimlerle isyana özendirmek (Stresemann 2012: 2), bu bölgelerdeki siyasi, askeri ve ekonomik durum hakkında doğru bilgiler elde etmek, savaşın seyriyle doğru orantılı olarak tüm İslam dünyasında propaganda veya karşı propaganda yapmak, ayrıca

İtilaf Devletlerinin yanında çarpışan Müslümanların propaganda beyannameleri veya yüz yüze görüşmeler yoluyla taraf değiştirmelerini sağlamak bulunuyordu (Kılıç 2014: 143). Doğu Haber Ajansı, bu doğrultuda analizler üretti, yayınlar yaptı, bunların dağıtılmasını sağladı, cephede ve kurdukları kamplarda savaş esirlerine yönelik propaganda yaptı. Hatta Piper'e göre Alman Dış İstihbarat Birimi ve Doğu Haber Ajansı bunların da ötesinde bizzat suikastler, bombalı eylemler ve darbe girişimlerinden sorumluydu (Piper 2014).

Ajansın içerisinde emekli subayların dışında, akademisyenler ve yerel çevirmenler bulunmaktaydı. Ajans ayrıca yerel öğretmenleri ve din hatiplerini de bünyesine kattı (Schwanitz 2004: 24). Ajans'ın Berlin'de çalışan resmi personel sayısı ise 60 civarındaydı. Bunlar arasında; Prof. Carl Heinrich Becker, Prof. Dr. Helmuth von Glasenapp, Prof. Dr. Martin Hartmann, Siyaset Bilimci Ernst Jaekch, Prof. Dr. Oskar Mann, Prof. Dr. Eugen Mittwoch, Prof. Dr. Willy Spatz, Dr. Ruth Buka, Dr. Herbert Müller, Dr. Pröbster ve Diplomat Rudolf Radolny gibi tanınmış kişiler vardı (Piper 2014). Tatar Said Efendiyev, Şamil Safarov ve Muhammed Kazakov gibi isimler de bu propaganda çalışmalarına destek veren yerel çevirmenlerdi (Höpp 1997: 71). Böylelikle Ajans Kuzey Afrika'dan Doğu Asya'ya, Rusya'dan Afganistan'a kadar büyük bir bölge içerisinde çalışmalar yürüttü (Schwanitz 2004: 25). Ajans'ın bünyesinde kurulan birimler içerisinde, özellikle Araplar, Hintliler, İranlılar, Ruslar ve Türklere yönelik propaganda malzemeleri üretildi (Piper 2014). Türk biriminde Profesör Martin Hartmann, Dr. Lehmann, Bombay konsolosu Halil Halid Bey, eski Osmanlı Donanma Komutanı Selahaddin ve Gazeteci Dr. Saadi çalışmaktaydı. Rusya birimi ise Harald Cosack, Gürcü ve Tatar Milliyetçi Komite Üyeleri, "Persian Carpet Company" Yöneticisi Heinrich Jacoby, Dr. Willy Haas ve Doğu Sanatı Uzmanı Friedrich Perzynski'den oluşmaktaydı (Lüdke 2016: 84). Diğer taraftan ajans, düşman hatlarında ittifaklar kurmak, huzursuzluk ve toplumsal hareketler çıkarmak noktasında saha elemanlarıyla da çalışmalar yürütmekteydi (Schwanitz 2004: 26).

Ajansın 80'e yakın şubesi ise büyük ve merkezi yerlerde oluşturulmuş, duvarlarında telegramlar ve resimlerin olduğu, okuma salonlarının ve propaganda materyallerinin yoğun şekilde bulunduğu mekanlardı (Kröger 2001: 118). Bu materyaller genel olarak resim, karikatür, heykel, film, kitap, şiir

ve diğer resmi propaganda malzemelerinden oluşmaktaydı (Hopkirk 1995: 222). Propaganda çalışmalarında ayrıca radyo, telgraf, fotoğraflar ve kartpostallar kullanıldı (Kröger 2001:119). Ajans üzerinden Dış İşleri Bakanlığı basını sadece fotoğraf ve haberle beslemekte, ayrıca uluslararası basına da kaynak sunacak şekilde uluslararası propaganda metinleri hazırlamaktaydı. Savaş resimleri, savaş kronolojileri, kitaplar, el broşürleri ve belgesellerle de propaganda çalışmaları desteklendi (Höpp 1997: 70). Osmanlı coğrafyasındaki okuma oranları %10 civarında olduğu için propaganda çalışmalarında görsele ağırlık verilmesi kararlaştırıldı (Beşikçi 2016: 100). Tüm bu propaganda materyalleri İstanbul⁴, Tiflis, Misurata, Zürih, Lozan, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag ve Stokholm'a dağıtılmaktaydı (Höpp 1997: 70). Buradan da telegram vasıtasıyla propaganda çalışmaları binlerce kişiye ulaştırılıyordu. Bu ajanstan çıkan bir propaganda metninin Osmanlı topraklarının bir ucundan diğerine ulaştırılması, iki gün gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleştiriliyordu. Hatta bunun için özel bir kurye birimi de kurulmuştu (Schwanitz 2004: 25-26). Savaş esnasında ajans tarafından 18 milyon baskıya ulaşan ve 24 dilde yayınlanan 1012 farklı broşür, kitap, gazete ve film üretildi (Piper 2014). Propaganda broşürleri, kitapçıklar ve gazeteler, Berlin ve İstanbul'da Oppenheim ve diğerleri tarafından dikkatle hazırlanıyor ve Farsça, Peştuca, Urduca, Rusça, Tatarca ve diğer Asya dillerine çevriliyordu. Schabinger von Schowingen'in 1916 Nisan ayı raporunda belirtildiği gibi propaganda çalışmaları genel olarak Batı ve Doğu cephelerine uçan uçak ve balonlarla fırlatılan el broşürleri vasıtasıyla yapılmaktaydı (Höpp 1997: 22).

Propagandanın özünü, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam birliğini sağlayıp başı çekmesi ve Almanya ile birleşerek İngiltere ve Fransa'yı saf dışı etmesi oluşturuyordu (Ortaylı 1981: 42). Bu propaganda malzemelerinde, Alman İmparatoru'nun gizlice İslam dinini seçtiği; "Hacı Wilhelm Muhammed" adını aldığı, kılık değiştirerek hacca gittiği, Alman ulusunun imparatorlarını takip ederek, toplu halde İslamiyet'i seçtikleri, II. Wilhelm'in müminleri kafirlerin boyunduruğundan kurtarmak için Allah tarafından görevlendirildiği gibi ifadeler yer alıyordu. (Hopkirk 1995: 17). Ayrıca görkemli Alman ve Türk zaferlerinden ve müttefiklere indirilen ağır darbelerden söz edilmekteydi. Hintçe yazılan bir broşürde İngiltere Kralı'nın tahtını terk edip kaçtığı, İngiliz askerlerinin toplu halde ordudan kaçıp teslim oldukları yazılıydı. Rusça ve Tatarca yazılan propaganda metinlerinde ise Ruslar'ın Kafkasya'da ağır yenilgiler aldıkları, St. Petersburg'da açlığın baş gösterdiği ve Afganistan

Emiri'nin İtilaf Devletleri'ne karşı cihada katılmayı kabul ettiği bildiriliyordu. Bu arada, bütün Doğu'da milyonlarca Müslüman davaya katılıyor, Hindistan ordusunda alaylar isyan ediyordu. Savaşın haber alma olanakları olmayan milyonlarca insan için bunlar, baş döndürücü şeylerdi ve bu olgu, Doğu Haber Ajansı'nın uzmanları tarafından çok iyi biliniyordu (Hopkirk 1995:86). Bu çalışmalar kapsamında Kazan'da "*Makam-ı Hilâfetin Cihad-ı Mukaddes*"i ve "*Türkiye Uyanıyor*" adlı iki risale basılıp Kazan, Orenburg ve Müslümanların yaşadığı diğer bölgelere gizlice dağıtılmıştı. Buralarda da Rusya'nın sonunun geldiğine inanılmaya başlanmıştı. Sayıları 20 milyonu bulan Rusya Müslümanları da "*Almanların hem Türk hem Müslüman olduğuna ve Yusuf adındaki Alman Padişahının kendilerini Ruslardan kurtaracağına*" inanmışlardı (Öğün 2018: 90).

Müslüman Esirlere Yönelik Propaganda Faaliyetleri

Oppenheim tarafından hazırlanan ve II. Wilhelm tarafından onaylanarak "Cihad Eylem Planı"na dönüşen raporda Müslüman savaş esirlerine yönelik öneriler de bulunmaktaydı. Oppenheim, Müslüman savaş esirlerinin Almanya'nın çıkarları için kullanılması adına İngiliz ve Fransız etkisinden kurtulmaları ve propagandaya müsait hale gelmeleri için ayrı esir kamplarında tutulmalarını teklif etmişti (Gussone 2016: 181). Bu kamplar, diğer esir kamplarından daha özel statüde olacaktı (Höpp 1997: 37). Kayzer bu plana da olumlu baktı ve Doğu Haber Ajansı'nın görevleri arasında Müslüman savaş esirlerine yönelik propaganda faaliyetleri de yer aldı (Ruttig 2015: 3). Bu esirler, Almanlar ile Ruslar arasında meydana gelen çarpışmalarda, Rus ordusu hesabına mücedele eden Müslüman Türkler, ikincisi de Almanlarla Fransızlar arasındaki çatışmalarda Fransa safında yer alan Mağripli Müslümanlardı (Demir 2016: 140). Bu savaş esirlerine yönelik propaganda çalışmalarının temel amacı; Kuzey ve Batı Afrika'dan gelen esirlerin Fransızlara karşı, Tatarların Ruslara karşı, Hintlilerin ise İngilizlere karşı Almanya'nın yanında savaşa girmelerini sağlamak, bu sağlanamasa bile ülkelerine döndüklerinde Almanya ile gönül birlikteliğini muhafaza etmelerini başarmaktı (Schwanitz 2004: 25).

Bu amaçla Halbmondlager Kampı (Hilal Kampı), Berlin'in 50 km güneyinde Zossen'e yakın Wünsdorf kasabasında (Gussone 2016: 179) ve Weinberg Kampı ise Zossen'in bir köyü olan Weinberg ile Gerlachshof arasında inşa edildi (Kon 2012: 239). Höpp'e göre özellikle sömürgeci efendileri-

ne karşı cihada istekli olan savaş esirleri burada toplandı (Ruttig 2015: 3). Müslüman esirler, genel olarak Halifenin cihad çağrısına yönelik olarak propagandaya tabi tutulacak, İngiliz, Fransız ve Rusların emperyalist yüzleri gösterilecekti (Höpp 1997: 40). Propaganda faaliyetleri kapsamında dini sohbetler, eğitim, iyi muamele, güzel giydirme ve yaşam standartını arttırma yöntemleriyle gönüller kazanılmaya çalışılıyordu (Höpp 1997: 70). Kamplarda yürütülen eğitimin içeriğinde İslam'ın önceki dönemlerdeki iktidarının gücü, Doğu ve Batı arasındaki kültürel etkileşimler, Almanya'nın siyasi, iktisadi ve bilimsel gücü gibi konular da yer almaktaydı. Tarih, coğrafya, halkbilimi gibi eğitimler de verildi (Höpp 1997: 72).

Hilal Kampı, Müslüman esirlerden, Weinberg Kampı ise Gürcü ve Fransız esirlerden oluşmaktaydı. Hilal Kampı'nda, Rusya bölgesindeki esirler, yani Tatarlar, Türkistanlı ve Kafkasyalı esirler yoğunlukta idi (Höpp 1997: 44). Bu kamplarda, ilk zamanlar 4000 kişi varken sonrasında bu rakam 12000'lere ulaştı (Gussone 2016: 183). Nihayetinde ise bu kamplarda, 15000'e yakın Müslüman esire propaganda eğitimi verildi (Gussone 2016: 209). Bu esir kamplardaki Müslüman esirler, cepheye büyük bölükler şeklinde, silahlandırılmış ve giydirilmiş şekilde yollanacaklardı (Höpp 1997: 70). Esirlerin nakli Berlin'den İstanbul'a ya da Uzunköprü'ye kadar trenle kapalı transport şeklinde gerçekleşecek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun İkinci ya da Beşinci Ordu'suna dahil edileceklerdi. Esir askerlere maaşları ise Türk savaş bölgesine gittiklerinde ödenecekti. Ayrıca savaşın bittiği an, bu esirler, buldukları bölgelerde konuşlandırılacaktı (Höpp 1997: 80-81). Genel olarak bu kamplardan Osmanlı ordusuna, 1100 Tatar, 1084 Arap ve 49 Hintli esirin de sevk edildiği arşiv belgelerinden görülmektedir (Höpp 1997: 83).

Bu kamplarda "El Cihad" adında bir gazete de basıldı. Almanya'da aslen Arapça yayınlamış olan bu gazete Birinci Dünya Savaşı'nın bir ürünü olarak hayat buldu (Zürcher 2016: 22). Gazete Arapçanın dışında ayrıca Urduca, Hintçe, Rusça ve Türkçe olarak da basıldı. Gazetenin içeriği genel olarak yerel kaynaklar tarafından yazıldı, ancak her bir baskı en son Dış İşleri Bakanlığı ve Doğu Haber Ajansı tarafından kontrol edilmekteydi. Arapça baskının sorumluluğunu Oppenheim, Schabinger von Schowingen ve Salih Şerif yürütürken Türkçe baskı için Konsolos Halil ve Mehmet Akif; Rusça baskı için ise Harald Cosack ile çalışılmaktaydı. Gazete her bir dilde bin

adet basılmaktaydı. Bu gazetenin, 500'ü kamp içinde kullanılmakta, diğerleri ise savaş bölgelerinde Doğu Haber Ajansı'nın kullanımına sunulmaktaydı. Hatta Tatarca yayınlanan gazetenin baskısı bir dönem 3000'e kadar çıktı (Höpp 1997: 101).

Bu kamplarda ayrıca kütüphaneler oluşturuldu. Örneğin bu kütüphanelere iki yıl içerisinde Tatar edebiyatına ve Ruslara karşı verdikleri mücadele tarihine dair 1265 adet Tatarca ve 218 Rusça kitap konuldu. Hilal Kampı'na ise Doğu Haber Ajansı tarafından çıkarılan kitap ve dergilerin dışında İstanbul'da yayınlanan "*Cihan-ı İslam*" ve "*Al-Adl*" ve "*La Defense*" gibi yayınlar ulaştırıldı. Bunun dışında kültürel propaganda çalışmaları için özel tiyatro ve dans grupları oluşturuldu. Her esirin, ülkesinin yöresel müzik aletleri de yine bu kampta bulunduruldu. Sinema günleri ve güreş etkinlikleri de bu propaganda çalışmalarının birer parçası olarak kullanıldı (Höpp 1997: 54-55).

Oppenheim, ayrıca bu kamplarda Müslüman esirlere ibadetlerini yerine getirmeleri için küçük bir cami yapılmasını da planladı. Böylece Zehrendorf'ta bir cami inşa edildi. Almanya'daki bu ilk cami, Alman savaş propagandasının bir yansıması olarak, 23 metre yüksekliğindeki minaresi ile Temmuz 1915'te inşa edildi (Gussone 2016: 179). Caminin mimarisi, tamamıyla İslam estetiğine uygun yapıldı. Demir'e göre bu durum Napoleon Bonaparte'ın Mısır'ı işgalinde yaptığı cami onarımları gibi dini müesseselere olan ihtimam stratejisine benzer bir politikayı içermekteydi (Demir 2016: 147). Müslüman savaş esirleri, bu camide özel imamlar tarafından cihad eğitimi aldılar (Zürcher 2016: 22). Bu caminin inşasıyla birinci olarak esirlerin dine olan bağları güçlendirilerek, Halifelik makamına olan saygıları arttırılacak, diğer taraftan Almanya'nın kendilerine iyi davrandığını hissetmeleri sağlanacaktı. Ayrıca propaganda eğitimlerinin bir parçası olarak, bu mekanın politik ve kültürel bağları güçlendirici bir etkisi olacaktı (Höpp 1997: 120). Ancak bu cami günümüze ulaşamadı ve savaş sonrası işlevi kalmadığı düşünülerek hemen yıkıldı (Stresemann 2012: 2).

Teşkilat-ı Mahsusa çalışanları da Enver Paşa'nın talimatıyla bu kamplara gittiler (Höpp 1997: 71). Bir düşünceye göre Teşkilat-ı Mahsusa bu kamplarda sadece incelemelerde bulundu ancak diğer bir fikre göre ise buradaki kamplarda eğitim verdiler. Höpp'e göre; Hasan Fehmi, Maliye Nazırı Cavid Bey, Milli Eğitim Nazırı Nazım Bey, Dış İşleri Nazırı Halil Bey, Fuad Şerafeddin, Abbas Halim, İbrahim Hakkı Paşa, Marşal Fuad Paşa, Mehmed Talat Paşa,

Gazeteci Celal Nuri, Tatar Gazeteci ve Siyasetçi Ahmad Agayev, Halim Sabit, Yusuf Akçura, Huseyinzade Ali, Arap Muhammed Farid, Muhammed Fehmi, Ali Şemsi, Şekip Arslan ve Ali Paşa bu kamplarda eğitimler verdiler (Höpp 1997: 73-74). Yine aynı şekilde, Mehmet Akif Ersoy da bu kamplarda özel propaganda eğitimleri vermek üzere gitti ve “El Cihad” gazetesinin çıkmasına yardımcı oldu (Koroğlu 2016: 148). Demir ve Keleşyılmaz ise İttihat ve Terakki üyelerinin ve Teşkilat-ı Mahsusa görevlilerinin bu kamplara sadece inceleme için gittiğini iddia etmektedirler. Bu düşünceye göre Müslüman esirlerden haberdar olan Osmanlı Hükümeti, Almanya ile kurduğu müttefiklik etrafında şekillenen politikası paralelinde, özel görevli bazı kimseleri Almanya’ya gönderdi. Fakat Almanya, bu süreç içerisinde ikircikli bir tutum sergiledi. Almanya, Mağriplilerle ilgili Panislamist propaganda yapılarak, Osmanlı Devleti’ne teslim edilmesi, bunların ülkelerine gönderilmesi yahut Osmanlı ordusu saflarında savaşması konusunda coşkulu bir tutum sergilerken Türk kökenli esirler için aynı ölçüde istekli olmadı (Demir 2016: 152). Osmanlı Devleti ise Türk esirlerin akıbetine dair sessiz kalmadı. Keleşyılmaz’ın sunduğu belgeye göre, Osmanlı Devleti’nin Berlin Ataşemiliteri 10.12.1915 tarihli yazışmasında, esirler ile ilgili net bilgi vermektedir (Keleşyılmaz 2000: 69-70). Keleşyılmaz, Enver Paşa’nın şu sözlerini de aktarmaktadır: “*Biz, tuttuğumuz Alman esirleri kayıtsız şartsız Almanlara veriyoruz. Almanlar da aldıkları Müslüman Tatar esirleri bize göndersinler ve bunları ne yapacağımızı sormasınlar.*” (Keleşyılmaz 2000: 78-79). Bu ifadeler, Osmanlı hükümetinin Almanya ile bu esir kampları konusunda birlikte çalışıldığını ancak Almanlarla bazı uygulama noktalarında sorun yaşandığını göstermektedir.

Almanya’daki Müslüman esirlerin yer aldığı kamplardaki Türk kökenli esirlerin eğitimi ve Osmanlı Devleti’ne iadesi konusundaki tartışmalar, güncelliğini koruyan bir konudur. Ancak bu kamplardaki propaganda çalışmalarının, 1915 Şubat’ından 1916 Aralık’ına kadar 2 yıla yakın devam ettiği kesindir (Gussone 2016: 208). Bu süre içerisinde bu kamplarda dünyanın en yoğun ve en geniş çaplı propaganda faaliyetleri yürütülmüştür.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı’na doğru giden süreçte, Almanya’nın sömürgecilik faaliyetleri ve Türk-Alman ilişkileri söz konusu olduğunda Max von Oppenheim ismi detaylı bir incelenmeyi hak eder. Kendisi bir anlamda, Alman-Os-

manlı ittifakının kurucusu ve cihad eksenli propaganda faaliyetlerinin gizli planlayıcısı olarak, Birinci Dünya Savaşı'na damga vurmuştur. Her ne kadar Oppenheim ve onun Birinci Dünya Savaşı tarihindeki rolü konusundaki görüşler çelişkili olsa da onun Alman askeri politikasında önemli görevler icra ettiği tartışmasızdır. Oppenheim'ı sıradan bir arkeolog ve maceracı olarak nitelendirmek mümkün değildir. Oppenheim, İmparatorluğunun stratejik çıkarları için pek çok devlet adamından daha fazla çalışmış ve bir bilim insanının yapamayacağı pek çok faaliyetin içerisinde bulunmuştur. Yani kimi tarihçilerin, Oppenheim'ı Kayzer'in en kabiliyetli ajanı olarak nitelendirmesi mesnetsiz değildir.

Oppenheim, Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesinin, cihadın ilanının ve Birinci Dünya Savaşı'nda yürütülen Panislamist ve Pantürkist propaganda çalışmalarının mimarıdır. Bu propaganda faaliyetlerini yürütmek adına, Oppenheim direktörlüğünde Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde Doğu Haber Ajansı kurulmuştur. Ajans, 80'e yakın bürosu üzerinden Bakü'den Kazan'a, Kahire'den Delhi'ye dünya tarihinin en büyük propaganda faaliyetlerinden birini gerçekleştirmiştir. Ajansın en önemli faaliyetlerinden biri de Almanya'nın esir aldığı Müslüman esirlere yönelik olmuştur. Rusya ve Fransa'nın sömürge topraklarından askere alıp cepheye gönderdiği ve savaş sırasında teslim olmuş Müslüman esirler, Doğu Haber Ajansı tarafından eğitilmişlerdir.

Ömrünün neredeyse tamamını, bir diplomat ve arkeolog şemsiyesi altında Alman siyasetinin Türk-İslam dünyasında nüfuz kazanması uğruna harca-yan ve ömrünün sonuna kadar da bu görevini yürüten Oppenheim, detaylı bir şekilde analiz edilmeden Panislamizm ve Pantürkizmin politikalarının anlaşılması mümkün değildir.

Açıklamalar

- 1 Alman bankacılığında önde gelen aristokrat bir Yahudi olan babası, sonrasında bir Katolik ile evlenmiş ve kendisi de bu mezhebi kabul etmiştir.
- 2 Bu raporun ayrıntıları için bakınız: Kadir Kon (2012). "Almanya'nın İslâm Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu". *Tarih Dergisi* 53(2011/1): 211-252.
- 3 Ajans'ın merkezi, Berlin-Mitte'de Wilhelmstrasse/62'de konumlandı. Sonrasında ise Tauentzienstrasse'ye taşındı.

- 4 Milletvekili Gustav Stresemann'ın İstanbul seyahati sonrasında bahsettiği kadarıyla Ajans'ın Pera ve İstanbul genelindeki propaganda faaliyetlerin oldukça başarılı bulunduğunu görürüz. Stresemann özellikle resimli betimlemeler içeren propaganda dokümanlarına olan ilgiden ve propaganda materyellerinde bu tarz çalışmaların okuma bilmeyenleri de etkileyebildiğinden bahseder (Schwanitz 2004: 25).

Kaynaklar

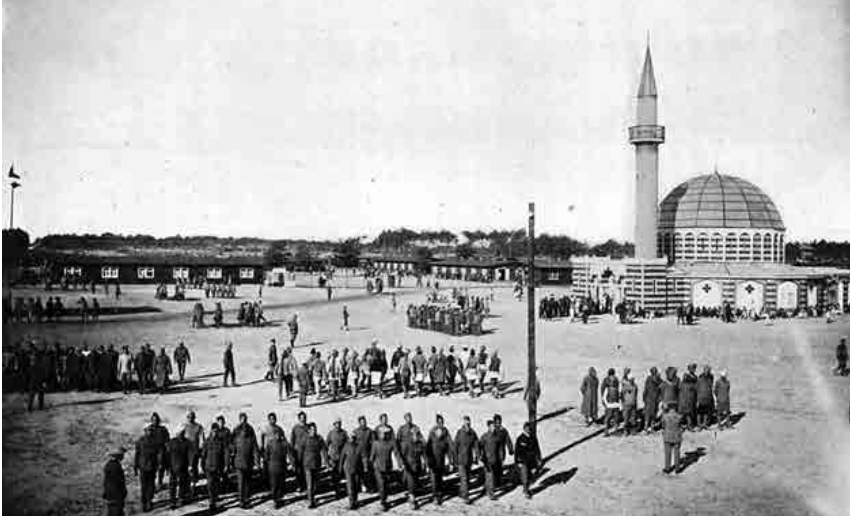
- Alkan, M. Nail (2015). "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 34: 35-46.
- Al-Rawi, K. Ahmed (2016). "John Buchan's British-Designed Jihad in Greenmantle". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher. Chicago: Leiden University Press. 329-347.
- Baumgartner, Johannes (1999). "Max von Oppenheim, Lawrence of Arabia". *Antike Welt* 30(4): 411-415.
- Bergmann, Sven (2014). "An Oriental Adventure/ Max von Oppenheim and his Discovery of Tell Halaf". https://www.bundeskunsthalle.de/fileadmin/user_upload/01Ausstellungen/tell-halaf/pr_pm_tellhalaf_e.pdf (Erişim tarihi: 24.04.2019).
- Beşikçi, Mehmet (2016). "Domestic Aspects of Ottoman Jihad-The Role of Religious Motifs and Religious Agents in the Mobilization of the Ottoman Army". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher. Chicago: Leiden University Press.
- Caskel, Werner (1951). "Max Freiherr von Oppenheim (1860-1946)". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 101: 3-8.
- Demir, Yaşar (2016). "Birinci Dünya Savaşı'nın Müslüman Esirleri: Alman Kamplarında Tutulan Müslüman Esirler ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu". *Bilig* 76: 139-158.
- Gilyazov, Iskander Ayazovich (2014). "Germany and Its Plans for "Revolutionization" of The Islamic World During World War I". *Terra Sebus: Acta Musei Sabesiensis*. Special Issue: 397-409.
- Gossman, Lionel (2014). *The Passion of Max von Oppenheim: Archaeology and Intrigue in the Middle East from Wilhelm II to Hitler*. Cambridge, UK: Open Book Publishers. <http://dx.doi.org/10.11647/OBP.0030>.
- Gussone, Martin (2016). "Architectural Jihad-The "Halbmondlager" Mosque of Wünsdorf as an Instrument of Propaganda". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher. Chicago: Leiden University Press. 179-223.
- Hanioğlu, M. Şükrü (2016). "Ottoman Jihad or Jihads-The Ottoman Shī'ī Jihad, the Successful One". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher.

- Chicago: Leiden University Press. 117-135.
- Hopkirk, Peter (1995). *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun*. İstanbul: Gençlik Yay.
- Höpp, Gerhard (1997). *Muslimen in der Mark. Als Kriegsgefangene und Internierte in Wünsdorf und Zossen 1914-1924*. Berlin: Das Arabische Buch Verlag.
- Höpp, Gerhard (1994). "Arabische und islamische Periodika in Berlin und Brandenburg 1915-1945". *Geschichtlicher Abriss und Bibliographie*. Berlin: Das Arabische Buch Verlag. 215-268.
- Keleşylmaz, Vahdet (2000). "Teşkilat-ı Mahsusa ve Cermen Esir Kamplarında Tatarlar". *Atatürk Yolu Dergisi* 6(21): 78-79.
- Kılıç, Selami (2014). "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması". *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*. İstanbul: Harp Akademisi Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. 91-157.
- Kon, Kadir (2012). "Almanya'nın İslâm Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu". *Tarih Dergisi* 53(2011/1): 211-252.
- Koroğlu, Erol (2016). "Propaganda or Culture War-Jihad, Islam, and Nationalism in Turkish Literature during World War I". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher. Chicago: Leiden University Press. 135-153.
- Kröger, Martin (2001). "Max von Oppenheim: Mit Eifer ein Fremder im Auswaertigen Dienst". *Faszination Orient: Max von Oppenheim, Forscher, Sammler, Diplomat*. Ed. Gabriele Teichmann/ Gisela Völger. Köln: DuMont Buchverlag.
- Kudret, Cevdet (1977). *Bir Bakıma (Makale-İncelemeler)*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Lüdke, Tilman (2016). "(Not)Using Political Islam-The German Empire and Its Failed Propaganda Campaign in the Near and Middle East, 1914-1918 and Beyond". *Jihad and Islam in World War I*. Ed. Erik-Jan Zürcher. Chicago: Leiden University Press. 71-95.
- McMeekin, S. (2012). *Berlin-Bağdat Demiryolu: Almanya'nın Dünya Hâkimiyeti Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu 1898-1918*. Çev. Azize F. Çakır. İstanbul: Picus Yay.
- Melka, L. Robert (1973). "Max Freiherr von Oppenheim: Sixty Years of Scholarship and Political Intrigue in the Middle East". *Middle Eastern Studies* 9(1): 81-93.
- Müller, Herbert Landoïn (1991). *Islam, Gihad ("Heiliger Krieg") und Deutsches Reich. Ein Nachspiel zur wilhelminischen Weltpolitik im Maghreb 1914-1918*. Frankfurt-Main/Bern/Paris: Peter Lang.

- Ortaylı, İlber (1981). *İkinci Abdulhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Öğün, Tuncay (2018). "I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Basınında Rusya Müslümanları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 34 (1/97): 81-108.
- Piper, Gerhard (2014). "Als Deutschland 1914 in den Dchihad zog." <https://www.heise.de/tp/features/Als-Deutschland-1914-in-den-Dschihad-zog-3366458.html?seite=all> (Erişim tarihi: 25.04.2019).
- Pomiankowski, Joseph (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü: 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı*. Çev. K. Turan. İstanbul: Kayıhan Yay.
- Ruttig, Thomas (2015). "Afghanistan in World War I (2): England must lose India" – Afghanistan as a German bridgehead". *2009-2019 Afghanistan Analysts Network (AAN)*. <https://www.afghanistan-analysts.org/afghanistan-in-world-war-i-2-england-must-lose-india-afghanistan-as-a-german-bridgehead/> (Erişim tarihi: 22.04.2019).
- Sailer, Steve (2018). "Baron Max von Oppenheim: The Kaiser's Jewish Catholic Impresario Of Jihad". <https://vdare.com/posts/baron-max-von-oppenheim-the-kaiser-s-jewish-catholic-impresario-of-jihad> (Erişim tarihi: 14.05.2019).
- Schmid, Larissa (2015). "Competing Visions of Area Studies in the Interwar Period: The School of Oriental Languages in Berlin". *Middle East – Topics & Arguments* 4: 50-60.
- Schwanitz, Wolfgang G. (2004). "Die Berliener Djihadisierung des Islam, Wie Max von Oppenheim die islamische Revolution schürte". *KAS-AI* 10(04): 17-34.
- Stresemann, Rosemarie (2012). "Germany's Alliances with Islam Spiritual insights into historical Alliances and their Impacts". http://www.beter-im-aufbruch.de/polseite.int/ps2012_jan_feb.int.pdf (Erişim tarihi: 25.04.2019).
- Zürcher, Eric Jan (2016). *Jihad and Islam in World War I*. Chicago: Leiden University Press.

Ek 1. *Baron Max Freiherr von Oppenheim*

Ek 2. Hilal Esir Kampı ve Cami-Wünsdorf (Conrad Hoffmann, In the Prison Camps of Germany, New York: Association Press, 1920, 256A)

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ
وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

فَسَبِّحْ اللَّهَ
فَسَبِّحْ اللَّهَ
فَسَبِّحْ اللَّهَ
فَسَبِّحْ اللَّهَ
فَسَبِّحْ اللَّهَ

عَدَد ٢١-
Berlin
den 4. November 1915
EL DSCHIHAD
Zeitung für die muhammedanischen Kriegsgefangenen
Nr. 21
Arabische Ausgabe

فرنسا وذهب المراكشيين

نال كل شخص من هذه النخاسة الذين وروا
لا الحزن ينه شيئا من الذهب حكما فانه
عظيمة وهي «شهادة شرف
من الورق الكاغذ» عليها
رسم صورة عظيمة «
كانت نتيجة هذا النشر
فلمه جدا فان الذهب الذي
ورده المراكشيون لم يبلغ حامة
الف فرنك مع ان المراكشيين
لا يزال عندهم كمية عظيمة
من العملة الذهبية التي جلبها
وشتمت سبتمبر من السنة الماضية
عساكر الرديف من فرنسا

لم تكف فرنسا بسوق سكان
شمال افريقية من اهل تونس
والجزائر ومراكش لاسلما
الحرب ليكونوا طعاما لثيران
المدافع وليدافعوا عن فرنسا
التي اذا قهر العذاب الوانا
لم يكفها كل ذلك بل فذليل
تخافهم ان كفنتهم
لانه بان يعينوها بما لديهم
من المال
احمد طعما الاما الفصد

الاسناد الفاضل الشيخ صالح الشريف التونسي عمدة الحكومة
العثمانية وخادم الاخشانية الحقة والعام الخليلي الشريف من اعداء

المراسل
وقد اوصفت جريده فرنسويه مفدا ر
ما عند المراكشيين من الذهب حيث كتبت:
«ان مقدار ميل اهل مراكش للذهب
وجهم لم حبا عظيما يدره اذ في من امل
ومع كون البلاد لا ننهب ذهبها فان سكانها
يشعرون منه بمقدار عظيم وان يندر
جدا ان يوجد بين المراكشيين المرزوقين
بعميشة الفتاعة والرضاء من الحياذ
بالليل شخص ليس لديه من النفود
الذهبية التي قيمة الواحد منها ٢٠ فرنكا
«الويدور» عدد غير قليل يحافظ عليها

منقلب نفودا ذهبية للبدالة فالنائب
عن الحكومة الفرنسي في مراكش مرجو
من جميع السكان الوطنيين سوكا نوا
من العساكر وغيرهم ان يحضروا ما لديهم
من الذهب الى الخزينة فالعساكر يحضرون
ذلك الذهب الخسنة كحيش غير
العساكر يحضرونه للخزينة للملكية
فيبدلون الذهب باوراق مالية
«بنك فوت» او وصلات فوطي لهم
من مصادق «الدفاع الوطني»
فأذا حصلت الحكومة الفرنسيه على
غايها المقصوده من الحصول على الذهب

بعض اهل مراكش من الذهب فاستخذت
اليوم نظا لهم وفلظ عليهم ان يؤدوا
لهذا الذهب عن يد وهم صاغرون
اعلان نائب الحكومة الفرنسيه في
مراكش اعلانا عاما مضمونه ما ياف
«فلذا ناكذ نائب الحكومة الفرنسيه
في مراكش انه يوجد في البلاد المراكشيه
مقدار عظيم من النفود الذهبية التي جلبها
عساكر الرديف معها من فرنسا
وان جزءا من هذه النفود قد صرف
وجز صاغ العرب واليهود حليا
للنساء فكان ذلك سببا لضياعه

Ek 3. El Cihad Gazetesi

Propaganda Activities of the German Empire towards the Turkic World: Archaeologist Max Freiherr von Oppenheim and Eastern News Agency*

İbrahim Sarıtaş**

Abstract

Following the achievement of political unity in the 1870s, the German Empire started a rapid industrialization movement and turned to the Ottoman territories owing to its raw material and colonial needs. However, Britain, which is active in Ottoman territory for the same reasons, is confronted by France and Russia. During the course of the First World War, the German Empire wanted to utilize the authority of the Caliphate of the Ottoman Sultan on the Muslims of the world in favor of his own interests. For that purpose, one of the biggest propaganda activities in the history of the world is conducted. Max Freiherr von Oppenheim is the originator of these propaganda activities. Oppenheim not only organizes the Ottoman-German rapprochement but also carries out propaganda through the Eastern News Agency for the uprising of Muslims in the British, Russian and French colonies. Even today, so as to understand clarify Panislamism and Panturkism, which are among the concepts associated with Turkish foreign policy, a detailed analysis of Oppenheim and Eastern News Agency is required.

Key Words

II. Abdulhamid, the Ottoman Empire, the German Empire, II. Wilhelm, Max Freiherr von Oppenheim, Eastern News Agency, First World War.

* Date of Arrival: 31 August 2019 – Date of Acceptance: 11 September 2019

You can refer to this article as follows:

Sarıtaş, İbrahim (2019). "Alman İmparatorluğu'nun Türk Dünyasına Yönelik Propaganda Faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr von Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 113-135.

** Dr. Lecturer, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema – Ankara/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2841-0787>

ibrahim.saritas@hbv.edu.tr

Пропагандистская деятельность Германской империи по отношению к тюркскому миру: археолог Макс Фрейер фон Оппенгейм и Восточное информационное агентство*

Ибрагим Сарыташ**

Аннотация

После достижения политического единства в 1870-х годах Германская империя начала стремительную индустриализацию и обратилась к османским землям в стремлении удовлетворить свои сырьевые и колониальные потребности. Однако она сталкивается с Англией, Францией и Россией, которые ведут деятельность на османских землях по тем же причинам. В период накануне Первой мировой войны Германская империя хотела использовать власть халифата, которой владел османский султан, в отношении мусульман всего мира в своих собственных интересах. Для этого проводится одно из крупнейших пропагандистских мероприятий в мировой истории. Макс Фрейер фон Оппенгейм является автором идеи этой пропаганды. Оппенгейм организует сближение Османской империи с Германией и проводит через Восточное информационное агентство пропаганду для восстания мусульман в колониях Великобритании, России и Франции. Чтобы в том числе сегодня понять панисламизм и пантюркизм, которые входят в число понятий, связанных с турецкой внешней политикой, требуется подробный анализ деятельности Оппенгейма и Восточного информационного агентства.

Ключевые слова

Абдульхамид Второй, Османская империя, Германская империя, Вильгельм Второй, Макс Фрейер фон Оппенгейм, Восточное информационное агентство, Первая мировая война

* Поступило в редакцию: 31 августа 2019 г. – Принято в номер: 11 сентября 2019 г.

Ссылка на статью:

Sarıtaş, İbrahim (2019). "Alman İmparatorluğu'nun Türk Dünyasına Yönelik Propaganda Faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr Von Oppenheim Ve Doğu Haber Ajansı". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 113-135.

** Д-р, преподаватель, Университет имени Хаджи Байрама Вели Анкара, Факультет связи, кафедра радио, телевидения и кинематографии - Анкара / Турция
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2841-0787>
ibrahim.saritas@hbv.edu.tr

Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü*

Ahmet Nafiz Ünalmiş**

Öz

Bu makalede yumuşak gücü meydana getiren unsurlardan kamu diplomasisi ve onun bir uygulama alanı olarak kültürel diplomasisi, kavramsal açıdan incelenmiştir. Yumuşak güç kaynakları arasında yer alan kültürel diplomasinin ve Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetlerinin Türkiye açısından önemini vurgulanması, bu makalenin amacını teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle yumuşak güç ve kültür arasındaki ilişki, yumuşak gücü tesis etmede kültürün önemi üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan yakın tarihte kamu diplomasisi uygulama usullerinin değişmesiyle kültürel diplomasinin bu alanda ortaya çıkan önemi anlatılarak Türkiye'nin başta kamu diplomasisi olmak üzere kültürel diplomaside kamusal düzeyde gösterdiği gelişim, Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetleri üzerinden değerlendirilmiştir. Makalede, Yunus Emre Enstitüsü'nün kuruluş süreci anlatılmış, kültürel diplomasiye yönelik faaliyetleri sayısal verilerden yararlanılarak incelenmiş ve 2023 vizyonu doğrultusunda kültürel diplomasiyle ilgili hedeflerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kamu diplomasisi, kültürel diplomasi, yumuşak güç, Soğuk Savaş, dış politika.

* Geliş Tarihi: 27 Aralık 2018 – Kabul Tarihi: 13 Mayıs 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Ünalmiş, Ahmet Nafiz (2019). "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 137-159.

** Dr., Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5043-6396>

nafizunalmis@gmail.com

Giriş

Diplomasi, günümüzde sadece devletlerin ve diplomatların dış politikada istediği sonuca ulaşabilmesi için yürüttüğü resmî bir görev olmaktan çıkarak, halkların ve sivil yapıya sahip örgütlerin aktör olarak dâhil oldukları bir sürece dönüşmüştür. Sivil unsurların diplomasideki rolünün artması, halkların kültürel niteliklerinin de bu alanda etkinlik kazanmasına imkân sağlamıştır. Bu minvalde kültürel diplomasi; 19. yy. ile beraber devletler açısından kurumsal düzeyde önem kazanmıştır. Kültürel değerlere bir ülkenin sınırları dışında etkinlik kazandırılması da kültürel diplomasinin görev alanı hâline gelmiştir. Kültürel diplomasiyi ciddiye alan devletler, bu alanda güçlenmek ve devlet politikalarını senkronize biçimde devam ettirmek için çeşitli enstitüler kurarak varlık gösterme çabası içine girmiştir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde kültürel diplomasi de dâhil olmak üzere tüm kamu diplomasisi faaliyetlerinin, devletlere uluslararası alanda istediğini elde etmeye yönelik kazandırdığı güç, Joseph Nye tarafından *soft power* olarak adlandırılmıştır. Böylece bu alanda ülkelerin gösterdiği başarı da tıpkı askerî ve ekonomik güç gibi somutlaşmıştır. Türkiye, bu gerçekliği Avrupa ülkelerine göre geç fark etmiş, özellikle kültürel diplomasi alanında 2009 yılında faaliyete geçen Yunus Emre Enstitüsü ve 2010 yılında kurulan YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) ile uluslararası alanda varlık göstererek yumuşak güç kapasitesini arttırmaya dönük girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye, yumuşak güç olarak tanımlanan güç parametreleri açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Başta Yunus Emre Enstitüsü olmak üzere, çeşitli kamu kurumlarının bu alanda uyum içerisinde çalışması, Türk dış politikasını hedeflerine ulaştırma anlamında ciddi bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Joseph Nye'nin da belirttiği gibi yumuşak gücü sadece bir imaj, halkla ilişkiler yöntemi ve bir popülerlik sorununa indirgemek rasyonel bir yaklaşım değildir. Yumuşak güç de nihayetinde bir güç türüdür ve ülkelerin dış politikada istediği sonuçları elde etmelerine yarayan bir araçtır (Nye 2004: 129). Bu bağlamda ülkeler tıpkı sert güçte olduğu gibi, yumuşak güce sahip olmaya yönelik birbirleriyle rekabet halindedir. Bu alanda üstünlük sağlayan ülkeler incelendiğinde, yumuşak gücü meydana getiren unsurlardan kültürü ve kültürel diplomasiyi son derece etkili kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu durum yumuşak güç ve kültür arasındaki ilişkinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Yumuşak Güç Kavramı ve Kültür İlişkisi

Soğuk Savaş, her alanda olduğu gibi dış politikaya ilişkin kavramlar üzerinde de kayda değer etkiler meydana çıkarmıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Soğuk Savaş'ın bitme sürecinde, Joseph Nye bir devletin diğer devlete zor kullanmadan istediğini yaptırmasını *yumuşak güç* olarak tanımlanmıştır. Nye'a göre yumuşak güç; istenilen bir şeyi karşı tarafı etkileyerek elde etmek veya maddi olmayan etkilerle istenilen davranış sonucuna güç kullanmadan ulaşmaktır (Nye 2004: 5-13). Yumuşak gücün kavramsallaştırılması dış politikada güç olgusuna maddi unsurların yanı sıra, kültür vb. şekilde maddi olarak tanımlanması zor unsurların dâhil edilmesini de kolaylaştırmıştır (Kavoğlu 2018: 27). Bundan dolayı Nye, ülkelerin yumuşak güç araçları arasına; sanat, eğitim, popüler kültür, kültürel etkileşim, turizm, karşılıklı temaslar ve ülke içerisinde yürütülen siyasi geleneği yerleştirmiştir (Nye 2004: 5-13). Nye'a göre bir ülkenin sahip olduğu kültür, başka ülkelerde cazip bulunduğu ölçüde yumuşak gücüne katkı sağlar (Yılmaz 2018: 11-39). Politikada yumuşak gücü meydana getiren kaynaklar çoğunlukla bir ülkenin kendi kültürünün ifade ettiği değerlerden, politik alandaki uygulamalarından ve diğer ülkelerle ilişkilerini yürütme şekline meydana gelmektedir (Demir 2012: 59). Yumuşak gücü meydana getiren unsurlar, sahip olan ülke açısından tarihsel sürekliliğin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle ülkelerin siyasi rejimleri yumuşak güçlerini etkilemekte, siyasi rejimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan kültürel yapılar ise kısa sürede değişiklik göstermemektedir. Bu bağlamda ülkelerin sosyal ve siyasal geçmişleri mevcut siyasi rejimin oluşmasında veya yumuşak güç potansiyelinin açığa çıkmasında etkili olmaktadır. 20. yüzyılın başlaması ile beraber uluslararası sistemde ideolojilerin egemen hale gelmesi, radyo-televizyon-internet gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, toplumların yumuşak güce yönelik ilgisini arttırmıştır. Yumuşak gücün en önemli uygulayıcıları arasında hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, küresel şirketler ve medyanın yanı sıra günümüzde gelişen sosyal medya ve her türlü enformasyon teknolojisi yer almaktadır.

Esasında, devletlerin sahip oldukları yumuşak güç unsurları, yumuşak gücün kavramsallaştırılmadığı dönemde de etkili bir politika aracı olmuştur. Yumuşak güç, Soğuk Savaş döneminde akademik olarak tanımlanmamış olsa da ABD ve Rusya arasında sert gücün yanında kullanılmıştır. Bu dönemde kültürel diplomasi, çatışan kutupların birbirlerine karşı kullandıkları bir silah hâline gelmiş ve genellikle propaganda amacıyla kullanılmıştır (Purtaş 2013: 3). Neticede ABD ile Rusya arasında uzun süre devam eden

Soğuk Savaş sürecinin, ABD'nin üstünlüğü ile son bulmasında yumuşak gücün büyük bir etkisinin olduğu düşünülmektedir (Sancak 2016: 65). Soğuk Savaş sonrası Türkiye de bağımsızlığını kazanan Orta Asya devletleri ile yürüttüğü ilişkilerde klasik diplomasinin yanı sıra kültürel diplomasiyi kullanmıştır. Türkiye, doksanlı yıllarda yürüttüğü kültürel diplomasi faaliyetleri sayesinde bugün Orta Asya'da eğitimden sanata, sağlıktan tarıma birçok alanda sahip olduğu yumuşak gücün etkilerini hissedebilmektedir (Önal 2018: 43). Bu bağlamda Türkiye'nin Orta Asya devletlerine yönelik yürüttüğü ilişkiler SSCB'nin yeni dağıldığı 1991-2000 arası ve 2000 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem altında değerlendirilebilir. Türkiye 90'lı yıllarda kendi potansiyelini iyi değerlendiren ve Rusya'yı dışlamayan bir anlayış çerçevesinde bölge ülkeleriyle ekonomik iş birliği alanları yaratarak yumuşak gücünün etkilerini sürdürme çabası içerisine girmiştir. Özellikle bölge ülkelerinden Türkiye'ye yüksek öğrenim görmek için gelen öğrencilere verilen burslar ve bölge ülkelerinde açılan kültür merkezleri, bu doğrultuda devam ettirilmiştir. Türkiye, bölgede genel manada; siyasi ve akademik düzeyde temasların genişletilmesi, karşılıklı gezilerin artırılması, Türk dili konuşan ülkelerin işleriyle ilgilenecek ayrı bir ajansın kurulması, bölgesel ulaşım ve enerji projelerinin uygulanmasına yoğunlaşmıştır (Önal 2018: 59).

Ülkelerin kültürel yönlerini yumuşak güç kaynakları arasında gören Joseph Nye'a göre Amerika'nın sahip olduğu popüler kültür, ABD için hatırı sayılır düzeyde bir yumuşak güç kaynağıdır. Farklı ülkelerden gelip ABD'de eğitim gören milyonlarca insan, yürütülen akademik ve bilimsel değişim programları, Amerikan kültürünü yayarak ABD'nin yumuşak gücünün artmasında önemli rol oynamıştır (Nye 2004: 44). Öte yandan ABD'nin sahip olduğu sinema endüstrisi, merkezi ABD'de bulunan ve tüm dünyaya yayılan restoran zincirleri, Amerika'daki eğitim olanakları, ABD'nin dış politikada istediği hedefe ulaşmasına yardımcı olan kültürel cazibe unsurları olarak be-
lirmektedir.

"University of Southern California Center on Public Diplomacy ve Portland" adlı STK'nın ortaklaşa yaptırdığı 25 ülkeden 10.500 kişinin (farklı ülke deneyimi bulunan) katıldığı ankette yöneltilen sorulara göre 2017 yılı itibarıyla Fransa, yumuşak güç sıralamasında en güçlü ülke seçilirken Türkiye listeye son sıradan girmiştir. Yapılan anketlerde yumuşak gücü meydana getiren unsurlar ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Buna göre hükümet etme, girişimcilik, iş birliği, dijitalleşme, eğitim ve kültürün oluşturduğu altı farklı yumuşak güç unsurunun hiçbirinde Türkiye ilk onda yer alamazken ABD,

2017 yılında kültür alanında birinci gelmiştir. Yumuşak gücü meydana getiren tüm unsurların genel toplamında 2017 yılında en güçlü seçilen Fransa ise kültür alt başlığında İngiltere'nin arkasından üçüncü sırada yer almıştır (The Soft Power 2017: 39). Aynı kuruluşun 2018 yılında benzer yöntemler kullanarak yaptırdığı anketlerde Türkiye yumuşak güç açısından en güçlü ilk otuz ülke arasına giremezken birinciliği İngiltere almış, kültürel alanda ise ABD yine birinci gelmiştir (The Soft Power 2018: 44).

Yumuşak güç kapasitesine yönelik anketlerde de görüldüğü üzere, ABD'nin yumuşak güç unsurlarından kültürel alanda üst üste birinci gelmesi, bu alandaki üstünlüğünü ispat etmektedir. ABD'nin kendi kültürel değerlerini yaymaya yönelik çabaları, zaman içinde yumuşak güç açısından diğer ülkelerin önüne geçmesini sağlayan bir etken olarak belirlemiştir. Türkiye ise özellikle son on beş yılda yumuşak gücü uluslararası ilişkilerde istediği sonuca ulaşmak için bir araç olarak kullanabileceğini fark etmiş ve bu yönde politikalar üretmeye başlamıştır. Türkiye, geçtiğimiz on beş yılda yumuşak güç kaynakları arasında görülen kamu diplomasisi ve kültürel diplomasiyi yürütmek için çeşitli kurumları hayata geçirerek yumuşak güç kaynaklarını tesis etmede ilerleme kaydetmiştir.

Bir Yumuşak Güç Sağlayıcı Olarak Kamu Diplomasisi ve Türkiye Örneği

Kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşünce ve amaçlarını, kendi kurumlarını, kültürünü ve ulusal hedeflerini yabancı halklara ifade etme hedefi taşıyan bir hükümetin iletişim süreci olarak tanımlanabilmektedir. Ancak bu tanım, çoğunlukla propaganda ile karışma eğilimi içerisindedir. Kamu diplomasisinin özellikle Soğuk Savaş sırasında negatif anlamlar yüklenen propaganda kavramının yerine ortaya çıkarıldığını iddia edenler de mevcuttur. Fakat literatürde kamu diplomasisi kavramına atfedilen anlam çoğunlukla bir hükümetin açıkça yabancı kamuoyu oluşturma, ulusal hedeflere, çıkarlara ve amaçlara ulaşmak için yapılandırılmış doğru bilgiyi yayma girişimidir (Yılmaz vd. 2017: 118). Propaganda da ise belli bir hedef doğrultusunda doğru olmayan bilgiyle veya herhangi bir fikre taraftar kazandırmak saikiyle yapılabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce diplomasi, uluslararası alanda egemen olan devletleri hedeflerken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen teknolojinin etkisiyle STK'lar, uluslararası örgütler diplomasiinin aktörleri hâline gelmiş; geleneksel diplomasi konsepti değişmiştir (Akçadağ 2014: 2). Kamu diplomasisi kavramı, üzerinde çok fazla tartışma yürütülen ve tek bir tanım

çerçevesinde mutabık kalınmakta zorlanılan bir kavramdır. Klasik diplomasi, resmî kanallarla yürütülen, ağırlıkla diplomatların ve devlet adamlarının faaliyetlerini içeren bir politika unsuru iken kamu diplomasisi, bunu daha ileriye götürerek STK'ların ve özel kurumların birbirleri arasındaki ilişkilerini, yabancı kamuoyu oluşturma çabalarını, kültürel etkileşim ve bunun gibi birçok sosyal alanı kapsar hâle gelmiştir.

Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden ayrılarak başka ülkelerin hükümetlerinden ziyade hükümet dışı aktörlerini ve kamuoylarını etkilemeyi amaçlamaktadır. Hedef yalnızca klasik diplomasideki gibi resmi devlet yetkilileri değil, sıradan bireyler ve halklardır. Ülkeler kamu diplomasisi aracılığıyla kendi vatandaşları ve kurumları ile yabancı ülke vatandaşları arasında diyalog geliştirme imkânına sahiptir. Yabancı kamuoylarını haberdar etmek, etkilemek ve bu etkiyi geliştirerek yanlış anlamaların ve önyargıların yol açtığı kargaşayı, sınır ötesi iletişim ortamını şekillendirmek suretiyle gidermek, kamu diplomasisinin başlıca öncelikleri arasında yer almaktadır (Özkan: 4). Özellikle teknolojinin de yardımıyla iletişim olanaklarının artması TV, internet, sosyal medya, radyo gibi unsurları kamu diplomasisinin temel araçları ve iletişim yöntemi olarak ön plana çıkarmanın yanı sıra, ulus markalama, imaj prestij yönetimi, haber yönetimi, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri de yeni yöntemler olarak belirmiştir (Ekşi 2017: 10). Soğuk Savaş döneminde de devam ettirilen bu yeni nesil diplomasi, 20. yüzyılın sonlarına doğru kurumsallaşarak akademik camianın ilgisine mazhar olmuştur (Telci 2015: 522). Diplomasinin aktörlerinde meydana gelen değişiklikler, devletlerin diplomatik alanda sahip oldukları güç unsurlarını da değiştirmiştir. Kamu diplomasisi uygulamalarında etkin olan devletlerin yumuşak güç kullanımı konusundaki yetenekleri de buna paralel olarak artış göstermektedir. Zaten diplomasi, yumuşak gücü sağlama alanıdır ve bu açıdan diplomasi ve yumuşak güç kavramları birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Türkiye, kamu diplomasisine yönelik yapılan bu tanımlamalardan hareketle geçtiğimiz on yıl içerisinde çeşitli kuruluşları hayata geçirerek kamu diplomasisinin değişen niteliklerinden faydalanma yoluna gitmiştir. 2010 yılında faaliyetine başlayan Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, kamu diplomasisi alanında Türkiye açısından önemli bir gelişmeye işaret

etmektedir. 30 Ocak 2010 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanan 27478 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün görevleri şu şekilde izah edilmiştir:

Uluslararası toplumu etkilemenin ve yönlendirmenin bir aracı olarak kamu diplomasisi ayrı bir önem kazanmıştır. Uluslararası platformlarda ülkemizin uzun süredir maruz kaldığı itham ve sorunlar karşısında haklılığımızı kanıtlamaya yönelik çalışmaların başarıya ulaşabilmesi için kamu diplomasisi yöntem ve araçları ile uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Kamu diplomasisi yöntemleriyle ülkemizin uluslararası kamuoyu nezdinde saygınlığının artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilerek, ülkemizin dış tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin görevler, ilgili mevzuatla çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına verilmiştir. Ancak, ülkesel ve bölgesel sorunların kolayca küresel bir boyut kazandığı günümüzde, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, uluslararası alanda ortaya çıkan fırsatlar ve tehditler, kamu diplomasisi konusunda görevli kurumlar arasında daha etkin bir koordinasyonu, yakın iş birliğini ve hızlı karar alma süreçlerini zorunlu hale getirmiştir.

Bu itibarla, kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla, bir Başbakan Başmüşavirinin uhdesinde Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün oluşturulması uygun görülmüştür. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün sekreteryaya hizmetleri Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilecektir (*Resmi Gazete*, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü 2010).

Resmi Gazete'de yayımlanan genelgeden de anlaşıldığı üzere Türkiye, küreselleşme sürecinde uluslararası ilişkilerde meydana çıkan iradenin, artık yalnızca devlet temsilcilerinin iradesi olmadığını, kamuoyunun da bu alanda belirleyici rol üstlendiğini, resmi düzeyde benimsediğini bu metinde belirtmiştir (Özkan: 3). Kamu diplomasisine bakışta manifesto değişikliğine gidildiğini ifade eden genelge, aynı zamanda resmî düzeyde yumuşak güç unsurlarını tesis etmenin devletlerin geleceği açısından ne ölçüde önemli ol-

duğunun anlaşıldığının beyanı niteliğindedir. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün kurulmasıyla birlikte kültürel diploması yürüten Yunus Emre Enstitüsü ve YTB gibi kuruluşlar arasında koordinasyonun ve delegasyonun sağlanması kolaylaşmıştır. Bu bağlamda Türkiye açısından dış politikada kültürel diplomasinin etkinliğinde artış sağlanmıştır.

Kamu Diplomasisi Yöntemi Olarak Kültürel Diploması

Ülkeler tarafından yumuşak güç unsuru olarak kullanılan kamu diplomasisi, bir dönem kamu diplomasisi koordinatörlüğü yapmış İbrahim Kalın'a göre Türkiye'de daha farklı şekilde ele alınmaktadır. Türkiye'nin yumuşak gücü, gerek şekil gerekse içerik bakımından birçok ülkeninkinden farklılık arz etmektedir. Bu farkın temel sebebini Türkiye'nin kendine özgü tarihî tecrübesi ve Orta Asya'dan Balkanlar'a uzanan geniş bir coğrafyada bölgesel dinamikleri harekete geçirebilecek potansiyeli meydana getirmektedir. Kalın'a göre esasında ülkelerin öncelikleri ve kültürel kodları, kamu diplomasisi pratiklerini değiştirmektedir (Kalın 2011: 5-23). Bu alanda bir başka düşünür Nicholas Cull, kamu diplomasisi yaklaşımlarını dinleme, müdafaa, kültürel diploması, değişim diplomasisi ve uluslararası yayınlama ve psikolojik savaş olmak üzere 6 grupta sınıflandırmıştır (Cull 2009: 17-24). Cull'un tanımlamış olduğu diploması çeşitleri içerisinde kültürel diploması, ülkelerin yumuşak gücünü tesis etmede en yaygın şekilde kullandıkları diploması türüdür. Kültürel diploması kavramına ilişkin sosyal bilimciler arasında farklı yaklaşımlar ve tanımlamalar söz konusudur. Örneğin Milton Cummings, kültürel diplomasıyı farklı milletler arasında fikirlerin enformasyonu ve sanatın paylaşımı olarak görür. Louis Belanger ise kültürel diplomasıyı, dış politikanın kültür, eğitim ve bilimle ilişkisi şeklinde tanımlar. Günümüzde ise kültürel diploması, millî hükümetlerden farklı olarak iş adamları, göçmenler, sanatçılar ve daha birçok sivil unsurun kompleks bir alana katılımı ve bunların fikirlerinin resmi kültür politikaları ile uyumlu bir şekilde hareket etmesidir. Hükümet politikalarının ülke kültürünü oluşturan unsurlarla kombinasyonu, kültürel diplomasinin genel çerçevesini çizmektedir. Bu durum pratikte uygulansa da teorik olarak karmaşık bir yapıya sahiptir (Zamorano 2016: 169).

Nye'a göre kamu diplomasisinin üç boyutu vardır. Her üçü de önem teşkil eder ancak farklı oranlarda hükümet bilgisi ve uzun vadeli kültürel ilişkiler

içerir. Birinci boyut, gündelik krizlerle başa çıkmaya yönelik hazırlıklı olmaktır. İkinci boyut, siyasi bir kampanya veya bir reklam kampanyasındaki gibi basit temalardan meydana gelen stratejik iletişimlerdir. Kamu diplomasinin üçüncü boyutu ise kültürel diplomasiyi de içinde barındıran eğitim bursları, değişim programları, stajlar, seminerler, konferanslar ve medya kanallarına erişim yoluyla diğer ülkelerdeki önemli kişilerle zaman içerisinde uzun vadeli ilişkilerin yapılandırılmasıdır (Nye 2004: 108-109).

Kamu diplomasinin en yaygın biçimde kullanıldığı yer, kültürel alandır. Diplomasinin içerisindeki kültürel faaliyetler, bazı ülkelerde kamu diplomasinden bağımsız şekilde değerlendirilerek *kültürel diplomasi* adı ile belirtilmektedir. Uygulama ve anlam açısından kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi arasında iç içelik söz konusudur. Ancak bu hususta yaygın görüş ise kültürel diplomasinin kamu diplomasinin bir alt türü olduğu yönündedir. Kültürel diplomasinin temel dayanak noktasını, kültürleri arasında benzerlik olan ülkelerin siyasal etkileşiminin daha rahat oluşturulacağı düşüncesi meydana getirmektedir. Bu sebeple bir devlet, etkilemeye çalıştığı ülke ile kültürel alanda yakınlaşarak iki yönlü kültürel ilişki tesis etmeye çalışmaktadır (Sancar 2012: 170-176). Toplumların sahip olduğu kültürün yumuşak güce dönüşmesi için söz konusu kültürün başka toplumlar için çekicilik arz etmesi, vazgeçilmez koşullar arasında yer almaktadır (Önal 2018: 49). Bu dönüşümün sağlanma sürecinde devletlerin kendi toplumlarının kültürünü uluslararası alanda cezbedici hâle getirmeye dönük politikaları da son derece etkilidir. Diğer taraftan kültürel diplomasi alanında uzmanlaşmış kurumların varlığı bu alanda devletlerin işini kolaylaştırmaktadır. Türkiye, bu gerçekliği kavradığını Yunus Emre Enstitüsü'nü kurarak göstermiştir.

Yunus Emre Enstitüsü ve Kültürel Diplomasi Alanındaki Faaliyetleri

Kültürün kamu diplomasisi içindeki önemine erken varan birçok ülke, kendi kültürünü dünya üzerinde yaymaya dönük olarak çalışmalarına devam etmektedir. Bu bakımdan Fransa, İngiltere, Almanya ve Japonya tarafından kurulan çeşitli enstitüler, kamu diplomasinin en önemli kısmını teşkil eden kültürel diplomasinin uygulayıcıları olarak faaliyet göstermektedir. Kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren bu kuruluşların en önemli amacı, kendi dillerini yurt dışında öğretmek ülke kültürünü yurt dışında yaygınlaştırmak ve bu sayede kamu diplomasisini daha kolay yürütür hale

gelmektedir. Bu kuruluşların yaptığı her türlü eğitim faaliyeti de kültürel diplomasiyi tamamlayıcı mahiyette bir vazife yerine getirmektedir.

Kültürel diplomasinin öneminin farkına vararak bu alanda teşkilatlanmaya başlayan ilk ülke Fransa'dır. 1883 yılında Fransız kültür ögesi olarak açılan Alliance Française, Fransa kültürünü dünyaya tanıtmak amacıyla kurulan ilk organize kültür teşkilatı olarak değerlendirilebilir. İkinci sırada ise 1934 yılında İngilizler tarafından kurulan British Council gelmektedir. İngiliz dili ve kültürünü yaymak amacıyla hayata geçirilen merkez, İngiltere Dışişleri Bakanlığından özerk bir kamu kurumu olarak dünya çapında faaliyet göstermektedir. 1951 yılında Almanya'nın kurmuş olduğu Goethe Enstitüsü ve İspanya tarafından 1991 yılında kurulan Instituto Cervantes, bu iki ülkenin kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren kuruluşları arasında yer almıştır. Bunların dışında diğer ülkeler de 2000'li yıllarla beraber kültür enstitüleri açmaya başlamıştır. 2004 yılında Çin tarafından hayata geçirilen Confucius Institute bunların başında yer almaktadır (Ekşi 2018: 323).

Türkiye ise kültürel diplomaside kamu kuruluşlarının öneminin farkına birçok ülkeye nazaran son derece geç varmıştır. Türkiye, geçtiğimiz on beş yıl içinde gerekli girişimlerde bulunarak kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi alanında çeşitli kuruluşları kurmuş ve uluslararası ilişkiler alanında olumlu sonuçlarını görmeye başlamıştır. Türkiye, 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsü'nü hayata geçirerek kültürel diplomasi yarışına diğer ülkeler gibi kurumsal düzeyde katılım sağlamıştır. Vakıf statüsünde kurulan Yunus Emre Enstitüsü'nün amaçları, 2007 yılında *Resmi Gazete*'de yayımlanan kanunla detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Bu kanuna göre Enstitünün amaçları şu şekildedir:

- a) Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak için yurt dışında kültür merkezleri kurulmasını ve işletilmesini sağlamak.
- b) Türkiye, kültürel mirası, Türk dili, kültürü ve sanatı konularında yurt dışında ücretli veya ücretsiz eğitim vermek veya verdirmek, bu alanlarda sertifika vermek, verilmesini sağlamak.
- c) Türkiye, kültürel miras, Türk dili, kültürü ve sanatına ilişkin yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak

için araştırmalar, etkinlikler yapmak veya yaptırmak, yurt içinde ve yurt dışındaki üniversite ve sivil toplum örgütleri, ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler ile ortak projeler yürütmek ve yazılı ve görsel medyada süreli veya süresiz yayınlar yapmak veya yaptırmak.

ç) Yurt dışında benzer kuruluşlar ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak.

d) Yurt içi ve yurt dışında bu Kanunun amacını gerçekleştirmek için araştırma-geliştirme ile ilgili kurum ve kuruluşlarla ve bilgi bankalarıyla iş birliği yapmak, toplanan bilgileri dünyanın istifadesine sunmak, tanıtma büroları, enstitü ve dokümantasyon merkezleri kurmak.

e) Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmaya ilişkin etkinlikler hakkında yurt içinde kişi ve kuruluşların bilgilendirilmesi, katılımın sağlanması ve yönlendirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak.

f) Bu Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek için; Vakfa ve kuruluşlarına sivil toplum örgütlerinin ve üniversitelerin katılımını sağlamak, kültür, sanat, eğitim alanlarında kurulmuş vakıflarla veya derneklerle iş birliği yapmak, bu alandaki akademik çalışmalara aynî veya malî destek sağlamak.

g) Türk dilinin, kültürünün ve sanatının tanıtımına ilişkin yarışmalar düzenlemek ve ödüller vermek.

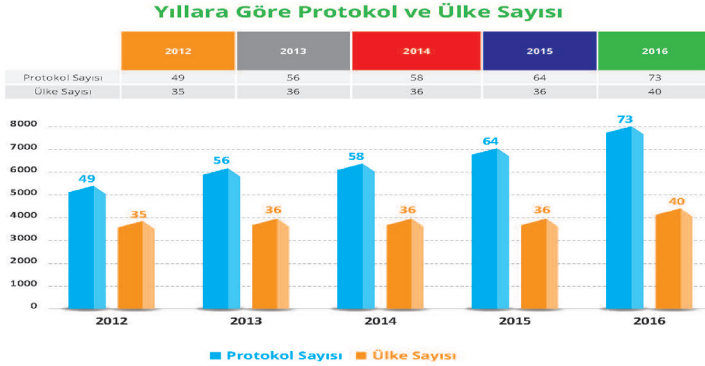
ğ) Kültür merkezlerinin kurulmadığı yerlerde bu Kanunun amaçlarının gerçekleşmesi için yurt dışında faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte çalışmalar yürütmek (*Resmî Gazete*, Yunus Emre Vakfı Kanunu 2007)

Yurt dışında 6 milyonun üzerinde vatandaşı bulunan, geçmişte uzun yıllar yönettiği yakın coğrafyasında milyonlarca insanın ve akraba toplulukların yaşadığı Türkiye'nin, Yunus Emre Enstitüsünü kurarak kültürel diplomasinin öneminin farkına varmış olması, Türk dış politikası açısından son derece önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Enstitünün kuruluş kanununda kültürel diplomasinin icra edilmesi için Enstitünün yerine getirmesi gereken görevler, muadili yabancı enstitülerin faaliyetleri de göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Yunus Emre Enstitüsü'nün yurt dışında 56 adet kültür merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinde verilen Türkçe eğitimin yanı sıra farklı ülkelerdeki eğitim kurumları ile de iş birliği yapılarak Türkçe öğretimi ve Türkoloji bölümlerine destek sağlanmaktadır. Enstitünün 44 ülkede 79 üniversitede uygulanan Türkoloji projesi ile toplamda 60 ülkede 132 irtibat noktası yer almaktadır (*Yunus Emre Enstitüsü Bülteni* 2018: 11). Enstitü, üniversitelerle Türkoloji projesi iş birliği protokolü imzalamak suretiyle mevcut olan bölümleri destekleyerek yeni bölümlerin açılmasını da teşvik etmektedir. Yunus Emre Enstitüsü bu protokol kapsamında Türkoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Türkiye'den öğretim elemanı görevlendirmenin yanı sıra materyal ve müfredat desteği de sağlayarak bu bölümlerde daha yüksek nitelikte Türkçe eğitiminin verilebilmesi için çalışmalarına devam etmektedir (*Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu* 2016: 83).

Yunus Emre Enstitüsü'nün, Türkoloji projesi kapsamında protokol imzaladığı ülkelerin sayısı ve bölgelere göre dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Resim 1. Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu (2016: 84).

Türkoloji Protokolü İmzalanan Üniversitelerin Ülke ve Bölgelere Göre Dağılımı

Avrupa	Balkanlar	Orta Doğu	Afrika	Asya	Uzak Doğu	Amerika
Belarus	Bosna-Hersek	Filistin	Cezayir	Afganistan	Japonya	ABD
Belçika	Bulgaristan	Irak	Fas	Azerbaycan		Arjantin
Çek Cumhuriyeti	Hırvatistan	Katar	Mısır	Çin		
Estonya	Karadağ	Lübnan	Senegal	Endonezya		
İtalya	Kosova	Makedonya	Sudan	Gürcistan		
Letonya	Romanya	Saudi Arabistan	Mozambik	Hindistan		
Litvanya	Sırbistan	Ürdün	Etiyopya	Kazakistan		
Polonya	Moldova	Yemen	Somali	Möğolistan		
Slovakya				Pakistan		
Ukrayna						
10	8	8	8	9	1	2

Yunus Emre Enstitüsü, kültürel diplomasi alanında dil eğitimi ile ilgili olmak üzere başta kültür merkezlerinde düzenlenen sertifika ve seviye tespit sınavlarının yanı sıra, yabancılara Türkçe öğrenim seviyesinin ölçümünü sağlayan bütün sınavların uygulanması ve hazırlanmasına yönelik faaliyetlerine de devam etmektedir. Türkçe dil seviyesini, uluslararası standartlarda ölçen web ve klasik tabanlı Türkçe yeterlik sınavını uzman kurum ve akademisyenlerle iş birliği yaparak hazırlamaktadır. Enstitü, Türkçe yaz okulu programı kapsamında her yaz yüzlerce öğrenciyi Türkçe öğrenmesi ve Türkiye'yi yakından tanınmasını sağlamaya yönelik olarak Türkiye'ye davet etmektedir. Bu kapsamda Enstitü, Türkçe yaz okulu programlarını Türkiye'nin farklı illerinde eğitim veren üniversitelerle koordineli biçimde düzenlemektedir. Türkçe yaz okulu programlarına, yurt dışında faaliyetlerine devam eden Yunus Emre Enstitüleri ve Türkoloji bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler katılım sağlamaktadır. Farklı ülkelerden programa davet edilen öğrenciler, aldıkları dil eğitiminin yanı sıra ülkeleri ile Türkiye arasında dostluk köprüleri oluşturmaya yönelik de gönüllü elçilik yapabilmektedir. Enstitünün yaz okulu programlarına katılan öğrenci sayısı, 2010 yılından bu tarafa her yıl artarak devam etmektedir. Bu okullara katılan öğrencilerin %31'i Balkan ülkelerinden, %22'si Asya'dan, %18'i Afrika'dan, %16'sı Ortadoğu ülkelerinden ve %13'ü Avrupa ülkelerinden gelmektedir (*Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2016: 95-97*).

Kamu diplomasinin uzun dönemde stratejik birleşeni sayılan öğrenci değişim programları, ABD başta olmak üzere birçok ülke için ulusal güvenlik açısından da önem arz etmektedir (Trost vd. 2013). Akademik düzeydeki öğrenci değişim programları farklı ülkelerden gelen öğrencilerle geldiği ülke arasında kamusal düzeyde karşılıklı anlayışı yükseltmektedir. Nye'in da belirttiği gibi farklı ülkelerde eğitim gören insanlar, eğitim gördükleri ülkelerin iyi niyet elçisi gibi davranabilmekte, eğitim gördükleri ülke açısından politik sonuçları olumlu yönde etkileyebilecek mevkilerde çalışabilmektedir. Bu bakımdan Yunus Emre Enstitüsü'nün yürüttüğü eğitim programları, kültürel diplomasinin icra edildiği mecralar arasında yerini almaktadır. Enstitü, kurulduğu tarihten bu yana yaklaşık olarak yüz bin kişiye Türkçe öğretmiş ve kültür sanat faaliyetleri yoluyla milyonlarca kişiye erişim sağlamıştır (*Yunus Emre Enstitüsü Bülteni 2018: 11*). Enstitü, Türkçeyi zamandan ve mekândan bağımsız olarak öğrenme fırsatı tanıyan Türkçe eğitim portalını da 2017 yılında uygulamaya koymuştur. 159 ülkeden yaklaşık 100.000 kullanıcıya ulaşan dünyanın en büyük Türkçe kursu unvanına sahip olan *Türkçe eğitim portalı* ile Enstitü, Türkçe öğretmek kültürel etkileşimi artırmayı ve kurum-

sal kapasiteyi geliştirerek kültürel diplomasi alanında faaliyetlerini genişletmeyi hedeflemektedir (*Yunus Emre Enstitüsü Bülteni* 2018: 10). Ülkelerin yumuşak güçlerine yönelik yapılan anketlerde İngilizce konuşan ülkelerin ilk 3'e girmesi ve ABD'nin yumuşak güç unsurlarından kültürde üst üste birinci gelmesi, Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkçeyi öğretmeye yönelik faaliyetlerinin Türkiye'nin yumuşak gücü açısından ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Yumuşak güç alanında ön sıralarda yer alan ülkelerin Yunus Emre Enstitüsü'ne benzer kurumları çok daha eski tarihlerde hayata geçirdiği dikkate alınacak olursa, Yunus Emre Enstitüsü başta olmak üzere diğer kamu kurumlarının kültürel diplomasi alanındaki faaliyetlerinin Türk dış politikası üzerindeki somut etkisinin kısa dönemde net bir şekilde ölçülmesinin zorluğu da ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de eğitim gören ve Türkçe öğrenen nesillerin, ülkelerinde politikaları etkileyebilecek düzeyde yetkin hâle gelmesi zaman alacaktır. Bu bağlamda kültürel diplomasinin etkilerini bugünden yarına ölçmeye çalışmak yerine uzun dönemdeki potansiyelini göz önünde bulundurmanın yararı daha fazladır.

Yunus Emre Enstitüsü, 2023 yılına kadar 100 kültür merkezine ulaşmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan Enstitü; Türkoloji projesi kapsamında Türkoloji çalıştayları, Türkoloji alanında çalışan Türkologlarla buluşma programları, sempozyumlar, dil ve kültür eğitim programlarının yanı sıra yazı ve editörlük kursları ve sohbet programları gibi birbirinden farklı faaliyetler yürüterek Türkçenin yurt dışında yaygınlık kazanmasına katkı sağlamaya devam etmektedir. Yunus Emre Enstitüsü, Türkoloji projesi kapsamında iş birliği protokolü imzaladığı üniversitelerle, Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri ve Türkiye Araştırmaları Merkezinin bulunduğu yerlere Türkiye'ye yönelik yapılacak çalışmalara kaynak oluşturmak amacıyla Türk dili edebiyatı, tarihi, kültürü ve sanatı alanlarındaki eserlerden müteşekkil 2000 kitaplık 100 kütüphane yapmaktadır. Bu proje ile Türkiye'nin diğer ülkelerle kültürel alışverişinin geliştirilmesinin yanı sıra yurt dışında Türkiye hakkında kaynak meydana getirilmesi amaçlanmaktadır. Kütüphane projesine ilaveten Türkçe köyü, Türkiye kitapçısı, 100 Türkiye çeviri projesi, yerinde tarih projesi ve Merkez Bankasının katkılarıyla yapılan ortak resim sergileri, uzaktan Türkçe öğretimi ve Türkiye günleri etkinlikleri, Türk sineması etkinlikleri gibi çeşitli projeler de yürütülmektedir (Ekşi 2018: 342-347).

2000'lerden bu yana Türkiye'ye ve Türkçeye artan ilgi Yunus Emre Enstitüsü'nün dünyanın farklı bölgelerinde açılması taleplerini de gündeme getirmektedir. Genellikle ülkelerden gelen talep üzerine açılan kültür merkezleri,

dünyaya Türk kültür ve sanatını anlatan bir kurum olarak Türkiye'ye yönelik yanlış bilgilere dayalı ön yargıların giderilmesinde Türk dış politikasına hizmet etmektedir. Bu sayede Enstitü, Türkiye'nin kültürel coğrafyasının inşasına katkı sağlamaktadır (Ekşi 2015: 354).

Yunus Emre Enstitüsü, Bosna Hersek başta olmak üzere Gürcistan, Ürdün ve Romanya'daki eğitim kurumları ile yaptığı anlaşmalar çerçevesinde Türkçenin belirlenen okullarda İngilizceden sonra ikinci seçmeli yabancı dil olarak okutulmasını sağlamıştır. Enstitü, Balkanlarda kültürel mirasın yeniden inşası projesi kapsamında da Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan'ın içerisinde yer aldığı ülkelerde, savaşlardan tahrip olmuş el yazması eserlerin muhafazası, bakımı ve dijital ortama aktarılması gibi işlemleri yürütmektedir. Bu eserler yeniden hayata kazandırılarak Osmanlı Devleti'nin günümüzde daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu proje kapsamında özellikle Avrupa ve Balkanlarda artmakta olan milliyetçilik ve yabancı düşmanlığını azaltmak için Osmanlı'nın geçmişte farklı milletleri barış içerisinde yaşatan tarihî tecrübesinden faydalanılması hedeflenmektedir. Enstitü, çeşitli Balkan ülkelerinde hüsnühat, tezhip, minyatür, ebru, cam eşya yapımı, çini ve ahşap işçiliği vb. alanlardaki el sanatlarına yönelik kurslar açarak burada yaşayan halka meslek edindirmenin yanı sıra Osmanlı'ya dayalı ortak kültür unsurlarının tekrar hayata kazandırılması ve bölge halkı ile Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının canlandırılmasını hedeflemektedir (Ekşi 2018: 343-347).

Yunus Emre Enstitüsü, kültürel diplomasi konusunda yurt dışında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin yanı sıra yurt içinde de hâlihazırda diplomasi görevini ifa edenlere yardımcı olmak ve ileride görev alacak diplomatların yetiştirilmesine katkı sağlamak amacıyla kültürel diplomasi akademisini hayata geçirmiştir. Bu bağlamda Enstitü, 24 Kasım 2016'dan başlayıp 27 Kasım 2016'ya kadar devam eden "Kültürel Diplomaside Stratejik Analiz Eğitimi" başlıklı bir program düzenleyerek yurt dışında görev yapan Yunus Emre Enstitüsü müdürlerine ilk eğitimini vermiştir. 4 gün süren eğitim ve çalışma programı *sınırların dışında düşünmek* sloganı ile gerçekleştirilmiştir (Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu 2016: 108-109).

Yunus Emre Enstitüsü, 2023 vizyonunu belirleyerek faaliyet alanlarını daha da genişletmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda kültür, sanat alanında Türkiye'nin son derece zengin bir ülke olduğunu diğer ülkelere hissettirmek, Türkçe öğretimini modern yöntemlerle geliştirmek, Türkolojinin tüm dünyada saygınlığını artırmak, uluslararası alanda çözüm ortaklıklarıyla

kültürel etkileşime katkı sağlamak ve çağın gereklerine göre yönetim ve organizasyon yapısını şekillendirmek, Enstitünün 2023 vizyonunu meydana getirmektedir. Enstitünün ayrıca kültür sanat vizyonu altında belgesel niteliklerine sahip çeşitli kültür ve sanat faaliyetleri ile Türk kültürünün yurt dışında tanıtılmasını amaçladığı görülmektedir. Çok kültürlülük çerçevesinde diğer toplumlarla ortak noktalara vurgu yaparak hedeflenen kitlelere ulaşılması ve farklı kültürler arasındaki etkileşimin gerçekleştirilmesi, Enstitünün amaçları arasında yer almaktadır. Kültürel diplomasinin en önemli ayaklarından birini teşkil eden dil eğitimi konusunda da Enstitü, kurulmuş ve kurulacak olan merkezler ile yabancı dil olarak Türkçenin öğretimini Avrupa dilleri ortak çerçeve metnine bağlı kalarak uluslararası dil öğretim standartlarına göre geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Enstitü, yabancı öğrencilere zamanın gereklerine uygun pedagojik yöntemler ve imkânlarla Türkçe öğretmeyi hedeflemiştir. Yunus Emre Enstitüsü, Türk kültürünün tanıtımına kamu diplomasisinin gereği olarak devam etmekte, bu alanda verimli olabilmek adına da çeşitli çözüm ortaklarıyla birlikte projeler geliştirmeyi planlamaktadır. Enstitü, bu projelerin hayata geçirilmesinde uluslararası fonlardan ve hibe desteklerinden yararlanarak öncü olmayı 2023 vizyonu içerisine yerleştirmiştir. Enstitünün kendi içindeki yapılanmaya dönük hedefleri arasında belirttiği yönetim organizasyon vizyonu ise temelde Enstitünün 2023 vizyonuna uyumlu olacak şekilde güçlü bir alt yapının hayata geçirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda kurumun ihtiyaçları çerçevesinde en az bir yabancı dili akıcı şekilde konuşabilen ve kültürel diplomasinin gereklerini taşıyabilen kişilerin istihdam edilmesi, kurumun 2023 vizyonu arasında yer almaktadır (*Yunus Emre Enstitüsü 2023 Vizyonu* 2015: 11).

Enstitü, 2023 vizyonuna dair yayımladığı raporda kurumun misyonunu şu şekilde belirtmiştir: Türkiye'nin kültürel mirasını, Türk dilini kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek (*Yunus Emre Enstitüsü 2023 Vizyonu*, 2015: 2). Enstitü, belirlediği misyona yönelik gerek yerel gerekse uluslararası düzeyde örgütlerle iş birliğine giderek kültürel diploması alanında faaliyetlerine devam etmektedir. Yunus Emre Enstitüsü, dünyanın farklı bölgelerinde kültürel diploması ve kamu diploması alanında faaliyetlerine devam eden enstitülerin pratik ve teorik alanda bilgi paylaşımı sağlanmasına yönelik ikili ve çok yönlü projeler hazırlamak ama-

cıyla 2014 yılında kurulan küresel kamu diplomasisi ağının üyesidir ve 2017 yılında Türkiye adına bu ağın dönem başkanlığını yürütmüştür (*Yunus Emre Enstitüsü Bülteni* 2017: 13). Yunus Emre Enstitüsü'nün gerek günümüzdeki faaliyetleri gerekse vizyonu, bir yumuşak güç kaynağı olarak belirlenen ülke kültürünü dünyada yaygın hale getirmeye dönüktür. Bu bağlamda enstitü, Türkiye'nin farklı ülkelerle ilişkiler geliştirebilmesi ve ittifaklar kurabilmesi için o ülkelerde yaşayan nüfusun Türkiye'ye ve Türk kültürüne yönelik algısını olumlu yönde etkilemeye çalışarak, Türk dış politikasına hizmet etmektedir.

Sonuç

Ülkelerin sert gücünün dış politikadaki hedeflerine erişmeye yetmemesi, uluslararası alanda farklı güç unsurlarına duyulan ihtiyacı açığa çıkarmıştır. 1980'lerin sonunda Joseph Nye tarafından kavramsallaştırılan yumuşak güç; eğitim, sanat, ticaret, diplomasi, kültür, hükümet etme, iş birliği gibi birbirinden farklı bileşenlerden meydana gelen çok boyutlu bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Bu alanlar arasında kültür, Türkiye'nin sonradan katıldığı yumuşak güç yarışında hızlı yol almasına imkân sağlayabilecek yegâne unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Yumuşak güç kaynaklarından kültür olgusu ve bu bağlamda yürütülen kültürel diplomasi, Türkiye açısından değerlendirildiğinde oldukça zengin bir içerikle karşılaşmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu kültürel aidiyetin izlerinde Osmanlı dokusu ile İslam kültürünün etkisi ön plana çıkmakta ve bu durum Türkiye'ye Orta Doğu, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar'da yumuşak gücünü kullanma fırsatı sağlamaktadır (Öztop 2018: 143). Bu bağlamda Yunus Emre Enstitüsü'nün başta Türkiye'nin yakın coğrafyası olmak üzere farklı ülkelerle yürüttüğü öğrenci değişim programları, dil eğitimleri ve Türk kültürünün tanıtımına yönelik her türden faaliyeti, Türkiye'nin stratejik düzeyde iletişimine, imajına, marka değerine önemli katkılar sağlayarak Türk Dış politikasının hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Dış ülkelerle Yunus Emre Enstitüsü üzerinden geliştirilen kültürel nitelikli bu mekanizmalar, dış politikada bir araç olarak kullanılan kamu diplomasisinin güç kazanmasına zemin hazırlamanın yanı sıra, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini de arttırmıştır. Yunus Emre Enstitüsü üzerinden yürütülen kültürel diplomasi, tüm bunların yanı sıra Türkiye'nin komşularından kaynaklanan dış politika riskini azaltması için karşılıklı bağımlılık seviyesini artırarak belli bir hareket alanına uygun politik ortamı sağlayabilme potansiyeline de sahiptir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi Ahmet Davutoğlu'nun da belirttiği gibi dış politika projeksiyonu tutarlı olan ülkelerin lehine işleyen mekanizmalar üretmektedir. Ekonomik ve

kültürel niteliğe sahip bu mekanizmalar siyasi merkezlerden kaynaklanan gerilimleri düşürme ve Türkiye'ye bölgesel güçlere alternatif politikalar üretme imkânı sağlamaktadır (Davutoğlu 2016: 146). Esasen yumuşak gücün kültürel diploması aracılığıyla uzun dönemde tesis edilmesi, ülkenin içinde bulunduğu genel konjonktürle de doğrudan ilgilidir. Türkiye'nin yakın geçmişte yaşadığı Gezi Parkı olayları, 15 Temmuz kalkışması, Rusya ve ABD ile ilişkilerinde yaşadığı gerilimler ve zaman zaman azalış gösterse de sonu gelmeyen terör olayları, ülkenin yumuşak güç unsurlarını tesis etmesi için gerekli siyasal atmosferin oluşumunu engellemekte ve enerjisini içeride yaşanan problemlere yönlendirmektedir. Bu tür olağanüstü durumların yaşanabildiği bir ülke olarak Türkiye'nin, kültürel diploması alanında mesafe almış olması, son 15 yıl içerisinde hayata geçirilen diplomasiden sorumlu kamu kuruluşlarının etkinliğinin devam ettiğini göstermektedir.

Kamu diplomasisinin bir uygulama şekli olarak yürütülen kültürel diplomasinin farklı kamu kuruluşları tarafından etkileşim içerisinde yürütülmesi, Türkiye'nin dış politikada hedeflerine ulaşması bakımından önem arz etmektedir. Çünkü Türkiye'nin yumuşak gücünü tesis etmesi, tek bir kuruluşun çabasından ziyade ülkenin bu alanda göstermiş olduğu faaliyetlerin kümülatif toplamından meydana gelmektedir. Kültürel diplomasinin, yurt dışında diaspora ile desteklenmesi ve farklı türden kamu diplomasisi faaliyetlerinde ülke kültürünü oluşturan unsurların tanıtımının yaygın hale getirilmesi, kültürel diplomasiyi tamamlayıcı mahiyettedir. Bu bakımdan Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetlerinin TİKA, YTB (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı), TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu), DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), THY (Türk Hava Yolları) tarafından desteklenmesi kültürel diplomaside Türkiye'nin başarısını belirleyici olacaktır. Yumuşak gücü kullanmada başarı göstermiş ülkeler de kurumlar arası koordinasyonu sağlayarak uzun dönemde bu başarıyı yakalamıştır. Türkiye'nin gerek yurt dışında yaşayan vatandaşları gerekse yakın coğrafyası başta olmak üzere farklı yerlerde soydaş ve akraba topluluklarının bulunması, yumuşak güç tesis etme aşamasında, ülkenin karşısına hızlı mesafe almasına imkân sağlayabilecek bir fırsat olarak çıkmaktadır. Türkiye'nin, başta kültürel diploması olmak üzere yürüttüğü bütün diploması dallarında bu gerçekliğin farkındalığıyla hamle yapması gerekmektedir.

Kaynaklar

- “2017-2018 Stratejik Plan Yunus Emre Enstitüsü”. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2017-2018_staratejik_plan_21.12.2017.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).
- “2023 Vizyonu Dünya Türkiye’yi Daha Yakından Tanıyor”. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/2023_vizyonu.pdf (Erişim Tarihi: 21.11.2018)
- Akçadağ, Emine (30/05/2014). *Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi*. <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (Erişim Tarihi: 26.11.2018).
- Cull, Nicholas (2009). *Public Diplomacy Lesson From the Past*. Figueroa Press.
- Davutoğlu, Ahmet (2016). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yay.
- Demir, Vedat (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yay.
- Ekşi, Muharrem (2015). “Kültürel Diplomasisi ve Yunus Emre Enstitüsü”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ed. Mehmet Şahin ve Sanem Çevik. Ankara: Nobel Yay. 345-363.
- Ekşi, Muharrem (2017). “Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi Yeni Araç ve Mekanizmaları”. *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17/1 Yaz: 9-19.
- Ekşi, Muharrem (2018). *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Siyasal Yay.
- Kalın, İbrahim (2011). “Soft and Public Diplomacy in Turkey Perceptions”. *Center For Strategic Research, Perceptions Journal of International Affairs* XVI (3): 5-23.
- Karadağ, Haluk (2016). *Uluslararası İlişkilerde Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Yay.
- Kavoğlu, Samet (2018). *Türk Kamu Diplomasisi Halkla İlişkiler Eksenli Model Arayışları*. Eğitim Yay.
- Nye, Joseph S. (2004.) *Soft Power, The Means to Success in World Politics, Public Affairs*. New York.
- Önal, Buket (2018). “Türkiye’nin Orta Asya’da Uyguladığı Kamu ve Kültür Diplomasisi Politikaları”. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ed. Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu. Ankara: Nobel Yay. 41-96.
- Özkan, Abdullah (t.y.). “21. Yüzyılın Trajik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İmkânları”. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Raporu* No:70. http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR70_21._Yuzuyilin_Stratejik_Vizyonu.pdf_66fb77c9-cd79-481e-a185-9a9c26ffe7b7.pdf (Erişim Tarihi: 24.11.2018).

- Öztop, Fatma Anıl (2018). “Türkiye’nin Suriye Politikasında Yumuşak Güç Kullanımı (2002-2011)”. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ed. Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu. Ankara: Nobel Yay. 135-170.
- Purtaş, Fırat (2013). “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”. *Gazi Akademik Bakış* 17 (3): 1-14.
- Resmi Gazete* (2007). “Yunus Emre Vakfı Kanunu”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518-3.htm> (Erişim Tarihi: 22.11.2018)
- Resmi Gazete* (2010). “Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm> (Erişim Tarihi: 24.11.2018).
- Sancak, Kadir (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Ankara: Nobel Yay.
- Sancar, Gaye Aslı (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yay.
- Telci, İsmail Numan (2015). “Yumuşak Güç ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ed. Mehmet Şahin ve Sanem Çevik. Ankara: Nobel Yay. 519-551.
- “The Soft Power 30 A Global Ranking of Soft Power” (2017). <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2017/07/The-Soft-Power-30-Report-2017-Web-1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2018).
- “The Soft Power 30 A Global Ranking of Soft Power” (2018). <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2018).
- Trost, Katrina ve Matthew Wallin (2013). *Academic Exchange: A Pillar of American Public Diplomacy*. Agust, <https://www.americansecurityproject.org/ASP%20Reports/Ref%2000135%20-%20Academic%20Exchange%20-%20A%20Pillar%20of%20American%20Public%20Diplomacy.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2018).
- Yılmaz, Ayhan Nuri (2018). “Kültür ve Sanatın Ulusal Tanınırlığının Pozitifleştirilmesinde Bir Araç Olarak Kullanılması: Türkiye’nin Kültürel Yumuşak Güç Potansiyeli”. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ed. Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu. Ankara: Nobel Yay. 11-37.
- Yılmaz, Ayhan Nuri ve Gökmen Kılıçoğlu (2017). “Balkanlar’da YTB ve TİKA’nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye’nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri”. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (2): 115-131.
- Yunus Emre Enstitüsü 2016 Faaliyet Raporu*. <https://www.yee.org.tr/sites/default/>

- files/yayin/2016_faaliyet_raporu_05.02.2018-db.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Yunus Emre Enstitüsü Bülteni* (Eylül-Ekim 2017). https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/bulten_39_turkce_0.pdf (Erişim Tarihi: 24.11.2018).
- Yunus Emre Enstitüsü Bülteni* (Mart-Nisan 2018). https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yunus_emre_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018).
- Yunus Emre Enstitüsü 2023 Vizyonu*. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/2023_vizyonu.pdf (Erişim Tarihi 21.11.2018).
- Zamorano, Mariano Martín (2016). “Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory”. *Culture Unbound* 8: 166-186. Published by Linköping University Electronic Press. <http://www.cultureunbound.ep.liu.se> (Erişim Tarihi: 27.11.2018).

The Importance of Cultural Diplomacy to Obtain Soft Power and Yunus Emre Institute as a Practitioner*

Ahmet Nafiz Ünalmiş**

Abstract

In this article, public diplomacy and cultural diplomacy as a field of application of it which are among the facts that constitute soft power are examined conceptually. The purpose of this article is to emphasize importance of cultural diplomacy which is resource of soft power and activities of Yunus Emre Institute for Turkey. In this context, firstly, the relationship between soft power and culture is tried to be explained by the importance of culture in establishing soft power. In consequence of changes in the procedures for the application of public diplomacy in the recent history, the importance of cultural diplomacy in this area has been discussed and Turkey's development, particularly in public diplomacy, in cultural diplomacy has been evaluated on the activities of the Yunus Emre Institute. In this article, the establishment process of Yunus Emre Institute is explained, and activities of the institute related to cultural diplomacy are examined by using numerical data and through the 2023 vision, the objectives of the institute which is related to cultural diplomacy has been given a place in the study.

Keywords

Public diplomacy, cultural diplomacy, soft power, Cold War, foreign policy.

* Date of Arrival: 27 December 2018 – Date of Acceptance: 13 May 2019

You can refer to this article as follows :

Ünalmiş, Ahmet Nafiz (2019). "The Importance of Cultural Diplomacy to obtain Soft Power and Yunus Emre Institute as a Practitioner". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 137-159.

** Dr., Ankara/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5043-6396>

nafizunalmis@gmail.com

Значение культурной дипломатии как «мягкой силы», и деятельность Института Юнуса Эмре*

Ахмет Нафыз Уналмыш**

Аннотация

В статье дается концептуальное рассмотрение входящей в число факторов «мягкой силы» публичной дипломатии, и культурной дипломатии как одной из сфер ее применения. Цель данной статьи - подчеркнуть важность культурной дипломатии, которая является одним из источников «мягкой силы», и значение для Турции деятельности Института Юнуса Эмре. В этом контексте, в первую очередь, рассмотрена связь между «мягкой силой» и культурой, а также выявлена важность культуры в формировании «мягкой силы». Кроме того, вследствие изменений в процедурах применения публичной дипломатии в новейшей истории подчеркнута важность культурной дипломатии, и на примере деятельности Института Юнуса Эмре показано развитие публичной дипломатии и культурной дипломатии в Турции. В статье освещается история создания Института Юнуса Эмре, а деятельность института в области культурной дипломатии анализируется с использованием числовых данных; определяются ее цели в контексте концепции «2023».

Ключевые слова

публичная дипломатия, культурная дипломатия, «мягкая сила», холодная война, внешняя политика.

* Поступило в редакцию: 27 декабря 2018 – Принято в номер: 13 мая 2019 г.

Ссылка на статью:

Ünalmiş, Ahmet Nafiz (2019). “Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasiinin Önemi Ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 137-159.

** Д-р., Анкара / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5043-6396>

nafizunalmis@gmail.com

Jenotdel (Komünist Parti Kadın Birimi) ve Türkistan'daki Çalışmaları*

Burcu Özdemir**

Öz

Kadınlar gerek Rusya'daki Şubat ve Ekim devrimlerinde gerekse devrim sonrasında gerçekleştirdikleri çalışmalarla Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin en önemli destekçilerinden biri oldu. Ancak Komünist Parti'nin ayrı bir kadın biriminin kurulması konusunda endişeleri mevcuttu. Parti yönetimi, böyle bir birimin kadınlar arasında feminist bir sapmaya yol açabileceğinden endişe ediyordu. Ancak aralarında İnessa Armand ve Aleksandra Kollontay'ın da yer aldığı kadın hareketinin liderleri, Parti'yi Jenotdel'in kurulması konusunda ikna etmeyi başardı. Jenotdel'in görevi, kadınların çocuk bakımı, ev işleri gibi angaryalardan kurtarılmasına, bunun yanı sıra kürtaj, işsizlik, fuhuş gibi sorunların çözümüne yardımcı olmaktı. Jenotdel'in önemli bir vazifesi daha vardı, bu ise "Doğulu kadınlar" olarak tanımlanan Müslüman kadınları Sovyet toplumunun bir parçası haline getirmektir. Bu çalışmada Rusya'da kadın hareketinin gelişimi, Jenotdel'in kuruluş süreci ve çalışmalarının içeriği hakkında bilgi verilecek, ayrıca Jenotdel'in Türkistan'daki Müslüman kadınlar arasında yürüttüğü faaliyetler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Jenotdel, Komünist Parti, Kadın, Türkistan, Sovyetleştirme.

* Geliş Tarihi: 26 Ocak 2018 – Kabul Tarihi: 06 Haziran 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Özdemir, Burcu (2019). "Jenotdel (Komünist Parti Kadın Birimi) ve Türkistan'daki Çalışmaları". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 161-185.

** Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Manisa/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1352-018X>
ozdemirburcu85@gmail.com

Giriş

Ekim devrimi¹ ile iktidarı ele geçiren Bolşevikler, eş zamanlı olarak, tüm Sovyetler Birliği'nde sosyalist inşa sürecini başlattılar. Bu süreç ekonomide, eğitimde, toplumsal ve siyasi yapıda büyük bir değişimi gerektiriyordu. Yeni toplumun en önemli özelliklerinden biri, kadınlar için özgürlük ve eşitlik sloganlarının hayata geçirilmesiydi. Kadın meselesinin çözüme kavuşturulması, komünist bir toplum yapısının teşkilinde kilit noktalardan biriydi. Bolşevikler için bunun yolu, kadın-erkek ilişkilerinin değil, ailevi ve toplumsal fonksiyonların yeniden belirlenmesiydi. Yani ev işleri ve çocuk bakımı sadece kadının omuzlarına yüklenen bireysel bir angarya olmamalı ve bu işler için komünal yaşam tesisleri (kamu yemekhaneleri, çamaşırhaneler, dikimhaneler) teşkil edilmeliydi. Böylelikle toplumun büyük kesimini teşkil eden kadınlar, ev kadını olmaktan çıkarılmalı ve işçi kitleler arasındaki yerlerini almalıydı (Lapidus 1978: 55). Bununla birlikte gerek Sovyet Rusya'da gerekse diğer Sovyet ülkelerinde -özellikle Müslüman ülkelerde- kadınların büyük kısmı okuma-yazma dahi bilmemekteydi. Durum böyle iken, onları Sovyet toplumunun bir parçası haline getirmek mümkün değildi. Bunun için öncelikle kadınlar arasında eğitim seviyesinin artırılması gerekiyordu. Bu nedenle kadınlar için kulüpler, okuma-yazma kursları, üretim atölyeleri vb. açılmalıydı (Clements 2012: 200). Tüm bunlar, kadın kitlelerinin özgürleştirilmesinin bir yolu ve aynı zamanda onları Sovyet toplumunun bir parçası haline getirmenin aracıydı. Belirtmek gerekir ki, Sovyet iktidarı için -en azından Stalin döneminde- kadınların özgürleştirilmesi meselesinden daha çok, onları Sovyet toplumunun bir parçası ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin bir savunucusu haline getirmek önem taşıyordu. Bu durum, özellikle Türkistan ve Kafkasya gibi hem etnik hem de dini açıdan Sovyet Rusya'dan ayrıışan bölgeler için daha da elzemdi.

Türkistan'da kadınlar, Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerine kıyasla daha izole bir yaşam sürdürüyordu. Bu durum bölgedeki hem geleneksel hem de dini yapıdan kaynaklanıyordu. Türkistan'da İslam dini siyasette, eğitimde, hukukta ve sosyal alanda belirleyici konuma sahipti (Erşahin 1999: 217). Bu durum, XIX. yy başlarında Rusya Müslümanları arasında gelişen yenileşme hareketiyle -Cedit hareketiyle- birlikte değişmeye başladı.

Cedit hareketi, Tatar aydınlarının XIX. yy başlarında dini anlayışlarını sorgulamasıyla başlayan yenileşme hareketiydi. İsmail Gaspıralı'nın 1884 yılın-

da modern eğitim veren ilk “usul-i cedit” okulunu açmasıyla birlikte, Tatar aydınlarının başlattıkları bu reform hareketi, “Ceditçilik” adını aldı (Kanlıdere 2005: 1339). Bu hareketin hedefinde esas olarak Müslüman okullarında modern eğitim usullerinin uygulanması vardı. Türkistan’da XIX. yy sonlarına dek dini bir eğitim mevcuttu. Eğitim kurumları mektepler ve medreselerden müteşekkildi, eğitimciler ise imam ve müezzinlerdi (Kanlıdere 1999: 166). Usul-i cedit okullarında ise, çocukların dini eğitimin yanı sıra dünyevi konularda da bilgi sahibi olmaları sağlanacaktı (Somuncuoğlu 2014: 236). Cedit hareketinin bir diğer önemi, Rusya Müslümanları arasında ilk kez kadın meselesinin tartışılmaya başlanması oldu. 1887 yılında Kazakistan’da İbray Altınсарın, kadınların da eğitim görmeleri için çalışmalarda bulundu. Ayrıca Türkistan’daki Cedit hareketinin temsilcilerinden Ahmet Mahdum Daniş de kadınların vaziyetinin ve aile hayatının yeniden düzenlenmesi meselesini ele aldı (Kanlıdere 1999: 165-166). Bu aydınların çabaları neticesinde çeşitli merkezlerde kızlar için medreseler açıldı. Bu okullarda kızlara okuma-yazmanın yanı sıra ev idaresi, ilk yardım, dikiş-nakiş gibi konularda da eğitim verildi (Kınacı 2014: 228).

Rusya’da meydana gelen 1905 devriminin sağladığı nispi özgürleşme ortamında diğer pek çok alanda olduğu gibi kadınlar konusunda da önemli gelişmeler yaşandı. Devrimin getirdiği basın serbestliği neticesinde Kırım’da, Kafkasya’da ve Türkistan’da Türkçe gazete ve dergilerin sayısı hızla arttı (Eşenkulova 2006: 24). İlk kadın dergisi de bu dönemde çıkarılmaya başlandı. 1906 yılından itibaren Kırım’da ve Gaspıralı’nın kızı Şefika Hanım editörlüğünde çıkarılan *Alem-i Nisvan* isimli bu dergide tümüyle kadın ve aile meselelerine yer verildi (Kanlıdere 2000: 142). Dergide kız çocukları için açılan okullar hakkındaki haberlere, evlilik hukuku gibi kadınları ilgilendiren meselelerde Rusya’da yaşanan gelişmelere, başlık parası gibi uygulamaların yol açtığı problemlere değinildi (Şahin 2014: 221). Bu dergiyi başka kadın dergileri de izledi. 1913 yılında Kazan’da çıkarılmaya başlanan *Süüyüm Bike* dergisi bunlardan biriydi (Kanlıdere 2000: 142).

1917 yılındaki Şubat devrimi de kadın meselesinde önemli adımların atıldığı dönemlerden biri oldu. Bunlardan biri, 24-27 Nisan 1917 tarihlerinde Kazan’da gerçekleştirilen ilk Müslüman Kadınlar Kongresi’ydi. Burada kadınların sosyal ve siyasi hakları, aile kurumunda ne gibi reformların yapılması gerektiği gibi başlıklar ele alındı (Kanlıdere 2000: 144). Bir ay sonra

gerçekleştirilen Rusya Müslümanları Kongresi'nde de Tatar aydınlarından Musa Carullah Bigi, kadınların sosyal hayattan izole edilmelerini ve eğitim hakkından mahrum olmalarını eleştirerek bu sorunun çözüm yolunun hem eğitime önem verilmesi hem de yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olduğunu savundu (Kanlıdere 2006: 215). Bütün bu gelişmeler, XIX. yüzyıl başlarında Rusya Müslümanları arasında ortaya çıkan yenileşme hareketinin kısa sayılabilecek bir sürede önemli bir aşama kaydettiğini ve özellikle kadın meselesinde dönemine göre oldukça radikal değişimleri gündeme getirdiğini ortaya koymaktadır. Yine bu gelişmeler, Türkistan'da kadın meselesinin Jenotdel teşkilatının kurulmasından çok daha önce ele alınmaya başladığını göstermektedir. Ancak Jenotdel'in bu bölgedeki çalışmaları Ceditçilerin yürüttükleri çalışmalardan tümüyle bağımsızdı. Halbuki her iki tarafın da kadın meselesinde yoğunlaştığı noktalar pek çok açıdan benzerdi. Kadınların özgürleştirilmesi, eğitim başta olmak üzere pek çok alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması her iki hareketin de temel hedefiydi. Durum böyle iken, Sovyet idarecilerini bu hareketin kadın meselesinde sunduğu altyapıyı kullanmaktan alıkoyan etkenin yerel aydınlarla duyulan güvensizlik olma ihtimali yüksektir. Nitekim üst düzey idari görevlere yapılan atamalarda da yerel unsurlara karşı benzer endişelerle aynı tutumun sergilendiği bir gerçektir.

Bilindiği gibi, Türkiye'de Sovyet tarihini ele alan çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bununla birlikte, 1919-1930 yılları arasında faaliyet gösteren Komünist Partisi Kadın Birimi (Jenotdel) konusunda herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışma ile Jenotdel teşkilatının kuruluş sürecinin ve hedefinin ana hatları ile de olsa ele alınması ve esas olarak Jenotdel'in Türkistan'daki çalışmalarının içeriğinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Ancak öncesinde, Jenotdel'in kuruluşu Rusya'daki kadın hareketinin gelişimiyle doğrudan bağlantılı olduğundan, bu süreç hakkında da kısa bir bilgi verilmiştir.

Rusya'da Kadın Hareketinin Gelişimi

Rusya'daki kadın hareketinin ele alındığı hemen her kaynakta bu ülkedeki kadın aktivizminin 19.yy'ın ikinci yarısında gelişmeye başladığı ve bu tarihten önce kadınların siyasi hareketlere katılımının yok denecek kadar az olduğu ifade edilmiştir. Engel (1977: 96) kadın aktivizminin, eğitimdeki gelişmelerin ve yeni fikirlerin yayılması sonucunda, 1870'li yıllardan itibaren önemli ölçüde arttığını ve Rusya'da 1873-1877 yılları arasında illegal

propaganda suçundan tutuklanan 1.611 kişiden yaklaşık %15'inin (244) kadın olduğunu belirtmiştir. Galili (1998: 64) de Rusya'da kadınların devrimci fikirler ve aktivitelerle 19. yy'ın ikinci yarısında tanıştığını ve bunun genellikle daha büyük erkek kardeş ve kuzenler aracılığıyla olduğunu ifade etmiştir. Bu tarihten itibaren kadınlar, Rusya'daki siyasal hareketin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Rusya'da kadınlar, 1905 devrimindeki gösteriler ve grevlerde de yer almıştır. İşçi kadınlar İvanovo-Voznesensk ve St. Petersburg'taki sovyetlere ve işçileri temsil eden komitelere kendi temsilcilerini göndermiştir (Clements 2012: 170). Aynı dönemde kadınlar arasında feminist hareket de güç kazanmıştır. Bu kadınlardan bazıları, Eşit Haklar Birliği'ni kurmuştur. Bu birliğin liderleri hukuk doktoru Anna Yevreinova, tarihçi Anna Milyukova ve Yekaterina Şepkina, gazeteci Lyubov Gureviç, öğretmen Mariya Çekhova ve yazar Zinayda Miroviç'tir. Teşkilat, köylü ve proleter kadınlara ulaşarak onları gazetelere mektup yazmaları ve kadın meselesi üzerine toplantılar düzenlemeleri konusunda teşvik etmiştir (Clements 2012: 171).

Galili (1998: 66) feminist hareketin kadınlar arasında etkisini arttırdığı bu yıllarda sosyalistlerin kadınlara yönelik çalışmalara çok az ilgi gösterdiğini belirtmiştir. Yazara göre bunun nedeni, onların, sosyalizmin tüm istismarları ve eşitsizlikleri sona erdireceğini ve bu nedenle, kadın sorunu ile uğraşmanın anlamsız olduğunu düşünmeleriydi. Ancak Aleksandra Kollontay -daha sonra Jenotdel'in kurucuları arasında yer alacaktı- kadınlar arasındaki çalışmalara büyük önem veriyor ve onları Rus feminist gruplarından uzak tutmak istiyordu. Bu nedenle 1908 yılında feministler tarafından organize edilen ilk Rus Kadın Kongresi'ne kendisi de delege olarak katılma kararı aldı (Bobroff 1974: 544). Kollontay burada feministlere yönelik eleştiriler yöneltti (Stites 1976: 174).

Feminist grupların bu faaliyetleri dışında Bolşeviklerin kadınlara yönelik ilgisini arttıran bir diğer husus, 20.yy'ın başlarındaki grevlerde kadınların da yer almaları oldu. 1913 yılında Moskova'daki Grisov fabrikasında fabrika yönetiminin tavrından rahatsız olan kadın işçiler greve gittiler. Talepleri arasında kadınlara daha kibar davranılması -özellikle küfürden kaçınılması- da vardı (Heitlinge 1979: 45). 1913 yazında ise Palya tekstil fabrikasındaki 47 günlük grevde çoğu kadın 2000 işçi yer aldı (Bobroff 1974: 553). Mart 1914'te St. Petersburg lastik fabrikasındaki 11.000 kadın, çalıştıkları

kimyasalların kendilerini zehirlediği gerekçesiyle protesto gösterisi düzenledi (Clements 2012: 179). Kadınların da yer aldığı bu grev dalgalarının, Bolşevikleri kadınlara yönelik çalışmalara yönelten bir sebep olduğu açıktır. Nitekim bu grevlerin peşi sıra sosyalistler tarafından bir kadın dergisinin -*Rabotnitsa*'nın- yayınlanmaya başlanması tesadüf olmamalıdır. *Rabotnitsa* adlı bu derginin ilk sayısı, 1914 yılındaki Kadınlar Günü'nde yayınlandı. Biri Petrograd'ta diğeri Paris'te olmak üzere iki yayın kurulu teşkil edildi (Bobroff 1974: 545). *Rabotnitsa* dergisinde kadınlarla ilgili meseleler ele alındı. Bunlar; annelik sigortası, kadın emeği, çocuk bakımevleri, çalışan kadınların sorunları, kadınların oy hakkı ve burjuva feminizmi ile mücadele gibi konulardı. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte *Rabotnitsa* dergisinin yayını durduruldu (Heitlinge 1979: 46).

1917 Şubat devriminin ardından Bolşevikler, kadın teşkilatıyla ilgili de bazı önemli adımlar attı. Petrograd Komitesi İcra Kurulu, Vera Slutskaya'yı kadın işçiler arasında propaganda ile görevlendirdi (Bobroff 1974: 548). Bolşevik Partisi Petrograd Komitesi üyelerinden Slutskaya kadınlar arasındaki çalışmalarla ilgili bir plan hazırladı. Onun önerisi, kadınlar arasındaki propaganda çalışmaları için bir büronun teşkili ve *Rabotnitsa* dergisinin yeniden yayınlanmasıydı (Ranes 1994: 3). Böylece *Rabotnitsa* Mayıs 1917'den itibaren yeniden yayınlandı. Ancak Ocak 1918'de bu kez de iç savaş sırasındaki kâğıt sıkıntısı yüzünden yayını yeniden durdu. Onun görevini, bir süre için, gazetelerdeki 'kadın sayfaları' üstlendi (Attwood 1999: 26).

Kadınlar, 1917 Ekim devriminde de aktif olarak yer aldılar. Tıp talebesi olan Bolşevik kadınlar ve işçiler tarafından, devrimcilere yardımda bulunmak amacıyla, Kızıl Hemşire birlikleri ve başka yardımcı birlikler teşkil edildi (Stites 1976: 176). McDermid (1999:187) devrim sürecinde bazı kadın Bolşeviklerin, Kızıl Muhafızlar olarak görev aldıklarını, ancak bunun sık karşılaşılan bir durum olmadığını, Bolşevik kadınların daha ziyade iletişim ve sağlık birimlerinde görev aldıklarını ifade etmiştir. Şehirlerde kadınlar gösterilere katıldılar ve siyasi partiler ile sendikalara üye oldular (Clements 2012: 183). Eubanks (1976:153) kadınların düzenledikleri bu gösterilerde Bolşevik kadınların da yer aldığını ve asker eşlerini bu gösterilere katılmaları için organize ettiğini; ayrıca sendikalar ile sovyetlerin dikkatini, asker eşlerinin ve kadın işçilerin problemlerine çekmeye çalıştığını ifade etmiştir (Eubanks 1976: 153). Eubanks'ın burada belirttiği gibi, Bolşevik kadınlara

rın “sendika ve sovyetlerin dikkatini kadın meselesine çekmesi” gerekmiştir, çünkü komünist devletin temel birimleri olan bu kurumlarda bile erkek egemen bir yapı mevcuttu. Nitekim birçok kaynakta, bu birimlerin ayrı bir kadın teşkilatının varlığını kabul etmedikleri ve Jenotdel’in kurulmasından sonra bile bu tavırlarını devam ettirdikleri ifade edilmiştir. Jenotdel’e karşı benzer tutum, alt kademedeki Parti teşkilatlarında da mevcuttu. Nitekim Lapidus (1978: 70) yerel parti teşkilatlarının, kadınlar arasındaki çalışmalarda Jenotdel personelinin ihtiyaçlarını karşılamayı sıklıkla reddettiğini belirtmiştir. Bu şikâyetler üzerine 1921 yılındaki X. Parti kongresi, Parti’nin propaganda birimi ile Jenotdel arasında daha fazla iş birliği yapılması çağrısında bulunmuştur. Ancak bu uyarıya rağmen sorun çözülememiş, Parti ve Jenotdel arasında bir krize dönüşmüştür. Öyle ki, Jenotdel müdürü Sofya Smidoviç, 1922 yılındaki XI. Parti kongresinde, eğer kendilerine destek verilmeyecekse Jenotdel’in dağıtılması çağrısında bulunmuştur. Ancak kongre, Jenotdel’in tasfiye edilmeyeceği ve çalışmalarının destekleneceği sözünü vermiştir (Ranes 1994: 12).

Bolşevikler, 6 Kasım 1917’de Petrograd İşçi Kadınlar Kongresi’ni düzenlediler ve kadınlara Kurucu Meclis seçimlerinde Bolşeviklere destek çağrısı yaptılar. Kongreye Klavdiya Nikolayeva başkanlık etti, Kollontay ve diğerleri ise ona yardım ettiler (Stites 1976: 176). Nikolayeva açılış konuşmasında delegelere, feminist adaylara destek vermemeleri yönünde uyarıda bulundu. Kollontay ise annelik, aile ve fuhuş meseleleri ile kadın işçiler için daha yüksek maaş, kreşler ile çocuk ve annelere devlet desteği sağlanması gibi problemlerin çözümü için, kadınların Kurucu Meclis’te kendilerini temsil edecek kişilere ihtiyaç duyduklarını ifade etti (Eubanks 1976: 153). Kongreye Lenin’in de katıldı. Lenin, kadınlara rejimi desteklemeleri çağrısında bulundu (Stites 1976: 177). Bolşevikler tarafından organize edilen bir diğer kadın kongresi, 16 Kasım 1918’deki ilk Tüm Rusya Köylü ve İşçi Kadınlar Kongresi’ydi. Bu kongreyi Aleksandra Kollontay, İnessa Armand, Nadejda Krupskaya, Konkordiya Samoilova, Klavdiya Nikolayeva ve Zlata Lilina organize ettiler (Wood 2004: 1726). Kongrede kadınların Parti’ye, hükümete, sendika ve sovyetlere katılımı gibi konuların yanı sıra kadınlarla ilgili eğitim ve sosyal yardım meselesi gibi çok sayıda başlık ele alındı. Jenotdel’in teşkili önerisi de ilk kez bu kongrede dile getirildi (Ranes 1994: 5). Kongre ayrıca, kadınların Sovyet devletinin savunulması ve ulusal ekonominin yeniden inşası için seferber edilmesi meselesini de ele aldı (Heitlinge 1979: 56). 1917 ve 1918

yıllarındaki bu kongrelerde yer alan gündem maddeleri ve Bolşevik liderlerinin açıklamaları, Sovyet yönetiminin kadın kitlelerinden beklentisini açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre kadınlara düşen vazife, Sovyet rejimine ve onun temsilcisi olan Komünist Partisi'ne koşulsuz destek vermeleriydi. Ancak bu noktada Kollontay'ı ayrı tutmak gerekmektedir. Nitekim onun kongredeki açıklamalarının odak noktası, diğerlerinin aksine, kadın meselesi olmuştur. Kollontay, kadınların ev işlerinden kurtarılması için kolektif yaşam alanlarının teşkil edilmesi, kadının hem emeğinin hem de annelik hakkının korunması, fuhuşa son verilmesi, kadınların eğitilmesi ve böylelikle komünist topluma yeni bir üye kazandırılması gibi meseleler üzerinde durmuştur (Stites 1976: 177).

Bolşevikler, kadın haklarını güvence altına almak amacıyla yasal düzenlemeler de gerçekleştirdiler. İlk olarak Kasım 1917'de erkeklerle eşit ücret ve 8 saatlik iş gününü de içeren kadın iş gücünün korunmasına yönelik yasa çıkarıldı (Galili 1998: 69). Temmuz 1918'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı (Eubanks 1976: 154). Ekim 1918'de evlilikte eşlerin eşitliğini ve kadınların da çalışabilmesini öngören yeni bir aile yasası yürürlüğe konuldu (Rosenthal 1979: 74). 1918 Aile Kanunu'nun getirdiği bir diğer yenilik, dini nikahın kaldırılması oldu. Böylece evlilik kilisenin yetki alanından çıkarıldı (Clements 2012: 191). Kasım 1920'de kürtaj yasallaştı. 1920 Toprak Yasası'nda aile çiftliklerinde kadınlara da mülkiyet hakkı tanındı ve boşanma durumunda mal varlıklarından kadınlara da pay hakkı verildi. 1926'daki Aile Yasası ile boşanma daha kolay hale getirildi (Galili 1998: 69). Nitekim yeni düzenlemeye göre, boşanma için bir sebep bildirmek gerekmiyordu ve işlemler için talep edilen kayıt bedeli de sembolikti. Eğer tek bir taraf boşanma için başvuruda bulunduyorsa, diğer taraf boşanma talebini posta yoluyla bildirebilirdi (Glass and Stolee 1987: 897). Boşanmaya yönelik bu son düzenleme, özellikle Sovyetler Birliği'nin Müslüman bölgelerinde derin bir kaygıya ve itirazlara neden olacaktı. Bu konuya, Jenotdel'in Türkistan'daki çalışmalarının ele alındığı kısımda ayrıca değinilecektir.

Jenotdel'in Teşkili ve Kadınlar Arasındaki Görevleri

Şubat devriminden² birkaç ay sonra Petrograd ve Moskova'daki bir grup Bolşevik kadın, kadınlar arasında propaganda çalışmalarının yürütülmesi için önyak oldu. Bu kadınlar arasında; Aleksandra Kollontay, Nadejda Krupskaya, İnessa Armand, Klavdiya Nikolayeva, Vera Slutskaya, Roza Ko-

vnator ve Lenin'in kız kardeşi Anna Ulyanova da vardı. Bu isimlerin çoğu 1917 yılına kadar Bolşevik Parti'sinin kadınları teşkilatlandırması gerektiğine dikkat çekmeye çalıştı (Eubanks 1976: 150).

Komünist Parti idaresinde ayrı bir kadın biriminin teşkilinin yolunu açan hadise, 1918'de düzenlenen ilk Tüm Rusya Köylü ve İşçi Kadınlar Kongresi oldu. Kongre, kadınlar arasında propaganda için özel bir komisyon teşkil edilmesi talebiyle Merkez Komitesi'ne başvurdu (Wood 2004: 1726). Ancak Yakov Mihailoviç Sverdlov, Komünist Parti Merkez Komitesi'nin kadın kongresinin düzenlenmesine izin vermekle birlikte ayrı bir kadın biriminin kurulmasını onaylamadığını ifade ederek bu talebi reddetti. Buna karşılık Bolşevik kadınlar, eğer Parti merkezi kendilerini desteklemezse yerel Parti komitelerinin onlarla iş birliğine yanaşmayacağını ifade ederek taleplerinde ısrarcı oldu (Eubanks 1976: 155). Neticede 1918 yılındaki bu kongreden sonra, kadınlara yönelik çalışmalar için kalıcı bir kurum teşkil etme talebi hayata geçirildi. Bunun ilk aşaması, İşçi Kadınlar Arasında Ajitasyon ve Propaganda Komisyonu'nun kurulmasıydı. İnessa Armand, Aleksandra Kollontay ve Varvara Moirova'nın başkanlık ettiği Merkezi Komisyon, Parti tabanında yerel şubeler teşkil etti (Stites 1976: 178).

Kadın komisyonları Lenin'in desteğine ve onayına rağmen, yerel Parti teşkilatlarından çok az destek gördü. Mayıs 1919'da Moskova kadın komisyonu, Parti'den kendilerinin ayrı bir birim (otdel) statüsüne yükseltilmeleri ve daha fazla personel talebinde bulundu. Bu talep ilk olarak geri çevrildi (Eubanks 1976: 157). Fakat şikayetlerin devam etmesi üzerine 1919 yılındaki 8. Parti Kongresi'nden sonra, İşçi Kadınlar Arasında Ajitasyon ve Propaganda Komisyonu, Komünist Partisi Merkez Komitesi Kadın Birimi (Jenotdel) şeklinde yeniden organize edildi (Stites 1976: 178).

1919'da kurulan Jenotdel'e liderlik eden isimler (İnessa Armand, Aleksandra Kollontay, Sofiya Smidoviç, Konkordiya Samoïlovna ve Klavdiya Nikolayeva) devrim öncesi yıllarda işçi sınıfından kadınları teşkilatlandıran bir grup kadındı (Clements 1992: 486). Jenotdel'in ilk yöneticisi İnessa Armand'tı. Armand ve Moskova'daki yardımcıları, yerel düzeyde de Jenotdel birimleri teşkil ettiler. Armand, iç savaş yıllarında, kadınların yeni rejime ve Kızıl Ordu'ya desteğini sağlamak için Jenotdel'i kullandı (Stites 1976: 178). İnessa Armand günde 14-16 saat kadar oldukça yoğun bir tempoda çalışıyordu. Parti Armand'ın dinlenmesi için Kafkasya'ya gönderilmesi kara-

rını aldı. Armand burada bulunduğu sırada 1920 yılı sonbaharında koleraya yakalandı ve öldü (Stites 1976: 179). 1920 yılında hayatını kaybettiğinde, 14 yıldır faaliyette bulunduğu bu makama Kollontay getirildi (Clements 1975: 193). Kollontay'ın Jenotdel'deki görevine onun İşçi Muhalefeti'ne yakınlığı sebebiyle son verildi ve 1922'de diplomatik bir görevle Norveç'e gönderildi. Kollontay'ın yerini, Moskova Jenotdel kadrosundan Sofya Smidoviç aldı (Eubanks 1976: 163). Smidoviç, 1922-24 yıllarındaki Jenotdel yöneticiliği sırasında yeni rejim tarafından desteklenen cinsiyet eşitliği gibi konulardan ziyade, annelerle ve terk edilmiş çocuklar meseleleriyle ilgilendi. Onu, Klavdiya Nikolayeva takip etti. 1924-1927 yılları arasında Jenotdel'e liderlik eden Nikolayeva, bu kurumun başına geçen ilk işçi kadınıdır. Ayrıca *Rabotnitsa* dergisinin editörüydü (Stites 1976: 181). 1927 yılında Jenotdel başkanlığına, bir tekstil işçisi olan Aleksandra Artyukhina atandı. Onun döneminde Jenotdel'in çalışmaları Sovyetler Birliği geneline yayıldı (Clements 2012: 197). Artyukhina, 1930 yılında ani bir şekilde tasfiye edilecek olan Jenotdel'in son yöneticisiydi (Stites 1976: 181).

Jenotdel'in Genel Merkezi Moskova'da Kremlin yakınlarında bir dairede bulunuyordu. Personel kadrosu 22 ücretli çalışandan oluşuyordu: müdür, müdür yardımcısı, asistanlar ve sekreterler. Parti sekreterliğine karşı sorumlu olan müdür, Jenotdel'in tüm işlerini denetlemekle kalmıyor buna ek olarak kadınlarla ilişkili her alanda etkisini gösteriyordu. Örneğin Jenotdel müdürü; Sağlık Bakanlığı'nın Anne ve Çocuk Bölümü, Fuhuşla Mücadele Komisyonu, Komsomol, Parti merkezi gibi kurumlarla yakın bir temas halindeydi. Kadınlar arasında yerel şubelerce gerçekleştirilen tüm propaganda faaliyetleri, Moskova'daki bu merkezden idare ediliyordu (Stites 1976: 182).

İç savaş döneminde³ Jenotdel'in fonksiyonu daha ziyade, devrim ve iç savaş için kadınları mobilize etmektir (Rosenthal 1979: 74). İç savaş döneminde kadınlar sağlık hizmetlerinde, Kızıl Ordu'nun siyasi biriminde, haberleşme hizmetlerinde görev aldı, salgın hastalıklarla ve kaçak askerlerle mücadele kampanyaları düzenledi, evsiz çocuklara ve Kızıl Ordu askerlerinin ailelerine yardım çalışmaları yürüttü (Eubanks 1976: 159). Jenotdel, kadınlar arasındaki propaganda çalışmalarında daha ziyade posterleri kullandı. Bunun nedeni kadınların büyük bir kesiminin okuma-yazma bilmemesiydi. Ancak posterli propaganda yeterince etkili olamadı. Jenotdel, çözümün kadınlarla birebir temasa geçmek olduğuna karar verdi. Tren yollarının ulaştığı her

yere propaganda trenleri, Kama ve İdil havzalarına ise propaganda gemileri gönderildi (Stites 1976: 183).

Jenotdel'in kadınlar arasında en etkili propaganda metodu, Armand'ın fikir ürünü olan delege toplantılarıydı. Politik alanda deneyimsiz olan işçi kadınlar, delege toplantıları vasıtasıyla Parti çalışmalarına dahil edildiler ve böylece politik açıdan eğitildiler (Bobroff 1974: 549). Delegeler genellikle birkaç aylık bir süre için göreve geliyordu. Bu kişiler stajyer (praktikantki) sıfatıyla yerel Sovyet birimlerinde ve komiserlik ofislerindeki çalışmada, sosyal açıdan faydalı hizmetlerde ve kreşlerin, kolektif mutfakların, hastanelerin, doğum evlerinin, çocuk evleri (detskiy dom) ve okulların kurulması gibi sosyal yardım çalışmalarında yer alıyordu (Eubanks 1976: 158). Delegeler, bu stajyerlik sürecinin sonunda, kendi gözlemlerini Jenotdel'e ve kendi seçmenlerine rapor ediyordu. Delegeler böylelikle bir dönem için seçilmiş bir siyasetçi, yönetici, propagandacı ve eleştirmen gibi vazife görüyordu (Stites 1976: 184).

Jenotdel, NEP⁴ politikasının hayata geçirildiği 1920'li yıllar boyunca ise, kadınlara okuma-yazma öğretmek ve başka yetenekler kazandırmak yoluyla bilincini arttırarak ve ayrıca fabrikalarda ve köylerde kadınların savunuculuğunu üstlenerek onların yeni rejime destek vermelerini sağlamaya çalıştı (Rosenthal 1979: 74). Ancak NEP döneminde bir dizi problemle karşı karşıya kaldı. Bunlardan biri, kadın işçiler arasında işsizliğin yaygınlaşmasıydı. 1921-1929 yıllarını kapsayan NEP döneminin başlangıcında zaten küçülen işgücü piyasasına yüzlerce hatta binlerce işsiz erkeğin eklenmesine neden olan Kızıl Ordu'dan askerlerin terhisi, kadın işçiler arasında işsizliği daha da yaygınlaştırdı (Eubanks 1976: 163). Bu süreçte ilk kurbanlar niteliksiz işçiler olduğu ve kadınlar da niteliksiz işçilerin başta gelen kısmını teşkil ettiklerinden Jenotdel kadın işçilere yönelik toplantılar düzenledi ve onların niteliklerinin yükseltilmesi için çalıştı. Buna ek olarak, işsiz kadınlar için, yaptıkları dikiş ve örgü kıyafetleri satmalarına imkân tanıyan kooperatifler teşkil etti (Eubanks 1976: 164).

NEP yıllarında Jenotdel'in karşılaştığı bir diğer sorun, Sovyet yönetiminin Jenotdel'in bütçesinde kesintiye gitmesiydi. 1921'de Jenotdel'in yönetim kadrosunun sayısı 40'tan 23'e düşürüldü. Mart-Nisan 1922'deki Parti kongresinde Jenotdel müdürü Smidoviç, Parti yetkililerinden Jenotdel'in gerekli olup olmadığı konusunda net bir karar vermelerini istedi. Şayet ge-

rekli değilse o halde Jenotdel tasfiye edilmeliydi, eğer gerekliyse o zaman Parti tarafından desteklenmeliydi (Eubanks 1976: 165). O dönemde Parti, Jenotdel'in gerekli olduğuna karar verdiyse ve bu kurumu desteklediysen de 1930 yılında ani bir kararla bu kurumun kapatılmasına karar verdi. Clements'e göre bunun nedeni, 1928 yılında hızlı bir sanayileşme sürecine giren ülkede, Jenotdel'in bir kaynak israfı olduğunu düşünmeleriydi (Clements 2012: 202). 1930 yılının Ocak ayında Merkez Komitesi, Jenotdel'in ilga edildiğini ve kadınlara yönelik propaganda çalışmalarının Parti içerisindeki ajitasyon ve propaganda birimine devredildiğini açıkladı (Clements 1992: 495).

Jenotdel'in Türkistan'daki Çalışmaları

Sovyet yönetiminin Türkistanlı kadınlar arasındaki çalışmaları, buradaki geleneksel ve dini yapıdan kaynaklanan engellerle karşılaştı. Bu bakımdan Jenotdel ilk olarak, Türkistan'daki geleneklere karşı mücadele etti. Bu mücadele; peçenin kaldırılması, çok eşlilik, boşanma, şeriatın yerini medeni kanunların alması, evlilik yaşı, başlık parasının kaldırılması gibi hususları içeriyordu (*Rossiskiy Gosudarstvennyy Arhiv Sotsialno-Politiçeskoj İstorii-Sosyo-Politik Tarih Rus Devlet Arşivi* (RGASPI), f.17, op.10, d.387, l.102). Sovyet yönetimi de bu geleneklerle mücadele kapsamında yasal düzenlemeler gerçekleştirerek Jenotdel'in çalışmalarını destekledi. 1918 yılındaki Aile Yasası'nda çok eşlilik, çocuk yaşta evlilik ve başlık parası yasaklandı. 1920 yılında ise şeriat hukuku ve İslami mahkemelerin yerini medeni hukuk ve mahkemeler aldı (Öz 2013: 79). Kırgızistan Jenotdel'inin Haziran 1922-Temmuz 1923 dönemine ait raporunda Kırgızistan'daki köylü kadınların gündelik yaşamında belirleyici olan faktörlerin; aksakallık kurumu, kabilecilik, kan bedeli, görücü usulü evlilikler, başlık parası, çok eşlilik olduğu belirtilerek Jenotdel'in başlıca görevinin Kırgız kadınları arasındaki çalışmalar olduğu, tüm personel ve kaynakların bu çalışmalara yönlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.387, l.102). 1923 yılında ise Türkistan Jenotdel'i tarafından, başlık parası cezasının en hızlı şekilde uygulamaya konulması talebini içeren bir dilekçe verilmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.160).

Jenotdel, yerli halk arasında evlilik, evlenme yaşı, boşanma gibi konularda Adalet Halk Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı yasama komisyonu ile de ortaklaşa çalışmalar gerçekleştirmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.441,

1.149). Örneğin 1923 yılının Kasım ayında Türkistan Jenotdel'i, yerli kadınlar arasında evlilik için yaş sınırının belirlenmesi amacıyla yerli halktan temsilcilerin de katıldığı Bakanlıklararası Komisyon'da yer almıştır. Komisyonda yerli halktan temsilciler ne şeriatla ne de gelenekte evlilik için belirlenmiş bir yaş sınırının olmadığını ifade etmiştir. Jenotdel temsilcileri, tek seçeneğin, başlık parası da dahil bu gibi geleneklerle güçlü bir şekilde mücadele olduğuna karar vermiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.176-177). Kırgızistan Jenotdel'i ise, halk mahkemelerine kadın uzmanların alınması, kadınların özgürlüğüne yönelik kararların uygulanması için genelgeler göndermiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.387, l.114ob). Kadınların yasal gelişmeler hakkında bilgilendirilmesi amacıyla Jenotdel tarafından günlük gazeteler de çıkarılmıştır (RGASPI, f.62, op.2, d.65, l.2).

Türkistan'daki kadınların kimi zaman haklarını savunmaları için Jenotdel'e başvurdukları görülmektedir. Örneğin, 1924 yılında Özbek Aşura Abdullayeva, kendisini kocası Mahmut İşmuratov'dan boşaması konusunda Buhara Jenotdel'ine başvuruda bulunmuştur. Abdullayeva'nın başvuru dilekçesinde şu açıklamalar yer almıştır:

Şehir mahkemesi, Gejdivansklı Narsud Mirahmatov'un 2 Ağustos tarihli kararıyla, kocam Mahmut İşmuratov'la boşanma talebimi reddetti; mahkeme beni kocamla barışmaya ve onunla birlikte yaşamaya zorladı. Bu kararı, Sovyet yönetiminin özüne ve genel ruhuna aykırı buluyorum. Kolaylık sağlamak açısından mevcut durumu kısaca özetleyeceğim. Yaklaşık bir yıl kadar önce kocam İşmuratov'la evlendim. Bundan birkaç ay sonra bana 3.5 tanaplık toprak miras kaldı. Oldukça yoksul bir kadın olduğumdan, bu topraklar benim için bir kurtuluştu; bu nedenle tüm gücümle bu toprakları elimde tutmaya karar verdim. Ancak kocam, bu toprakları satmam ve parasını kendisine vermem konusunda ısrar etmeye başladı. Onun bu parayı heba edeceğini bildiğimden, bu toprakları satmayı kesin bir dille reddettim. Bu konuda aramızda tartışma ve anlaşmazlıklar başladı. En sonunda kocam bana üç kez "boş ol" dedi. Bunun ardından kocamdan ayrıldım ve boşanma davası açtım. Çünkü bir erkek kadına üç kez "boş ol" derse boşanma zorunlu hale gelir. Mahke-

mede kocam durumu yalanladı ve bana “boş ol” demediğine dair üç erkek tanık getirdi. Narsud neden benim boşanma talebimi reddetti? Şüphesiz ki, mahkeme bu tanıklar yoluyla yanıtılmıştır. Kocamla aramızdaki bu tartışma ikimiz arasında yaşanmıştır ve bu tanıkların kocamın bana henüz “boş ol” demediği bir tartışmaya şahit olmaları olasılık dahilinde değildir. Çünkü kocam bana haremlik kısmında ve yalnızken boş ol demiştir; şahitler o sırada burada yoktu ve olmazdı da çünkü erkeklerin bu bölüme girmeleri yasaktır. ... Narsud'un 2 Ağustos tarihli kararının, bu kararın gerek Sovyet yönetiminin genel ruhuna aykırı olması gerekse geçersiz tanıklık nedeniyle iptalini ve kocam Mahmud İşmuratov'dan boşanmayı talep ediyorum. Bana “boş ol” dedikten sonra, onunla birlikte yaşamayı reddediyorum. Talebimin bir kopyasını göndererek, Buhara Jenotdel'inden durumumu anlamanızı, beni savunmanızı ve boşamanızı rica ediyorum (RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.173, 173 ob).

Jenotdel Türkistan'da çarşaf konusunda da katı bir mücadele vermiştir. 1927 yılında başlatılan bu mücadele “hücum hareketi” olarak adlandırılmıştır. Çarşaf ile mücadele, hem kadınların özgürleştirilmesinin bir sembolü hem de kadınların işgücüne katılımını arttırmanın bir yolu olarak görülmüştür (Öz 2013: 91). Sovyet yönetimi, 1927 yılında Jenotdel'i bu meselenin çözümü için görevlendirmiş ve Parti üyelerinin eşlerinden çarşaflarını çıkararak örnek olmaları istenmiştir (Clements 2012: 200). Bu durum, Parti üyeleri açısından Komünist Parti'ye olan sadakatlerini göstermenin bir vasıtası olarak görülmüştür (Öz 2013: 93). Çarşaf ile mücadele, 1927 yılındaki Birinci Fergana Parti Konferansı'nda da gündeme gelmiştir. Konferansta çarşaf, “kadınların özgürleştirilmesi sürecinde diğer milletlerden kadınları Sovyet toplumundan ayıran ve onları sosyalist inşa sürecine katılımdan alıkoyan bir engel” olarak tanımlanmıştır:

Kemalist Türkiye'de çarşafın yasaklanmasına yönelik karar alınmış, bazı Müslüman ülkelerde (Afganistan, İran) kadın meselesine yönelik reformlar gerçekleştirilmiş ve nihayet Özbek din adamları arasında kadınların özgürlüğünün gerekliliği konusunda keskin bir dönüş yaşanmıştır. Hatta din adam-

larının daha ilerici ve akılcı kesimi saf şeriat öğretilerinin çarşafın yasaklanmasına karşı olmadığını ifade etmiştir. Ancak farklı milletlerden Müslümanlar arasında çarşaf meselesine yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur (Tatarlar, Kırgızlar ve Azerbaycanlılar uzun süre önce çarşaflarını çıkarmışlardı). Eğer şeriatın öğretileri tekse yani tüm Müslümanlar için geçerli tek bir öğreti mevcut ise, o halde neden Kırgızlar, Azerbaycanlılar ve Tatarlar için çarşafın çıkarılmasını yasaklayan bir öğreti mevcut değil? (RGASPI, f.17, op.33, d.547, l.14-15-15ob)

Çarşafa mücadele resmi olarak, 8 Mart 1927'de, Uluslararası Kadınlar Günü'nde başlamıştır. Jenotdel personeli, kadınların halka açık alanlarda toplu olarak çarşaflarını çıkardıkları gösterilerde yaptıkları konuşmalarda kadınların geri kalmışlığından İslami gelenekleri sorumlu tutmuş ve kadınların kurtuluşunun komünizmle birlikte tesis edileceğini açıklamıştır. Konuşmanın ardından kadınlar, devrimci sloganlar eşliğinde toplu şekilde çarşaflarını çıkarmış ve yakmıştır. Çarşafa karşı yürütülen bu kampanya, kimi zaman kadınlara yönelik şiddete ve hatta bazı kadınların öldürülmesine neden olmuştur. Kampanya sürecinin ilk iki yılında sadece Özbekistan'da, 2.500 kadın hayatını kaybetmiştir (Öz 2013: 92, 94).

Komünist Parti'nin ve Jenotdel'in Türkistan'da çok eşlilik, çarşaf, başlık parası gibi geleneksel uygulamalara karşı tutumları oldukça sert olmasına rağmen, kimi Parti üyeleri ve Sovyet görevlileri arasında dahi bu geleneklerin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, Kırgızistan'da Komünist Parti üyesi ve işçi olan Urkunçiyev, kızını bir daça (sayfiye) karşılığında bölgenin en zenginlerinden biriyle evlendirmiş ve bu nedenle 1926 yılında Parti'den ihraç edilmiştir (RGASPI, f.121, op.1, d.37, l.88). Komünist Parti Merkez Komitesi, Türkistan Bürosu'na gönderdiği 9 Haziran 1927 tarihli raporda da bazı Sovyet çalışanları ve Parti üyelerinin, kadınların özgürlükleri aleyhine davranışlarda buldukları ve bu kişilerin Parti ve Sovyet iktidarının itibarını zedeledikleri ifade edilmiştir (RGASPI, f.121, op.2, d.36, l.20-22). Sovyet yönetiminin ve Jenotdel'in tüm çabalarına rağmen, geleneksel unsurlarla mücadelede kesin bir netice elde edilememiştir. Nitekim 1938-1939 yıllarında başlık parası, çocuk yaşta evlilik oranları ile cinsel suçlarda ve kadına yönelik şiddet oranlarında artış yaşanmıştır (Öz 2013: 88).

Jenotdel'in en çok üzerinde durduğu meselelerden biri de kadın işçilerin eğitimi meselesi olmuştur. Türkistan'da da kadın kulüpleri, kurslar ve seminerler vasıtasıyla kadınların eğitilmesi ve bu yolla onların Sovyet toplumuna dahil edilmesi amaçlanmıştır (RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.174ob-175). Türkistan Jenotdel'i 1923 yılında yerli halktan toplam 41 kadını eğitim almaları amacıyla çeşitli kurslara ve okullara göndermiştir. Bunlardan 20'si ebelik kurslarına, 6'sı sağlık görevlisi kurslarına, 2'si hemşirelik kurslarına, 10'u Lenin Orta Asya Komünist Üniversitesi'ne ve 3'ü Müslüman ticaret okullarına gönderilmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.162). Kadın işçilerin eğitime yönelik tüm giderler Jenotdel'in bütçesinden karşılanmıştır. Ancak Jenotdel'in bu çalışmaları kimi zaman, maddi imkansızlıklar nedeniyle sekteye uğramıştır. Nitekim 1923 yılına ait bir belgede bu konuda yaşanan sıkıntılar dile getirilmiştir:

Komsomol ile ortaklaşa olarak Müslüman genç kızlara yönelik kültür ve eğitim çalışmaları gerçekleştirildi. Başlangıçta Komsomol'a bağlı Müslüman kızlar bürosu teşkil edildi, ancak para olmadığı için bu büro kapatılmak zorunda kalındı. Müslüman kızlar için kulüp ve okulların açılmasına yönelik çalışmalar yeterli maddi destek olmadığından kötü gidiyor. Aslında Müslüman kadınlar ve kızlar için çok sayıda okul ve kulüp açılmıştı. Ancak maddi sıkıntılar nedeniyle bunların büyük bir kısmı kapandı (RGASPI, f.17, op.10, d.343, l.4).

Jenotdel tarafından kadınların eğitimi amacıyla çeşitli konularda seminerler de düzenlenmiştir. Örneğin 1923 yılında Sir-Derya Jenotdel'i tarafından din-karşıtı seminerler, halk sağlığı semineri ve kooperatif hareketi hakkında bir seminer düzenlenmiş ve bunlara mümkün olduğunca fazla sayıda kadının katılımı sağlanmaya çalışılmıştır (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.164).

Jenotdel, Türkistanlı kadınlar arasında çeşitli yardım faaliyetleri de organize etmiştir. Bilhassa Kızıl Ordu'ya yardım amacıyla çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. 16 Kasım 1920'de toplanan Jenotdel Birinci Hazar Ötesi Bölge Konferansı'nda bu konunun önemine dikkat çekilmiştir. Konferansta "Kadınların Kızıl Ordu'ya Yardım Çalışmaları" başlıklı raporunu sunan Berezin, askerlerin üniforma sıkıntısını dile getirmiş, ülkenin güçlü ve donanımlı bir orduya ihtiyacı olduğunu ve bunun için tüm emekçi halkın devletin yardımına koşması gerektiğini ifade etmiştir. Berezin, Jenotdel'in başlıca

görevinin de Kızıl Ordu'ya yardım çalışmalarına tüm kadınların katılımını sağlamak olduğuna dikkat çekmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.222, l.2). Nitekim bizzat Jenotdel üyeleri, Kızıl Ordu'nun ihtiyaç duyduğu malzemelerin hazırlanmasına yönelik eğitim çalışmalarına katılmış ve bu çalışmalara kitlelerin de katılımını sağlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra cepheye yardım haftası, açlıkla mücadele haftası, bebek haftası, Fergana'daki Basmacı hareketiyle mücadele haftası, öğrencilere yardım haftası gibi etkinlikler organize etmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.343, l.4-5).

Jenotdel Rusya'da olduğu gibi Türkistan'da da işçi kadınlar için kreşler, yemekhaneler açmış ve anne-çocuk sağlığının korunması amacıyla çalışmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin Taşkent'te ulaşım işçisi kadınlar için kreşler açılmıştır. Fergana'da ise doğumevinde danışmanlık merkezi kurulmuş (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.149-151) ve işsiz kadınlar için ücretsiz yemek hizmetinin verildiği bir ev açılmıştır (RGASPI, f.17, op.10, d.491, l.17).

Jenotdel, kadınları çeşitli konularda bilgilendirmek ve ayrıca kadınlarla ilgili problemleri ele almak amacıyla gazetelerde kadın sayfaları yayınlamış ve broşürler hazırlamıştır. Örneğin Kırgızistan'da *Stepnaya Pravda* (Bozkır Gerçeği) gazetesinde düzenli olarak kadın sayfası yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra "Kırgız ve Sovyet iktidarı", "Sovyet iktidarının kadınların özgürlüğüne yönelik karar ve emirleri", "Tarımda kadının yeri" başlıklı Kırgızca broşürler de yayınlanmıştır (RGASPI, f.17, op.10, d.387, l.115ob).

Jenotdel'in Türkistan'daki tüm bu çalışmalarını, yerli kadınların teşkilata katılımının düşük olması nedeniyle güçlükle yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, Jenotdel personelinin yerli halkın diline ve geleneklerine yabancı olmasıdır. Özellikle dil probleminin büyük sıkıntıya neden olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu konu, Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi Jenotdel'inin 26 Ekim 1920 tarihli toplantısında da gündeme gelmiştir. Toplantıda Sultan Galiyev, dil problemine dikkat çekmiş, her yerde iletişim dili olarak Rusça'nın kullanıldığını, çalışmaların o bölgedeki halkın dilinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılardan İlyasova da dil problemine değinmiş ve kendisinin kadın işçi departmanında çalıştığını, fakat tüm zamanın çeviri işlerine ayrılması nedeniyle hiçbir iş yapamadıklarını belirtmiştir (RGASPI, f.17, op.10, d.40, l.12ob-13). Türkmen şehri Jenotdel müdürü Bogaçeva'nın 10 Mayıs 1923 tarihinde Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi Jenotdel'ine yazdıklarından da yerel personel eksik-

liğinin yarattığı sıkıntının boyutunu anlamak mümkündür:

... bölgedeki çalışmalar başarılı olmaktan uzaktır, bu sizin yetersiz olmanızdan değil, bölgedeki kadınların içinde buldukları koşulları ve onların geleneklerini bilmemenizden ve ayrıca biriminizde herhangi bir Müslüman kadın personelin olmamasından kaynaklanmaktadır. Yakın bir zamanda Jenotdel'de Müslüman kadınlar bulunmadığı sürece, çalışmalarımızda herhangi bir ilerleme kaydedemeyeceğimizi bildirmek zorundayız. Jenotdel çalışanları olarak bizler, üniversite düzeyinde bir eğitime sahip olsaydık bile, yerli kadınlar arasında tamamen bir şey yapamayacağımız açıktır. Eğer siz, sevgili yoldaşlar, Doğulu kadınların özgürleştirilmesi konusunda netseniz, o taktirde personel sayınızı 6 ay içerisinde arttırmak veyahut personelinizi birinci sınıf hale getirmek zorundasınız (RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.63).

Personel sayısının yetersiz olması da Jenotdel'in Türkistan'daki çalışmalarını zorlaştıran bir diğer sebepti. Personel sayısındaki yetersizlik, mevcut personel üzerinde ağır bir iş yüküne sebep oluyordu. Nitekim Türkistan Jenotdel personelinin Sudakova 31 Mayıs 1924 tarihinde Buhara Jenotdel'ine yoğun iş temposundan şöyle yakınıyordu: "Tam 5 yıldır Türkistan'da çalışıyorum ve enerjim azaldı. Taşkent'te iken bana hiç izin verilmedi, 8 ay boyunca yoğun bir tempoda çalıştım; burada ise aciliyet arz eden çok sayıda iş bulunduğundan herhangi bir izni akıldan geçirmek bile mümkün değil" (RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.122ob). Ancak Raney (1994: 10)'in verdiği bilgiden, bu sorunun kısa süre sonra çözümlendiği anlaşılmaktadır. Buna göre, 1924'te Türkistan'daki Jenotdel üyelerinin sayısı 5.000 iken, 1925'te bu rakam 15.000'e yükselmiştir.

Jenotdel personelinin Türkistan'daki çalışmalarında karşılaştıkları bir diğer sorun, bölge halkının kendilerine olan tepkisiydi. Edgar (2006: 266) kadınların boşanmalarını kolaylaştıran yeni Sovyet yasalarının 1925 ve 1926 senelerinde Türkmenistan'ın bazı bölgelerinde ayaklanmalara neden olduğunu ve örtülerini çıkaran ya da Türkistan Komünist Partisi'yle iş birliği yapan kadınların saldırılara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Clements (2012: 200) ise, Jenotdel üyeleri ve halk arasındaki en büyük gerginliğin Özbekistan'da yaşandığını ve Türkistan'da sadece 1929 yılında Jenotdel personeline yö-

nelik 300 kadar cinayet vakasının meydana geldiğini ifade etmiştir. Sovyet Merkez İcra Komitesi Prezidyumu, Jenotdel ile görüşükten sonra, bu tür hadiseleri “karşı devrimci suçlar” olarak tanımlama kararı almıştır (Stites 1976: 187). Ancak belirtmek gerek ki, Jenotdel personeline yönelik saldırı hadiseleri sadece Türkistan’a özgü bir durum değildi. Jenotdel üyeleri, Rus köylüler arasında da benzer tepkilerle karşılaşmıştı. Nitekim Ranes (1994: 9) Jenotdel’in Rusya’nın kırsal kesimindeki çalışmalarında büyük zorluklarla karşı karşıya kaldığını, Jenotdel’in genç aktivistlerinin şehirli vasfı ve modern fikirleri nedeniyle tutucu köylü kadınlar tarafından hoş karşılanmadığını ifade etmiştir. Ancak bu gibi hadiselerin daha çok Müslüman bölgelerde yaşanması, Jenotdel personelinin buradaki halkın hassasiyetlerinden haberdar olmamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca Jenotdel personelinin ağırlıklı olarak Ruslardan oluşmasının, yani yerel personel sayısının az oluşunun da yerel halkın bu teşkilata karşı önyargılı yaklaşmasına sebebiyet vermiş olması muhtemeldir.

Sonuç

Jenotdel, çalışmalarına “kadınlara özgürlük ve eşitlik”, “kadın işçilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi”, “kadınların eğitim düzeyinin ve siyasi bilincinin artırılması” gibi sloganlarla başlamıştır. Jenotdel’in hedeflerinden biri de yemekhaneler, çamaşırhaneler gibi komünal tesislerin kurulması ve böylece kadınların ev işlerinden kurtarılması olmuştur. Jenotdel ayrıca annelik vazifesinin kadınlar açısından doğurduğu problemlerin çözümü için de mücadele etmiştir. Çalışan kadınlara hamilelik, doğum ve süt izni verilmesi, çalışmadığı süre boyunca anneye devlet desteğinin sağlanması, kreşlerin sayısının artırılarak çocuğun bakımında anneye yardımcı olunması ve böylelikle kadınların iş hayatına devam edebilmelerine imkân tanınması için çalışmıştır. Jenotdel’e yüklenen bir diğer misyon ise, kadınları Sovyet toplumunun bir parçası haline getirmesi olmuştur. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, bu ikinci misyon zamanla Jenotdel’in asli görevi haline gelmiştir. Halbuki İnessa Armand ve Aleksandra Kollontay gibi isimler, Jenotdel’in kuruluşu için mücadele ederken, bu kurumu kadınların özgürleştirilmesinin bir aracı olarak tasarlamışlardı. Ancak Sovyet iktidarı Jenotdel’i daha çok, kadınları Sovyet devletine ve komünist ideolojiye sadakat duygusuyla yetiştirmenin bir aracı olarak gördü. Öyle ki Jenotdel’e karşı bu iki farklı tutum, zaman zaman Jenotdel liderleri ile Sovyet yönetimi

arasında tartışmalara neden oldu. Bilhassa Jenotdel'in kurucularından İnessa Armand ve Aleksandra Kollontay, bu kurumun esas görevinin kadınların özgürleştirilmesine hizmet etmek olduğu konusunda ısrarcıydı. Nitekim bu isimlerden sonra göreve gelen Jenotdel liderleri, teşkilatı tümüyle Komünist Parti'nin sözcüsü ve onun politikalarının uygulayıcı haline getirdiler. Kadınların özgürleştirilmesi sloganı ise geri planda kaldı.

Jenotdel'in Sovyetleştirme misyonu, bilhassa “Doğulu kadınlar” olarak tanımladıkları Müslüman kadınlar arasında gerçekleştirdikleri çalışmalarda daha da belirgindir. Nitekim Galili (1998:70) de Jenotdel'e Parti desteğinin en önemli nedeninin, Sovyet rejimi için kadınların seferber edilmesinde yerel kadın birimlerinin elde ettiği başarı olduğunu ve Jenotdel'in Türkistan'da ataerkil düzene karşı yürüttüğü kampanya ters teptiğinde, teşkilata geri çekilme emri verildiğini ifade ederek bu noktaya dikkat çekmiştir.

Jenotdel'in Türkistan'daki çalışmalarının en önemli parçasını geleneklerle mücadele teşkil etmiştir. Böylelikle kadınların Sovyet toplumunun bir parçası haline getirilmesi hedeflenmiştir. Bu noktada ilgi çekici olan husus; çok eşlilik, evlenme yaşı, başlık parası gibi geleneklerle mücadeleye erken bir tarihten -1920'li yılların başlarından- itibaren başlanırken, çarşaf mücadelenin 1927 gibi daha geç bir tarihe bırakılması olmuştur. Bu durum, Jenotdel'in politikalarında toplumun tepkisini de göz önünde bulundurarak bunları aşama aşama gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Buna rağmen, bazı Parti üyeleri ve Sovyet görevlileri arasında bile bu geleneklerin sürdürülmeye devam edilmesi, geleneklerle mücadelenin Jenotdel açısından hiç de kolay olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Jenotdel'in sıklıkla yerel personel sıkıntısını dile getirmesi de bunun bir göstergesi olmuştur. Jenotdel'e göre bunun nedeni, kadınların gelecek tepkilerden çekinmeleri idiysen de kadınların Rusya'da olduğu gibi burada da Jenotdel'i çocuklarını ellerinden alacak din düşmanı kişiler olarak görmüş olmaları olasıdır. Yine de Jenotdel'in bölgedeki kadınlar arasında genel olarak nasıl karşılandığı, yerel personel sıkıntısının kadınların gelecek tepkilerden çekinmelerinden mi yoksa Jenotdel'i Rusların kendilerini geleneklerinden ve dinlerinden koparan bir propaganda aracı olarak görmelerinden mi kaynaklandığı sorusunu cevaplandırmak için detaylı bir arşiv incelemesi gerekmektedir.

Açıklamalar

- 1 Ekim devrimi, 1917 yılında Rusya'da meydana geldi. Devrim sonucunda Kerenskiy'nin başında bulunduğu Geçici Hükümet devrildi ve iktidar Bolşeviklerin eline geçti. Detaylı bilgi için (Bk. Vernadsky 2011).
- 2 Şubat devrimi, Ocak-Mart 1917'de Petrograd'ta başlayan işçi grevlerinin neticesinde meydana geldi. Devrim, monarşinin devrilmesi ve yeni bir hükümetin -Geçici Hükümetin- kurulmasıyla sonuçlandı. Şubat devriminin bir başka önemli neticesi de fabrika komiteleri, asker komiteleri, sendikalar, kültür kulüpleri, milliyetçi teşkilatlar, feminist örgütler gibi çok sayıda kitlesel grubun ortaya çıkması oldu (Bk. Wade 2004).
- 3 1917-1922 yıllarında ve Bolşevikler ile Çarlık yanlısı Beyaz Ordu arasında yaşanan savaştır. Bolşeviklerin zaferiyle sonuçlanan Rus İç Savaşı, ülkede geniş çaplı bir yıkıma neden oldu. Bu süreçte milyonlarca kişi yaşamını yitirdi. İç Savaş döneminde uygulanan Savaş Komünizmi politikası, Rusya'da otoriter yapının artmasına ve tek parti iktidarının güçlenmesine neden oldu. (Bk. Raleigh 2004).
- 4 NEP (Novaya Ekonomiçeskaya Politika-Yeni Ekonomi Politikası) Sovyetler Birliği'nde 1921-1929 yılları arasında uygulanan ekonomi politikasıdır. Bu politikanın hedefi, Rusya'nın ekonomik çöküşünü önlemektir. NEP sürecinde daha önceki dönemde devletleştirilmesi planlanan atölyeler ve küçük işletmeler sanayi kooperatiflerine devredilmiştir. NEP uygulaması ülkedeki sanayileşme sürecine olumlu yansımışsa da bu süreçte özel mülkiyete izin verilmesi eleştirilere neden olmuştur (Bk. Turan 2011).

Kaynaklar

- Attwood, Lynne (1999). *Creating the New Soviet Woman: Women's Magazines as Engineers of Female Identity, 1922-53*. New York: Macmillan Press.
- Bobroff, Anne (1974). "The Bolsheviks and Working Women, 1905-20". *Soviet Studies* 26 (4): 540-567.
- Clements, Barbara Evans (2012). *A History of Women in Russia: from Earliest Times to the Present*. Indiana: Indiana University Press.
- Clements, Barbara Evans (1975). "Kollontai's Contribution to the Workers' Opposition". *Russian History* 2 (2): 191-206.
- Clements, Barbara Evans (1981). "The Birth of the New Soviet Woman". *Conference on the Origins of Soviet Culture*. Kennan Institute for Advanced Russian Studies The Wilson Center.
- Clements, Barbara Evans (1992). "The Utopianism of the Zhenotdel". *Slavic Review* 51 (3): 485-496.
- Edgar, Adrienne (2006). "Bolshevism, Patriarchy, and the Nation: The Soviet

- 'Emancipation' of Muslim Women in Pan-Islamic Perspective". *Slavic Review* 65 (2): 252-272.
- Engel, Barbara Alpern (1977). "The Emergence of Women Revolutionaries in Russia". *A Journal of Women Studies* 2 (1): 92-105.
- Erşahin, Seyfettin (1999). "Buhara'da Ceditçilik, Eğitim Islahatı Tartışmaları ve Abdurrauf Fıtrat". *Dini Araştırmalar* I (3): 213-255.
- Eşenkulova, Kişimcan (2006). "Türkistan'da Eğitim Konusunun Ekim İhtilali Öncesi İdil-Ural Tatar Basınında Akisleri". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (3): 22-30.
- Eubanks Hayden, Carol (1976). "The Zhenotdel and the Bolshevik Party". *Russian History* 3 (2): 150-173.
- Galili, Ziva (1998). "Women and The Russian Revolution". *Women and Revolution: Global Expressions*. Ed. MJ. Diamond. Kluwer Academic Publishers. 63-77.
- Glass, Becky L. & Margaret K. Stolee (1987). "Family Law in Soviet Russia, 1917-1945". *Journal of Marriage and Family* 49 (4): 893-902.
- Heitlinge, Alena (1979). *Women and State Socialism: Sex Inequality in the Soviet Union and Czechoslovakia*. London: The Macmillan Press.
- Kanlıdere, Ahmet (2005). "Dini Ceditçilikten Seküler Reformculuğa: Islahçı ve Ceditçilerin Zihni Serüvenleri". *XIV. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler II*. Ankara: TTK Yay.
- Kanlıdere, Ahmet (1999). "İslah". *İslam Ansiklopedisi*. C. 19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 163-167.
- Kanlıdere, Ahmet (2006). "Musa Carullah". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 214-216.
- Kanlıdere, Ahmet (2000). "Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917)". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 2: 139-148.
- Kınacı, Cemile (2014). "Ütopyadan Gerçeğe: Kadınlar Ülkesi ve Arslan Kız'dan Alem-i Nisvan'a Evrilen Türk Kadın Hareketi". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 2 (4): 224-247.
- Lapidus, Gail Warshofsky (1978). *Women in Soviet Society: Equality, Development and Social Change*. London: University of California Press.
- McDermid, Jane (1999). *Midwives of the Revolution Female: Female Bolsheviks and Women Workers in 1917*. London: UCL Press.
- Öz, Özge (2013). *Muslim Women in Central Asia: The Impact of Soviet Legacy*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Rabinowitch, Alexander (2004). "October Revolution". *Encyclopedia of Russian History III*. Ed. James R. Millar. New York: Macmillan Reference.
- Raleigh, Donald J. (2004). "Civil War of 1917-1922". *Encyclopedia of Russian History I*. Ed. James R. Millar. New York: Macmillan Reference.

- Ranes, Barbara (1994). *From Baba to Tovarishch: The Bolshevik Revolution and Soviet Women's Struggle for Liberation*. Chicago: Marxist-Leninist Books and Periodicals.
- Rosenthal, Bernice Glatzer (1979). "Women under Communism". *Culture and Society*: 73-77.
- Somuncuoğlu, Tümen (2014). "Çarlık Rusya'sı Dönemi Türkistan'ında İslam ve Modernleşme". *TSA 2*: 227-240.
- Stites, Richard (1976). "Zhenotdel: Bolshevism and Russian Women, 1917-1930". *Russian History* 3 (2): 174-193.
- Şahin, Selcan (2014). "İsmail Gaspıralı, Türk Kadını ve Alem-i Nisvan Dergisi". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11 (4): 210-223.
- Turan, Menaf (2011). "SSCB'de Toprak Mülkiyeti". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66 (3): 307-332.
- Vernadsky, George (2011). *Rusya Tarihi*. Çev. Doğukan Mızrak- Egemen Mızrak. İstanbul: Selenge Yay.
- Wood, Elizabeth (2004). "Zhenotdel". *Encyclopedia of Russian History IV*. Ed. James R. Millar. New York: Macmillan Reference.
- RGASPI (Rossiskiy Gosudarstvennyy Arhiv Sotsialno-Politiçeskoy İstorii -Sosyo-Politik Tarih Rus Devlet Arşivi) Belgeleri**
- RGASPI, f.17, op.10, d.40, l.12ob-13.
- RGASPI, f.17, op.10, d.222, l.2.
- RGASPI, f.17, op.10, d.343, l.4-5
- RGASPI, f.17, op.10, d.387, l.102.
- RGASPI, f.17, op.10, d.387, l.115ob.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.63.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.149-151.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.160.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.162.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.164.
- RGASPI, f.17, op.10, d.441, l.176-177.
- RGASPI, f.17, op.10, d.491, l.17.
- RGASPI, f.17, op.33, d.547, l.14, 15- 15ob.
- RGASPI, f.62, op.2, d.65, l.2.
- RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.122ob.
- RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.173-173 ob.
- RGASPI, f.62, op.2, d.95, l.174ob-175.
- RGASPI, f.121, op.1, d.37, l.88.
- RGASPI, f.121, op.2, d.36, l.20-22.

Zhenotdel (The Women's Section of the Communist Party) and Its Works in the Turkestan*

Burcu Özdemir**

Abstract

Women took on many roles during and after the revolution, and in this way, they were one of the most important supporters of the Communist Party. However, in the early years there were concerns of the Communist Party about the establishment of a separate women's organization, since separate women's organizations might lead to feminist deviations. But the women leaders, including Alexandra Kollontai and Inessa Armand, rejected any parallels to feminist ideology and convinced the Communist Party for the establishment of the Zhenotdel. The tasks of Zhenotdel was to help in the emancipation of women from the drudgery of private child care and food preparation and also to help to resolve the issues of abortion, prostitution, unemployment etc. Another task of the Zhenotdel was to become a part of the Soviet society the so-called "women of the East"-the Muslim women. This paper aims to analyze development of women's movement in Russia, establishment process of the Zhenotdel and the content of its works, and also its propaganda for Muslim women in the Turkestan.

Keywords

Zhenotdel, Communist Party, woman, Turkestan, Sovietization.

* Date of Arrival: 26 January 2018 – Date of Acceptance: 06 June 2018

You can refer to this article as follows:

Özdemir, Burcu (2019). "Zhenotdel (Komünist Parti Kadın Birimi) ve Türkistan'daki Çalışmaları". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 161-185.

** Dr., Manisa Celal Bayar University, The Faculty of Arts and Sciences, Department of History– Manisa/Turkey
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1352-018X>
ozdemirburcu85@gmail.com

ЖЕНОТДЕЛ (ЖЕНСКАЯ СЕКЦИЯ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ) И ЕГО ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ТУРКЕСТАНЕ*

Бурджу Оздемир**

Аннотация

Женщины взяли на себя много ролей во время и после революции, и они были одними из самых важных сторонников Коммунистической партии. Однако в первые годы Коммунистическая партия выражала обеспокоенность по поводу создания отдельной женской организации, поскольку особые женские организации могли привести к феминистскому уклону. Но женщины-лидеры, в том числе Александра Коллонтай и Инесса Арманд, отвергли любые параллели с феминистской идеологией и убедили Коммунистическую партию в создании женотдела. Задачей женотдела было помочь в освобождении женщин от тяжелой работы по уходу за детьми и приготовлению пищи, а также помочь решить проблемы аборт, проституции, безработицы и т.д. Еще одной задачей женотдела было сделать частью советского общества так называемых «женщин Востока» - мусульманских женщин. Целью данной работы является анализ развития женского движения в России, процесса создания женотдела и содержания его деятельности, а также пропаганды среди мусульманских женщин в Туркестане.

Ключевые слова

Женотдел, Коммунистическая партия, женщина, Туркестан, советизация.

* Поступило в редакцию: 26 января 2018 г. – Принято в номер: 06 июня 2018 г.

Ссылка на статью:

Özdemir, Burcu (2019). “Jenotdel (Komünist Parti Kadın Birimi) ve Türkistan’daki Çalışmaları”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 161-185.

** Д-р, Университет имени Джелала Байяра, Маниса, Факультет наук и искусств, историческое отделение – Маниса / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1352-018X>

ozdemirburcu85@gmail.com

Ahıska Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası: Amerika'ya Göç Eden Ahıska Türkleri*

Tuğça Poyraz**
Abdurrahim Güler***

Öz

Çalışmada 2005 ile 2007 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida Eyaleti'nin Jacksonville şehrine göç eden Ahıska Türklerinin kimliklerini oluşturan unsurlar, göç süreci içerisinde ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, Ahıska Türklerinin Amerika'ya göç etme nedenlerinin, yaşadıkları sorunların ve göç sürecinin Ahıska kimliği üzerindeki yansımalarının ortaya konulmasıdır. Araştırmanın verileri, 2016 yılının Ocak-Mart ayları süresince Jacksonville'de yaşayan Ahıska Türklerinden elde edilmiştir. Ahıska Türklerinin sosyal gerçekliklerini onların bakış açılarından anlamak önemli olduğu için çalışmada 9 Ahıska Türkü ile derinlemesine görüşme yapılmış ve gündelik hayatlarını geçirdikleri mekânlarda katılımlı gözlem gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Ahıska Türklerinin ABD'ye göç etmeden önce maruz kaldıkları ayrımcılık, en önemli sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Ahıska Türklerinin ABD'ye zorunlu olarak ve akrabalarıyla birlikte göç ettikleri ve göç ettikten sonra da Ahıska kimliğinin temel unsurlarını korudukları gözlenmiştir. Ahıska Türklerinin kimliğini belirleyen temel unsurlar ise Türklük, Türkçe ve Müslümanlık olarak saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ahıska Türkü, göç, zorunlu göç, zincirleme göç, etnik kimlik, kültürel kimlik, dinsel kimlik.

* Geliş Tarihi: 03 Şubat 2018 – Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Poyraz, Tuğça ve Abdurrahim Güler (2019). "Ahıska Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası: Amerika'ya Göç Eden Ahıska Türkleri". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 187-216.

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3717-4728>

tpoyraz@hacettepe.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü – Ağrı/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0317-8221>

aguler@agri.edu.tr

Giriş

Ahıska bölgesi terimi, Türkiye'nin kuzeydoğu, Ermenistan'ın kuzeybatı sınırında yer alan ve Gürcistan'ın güneybatısında Samtshe-Cavahetya bölgesinde bulunan Ahıska, Adigön, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ile bu ilçelere bağlı 200'ün üzerinde köyden oluşan bölgeyi ifade etmektedir (Hasanoğlu 2015:76). Ahıska ya da Mesket Türkleri tanımları etnik değil, coğrafi bir adlandırma olup, Ahıska bölgesi ve Türkleri Anadolu Türklüğünün tabii devamıdır. Bu bölgedeki Türk varlığı eski tarihlere dayanmakta olup, 11. ve 12. yüzyıllarda bölge tamamen Türkleşmiştir. 16. yüzyılın sonuna doğru bölge, Osmanlı Devleti'ne katılmıştır (Demiray 2012: 77). 1828 yılına kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Ahıska Türkleri, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Ahıska'nın Ruslara terk edilmesinden sonra Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği'nin izlediği zorunlu göç ve sürgün politikalarıyla vatanlarından göç ettirilmişlerdir. Sovyetler Birliği içindeki çeşitli ülkelerde sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türkleri, anavatanları olan Ahıska'ya bir daha dönememişlerdir (Yılmaz ve Mustafa 2014: 2).

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Ahıska bölgesinden 40.000 kadar Ahıskalı erkek Alman cephesine sevk edilmiş, Ahıskalı kadınlar, çocuklar ve yaşlılar ise demiryolu yapımında çalıştırılmıştır. 1944 yılının Kasım ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gece ise Stalin'in emriyle Ahıska Türkleri trenlerle sürgün edilmiş (Buntürk 2015:88-89), yapımında çalıştıkları demiryolu birçoğuna mezar olmuştur. 1944 yılında gerçekleşen sürgünde yaklaşık olarak 90.000-120.000 kişilik Ahıska Türkü topraklarından sürülüp, genellikle Orta Asya'ya ve özellikle de Özbekistan'a yerleştirilmiştir (Kurt 2015: 199). Ahıska Türklerinin sürgün edilmesinin nedeni, jeopolitik hesaplar ve Türkiye sınırına yakınlıktan kaynaklı endişeler ile bölgenin Türk ve Müslüman karakterinin değiştirilmek istenmesidir (Kolkurık 2011: 168).

1989 yılının Nisan ayında Özbekistan'da başlayan bir pazar kavgası, provokasyonların da etkisiyle günden güne büyümüştür. Fergana Olayları olarak bilinen kargaşada masum insanların canına kıyılmış, yüzlerce ev, hatta köyler yakılıp yıkılmış, iş yerleri ve otomobillere zarar verilmiştir. Bu olaylar sonucunda Ahıska Türkleri, burayı terk ederek Rusya'nın iç kesimlerine, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'a göç etmek zorunda kalmışlardır (Kurt ve Açıkgöz 2017: 109).

Fergana olaylarından sonra Rusya'nın ortalarına yerleştirilen binlerce Ahıska Türkü, Kuzey Kafkasya'ya özellikle de Krasnodar bölgesine göç etmiştir. Aydınğün ve Aydınğün (2014)'e göre Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıska Türkleri ayrımcılıklara maruz kalmışlardır. Sovyetler Birliği dağılmadan önce bölgeye gelmiş olmaları nedeniyle, Rusya Federasyonu pasaportu alma hakkına sahip olan Ahıska Türklerine oturma izni (propiska) verilmemiş ve bunun bir uzantısı olarak Ahıska Türkleri pasaportsuz kalmış, sonuç olarak devletsiz duruma düşmüşlerdir. Oturma izni verilmemesi Ahıska Türklerinin mülk sahibi olma, yasal olarak çalışma, geçerli herhangi bir kimlik sahibi olma, evlilikleri ve doğumları yasal olarak kaydettirme, emeklilik hakkı gibi temel haklardan mahrum edilmelerine neden olmuştur. Aydınğün (2013), geçerli bir kimlik belgesi olmayan, dolayısıyla pasaportsuz kalan Ahıska Türklerinin maddi olanakları iyi olsa bile seyahat etmelerinin ya da göç etmelerinin imkânsız olduğunu belirtmektedir. Tüm bu anti-demokratik uygulamaların uluslararası örgütlerin dikkatini çekmesiyle Ahıska Türklerinin ABD'ye göç süreci başlamıştır. Ahıska Türklerinin kendi topraklarına dönüşlerinin sağlanamaması da kalıcı çözüm olarak başka bir ülkeye göçü gerekli kılmıştır.

1980 yılında Amerikan Kongresi'nde kabul edilen Mülteci Yasası ve buna bağlı olarak başlatılan ABD Mülteci Programı kapsamında Ahıska Türklerinin Amerika'ya göçmen/mülteci olarak gidebilmeleri sağlanmıştır (Aydınğün ve Aydınğün 2014: 122). ABD Dışişleri Bakanlığı, Krasnodar bölgesindeki Ahıska Türklerinin “vatansız” ve “hiç kimse olma” statüsüne son vermek için 11 Eylül saldırılarından sonra ilk kez “Yeniden Yerleştirme ve İskân” kanun teklifini hazırlayarak Amerikan Kongresi'ne sunmuştur. Ahıska Türklerinin Amerika kanunlarında adı “American Meskhetian Turk” olarak geçmiştir. Ahıska Türkleri için çıkarılan “Özel Kaygılar Göçmen Yasası”na göre, her yıl bütçe döneminde Ahıska Türklerini de kapsayan göçmen grupları ABD'de iskân edilecektir (Aslan 2015: 71-72).

2004 yılında başlayan çalışmalar neticesinde 2006'ya kadar ABD'ye giden Ahıska Türkleri otuzdan fazla eyalete yerleştirilmiştir. ABD'nin Ahıska Türklerini göçmen olarak kabulünde, onlara ilişkin yaptığı araştırmalar etkili olmuştur. Bu araştırmalar neticesinde Ahıska Türklerinin çektikleri acılar, radikal dincilikten uzak olmaları, yaşadıkları ülkelerin yönetimlerine sorun çıkarmamaları, çalışkanlıkları ve yeni ortamlara kolay uyum sağla-

maları gibi özelliklerinin ABD Mülteci Programı'nın içeriğiyle benzeştiği tespit edilmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, Ahıska Türklerini, güvenliğini tehdit etmeyecek göçmen bir topluluk olarak gördüğü için tercih etmiştir (Aydınğün ve Aydınğün 2014: 123-124).

Ahıska Türkleri, 350 ila 400 bin civarındaki nüfuslarıyla günümüzde anavatanları dışında Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Özbekistan ve ABD olmak üzere dokuz farklı ülkede yaşamaktadır (Kahraman ve İbrahimov 2013: 77). ABD'de Ohio, Pennsylvania, Washington DC, Illinois, Kentucky, Arizona, Idaho, Texas, Virginia, New York ve Colorado en yoğun yaşadıkları bölgelerdir (Aydınğün et al. 2006: 26). Araştırma kapsamında analiz edilecek Ahıska Türkleri ise, Florida Eyaleti'nin Jacksonville şehrinde yaşamaktadır. Florida Eyaleti'nde Jacksonville ve Orlando'da olmak üzere toplamda 60 aile yaşamaktadır (<http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=News&file=article&sid=254>).

Bu çalışmada ABD'ye zorunlu olarak göç eden Ahıska Türklerinin kimliklerini oluşturan unsurlar ele alınmaktadır. Kimliğin değişken niteliği göz önüne alınarak, göç edilen mekânda kimliğin nasıl inşa edildiği ve ne tür değişimlere uğradığı soruları da cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca göç süreci ile birlikte mekânsal olarak kendi kültürlerinden uzakta yaşayan göçmenlerin kendilerini hangi kimlikle tanımladıklarının üzerinde durulmuştur. Çalışma açısından esas olan, araştırmaya katılan kişilerin gündelik gerçekliklerini en doğru şekilde yansıtmaktır.

Ahıska Türk Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası

Göç; dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir (Özer 2004:11). Göç hem göç eden hem de göç alan toplumun yapısında birçok değişikliğe yol açmaktadır.

Göç, nedenlerine (zorunlu-gönüllü), amaçlarına (çalışma-sığınma) ve hedefe varmada kullanılan yöntem (yasal-yasa dışı) göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Burada, çalışma açısından önemli olan zorunlu ve zincirleme göç üzerinde durulmaktadır. "Savaş, tabii afet, sürgün gibi nedenlerle insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmaları veya buna mecbur bırakılmaları sebebiyle meydana gelen göç" (Yılmaz 2014: 1686-1687) zo-

runlu göç olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu göçün, bireylerin iradesi dışında gerçekleşmesi, göçmenlerin hem göç edilen yerle ilişkilerini kesintiye uğratmakta, hem de göç edilen yerdeki ilişkilerini etkilemektedir. Zincirleme göç ise, “insanların göç ettikleri yer hakkındaki fikirleri ve göç kararını üyesi oldukları grubun etkisiyle aldıkları göç türü” (Ağır ve Sezik 2015: 98) olarak tanımlanmaktadır. Bu göç türünde, göç edecek bireyler göç sürecinde desteği kendisinden önce göç etmiş olan yakınlarından alırlar. Bir göçmenin aynı anda birden fazla kategoride yer alabileceği göz önüne alındığında ABD’ye göç eden Ahıska Türklerinin göçü, zorunlu ve zincirleme göç kapsamında değerlendirilmektedir.

Göç, bireylerin kendi yerel kültür ve kimliklerini yanlarında taşıdıkları bir süreçtir. Bu anlamda kimliğin bazı unsurları muhafaza edilerek bazı unsurları ise değişerek göç edilen mekânda yeniden inşa edilmektedir. Kimliğin yeniden inşasına göçmenlerin toplumsal hafızaları aracılık etmekte ve bu sayede kimliğin yeni kuşaklara aktarılması mümkün olmaktadır. Sözen (1998)’e göre tarihsel süreç içinde oluşan, olgunlaşan, değişen ve dönüşen dinamik bir olgu olan kimlik, aynı zamanda bir sürekliliğin oluşma durumudur. Bu bağlamda çalışmada Ahıska Türklerinin göç süreciyle birlikte Ahıska kimliğinin hangi öğelerini korudukları ve hangi öğelerinin değişime açık olduğunun saptanması da amaçlanmaktadır.

Bir toplumun, halkın ve bir kişinin kendisini nasıl gördüğü, tarihsel ve toplumsal süreçler içinde kendini nasıl konumlandığı (Alver 2006: 32) ile ilişkili bir kavram olan kimlik, farklılıklar ve benzerlikler üzerinden tanımlanmaktadır. Barth (2001: 17-18), etnik grupların varlıklarının devamının kültürel davranış açısından farklılıklarını sürdürdükleri ölçüde mümkün olduğunu belirtmektedir. Ona göre eğer bir grubun üyeleri başka grupların üyeleriyle etkileşim halindeyken kendi grup kimliğini koruyabiliyorsa bu durumda aidiyet ve dışlama dinamikleri devreye girmiş demektir.

Öznel/bireysel ve nesnel/kolektif olarak ikiye ayrılan kimlik, bireysel yönüyle kişiye kendi yerini ve bağlılıklarını hatırlatır, gelenek, görenek ve eğitim yoluyla kişide şuur yaratır, kişiyi ötekilerden ayırt eder ve psiko-sosyal farklılıklarını ortaya koyar. Kolektif kimlik ise grup üyelerinin paylaşılan ortak değerler veya benzerlikler etrafında birleşmesi sonucu oluşur. Kolektif kimlik bir grubun üyelerine ortak anlamlar, bireysel ve sosyal deneyimler kazandırmaya çalışır. Kolektif kimliğin biçimlenmesinde ötekiyle olan ayırt

edici özellikler ön plana çıkmaktadır (Aka 2010, Yıldız ve Demir 2015). Bu çalışmada Ahıska Türklerinin kolektif kimlik tanımlamaları konu edilmektedir. Bilgin (2007), kolektif kimliği sosyal bir topluluğun diğer topluluklardan farklarını ve özgünlüklerini ortaya koyma talebi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kolektif kimlik belirli bir alanda, belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan bir kimliktir. Bir grup aidiyeti temelinde oluşan kolektif kimlikler, beraberinde bağlanmayı ve bütünleşmeyi getirmektedir. Sosyal ilişkilerin devamlılığının sağlanmasında kimlik, insanları bir arada tutan sosyal bağ ve harç özelliği taşımaktadır (Karaduman 2010). Böylelikle Ahıska Türklerinin taşıdığı ayırt edici kültürel özellikler çalışma açısından önem arz etmekte ve Ahıska kimliğinin hangi öğelerinin (etnisite, dil ve din gibi) göç süreciyle korunduğu ya da değişime açık olduğu ele alınmaktadır.

Yöntem

Nitel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışmada, iki araştırma sorusu ele alınmıştır:

1. Ahıska Türklerinin ABD'ye göç sürecinde ve göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlar nelerdir?
2. Ahıska kimliğini oluşturan temel unsurlar nelerdir?

Araştırmanın veri toplama araçları

Araştırmada nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden olan derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeyle Ahıska Türklerinin göç sürecine ilişkin deneyimleri, göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları sorunlar, göçün Ahıska Türklerinin kimliklerini şekillendirmedeki rolü ile Ahıska kimliğini oluşturan unsurların kendi deneyimleri ve yorumlarından hareketle anlaşılması amaçlanmıştır. Araştırılan grupla yoğun etkileşimler kurularak, kültürlerini ve gündelik yaşamlarını onların bakış açısıyla anlamak ve kendi bağlamı içinde yorumlamak mümkün olmaktadır. Kümbetoğlu (2005)'na göre, derinlemesine görüşmelerde az sayıda insanla görüşülerek detaylı bilgi elde edilmeye çalışılmaktadır.

Patton (2002) katılımlı gözlem tekniğinin, araştırmacının araştırılan kişilerin aralarına, günlük yaşamlarına ve pratiklerine katılması anlamına geldiğini belirtmektedir. Araştırmacı, araştırdığı kültürün içine girerek, kültür hakkında betimleyici bilgiler elde etmeye çalışır. Bu çalışmada araştırmacı,

araştırmacı kimliğini açık tutarak, amacının ne olduğunu anlatmış, araştırma süresince onların günlük yaşamlarına mümkün olduğunca katılım sağlayarak onları gözlemlemiştir. Katılımlı gözlem notlarından, Ahıska Türkleriyle yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi sırasında yararlanılmıştır.

Araştırmanın veri toplama süreci

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmanın verileri, 2016 yılının Ocak-Mart aylarını kapsayan sürede Ahıska Türklerinin yaşadıkları Jacksonville'e farklı zamanlarda gidilerek yüz yüze toplanmıştır. Öncelikle araştırmanın yapılacağı alanla ilgili ön çalışma yapılmıştır. Ahıska Türklerinin göç süreci ve kimliklerine ilişkin hazırlanan yarı-yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilen görüşmeler, sosyal ve kültürel ortamlarını daha iyi anlamak açısından gündelik hayatlarını geçirdikleri ev, iş yeri, kahve, park, cami gibi mekânlarda gerçekleştirilmiş, böylece yapılan gözlemlerle daha detaylı veri toplanması sağlanmıştır. Ahıska Türklerinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgilere hazırlanan standart sorularla ulaşılmıştır.

Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış ve daha sonra bu kayıtlar deşifre edilerek transkriptler birkaç kez okunmuştur. Tüm görüşmeler Türkçe gerçekleştirilmiştir. Ahıska Türklerine konuyla ilgili yapılan açıklamalar sayesinde araştırmaya gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır. Ancak araştırmacının erkek olması, kadınlarla görüşme yapmayı sınırlandırmıştır. Böylece araştırmanın verileri 8 erkek ve 1 kadın olmak üzere toplam 9 Ahıska Türkünün anlatılarından yola çıkılarak toplanmıştır. Her görüşme yaklaşık 3 saat sürmüştür.

Veri analiz süreci

Wolcott, nitel veri analizinde üç yol önermektedir: Birincisi, toplanan verinin özgün formuna sadık kalarak gerektiğinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla verileri sunmaktır. İkinci yol, ilkinin içerecek bir şekilde bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacıyla sistematik analiz yapmaktır. Veriler betimsel bir yaklaşımla sunulur, belirlenen bazı temalar ve temalar arası ilişkiler belirlenir. Üçüncü yaklaşımda ise araştırmacı, ilk iki yaklaşımı temel alır ve buna ek olarak veri analizi sürecine kendi yorumlarını dâhil eder (Wolcott 1994'ten aktaran Yıldırım ve Şimşek 2006:156). Çalışmada derinlemesine görüşmelerden doğrudan alıntılarının kullanılmasıyla betimsel analizden ve

verilerden ulaşılan kod-kategori ve temalarla sistematik analizden yararlanılmıştır. Böylece ilk iki yaklaşım temel alınmış ve verilerin analizi sürecine araştırmacının yorumları da eklenmiştir. Veri analiz süreci, veri toplama süreciyle eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırma sorularına uygun olarak hangi verilerin kullanılacağına karar verilmiş, veriler düzenlenmiş ve bir araya getirilmiştir. Düzenlenen veriler, katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuş, araştırmacı tarafından kavramsal çerçeve ve gözlemler bağlamında yorumlanarak sonuçlara ulaşılmıştır. Veriler elde edildikten sonra analiz aşamasında, derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden yola çıkılarak kodlar çıkarılmıştır. Kodlardan 2 kategoriye ve 9 temaya ulaşılmış ve Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Ulaşılan Kategoriler ve Temalar*

Kategoriler	Temalar
Göç süreci	Ayrımcılık
	Zorunlu göç
	Zincirleme göç
	Yaşanılan sorunlar
	Türkiye'ye kırgınlık
	Kimlik bilinci Türklük
Ahıska kimliğinin unsurları	Türkçe Müslümanlık

Katılımcılar

Görüşme yapılacak bireylerin seçiminde, araştırma konusuyla doğrudan ilgili olup olmadıkları ve gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Katılımcılara verilen söze sadık kalınarak gerçek isimleri kullanılmamış, katılımcılar kodlanmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri genel itibariyle Tablo 2 gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Doğum yeri	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Ort. aylık gelir	Kimlerin çalıştığı	Kiminle yaşadığı	Meslek
K 1	Özbekistan	57	Evli	Üniversite	6500 dolar	Kendisi, oğlu, gelini	Eşi, oğlu, gelini, iki torunu	Uçak mühendisi
K 2	Özbekistan	56	Evli	Üniversite	3000 dolar	Kendisi, oğlu, gelini	Eşi, oğlu, gelini	İnşaat mühendisi
K 3	Özbekistan	60	Evli	Üniversite	3800 dolar	Kendisi, oğlu, gelini	Eşi, oğlu, gelini, iki torunu	İnşaat mühendisi
K 4	Özbekistan	63	Evli	İlköğretim	3500 dolar	Kendisi, oğlu, gelini	Eşi, oğlu, gelini, iki torunu	İşçi
K 5	Özbekistan	50	Evli	İlköğretim	3000 dolar	Kendisi, eşi, oğlu	Babası, eşi, oğlu, gelini, iki torunu	İşçi
K 6	Özbekistan	58	Evli	Yüksekokul	3500 dolar	Kendisi, eşi, gelini	Eşi, iki oğlu, gelini, iki torunu	İşçi
K 7	Özbekistan	48	Evli	Üniversite	3700 dolar	Kendisi ve iki oğlu	Eşi, iki oğlu, gelini, iki torunu	İşçi
K 8	Özbekistan	50	Evli	Üniversite	3500 dolar	Eşi ve kendisi	Eşi iki oğlu	Tesisatçı
K 9 (Kadın)	Kazakistan	65	Bekâr	Lise	4000 dolar	Kardeşi ve kardeşinin eşi	Kardeşi ve kardeşinin eşi ve iki çocuğu	İşsiz

9 kişiden oluşan katılımcıların biri kadın, diğerleri erkektir. Kadın katılımcının 1 kişi olmasının nedeni, derinlemesine görüşmeleri gerçekleştiren araştırmacının erkek olması ve görüşmelerin gönüllülük esasına dayanmasından ötürü kadınların araştırmaya katılmaya gönüllü olmamalarıdır. Diğer nedeni ise Ahıska ailesinin ataerkil yapıya sahip olmasıyla ilişkilidir. Yüzbey (2008:684) de bu duruma işaret ederek, Ahıska ailesinde kadına söz hakkı tanındığını fakat son sözü erkeğin söylediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda kadınlarla ilgili bilgilere genel olarak erkeklerle yapılan görüşmelerden ve katılımlı gözlemden ulaşılmıştır.

Katılımcıların birisi hariç tamamı Özbekistan doğumludur. En genci 45, en yaşlısı 63 yaşındadır. Ahıska Türklerinin evde kimlerle yaşadıklarına ba-

kıldığında, aile yapısının geleneksel geniş aile olduğu görülmektedir. Buna göre en küçük erkek çocuk, evlendikten sonra eşi ve çocuklarıyla birlikte anne-babasının evinde yaşamaya devam etmektedir. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere, iki ailenin gelirleri ortak olacak şekilde babanın elinde toplanmaktadır. Aile yapısıyla ilgili bulgular, Yüzbey (2008)'in bulgularıyla örtüşmektedir. Ailede yaşa göre hiyerarşi bulunmaktadır. Ahıskalı Türklerin bazı kuralları vardır. Yeni gelin aile büyükleri izin verene kadar, büyüklerle özellikle de erkeklerle konuşmaz. Ayrıca Ahıska Türkleri arasında endogaminin yaygın olduğu gözlenmiştir.

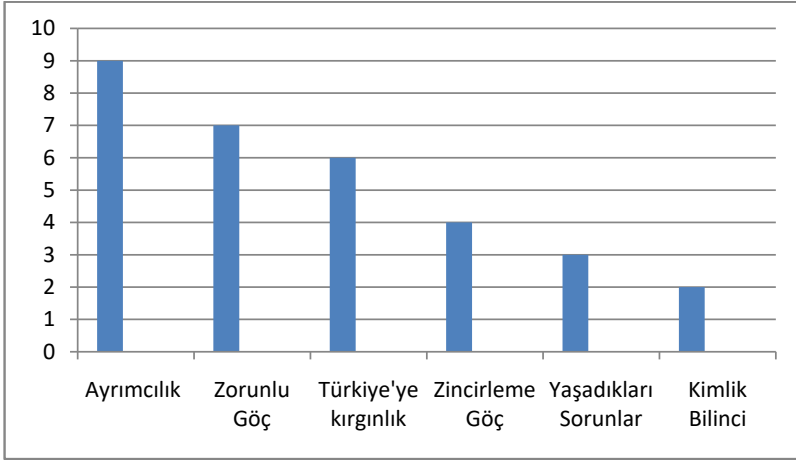
Katılımcılardan ikisi ilköğretim, biri lise, biri yüksekokul ve dördü üniversite mezunudur. Katılımcılardan biri hariç hepsi ve geniş aile üyeleri bir işte çalışmaktadır. Kolukırık (2011: 182) da Ahıska Türkleri arasında işsizlik sorunu bulunmadığını, bunun sebebinin kolay ya da zor iş ayrımı yapmalarını ve çalışmanın kutsallığına inanmaları olduğunu belirtmiştir. Erkek katılımcıların çoğu tersanede gemi yapımında, araba tamirinde ya da markette işçi olarak çalışmaktadır. Kadınların ise temizlik işi yaptıkları ya da marketlerde çalıştıkları öğrenilmiştir.

Araştırma Sorularının Temalar Çerçevesinde Analizi

Bu başlık altında araştırmanın soru cümleleri, ulaşılan temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Problem cümleleri bağlamında verilerden çıkartılan temalar, konuyla ilgili literatür bağlamında analiz edilip araştırmacının gözlemleri doğrultusunda yorumlanmıştır. Verilerin analizi kapsamında; kod, kategori ve temaların belirlenmesine ilişkin Microsoft Excel programı aracılığıyla hazırlanan transkript yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların ifadelerine bakılarak temaların ne sıklıkta kullanıldıkları görüşme analizlerinden önce grafikler aracılığıyla gösterilmiştir.

Göç süreci

Ahıska Türklerinin göç süreci analiz edildiğinde ulaşılan temalar, sıklıklarıyla birlikte Grafik 1'de yer almaktadır. Buna göre yapılan görüşmelerde en fazla vurgulanan tema, Amerika'ya göç etmeden önce Krasnodar bölgesinde yaşadıkları ayrımcılık iken, göç süreciyle ilgili en az vurgulanan tema ise kimlik bilinciyle ilgilidir.

Grafik 1. *Ahıska Türklerinin Göç Süreciyle İlgili Olarak Ulaşılan Temalar*

Ahıska Türkleri sadece etnik kökenleri, tarihleri, gelenekleri, yaşam biçimleri ve kullandıkları Türkçeyle değil; karşılaştıkları sorunlarla da dikkat çekmişlerdir (Yüzbey 2008: 681). Ahıska Türklerinin tarihi göçlerle şekillenmiştir, bu nedenle öncelikle göç süreçleri ve göç sürecinde yaşadıkları sorunlar analiz edilmiştir. Ahıska Türkleri Krasnodar'da yaşadıkları *ayrımcılık ve zorunlu göç süreci* ile ilgili olarak şu şekilde görüşler belirtmişlerdir:

Dünya devletlerine mektup yazdık bize yardım edin diye, sadece Avustralya ve Amerika cevap verdi. Amerikâ'dan geldiler tercüman vasıtasıyla bizimle konuştular. Neler yaşadığımızı anlattık. Soruyorlardı Amerika'ya niçin gitmek istiyorsun. Üniversiteye gidip pilot olmak istediğimi fakat o bölümü okuma izni vermediklerini anlattım. Benden sonra ne hanımı ne çocukları sordu gidiyorsunuz dedi çıktı gitti. Amerika bizi kabul etti mecbur 2006 yılında buraya geldik. (Katılımcı 1, 57, uçak mühendisi)

Katılımcının da ifade ettiği gibi, Krasnodar'da yaşayan Ahıska Türklerinin ayrımcılık yaşadıkları konulardan birisi, eğitim haklarının engellenmesi, üniversiteyi başka bir ülkede okuyanlar ise *iş bulma sorunu* yaşamışlardır:

Kardeşlerimin biri elektrik mühendisi, diğeri mimar ama bize iş vermiyorlardı. Ancak tarlalarda çalışıp pazarda yetiştirdiklerimizi satabiliyorduk. Onların bize yaptığı bu zulüm çekilecek gibi değildi. Evlerimiz vardı ama tapusu yoktu, hepsini sattık bir tavuk fiyatına. Krasnodar'da

gün yüzü görmedik. Bizi 2005 yılında Amerika'ya getirdiler. (Katılımcı 9, 65, işsiz)

İşsizlik sorunun yanı sıra Krasnodar'da *diğer bir sorun* Ahıska Türklerine vatandaşlık verilmemesiyle ilişkilidir:

2005 yılında buraya geldik, Rusya'da kimlik, vatandaşlık vermiyorlardı. Yaşamımızı her türlü zorlaştırıyorlardı. Çalışmak istiyorduk iş vardı ama Ahıskalı olduğumuz için bizi almıyorlardı. Niye? Türk'sün, Müslüman'sın! Tarla alıyoruz, tapuyu kendi adıma alamıyorduk eski sahibinin adında kalıyordu. Yani tarla senin ama işçi gibi çalışıyorsun orda. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Yaşadıkları ayrımcılığı Türk ve Müslüman olmalarına bağlayan Ahıska Türkleri, yaşadıkları ülkenin vatandaşlığını alamadıkları için bazı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir:

Özbekistan'da yaşıyorduk, çoğumuz okumuştu, herkesin bir mesleği vardı ama iş vermiyorlardı bize. Pazarlarda ve tarlalarda kısa süreliğine çalışabiliyorduk. Biliyorlar biz Türk'üz çok ihtiyaçları varsa bizi çalıştırıyorlardı yoksa Özbekler çalışıyordu. Her gün bize gidin buradan diyorlardı. Babamız dedemiz gelmiş Ahıska'dan buraya, biz burada doğmuşuz ama yine de gidin diyorlardı. O kadar Ahıskalı yaşıyor orda ama hiçbirisinin evi yok yani var ama kendi üzerlerine değil. Tapusu ya Rusların ya da Özbeklerin üzerine oluyordu. Hayat bizim için çekilmez olmuştu orda. (Katılımcı 7, 48, işçi)

Katılımcı 8'in ifadeleri de Amerika'ya göç etmeden önce *ayrımcılık* yaşadıklarını doğrulamaktadır:

Biz daha önce Özbekistan'da yaşıyorduk. Oradan Krasnodar'a gittik, yaklaşık 10 sene kaldık. Oradan da buraya geldik. Krasnodar'da bize gün vermiyorlardı. Kara adamlar diyorlardı, eziyet ediyorlardı, doktora gidemiyorduk kâğıdımız (kimlik) yoktu. Rusya da bir şehirden başka bir şehre gidinceye kadar 10 tane polis durduruyor, para istiyor, kimsin, nereye gidiyorsun diye soruyordu. (Katılımcı 8, 50, tesisatçı)

Ahıska Türkleri, pasaport sahibi olamama, işsizlik, mal-mülk sahibi olamama gibi hukuksal ve ekonomik problemlerinin yanı sıra *yaşadıkları sorunların* bir diğerini güvenlik kaygısı olarak ifade etmişlerdir:

2006 yılında geldim buraya. Bize zulüm ediyorlardı. Bize vatansızsınız, gidin buralardan diyorlardı. (Katılımcı 2, 56, inşaat mühendisi)

Krasnodar'da pasaport yok, izin vermiyorlar orda yaşamaya. Oranın güvenliği yok, her gün burada yer yok gidin nereye giderseniz gidin diyorlardı. Yaşamak kıyım oldu. (Katılımcı 4, 63, işçi)

Görüldüğü gibi, Ahıskalıların ABD'ye göç etme kararlarında can güvenliklerinin olmaması etkili olmuştur:

2005 tarihinde Rusya'dan geldim buraya. Bizi açık açık kırmaya, öldürmeye başladılar. Adam geliyor atıyor (sıkıyor) gidiyor. Onun mahpusu yok hiçbir şeyi yok. Bütün dünyaya sahip çıkın diye mektup yazıldı. O memleketlerin hiçbirisi, hiçbir Müslüman memleketi içinde Türkiye de mektuplara cevap bile vermedi. Ama Amerika bizi işitti: Gelip burada kongrede bunu söyleyebilir misiniz? diye cevap geldi. Geldik kongrede bunları söyledik ondan sonra bizi Rusya'dan buraya alma kararı verildi. Biz 12.000-13.000 Ahıska Türkünü refugee (sığınmacı) olarak aldılar. (Katılımcı 3, 60, inşaat mühendisi)

Yaşadıkları ayrımcılık ve can güvenliklerinin olmaması sebebiyle uluslararası camiada sorunlarına çözüm bulmaya çalışan Ahıska Türkleri, yaşadıkları topraklardan ABD'ye göç etmek zorunda kalmışlardır:

Krasnodar bölgesinden geldik buraya. Zulüm görüyorduk, iş vermiyorlardı evin yok alamıyorsun, iş bulursan az para veriyorlar. Devletlere mektup yazdık ama kimseden cevap gelmedi. Sonra Uluslararası Göç Organizasyonu bizi refugee (sığınmacı) olarak kabul etti. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Çabaları sonuç veren Ahıska Türkleri, 2005 yılı itibariyle ABD'nin çeşitli eyaletlerine göç etmeye başlamışlardır:

Hiçbir yer sahip çıkmadı, Ahıska Türkleri çok zulüm gördü. Ondan sonra Amerika'ya başvurular, Amerika aldı bizi. Sağ olsun Amerika bizim insanlara yardım etti. (Katılımcı 5, 50, işçi)

Uluslararası Göç Örgütü ile beraber Amerikalılar geldiler bizim belgeleri incelediler. Durumlarımıza baktılar sonra bizim liderlere gelin dertlerinizi Amerika'nın parlamentosunda anlatın dediler. Bizim liderler geldi Bush zamanında anlattılar neler yaşamışız. (Katılımcı 7, 48 yaşında, işçi)

Katılımcılardan bazıları, Türkiye'ye göç etmek istediklerini fakat Türkiye'nin Ahıska Türklerinin göç sürecinde yardımcı olmadığını ve bu nedenle Türkiye'ye *kırgın olduklarını* ifade etmişlerdir:

Devletlere başvurduk yardım edin bize diye sadece ABD cevap verdi. Ne Türkiye ne başka bir devlet cevap bile vermedi. Biz de buraya geldik. Yani evin yanıyor su getirip söndürmeye çalışan kim olursa olsun, yardımı alırsın. Herkes de buraya gelmedi, korkular bazıları ama sonra bir kısmı daha geldi. Bak burada evimiz var, herkesin 1-2 arabası var kimse kimseye karışmıyor. Buraya gelmeyelim de nereye gidelim. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Türkiye o vakitlerde hiç sahip çıkmadı bize şimdi sahip çıkmaya çalışıyor. Türkiye'den hiç kimse gelip bu millet bizim kardeşimizdir demedi. Şimdi evler yapmışlar, çağırıyorlar. (Katılımcı 8, 50, tesisatçı)

Başka gidecek yerimiz yoktu ki gidelim. Başka devletler almadı bizi Türkiye de almadı, Amerika sahip çıktı bize, getirdi. Kaç kere ev kurduk Özbekistan'da, Rusya'da ama hepsinde de sürgün olduk. Ne bilelim belki bir gün buradan da sürgün oluruz. (Katılımcı 9, 65 yaşında, işsiz)

Katılımcı 9'un ifadesinden ontolojik anlamda güvende hissetmediği görülmekte, her an sürgün edilebileceğini düşünmektedir. Katılımcılardan bazıları ABD'deki yaşamlarından memnun oldukları için Türkiye'ye göç etmediklerinden üzüntü duymasalar da bazıları yaşadıkları üzüntüyü ve *kırgınlıklarını* dile getirmektedir.

Biz aslında yardım, imdat şeyini Türkiye'den bekliyorduk. Şimdi sahiplik ediyor ya Ahıskalılara, ihtiyacımız yok o zaman sahiplik etseydi, yok olmadı bu işler hiç olmadı. (Katılımcı 3, 60, inşaat mühendisi)

Ahıskalılar, ABD'ye göç ederken daha önce oraya göç etmiş akrabalarının buldukları eyalete göç etmek istemişlerdir, Ahıska Türklerinin göç türü *zincirleme göç* olarak değerlendirilebilir:

Kardeşlerimi takip ettim buraya geldim. Bize bir akrabanız var mı, Amerika'nın neresine gitmek istiyorsun? diye sordular benim de akrabalar buraya geldiği için buraya geldim. (Katılımcı 2, 56, inşaat mühendisi)

Bize sordular nereye gitmek istersiniz bir akrabanız var mı Amerika'da diye. (Katılımcı 3, 60, inşaat mühendisi)

Ahıskalılar toplandık, düşündük daha önce akrabalarımız gelmişti. Benle babam geldik ilk önce sonra çocuklar geldi. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Akrabalar ilk önce geldiler, Amerika'nın iyi olduğunu söylediler, geldiklerinde devlet onlara iş vermiş, kiralarını vermiş her şeyi devlet karşılamış. Bize de anlattılar buraya geldik. İlk Ahıskalılar nereye gittiyse diğerleri de oraya gider, biz aynı yerde yaşarız. Bak Jacksonville'e, bütün Ahıskalılar aynı bölgede yaşıyor. (Katılımcı 7, 48, işçi)

Ahıska Türklerinin ifadelerinden zincirleme göçün nedenlerinden birisi olarak önemini koruyan geleneksel aile bağları karşımıza çıkmaktadır. Zincirleme göçün diğer bir nedeni ise daha önce buraya göç eden akrabalarının yaşam biçimlerinden memnun olmalarıdır. Göç etmeden önce sosyo-ekonomik açıdan birçok sorun yaşayan Ahıska Türkleri daha fazla sorun yaşamak istememekte, bu nedenle akrabalarından aldıkları bilgilerle rahat yaşayacaklarını düşündükleri yerlere göç etmek istemektedirler.

Aslında ben gelmeyeceğim dedim buranın nasıl bir yer olduğunu bilmiyorduk. Dinimiz farklı, dilimiz farklı, İngilizceyi bilmiyoruz. İlk gelen Ahıskalılar 2005 yılında geldiler. Benim akrabalarım falan geldi ilk buraya. 6 ay sonra biz de gelmeye karar verdik ama sıkıntılar falan çıktı ancak 2007 yılında gelebildik. (Katılımcı 7, 48, işçi)

Ahıska Türklerinin göç süreci ile ilgili dikkat çeken diğer bir konu, *kimlik bilinciyle* ilgilidir. İki katılımcı coğrafi olarak daha yakın ülkelere göç etme imkânları olduğu halde, bu ülkelerin Türklüklerinden vazgeçmeleri şartıyla onları kabul ettiğini ve bu nedenle hiç bilmedikleri uzak bir ülkeye göç etmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Gürcistan'a gidelim dedik Ahıska'ya onlar kabul ediyordu fakat diyordu ki Türklüğünüzü bırakın öyle gelin. İsimlerimizi değiştirecekti, soyadlarımızı Gürcü yapacaktı. Biz de kabul etmedik. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Gürcistan, Türklüğünüzden vazgeçin öyle kabul ederim diyordu, biz de kabul etmiyorduk. (Katılımcı 2, 56, inşaat mühendisi)

Ahıska Türklerinin göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlar da görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar ABD'nin Ahıskalı göçmen almayı durdurması

nedeniyle, Rusya'daki akrabaları için duyulan özlem ve dil bilmemeleridir. Yaşlı olanlar İngilizce bilmemekte, dolayısıyla yazılı sınavı geçseler dahi mülakatlarda İngilizce konuşamadıkları için Amerikan pasaportu alamamakta ve akrabalarını ziyaret etmek için yurt dışına çıkamamaktadırlar.

Özbekistan'da, Rusya'da babalarımız, kızlarımız, akrabalarımız kaldı çok gitmek istiyoruz yanlarına ama pasaportumuz yok. (Katılımcı 5, 50, işçi)

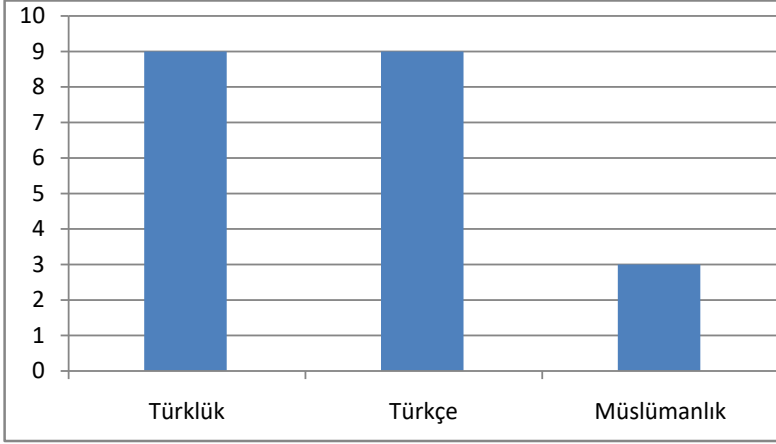
Geldik 5 gün sonra işe gittik, zordu dil bilmiyordum. Sonra dili biraz öğrendik. Çocuklar daha çabuk öğrendi, bizim için çetindi. Hanım da dili öğrenemedi ama çalışıyor. Üzülüyor çünkü Rusya'da anası, kardeşleri, babası var. Rusya'ya gider de geri gelemez pasaportu olmadığı için. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Ben Türkiye'ye hiç gitmedim, akrabalarımız var orada. Benim pasaportum yok o yüzden gidemiyorum. Pasaport almak için iki kere yazılı sınavı geçtim ama sözlü sınavı geçemedim. (Katılımcı 2, 56, inşaat mühendisi)

Bir sıkıntımız var pasaport alamıyoruz. Yani yaşlılarımız için zor ama gençler İngilizceyi daha iyi biliyorlar pasaport daha kolay alıyorlar (Katılımcı 4, 63, işçi)

Ahıska kimliğinin unsurları

Etnik ve kültürel kimlik, sosyalizasyon süreciyle kuşaktan kuşağa aktarılmakta, böylece kültürel süreklilik sağlanmaktadır. Schonpflug (2009), gelecekte olarak değişimin yavaş gerçekleştiği toplumlarda birincil kuşakların mevcut kültürün muhafazası ve aktarılması konusunda ısrarcı olduklarını, kültürel yeniliklerin ise çoğunlukla genç kuşaklar aracılığıyla sağlandığını belirtmektedir. Katılımcıların Amerika'ya göç eden birinci kuşağı kapsadığı bu çalışmada Ahıska Türkleri ile yapılan görüşmelerden Ahıska kimliğinin unsurları olarak Türklük, Türkçe ve Müslümanlık olmak üzere üç temaya ulaşılmıştır.

Grafik 2. *Ahıska Kimliğini Oluşturan Temel Unsurlar*

Türklük

Grafikte de görüldüğü üzere Ahıska Türklerinin hepsi kendilerini “Türk” olarak tanımlamaktadır. Yüzbey (2008: 681) de Ahıska Türklerinin kendilerini Osmanlı Türkü olarak tanımladıklarına ve sosyal hayatlarında Türk kültürünün baskın olduğuna, Gürcüoğulları gibi birtakım yakıştırmaları kabullenmediklerine dikkat çekmektedir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında kendilerini Türk olarak tanımlama ve Türklüğün atalarından miras kaldığı görüşü yaygındır:

Ben Ahıskalı demiyorum her yerde Türküm diyorum. Rusya'da soruyorlardı diyordum 'Turuk'. Özbekistan'da Türkmen diyordum. Burada da 'I'm Turkish' diyorum, 'I'm from Russia' dersin onlar hemen sen Rusun derler. Anam babam Türk olduğuna göre Türküm nasıl başka millet derim. Atalarımız Türküz dediler onu devam ettiriyoruz. Kendi dilimizi konuşuruz. Yani bu bizim kimliğimiz, Gürcü olsaydık Gürcüce konuşurduk. Kimliğimiz bizim kültürümüz, örf âdetimizdir. Bizim kültürümüz bizim kimliğimizdir. Kültürümüzü kaybedersek kimliğimizi de kaybederiz. Kültür olmadan kimlik ne işe yarar ki, hiçbir işe yaramaz. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Ben tabi ki de Türküm. Tamam, Ahıska Türküyüm ama orası sadece bizim dedelerimizin yaşadığı yerin adı. Nerde soruyorlar sorsunlar

Türk'üm diyorum. Bu bizim karar verdiğimiz bir şey değil ki, elhamdulillah Müslümanım ama önce Türk'üm. Allah beni Türk olarak yaratmış, değiştiremem. Bizim burada olmamızın sebebi de Türk olmamız. Kimliğimizden vazgeçemedik o kadar zulüm gördük ama yine de Türk kaldık. Bizim Türklüğümüz bizim âdetimiz, babalarımız, dedelerimiz demek. Bak Müslümanlık öyle değil. Özbekler de Müslümandı ama kültürümüz farklıydı. Ne kızımızı veriyorduk ne kız alıyorduk çünkü Türklük çok farklı bir şey. Rusya'da Müslümanlık biraz farklıydı çünkü orda Türk demek Müslüman demekti yani ikisini ayırmıyorlardı. Biz yine de Türk diyorduk kendimize. (Katılımcı 7, 48, işçi)

Katılımcı 6 ve 7'nin ifadeleri, etnik kimliğin primordialist bir bağ olarak kabul edildiğini gözler önüne sermektedir. Etnisite kuramları arasında yer alan Geertz (1963) ve Shills (1957)'in çalışmalarında öne çıkan primordialist yaklaşım, etnik kimliğin tanımlanmasında kan bağıını temel alır. Bu yaklaşıma göre etnik kimlik, bireyin üyesi olduğu grubun özelliklerine göre tanımlanmakta, bireysel iradenin dışında ve bireye zorlayıcı bir özellik taşımaktadır. Bu anlamda etnik kimlik, doğuştan verili ve süreklilik taşıyan, değişmez niteliklerle (kan, ırk, dil, din gibi) tanımlanmaktadır. Geertz, primordial bağlılıkları, birinci dereceden akraba bağlantılarını esas alan, ancak bunların ötesinde belli bir dinsel topluluk içinde doğmaktan, belli bir dili ve hatta bu dilin bir ağızını konuşmaktan, belli sosyal uygulamaların yarattığı sosyal varoluşun verilerinden kaynaklanan bağlılıklar olarak tanımlar. Bu bağların, varlığı ve doğruluğu sorgulanmaksızın kabul edilir. Katılımcılar, Türk olmalarını atalarının Türk olmasına, başka bir ifadeyle Türklüğün kan bağına ve doğumdan itibaren var olmasına bağlarlar. Türklük, kimliklerinin verili ve değişmez bir parçasını oluşturmaktadır. Onlara göre etnik kimlik dil, din, gelenek gibi kültürel öğelerle sarmalanmıştır ve birey bu kimliklerini değiştirme iradesine sahip değildir.

Özbekistan da Rusya'da soruyorlardı Türk diyorduk. Ben kimseden gizlememişim, çünkü adın ne deyince 'İslam' adını verince onlar anlıyorlardı zaten. Şimdi Türklük bize babalarımızdan geliyor. Babalarımız biz Türküz diyorduk, biz de böyle diyoruz. Biz Türklüğümüzden vazgeçmeyiz, vazgeçseydik Gürcistan'da olurduk. Bize dediler ki kimliğinizden Türkü silin yerleşin Gürcistan'a diye (eski vatanları, dedeleri buradan sürülmüş) o şartlarda kimse Gürcistan'a gitmedi. Bak benim soyadım Ali-

şandır, Gürcü olunca 'Alışanitze' edecekerlerdi. Öyle değişecektik (asimile olacaktık). (Katılımcı, bu bilgileri paylaşmamızda sakınca olmadığını belirtmiştir) (Katılımcı 1, 57, uçak mühendisi)

Türk kimliğinin vazgeçilmez olduğunu ifade eden Katılımcı 1, içinde bulunduğu durum her ne olursa olsun kimlik tanımının değişmeyeceğini belirtmektedir. Benzer ifadelere Katılımcı 2'de de rastlanmaktadır:

Çoktandır Türkiyeli arkadaşlar bu suali soruyorlar bana. Ben Türkiyeli bir Türk'e sorduğumda Türk müsün? diye bana Türkiyeli Türküm demiyor ki sadece Türküm diyor. Bizim yaşadığımız yerin adı Ahıska, yoksa biz Türk'üz. Türk diyoruz kendimize Ahıskalı Türk değil. 10 tane Ahıskalının 8'inde bu ay hilal var (omuzunu açıyor ve ay yıldız dövmesini gösteriyor). Ne demek bu Türkoğlu Osman. Bu Türklüğümüzün bir nişanesi. Oğlumda da var bundan. Kimliğimiz küçüklüğümüzden kalmazdır. Köylerimizin isimleri Türkçe idi Aktepe, Karabağ gibi. (Katılımcı 2, 56, inşaat mühendisi)

Katılımcı 2 ve Katılımcı 3, kimliklerini tanımlarken *Osmanlı* vurgusu yapmışlardır:

Ben Ahıska Türküyüm istesem de istemesem de. Osmanlı torunuyum, Osmanlı Türklereyiniz. Eee! Ahıska kimin yeri idi tarih vaktinde? Kimden kaldı? Türkiye mi diyorlardı oraya, demek biz de Türk'üz. Değiştiremiyor-sun yani. Türküm ama Ahıska'da yaşıyorum bu yaşadığım yerim Bursa, İstanbul gibi ama Türklüğümü kimse kolumdan almamış ki (kolundaki ay-yıldız dövmesini kastederek) kardaşım. Bu bizim kolumuzdan Türklüğümüzü almak için nice nice işler oldu, kişiler geldi geçti. Sen Gürcü Müslümanısın dediler. Ahıska bizim yaşadığımız yerin adı. Türk Türk'tür. Ben o adımın değişmemesi için kanlar dökmüşüm. Sen dışardan bakıyorsun Ahıskalı diyorsun ben o adımlı kaybetmeyeyim diye nice nice 1000 adamlarım gitmiştir (Katılımcı 3, 60, inşaat mühendisi).

Katılımcı 2 ve 3, kollarına yaptırarak dövmeye hem içsel olarak duyumsadıkları kimliği dışarıya vurmakta, hem de duyumsadıkları kimliğin herkes tarafından bilinmesini istemektedirler. Türklüğe yapılan vurgu diğer katılımcıların ifadelerinde de görülmektedir:

Türk'üz diyoruz kendimize. Ahıskalı Türk'üz. Ahıska bizim dedelerimizin yaşadığı yer yoksa biz Türk'üz. Bize Türk diyorlardı Ahıska'da,

Rusya'da ve Özbekistan'da. Ne zaman ki biz Amerika'ya geldik olduk Ahıskalı. Bize kimse Ahıska Türkü demiyordu buraya geldik böyle bir şeyi icat ettiler. Biz Türk idik, Mesketi diyorlardı, Mesketi yaşadığımız toprağın adıydı. Şimdi olduk Ahıskalı. (Katılımcı 8, 50, tesisatçı)

Katılımcı 8, Ahıska'nın coğrafi bir bölge adı olduğuna dikkat çekmektedir. Amerika'ya gelene kadar Türk olarak tanımlandıklarını, Amerika'ya geldikten sonra ise Ahıska Türkü olarak tanımlandıklarını ve bu tanımlamadan rahatsız olduğunu belirtmiştir.

Hakiki Türküz. Kendimizi Türk hissediyoruz ne yapsak da bu değişmez başka milletten gelmedik ki. Zaten Türk olduğumuzdan dolayı her yerden sürgün oluyorduk. Ahıska'yı da Amerika'ya gelince öğrendik biz Türküz diyoruz Türkiyeli Türkler yok siz Ahıska Türküsünüz diyorlar. (Katılımcı 9, 65, işsiz)

Türkçe

Çalışmada dil, bireylerin topluluk içi ve topluluk dışı etkileşimlerini şekillendiren, kültürel kimliğin nesilden nesile aktarımını sağlayan kültürel kimliğin bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Önder (2002), anadil ve ikinci dil gibi unsurların etnik grup bilincinden çok, kökeni açıklaması bakımından önem taşıdığını belirtmektedir. Ahıska Türkleri, Doğu Anadolu ağzına yakın bir Türkçeyle konuşmaktadır (Yüzbey 2008: 681). Aliyeva (2015: 438) da Ahıska Türklerinin konuşma ağzı olarak Ahıska bölgesine yakın Ardahan, Olur, Oltu ve Şenkaya'da konuşulan ağzın aynısı olduğunu, konuştukları dilin Oğuz etno-kültürel sistemi içinde yer aldığını ifade etmektedir. Anadil, Ahıska Türklerinin hangi dilleri bildikleri ve gündelik hayatta en çok hangi dili kullandıkları üzerinden ele alınmıştır. Katılımcıların ifadelerinden Ahıska Türklerinin en çok kullandıkları dilin Türkçe olduğu anlaşılmaktadır:

İngilizcemiz çok iyi olmadığı için Türkçe konuşuyoruz. Bu sokak var ya hep Ahıskalılar var, hepsiyle hep Türkçe konuşuyoruz. Annemizin kız kardeşine hala diyoruz, babamızın kız kardeşine bibi diyoruz. 25 aile var bu sitede 4 kelime İngilizce konuşuyorsak diğer hep kendi dilimizi konuşuyoruz. Burada Ruslar da var onlarla Rusça konuşuyoruz. Mesela burada bir Rus doktor vardı hep ona gideriz sigortamız olmadığı için bizden çok az para alırdı, çok yardım ederdi. (Katılımcı 1, 57 yaşında, uçak mühendisi)

Ahıska Türkleri İngilizce bilmedikleri için Ahıskalılar dışındaki insanlarla etkileşimlerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Katılımcılar, sağlık sigortası için çok fazla para istendiğini, bunu karşılayamadıklarını ifade etmektedirler. Hem sağlık sigortaları olmadığından hem de İngilizce bilmediklerinden sağlık sorunları olduğunda dilini bildikleri Rus doktora gitmektedirler. Ahıska Türkleri, kültürel kimliklerinin bir parçasını oluşturan akrabalık ilişkileri ve akrabalık isimleri açısından değerlendirildiğinde ise, geleneksel akrabalık ilişkilerini korudukları gözlenmektedir. Katılımcı 1'in teyzeye hala, halaya ise bibi, dediklerini belirtmesi Yüzbey (2008: 685)'in araştırmasındaki akrabalık isimlerini doğrulamaktadır.

Evde tamamen Ahıska dilini konuşuyoruz. Çocuk bile evde İngilizce dilini konuşamaz. Eğer çocuk İngilizce dilini evde konuşursa o yarın beni de çevirir. Anlatırız ona evde Türkçe konuş dışarda arkadaşınla hangi dili konuşursan konuş. Eğer İngilizce söylerse yarın Türkçe söylemek istemez. O zaman nasıl saklarım Ahıska dilini, benim babam saklamış vaktinde. Eğer ben Özbek dilini söyleseydim, Özbek kızını alsaydım o da Müslümandı, Ahıska ölmüştü, gitmişti. (Katılımcı 3, 60, inşaat mühendisi)

Katılımcı 3'ün ifadeleri Ahıska Türklerinin endogamik bir grup olduklarını ortaya koymaktadır. Ahıska Türkleri etnik gruplarının dışına kız vermeyecek ve dışarıdan kız almayarak etnik kimliklerini ve kültürlerini korumayı başarsalar da Yüzbey (2008: 682)'e göre asimile olma ve sürgün korkusu Ahıska Türklerini hiçbir zaman terk etmemiştir. Katılımcı 4, kültürlerini korumak adına Müslüman bir topluluk olan Özbeklerin dilini konuşmadıklarını ve Özbeklerle evlenmediklerini vurgulamaktadır.

Evde Türkçe konuşuyoruz. Ahıskalılarla, Türkiyeli Türklerle hep Türkçe konuşuruz. Ahıskalılarla konuştuğumuzda arada Rusçayı, Özbekçeyi katıyoruz. Ben bir okulda çalışıyorum orda biraz İngilizce konuşuyorum. Çocuklar dışarda, okulda İngilizce konuşuyorlar çünkü diğer çocuklar İngilizce konuşuyor ama evde Türkçe konuşuyorlar bizimle. Biz İngilizce konuşsak onlarda hep İngilizce konuşur. (Katılımcı 4, 63, işçi)

Katılımcıların çocukları dışarıda İngilizce konuştukları halde, evde Türkçe konuşmaktadırlar. Elde edilen bulgular, Kolukırık (2011: 184)'in araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. Ahıska Türkleri arasında İngilizcenin

okula giden çocuklar ve gençler tarafından akıcı şekilde konuşulduğunu, çalışma yaşamındaki nüfusun ise sınırlı İngilizceleriyle günlük ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

Evde kendi Türkçemizi konuşuyoruz. Tamirci olarak çalışıyorum. İlk çalıştığım yerde İngilizce bilmediğimizden Rusça konuşuyorduk. 9 yıldır çalıştığım yerde managerımla (yöneticimle) İngilizce konuşuyorum ama yanımda Ahıskalılar da çalıştığı için genelde Türkçe konuşuyoruz. Ahıskalı birisini gördüğümde Türkçe konuşuyoruz, başka dil konuşmuyoruz. Ama o Türkçe biraz değişiktir, Ahıskalılarla konuştuğumda Rusça, Özbekçe karışır yani sen anlamazsın ne konuştuğumuzu. (Katılımcı 5, 50, işçi)

Evimizde Türkçeden başka bir dil konuşulmaz izin vermeyiz ama dışarda ben bilemem çocuklar hangi dili konuşuyor. Ona da bir şey demiyoruz öğrensinler İngilizceyi ama Türkçeyi de öğrensinler. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Günlük hayatta birkaç dili konuşuyoruz. Evde isek Türkçe konuşuruz, Ahıskalılarla berabersek Türkçe konuşuyoruz. Bu bütün Ahıskalılarda böyledir. Biz bir arada iken başka dil konuşulmaz, bu demek değildir hiç Rusça konuşmuyoruz ya da Özbekçe kelimeler yok konuşmamızda. Çalıştığım yerde hep İngilizce konuşuyoruz zaten İngilizceyi öyle öğrendim çünkü herkes İngilizce konuşuyor. (Katılımcı 7, 48, işçi)

Yukarıdaki anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere çalışma yaşamındaki Ahıska Türklerinin gündelik yaşamda en çok kullandıkları dil Türkçe'dir. Ayrıca Rusça ve Özbekçe de bilmekte ve ihtiyaç duyduklarında kullanmaktalar.

Bizimle konuşanlar diyorlar ki siz temiz Türkçe konuşuyorsunuz. Çalıştığımız iş yerinde Türkçe konuşuyoruz. Aslında İngilizce konuşmamız lazım ama bizim İngilizcemiz çok yok. Evde zaten hep Türkçe konuşuyoruz, başka bir dil bilmiyoruz. Birkaç Rus komşumuz var onlarla Rusça konuşuyoruz. Diğer komşularımız Amerikalı, onlarla az konuşuyoruz İngilizceden dolayı. (Katılımcı 9, 65, işsiz)

Ahıska Türkleri anadili muhafaza etmenin ve çocuklarına aktarmanın kültürel kimliklerini korumak açısından öneminin farkındadırlar.

Müslümanlık

Kültürün temel yapı taşlarından birini oluşturan din, kimlik tanımlamalarında önemli yer tutmaktadır. Ahıska Türklerinin de kimliklerini Müslümanlıkla birlikte tanımladıkları görülmektedir.

Elhamdülillah Türküz, ama hepimiz Müslümanız. Müslümanlığı terk etmeyiz. Müslümanlığı bırakmadığımız için Rusya'da bu hale düştük. (Katılımcı 4, 63, işçi)

Katılımcı 4 ve 5 kimliklerini Müslüman Türk olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcı 4, anavatanlarından sürülme sebeplerini Müslüman olmalarına bağlamaktadır. Katılımcı 5 ise Türkiye'de yaşayanlar tarafından Ahıska Türklerinin tanınmadığını düşünmektedir.

Biz kendimizi Müslüman Türk olarak görüyoruz. Hacca gittim, bizim hoca Türkiye'den, zannediyor ki ben de Türkiye'denim. Özbek gördüm, Özbekçe konuştum, Rusya'dan gelenlerle Rusça konuştum. Sordu bana: Sen neresisin? Dedim Türküm. Türkiye'nin neresinden? Dedim Türkiye'nin hiçbir yerinden değilim. Nasıl diyor sen Türksün? Evet. Müslüman mısın? Evet, Müslümanım, Müslüman olmazsam! Nasıl hacca gelirim. Dedim ki ben Ahıska Türküyüm. Sonra orda bir adam dedi ki hocam gerçek Türk bunlar. Türkiye'dekilerin çoğu bunu bilmiyor. Biz Müslüman olduğumuzla, Türk olduğumuzla gurur duyuyoruz. Bütün dünya Müslüman olsa daha güzel olur. (Katılımcı 5, 50, işçi)

Bazı katılımcılar dinle ilgili görüşlerini evlilikle bağlantılı olarak açıklamışlardır. Sonraki kuşakların Müslüman olmayanlarla evlenmesini, kültürlerinin kaybolmasına neden olacağı için istememektedirler:

Allah'a çok şükür Müslümanız. Mesela torunumun yabancı biriyle evlenmesine sıcak bakmam. Amerikalı birisiye hiç izin vermem. Eğer ki onu Müslümanlığa çevirse, o zaman belki olur. Ya bizimki onların dinine geçse ne olacak! Allah çarpmasın. Zaten Hristiyan'a kız verilmez, verdin mi cehennem azabı olur o. Bizim gelinler hep Ahıskalıdır. (Katılımcı 9, 65, işsiz)

İzin vermeyiz çocuklarımızın Amerikalı birisiyle evlenmesine. Atalarımızdan kalmış kültürümüzü kaybetmeyiz. Şimdi kız Amerikalı olsa, Müslüman da olsa olmaz kültürümüz farklıdır. Bizim yanımızda ya-

şayamaz çok zordur. Biz o yüzden dışarıya kız vermeyiz dışarıdan kız almıyoruz. Ahıskalılar birbirleriyle evlenirler kendi kültürlerini korumak için. (Katılımcı 6, 58, işçi)

Katılımcılar, Müslüman olmayan bir kültürde çocuk yetiştirmekten ve farklı kültürlerle temasın gelecek kuşaklarda kültürel kimliklerini değişime uğratacağından kaygı duyduklarını belirtmişlerdir:

Beni dövsen de öldürsen de ben dönmem Müslümanlığımdan ama çocuklarımız için korkuyoruz. (Katılımcı 4, 63, işçi)

Sonumuzdan razı değilim istemiyorum ki kız torunum açık saçık giysin. Bu kız açık gitse senin ruhun (akrabalar) diyecek ki hiç mi buna öğüt öğretmemişsen. Ama gelecekte çok korkuyoruz. Bak komşularımız var Bosnalı onlar da Müslüman ama çocukları Amerikalılar gibi yaşıyorlar bizden önce gelmişler tabi. Bizde 10-20 yıl daha yaşasak burada çocuklarımız onlar gibi olur. (Katılımcı 8, 50, işçi)

Katılımcı 8'in ifadelerinden geniş aile bağlarının çocukların yetiştirilmesinde de etkili olduğu görülmektedir. Aydıngün ve Aydıngün (2014: 140)'e göre Ahıska Türklerinde ailenin başarısı, ailenin adının saygınlığı gibi değerler bireysel özgürlüklerin önünde tutulmaktadır. Bireyler, özgürlüklerinin sınırlanması karşılığında ailelerinden hem maddi hem manevi olarak büyük destek görürler. Ahıska Türkleri kültürlerini korumak için Müslüman da olsa dışarıya kız vermeyi ya da dışarıdan kız almayı tercih etmemektedirler.

Sonuç

Ahıska Türklerinin göç sürecine ve kimliklerine odaklanılan bu çalışmada; Ahıska Türklerinin göç türünün zorunlu ve zincirleme göç olduğu saptanmıştır. Zorunlu göçün nedeni, Ahıska Türklerinin Krasnodar'da yaşadıkları sorunlar ve onlara uygulanan ayrımcılıktır. Yaşadıkları bu olumsuzlukları Türk ve Müslüman olmalarına bağlamaktadırlar. Göç etmeden önce yaşadıkları sorunlara bakıldığında en önemli sorunlar olarak; eğitim hakkının verilmemesi, yurt dışında okuyanların bile döndüklerinde iş bulamamaları, pasaport ve kimlikleri olmadığı için gayrimenkul aldıklarında kendi adlarına kaydettirememeleri, güvenlik kaygısı yaşamaları ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Ahıska Türkleri, anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye göç etmeyi tercih ettiklerini ama o sırada Türkiye'den destek gelmediği için Amerika'ya göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Hutchinson ve Smith

(1996) etnik kimliği; ortak ecdat mitine, paylaşılan tarihi hatıralara, ortak kültüre, ortak bir anavata ve ortak dayanışmaya dayanan belirli bir insan topluluğuyla ilişkilendirir. Bu anlamda Ahıska Türklerinin duyumsadıkları etnik kimliğin Türk olduğu tespit edilmiştir. Ahıska Türklerinin Amerika'ya göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlar ise İngilizceyi iyi bilmemeleriyle ilişkilidir. Bu nedenle özellikle göç eden ilk kuşak, iyi İngilizce bilmemesinden ötürü pasaport almak için girdikleri sınavlarda başarılı olamamış ve Amerika göçmen alımını durdurduğu için geride bıraktıkları akrabalarını ziyaret edememekte, duydukları özlemi her fırsatta dile getirmektedirler.

Ahıska Türkleri, tarihleri boyunca baskı, zulüm ve sürgün yaşadıkları için ontolojik güvensizlik duymakta ve bu güvensizliği bastırmak için geniş aile bağlarına ve akrabalık ilişkilerine önem vermektedirler. Akrabalık ilişkilerine verilen önem ve yaşadıkları güvensizlik, zincirleme göçü tercih etmelerine neden olmuştur. Amerika'ya daha önce göç eden akrabalarından edindikleri bilgiler doğrultusunda akrabalarının yönlendirmeleriyle Amerika'ya göç etmişlerdir.

Ahıska Türklerinin aile yapısının geleneksel geniş aile olduğu görülmektedir. Geleneksel geniş aile, aile başkanı ve karısıyla evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ve diğer bekâr çocukları ya da tek bir evli oğul, gelin ve torunlarının birlikte oturdukları (Timur 1972) bir aile tipidir. Geleneksel geniş aile, dayanışma ve toplumsal güvenlik kurumudur (Eyce 1994). Ahıska Türklerinin, geleneksel geniş aile şeklinde yaşamaları ve dışarıdan evlenmeyi tercih etmemeleri, dışı kapalı bir topluluk olduklarını ve bu durumun hem göç ettikleri topluma daha hızlı uyum sağlamada, hem de kültürel kimliklerinin korunması ve aktarımında işlevsel olduğu belirtilebilir. Yüzbey (2008) de Ahıska Türklerinde bir içe kapanma olduğunu ifade etmektedir.

Ahıska kimliğini oluşturan öğeler; Türklük, Türkçe ve Müslümanlık olarak ortaya çıkmıştır. Türklük ve Müslümanlık kimliklerinin değişmez, vazgeçilmez öğelerini oluşturmaktadır. Yaşadıkları baskıya rağmen kimliklerinden vazgeçmediklerini vurgulamışlardır. Dil ise, Amerika'ya göç eden ilk kuşak açısından olmasa da daha sonraki kuşaklar açısından değişime açık bir kültürel kimlik ögesidir. İlk kuşak gündelik hayatlarında Türkçe'yi kullansa da gençler İngilizceyi iyi bilmektedir. Bu durum ilk kuşakta, ileride kültürel kimliklerini kaybedecekleri ve asimile olacakları gibi kaygılara yol açmaktadır. Bunun yanı sıra Ahıska Türkleri arasında çok dilliliğin yaygın olduğu

gözlenmiştir. Daha önce Özbekistan'a, oradan da Rusya'ya göç ettirilmeleri çok dilliliği açıklamaktadır. Kendi aralarında konuşurken arasına Özbekçe ve Rusça kelimelerin serpiştirildiği, dışarıdan birisinin anlamasının zor olduğu bir Türkçe kullanmaktadırlar. Türk birisiyle konuşurken ise daha yalın bir Türkçe kullanmaya özen göstermektedirler.

Son olarak kendilerini tanımlarken Ahıska Türkü kavramının kullanılmasından hoşnut olmadıkları, kendilerini Türk ya da Osmanlı Türk'ü olarak tanımladıkları dikkat çekmektedir. Ahıska, onlar için sadece coğrafi bir tanımlamadan ibarettir. Bu çalışmada da Ahıska kavramı coğrafi bir adlandırmadan öte bir anlam taşımamakta, grubun kendilerini tanımlarken kullandıkları kimlik tanımları kabul edilmektedir. Ahıska Türkleri, yurtlarından çok uzakta yaşıyor olsalar da dinlerini, kültürlerini ve kimliklerini korumayı başarmış bir topluluktur.

Kaynaklar

- Ağır, Osman ve Murat Sezik (2015). "Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları". *Birey ve Toplum* 5 (9): 95-123.
- Aka, Assiye (2010). "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 34 (1): 17-24.
- Aliyeva, Minara (2015). "Ahıskalı Türklerde Dilin Önemi ve Yazı Dili Sorunu". *Uluslararası Ahıska Hukuki ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu*. Ankara: Astana Yay. 435-443.
- Alver, Köksal (2006). "Edebiyat ve Kimlik". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (2): 32-42.
- Aslan, Ahmet Ali (2015). "Ahıska Türklerinin Amerika'ya Göçü: Amerika'nın Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi". *Uluslararası Ahıska Hukuki ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu*. Ankara: Astana Yay. 58-76
- Aydingül, Ayşegül (2013). "Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını". *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*: 2665-2674.
- Aydingün, Ayşegül ve İsmail Aydingün (2014). *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi MHB Yay.
- Aydingün, Ayşegül, Çiğdem Balım Harding, Matthew Hoover, Igor Kuznetsov & Steve Swerdlow (2006). *Meskhetian Turks-An Introduction to Their History, Culture and Resettlement Experiences*. Washington: Center for Applied Linguistics.

- Barth, Frederick (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*. Çev. A. Kaya ve S. Gürkan. İstanbul: Bağlam Yay.
- Bilgin, Nuri (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Yay.
- Buntürk, Seyfeddin (2015). “Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü”. *Uluslararası Ahıska Hukuki ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu*. Ankara: Astana Yay. 87-99.
- Demiray, Erdinç (2012). “Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türleri”. *Turkish Studies* 7 (3): 877-885.
- Eyce, Berrin (1994). *Konya’da Küçük Sanayide Çalışan Ailelerde Kadının Sosyal Kontrol Gücü*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Geertz, Clifford (1963). “The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics In The New States”. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books. 105-157.
- Hasanoğlu, İbrahim (2015). “Ahıska Türklerinin Geri Dönüş Sorunu ve Gürcistan’ın Yükümlülükleri”. *OAKA* 10 (20): 75-105.
- Hutchinson, John ve Anthony Smith (1996). *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.
- Kahraman Özözen, Selver ve Aydın İbrahimov (2013). “Kafkaslardan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü: Çanakkale’de Ahıska Türkleri”. *Ege Coğrafya Dergisi* 22 (2): 77-90.
- Karaduman, Sibel (2010). “Modernizimden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”. *Journal of Yasar University* 17 (5): 2886-2899.
- Kolukırık, Suat (2011). “Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD’deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma”. *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 59: 167-190.
- Kurt, Selim (2015). “Ahıska Türkleri ve Ahıska Yurdunun Türkiye İçin Önemi”. *Uluslararası Ahıska Hukuki ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu*. Ankara: Astana Yay. 193-212.
- Kurt, Halil ve Mehmet Ali Açıkgöz (2017). “ABD’de Yaşayan Ahıska Türkleri”. *MUTAD* IV (1): 107-127.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Önder, Ali Tayyar (2002). *Türkiye’nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*. İstanbul: Pozitif Yay.
- Özer, İnan (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekim Kitabevi.
- Patton, Michael Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousands Oaks, Sage Publication.
- Schonpflug, Ute (2009). *Cultural Transmission*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shills, Edward (1957). “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties”. *British Journal*

of Sociology 8 (2): 130-45.

Sözen, Edibe (1998). "Modernite ve Kültürel Kimlik". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi* 25 (1): 153-160.

Timur, Serim (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.

Yıldız, Recep ve Sakine Demir (2015). "Mili Kimliğin Oluşumunda Zihniyet". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8: 1-25.

Yılmaz, Abdurrahman (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Turkish Studies* 9 (2): 1685-1704.

Yılmaz, Ali ve Rüstem Mustafa (2014). "1992 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma, Bursa Örneği". *Studies of the Ottoman Domain* 4 (6): 1-19.

Yüzbey, İrade (2008). "Ahıskalı Türkler ve Kültürleri" *Turkish Studies* 3 (7): 679-695.

The Construction of Ahıska Identity in Migration Process: Ahıska Turks who Migrated to The United States*

Tuğça Poyraz**

Abdurrahim Güler***

Abstract

In this study, elements constituting identities of Ahıska Turks who migrated to Jacksonville, Florida, between 2005 and 2007 was tackled in terms of migration process. The objective of this study is to present the reasons why the Ahıska Turks migrated to United States, the problems they faced before migration, and the effects of migration process on their identities. Data are obtained during January-March, 2016 from Ahıska Turks who live in Jacksonville, Florida. In-depth interviews with 9 Ahıska Turks and the participant observation was conducted in spaces where they spend their daily lives by forming an interaction in order to comprehend their social realities from their own point of view. The study revealed that discrimination toward Ahıska Turks before their migration to the United States was the most important problem they had. Further, It was observed that the Ahıska Turks involuntarily migrated to the United States with their families and they preserved the fundamental elements of their identities after their migration. Moreover, the basic elements determining the identity of Ahıska Turks are found to be Turkishness, Turkish, and Islam.

Keywords

Ahıska Turks, migration, forced migration, chain migration, cultural identity, ethnic identity, religious identity.

* Date of Arrival: 03 February 2018 – Date of Acceptance: 12 July 2018

You can refer to this article as follows:

Poyraz, Tuğça ve Abdurrahim Güler (2019). "Ahıska Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası: Amerika'ya Göç Eden Ahıska Türkleri". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 187-216.

** Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Sociology – Ankara/Turkey
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3717-4728>
tpoyraz@hacettepe.edu.tr

***Dr. Lecturer, Ağı Ibrahim Çeçen Üniversitesi, Faculty of Sciences and Letters, Department of Sociology – Ağı/Turkey
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0317-8221>
aguler@agri.edu.tr

Идентичность месхетинцев в процессе миграции в США*

Тугча Пойраз**

Абдурахим Гюлер***

Аннотация

В этом исследовании рассмотрены с точки зрения процесса миграции элементы, составляющие идентичность месхетинских турок, которые мигрировали в Джексонвилл, штат Флорида, между 2005 и 2007 годами. Цель данного исследования - представить причины, по которым турки-месхетинцы мигрировали в Соединенные Штаты, проблемы, с которыми они сталкивались до миграции, и влияние миграционного процесса на их идентичность. Используются данные, полученные в январе-марте 2016 года от турок-месхетинцев, которые живут в Джексонвилле, штат Флорида. обстоятельные интервью с девятью месхетинцами и наблюдения за ними проводились в местах, где они проводят свою повседневную жизнь, было обеспечено взаимодействие, которое позволило характеризовать социальные реалии месхетинцев с их собственной точки зрения. Исследование показало, что дискриминация в отношении этой группы до их переселения в Соединенные Штаты была самой важной проблемой, с которой они столкнулись. Кроме того, было отмечено, что турки-месхетинцы вынужденно мигрировали в Соединенные Штаты вместе со своими семьями, и они сохранили основополагающие элементов своей самобытности после миграции, среди которых основными можно считать принадлежность к тюркским народам, тюркский язык и ислам.

Ключевые слова

турки-месхетинцы, миграция, вынужденная миграция, цепная миграция, культурная идентичность, этническая идентичность, религиозная идентичность.

* Поступило в редакцию: 03 февраля 2018 г. – Принято в номер: 12 июля 2018 г.

Ссылка на статью:

Roşgaz, Tuğça ve Abdurrahim Güler (2019). "Ahıska Kimliğinin Göç Sürecinde İnşası: Amerika'ya Göç Eden Ahıska Türkleri". *bilig* – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира 91: 187-216.

** Доц., д-р, Университет Хаджеттепе, Филологический факультет, отделение социологии – Анкара / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3717-4728>

troygaz@hacettepe.edu.tr

*** Д-р, преподаватель, Университет имени Ибрагима Чечена, г. Агры, Факультет искусств и наук, кафедра социологии – Агры / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0317-8221>

aguler@agri.edu.tr

An Analogy between Karakalpak Rites and Bakhtin's Carnival*

Victoria Bilge Yılmaz**

Raushan Kamalova***

Abstract

Karakalpaks furnished some of their traditions with the rites that praise and demand fertility for their women and earth, that convey the society's acknowledgement of the integration of death and birth, and that depict the importance of threshold. Mikhail Bakhtin's observation of the carnival and the grotesque reveals similar concepts: fertility, juxtaposition of death and birth and the idea of threshold. This article draws an analogy between some of Karakalpak rites and Bakhtin's carnival in terms of these three concepts. It concludes that Karakalpak traditions and rites, as well as carnival as discussed by Bakhtin, were formulated as a consequence of the society's infallible unity which was firmly subordinated to the privilege of people's collaboration with nature and their negation of the absolute one-sided truth and certainty.

Keywords

Karakalpaks, Karakalpak rites, Mikhail Bakhtin, carnival, grotesque.

* Date of Arrival: 29 August 2018 – Date of Acceptance: 22 November 2018

You can refer to this article as follows:

Yılmaz, Victoria Bilge ve Raushan Kamalova (2019). "An Analogy between Karakalpak Rites and Bakhtin's Carnival". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 217-234.

** Ph.D., Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages – Ankara/Turkey
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9807-9233>
vikelay@gmail.com

*** Ph.D. Candidate, Complex Institute of Social Sciences, Karakalpakstan Branch of Academy of Science of Uzbekistan - Karakalpakstan
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1763-1186>
rshnkamalova@gmail.com

Introduction

Karakalpakstan⁵, which occupies the north-western part of Uzbekistan and the south coast side of the Aral Sea, is an autonomous republic with a population of almost two million. Karakalpaks' establishment of high cultural heritage, which can be seen in such ancient sites like Toprak-Kala, Koy-Kirilgan-Kala, Mizdahkan even in the present, is a praiseworthy achievement because they were always under the threat of invasion and famine in the past. The rural economic context of the region where Karakalpaks used to live made them advance agriculture, farming, fishing, and hunting. These backbones of Karakalpak economy obviously did not conflict with Karakalpak traditions; on the contrary, they profoundly influenced their culture. Many traditional rites of Karakalpaks imbibed the elements of this lifestyle. Of course a society's culture is not only the accumulation of economic experience; it is, as Tokarev states, the outcome of the relationship that these people had⁶ (1964: 32-33). Yet, the aim of this article is not to dwell upon Karakalpaks' cultural relationship with their neighbours, but to focus on some rites that are determined by Karakalpaks' perception of nature grounded in the total integration of nature and human beings and by their spirituality. It will be accurate to state that the rites analysed in this article reflect the features of a very distant pre-Islamic era. The advance of Islam in Central Asia in the 7th century AD could not wipe out the rites modified by Karakalpaks' bonds with their environment. That's why, even though Karakalpaks' official religion is Islam in its Sunni form, they have elements of such beliefs like animism⁷ and totemism⁸. The dominance of these pre-Islamic rites in Karakalpak culture which include the principles of animism and totemism can be felt in the fact that ethnographers had to establish an independent branch of Russian ethnography that deals with these pre-Islamic rites (Basilov 1992: 3). What is more, though not as strong as they were in the past, some of the elements of Karakalpak rites can still be felt in Karakalpak culture.

A prerequisite of a scrutiny of Karakalpak culture should be a comprehension of it as one of the fundamental structural bricks that are combined to create a basis of Turkic people. Therefore, an idea of the indivisibility of Karakalpak culture from other cultures like Uzbek or Kazak should be promoted. Hence, as Zelenin states, the background cultural structures of many contemporary

societies have been cemented in one frame for a long period, which prevents the possibility of an independent analysis of each historical branch of society (1916: 12). Yet, there are a number of similarities in terms of some rituals between societies who are very remote from each other both geographically and culturally. The aim of this study is to contribute to the study of an analogy between histories of communities that are rarely characterised as similar. The analysis of some of the Karakalpak rites in this article is accompanied by a scrutiny of Karakalpaks' preoccupation with fertility, their collective wisdom forged on the acceptance of a circular movement of life and death and their reverence for the threshold. These are espoused by the discussion of parallel ideas from Bakhtin's carnival concept. Karakapaks rites and rituals receive elaborate expression and analysis in three main parts in this article: fertility, the juxtaposition of death and birth and the idea of threshold. Analogous ideas from Bakhtin's theoretical oeuvre will be examined accordingly. The article will conclude that although Karakalpaks and the Europeans whose carnivalistic rites Bakhtin investigates are very distinct communities, they have the same ways of coming to terms with life; a strong unity of the community should be based on strong bonds with nature and the ability to negate certainty and stability.

Bakhtin's two seminal works, *Problems of Dostoevsky's Poetics* and *Rabelais and His World*, have been acknowledged as his touchstones of the discourse on carnival. Bakhtin's concept of carnival grew out of the medieval cultural carnival, which attempted to promote the ideals of freedom, pleasure, body, fertility, nature and which subjected human beings to the governance of absolute unity and harmony. Medieval carnival addressed people's desire to deal with certain issues that were antithetical to human nature governed by the spirit of freedom and pleasure. In other words, medieval carnival was an activity of dissemination of this spirit to everyone who enjoyed the unlimited freedom from the suffocating atmosphere of strict rules and norms. This medieval carnival that used to be an escape from all everyday problems of the medieval society appears as background for Bakhtin's theory of the carnival. This notion of freedom and unorthodox outlook of the medieval carnival have become touchstones for Bakhtin's concept of the carnival, which, of course, is not completely similar to the medieval carnival of the Europeans. The essential project of Bakhtin's theory of carnival is to provide a frame for the activities and images that accommodate the sense

of the ritualistic medieval carnival with all its scepticism towards authority, social laws, hierarchies and truth. When Bakhtin analyses the works of Dostoevsky and Rabelais, he looks for the activities of the characters and the images that give the impression of this absolute and ubiquitous scepticism. In order to understand what Bakhtin means when he discusses carnivalistic activities and images, it is useful to realise the importance of the grotesque for Bakhtin. According to Bakhtin's conceptualisation, the grotesque possesses many of the basic concepts of the medieval carnival because grotesque image absorbs the sense of freedom, gaiety and fluctuating spirit.

The term *grotesque* comes from Italian words *la grottesca* and *grottesco*, which are derived from the word *grotta*, meaning a cave, and which “were coined to designate a certain ornamental style [of painting] which came to light during late fifteenth-century excavations” (Kayser 1981: 19). Principles of plurality can be easily applied to this style of painting as it comprises the bodies of two different creatures in one scene. As Kayser states, this style was innovative because it merged the worlds of animals, plants and human beings. Thus, in grotesque images “the natural order of things has been subverted” (Kayser 1981: 20-21). And this conscious recognition of the subversion of the common order of life is precisely what Bakhtin's carnival addresses because the medieval carnival itself operated on a principle of an undermining of the common, everyday and routine standpoint towards everything. Such a style of painting fulfils its duty of securing an effective background for Bakhtin's exploration of the grotesque which necessitates the mirroring of the carnival sense of the world.

Fertility

Because Karakalpaks were always on the sharp edge between life and death because of the invading forces of the neighbours, they always tried to survive in harsh weather conditions and to maintain the fertility of their women and nature. Some rites that show the importance of fertility in Karakalpak culture and that bear some similarities with Bakhtin's carnival sense of the world can be analysed under two main categories: having children and the bounty of the earth and rivers. First, having children was always the aim behind every marriage in Karakalpak culture, which is full of rites that either show that the women are ready for reproduction or heal from infertility. That's why Karakalpak wedding ceremonies are replete with the symbols of

fertility and the rites that signify reproduction because a newly-wed couple is the main source of new life and beginnings. One of the symbols is “kalım”, the money or the gifts that are given to the bride’s family for the bride by the bridegroom’s family. It is usually paid with the bulls or cows, and the name of this sum of gifts is “tuar”. Tuar can be translated as she will give birth, which is a promise of the continuation of the bridegroom’s family. Among many rites that are closely related to the idea of fertility, the rite of consuming cattle should be definitely mentioned here. It is performed when a bridegroom visits the village of the bride for the first time. His family has to send a cow to the bride’s family and the meat of this cow is divided among all the neighbours and consumed in a collective way. Besides being the sign of the newly created unity between two families (Toleubayev 1991: 16-17), it is also a rite that promises bounty and fertility. Indeed, as Esbergenov and Atamuratov claim, this rite is the symbolical empowerment of the unity of the whole community because animals are consumed by everybody (1975: 81).

Bakhtin’s theory of the carnival and the grotesque embrace the same preoccupation with fertility. It should not be left out that when Bakhtin discusses grotesque images he stresses the importance of the “figurines of senile pregnant hags” of the Kerch terracotta collection⁹ (1984b: 25). The figurines suggest the idea of renewal and continuity and at the same time they symbolise fertility because despite the old age, these women have a new life within. As Bakhtin states, “[o]ne of the fundamental tendencies of the grotesque image . . . is to show two bodies in one: the one giving birth and dying, the other conceived, generated, and born” (1984b: 26). And this is very like the idea that Karakalpaks have when they use the term tuar; in the examples above the focus is strictly on the aspect of women’s ability to give birth. As regards Karakalpaks’ sharing of the cattle during the wedding ceremony, it has a similar meaning with the consumption of food in a collective way in Bakhtin’s carnival. For Bakhtin, feasts are carnivalistic activities at the core of which lays the idea of abundance (1984b: 9). Collective consuming of food plays an important role in Bakhtin’s concept of carnival and the grotesque because when people eat, they take the world in. So a unity of human beings and nature is established. The act of eating in a collective way is a “healthy transgression of the body’s confines and the enlargement of the individual’s self” (Vice 1997: 172). It is an act of

becoming a huge whole body with the rest of the world. That's why Bakhtin identifies the body that "can merge with various natural phenomena, with mountains, rivers, seas, islands, and continents. It can fill the entire universe" (1984b: 318). It is the body that ignores differences and embraces everything. Consequently, this body is one with the bodies of the animals. "[T]he combination of human and animal traits is, as we know, one of the most ancient grotesque forms" (Bakhtin 1984b: 316). So it is impossible to separate the world of animals from the world of human beings. That's why Bakhtin states that grotesque is "festive," "cosmic, social;" the image is not "private, egotistic form, severed from the other spheres of life"; it represents all people and links these people to the whole world (Bakhtin 1984b: 26). Therefore, under the light of this information, it can be said that Karakalpak rite of eating the cattle in a collective way is their demonstration of their strong dependence on nature and their desire to show that they are a part of this nature.

As regards cattle, from the examples of the symbols and rites symbolising fertility that are given above and from the whole Karakalpak culture it is obvious that these animals are sacred for Karakalpaks. The importance of the cattle in Karakalpak beliefs is similar to Zoroastrian¹⁰ belief that the first human being comes from a half-bull, half-human being creature called Gayomard¹¹, that was created out of earth (Knorozov 1949: 91-92). In this vein, it is possible to grasp the importance of cattle for many societies in pre-Islamic era. It is not only a symbol of fertility, it is life, or the beginning of life, itself. A little statuette of a human being with huge cattle horns, which look like a crescent, was found by Karakalpak archaeologists on the site of Kurgancha in Tahtakopru district in Karakalpakstan. The statuette dates back to the 7-8th centuries AD. The statuette confirms the Zoroastrian belief that human beings and the cattle have the same beginning. Indeed, both the Zoroastrian belief and the statuette have the bodies of human beings and animals in one image, which is similar to the grotesque style of painting. As regards the image of the horns in a shape of a half-moon on the statuette, it should be noted that the image of crescent is also accepted as a sign of fertility and reproduction in Karakalpak culture. And the young Karakalpak girls used to fasten ear-rings with a crescent in their ears in the past to show that they are ready to get married and have children. The image of crescent is not only a sign of readiness for reproduction it is also a kind of treatment

against infertility. If a woman cannot become pregnant, she wears special silver jewellery around her neck with an image of cattle horns that resemble a crescent.

Of course, cattle are not the only animals that symbolise or cause fertility. Such animals like camels, dogs, chicken, birds and some plants often play a role in the rites related to fertility. A camel serves a function of healing women who cannot become pregnant (Esbergenov et al. 1975: 124-125). Women pass under the camel, for example, because they believe that this act will help them become fertile. A newly-wed pair sleeps in a place surrounded by camel's leather which is believed to accelerate the process of an initiation of a new life. The rite called "kutluayak", which can be translated as happy paw, is also performed during wedding ceremonies to show that the bride should have children. During this rite a puppy is put onto the bride's laps. In fact, the word "kut" in Karakalpak language means fertile and happy. The adjective "kutlu", derived from the word "kut" is widely used by Turkic peoples. Indeed, a dog, according to Karakalpak oral legends, also has the same beginnings with human beings as it is seen in the belief about cattle. It is believed that human beings and the dogs have the same clay. It was thought that a dog initiated a circle of life; and after this initiation, a soul of a human being could pass from one animal to the other and vice versa (Snesev 1969: 319-322). In the same vein, Bakhtinian grotesque "represents the body as unbounded, in transformation" (Dentith 1995: 80). It means that grotesque is not limited to a specific image; it symbolises change and, as a result, it depicts "fertility, growth, and a brimming-over abundance" (Bakhtin 1984b: 19). That is why, according to Bakhtin, the grotesque images are "ugly, monstrous, hideous" (1984b: 25).

Another rite that Karakalpaks perform in order to evoke bounty in reproduction is to thrash women with different animals like chicken or birds and different plants; and the name of this rite is "kaktiru", which can be translated as beating. In fact, this rite is also performed in order to heal a person from various diseases. It is believed that the sick spirit is beaten by the animals or plants. The rite of kaktiru is similar to the act of thrashing in Bakhtin's carnival concept. As Bakhtin states, during carnivals people were beaten and thrashed, which used to symbolise the killing of old age. This act has a "deep meaning" as Bakhtin concludes. It represents the death of an

old age which should be destroyed in order to have a new one. According to Bakhtin's analysis in this regard, killing the old age is like "bodily sowing" which fertilizes the earth (1984b: 207) and brings forth a new life. In short, Karakalpaks have many rites that show the importance of women's ability to reproduce. They also have rites that heal infertile women. And all these rites can easily be analysed under the light of Bakhtin's theory of the carnival and the grotesque because both Karakalpak traditions and Bakhtin's discussion on carnival and the grotesque are preoccupied with the bodily function of reproduction and the urge to be a part of nature.

Second, cattle have been functioning as one of the main symbols of bounty of the earth and rivers. Earth has always been important for Karakalpaks because it is the source of renewal and rebirth. Karakalpaks believe that earth is their mother and call it "ana-jer", which means mother-earth. They believe that they should return mother-earth everything that it has given to them. For instance, during a wedding ceremony, the newly-wed couple is sprinkled by wheat, sugar or other types of food. Besides its being an act of respect for the dead, this rite, which is called "shahu" – sprinkling, is the rite of spreading the power to reproduce (Zelenin 1936: 32-33). Here, the dead represent earth because the dead bodies are put into earth. And, in this respect, this rite of sprinkling food particles symbolises feeding the earth so that it can become more fertile. And, as a result, mother-earth will help the newly married people initiate a fertile life. Bakhtinian grotesque is also closely related to earth. Indeed, one of the main features of the grotesque is bringing everything abstract down to the earth. Grotesque is degradation of everything to the level of the earth; "it is a transfer to the material level, to the sphere of earth and body in their indissoluble unity" (1984b: 19-20).

According to Karakalpak beliefs, another concept a bull represents is power that creates rivers and lakes. That's why it is believed that river Oguz-derya, which can be translated as bull-river was created by a bull. Near Khiva, there is a lake called Gouik, which, according to Snesev, can also be related to cattle (1969: 315). Cattle have usually been sacrificed for the bounty of rivers. A rite called "kan-shahu", which means spreading of blood, is widely used among Karakalpaks. The blood of cattle is poured into a river which is an act of asking for the wealth of water in rivers. Another version of a similar rite includes not a blood, but the bull's whole body. A dead bull's

body is sent into a new water channel in order to have bounty of water and agricultural harvest (Snesarev 1969: 310). Although a bull, or the cattle, is accepted as a sacred animal in Karakalpak culture, people sacrifice it. An act of killing their totem, a bull or another animal, is an act of getting its power and an act of regeneration (Tolstov 1948: 302). So by killing their sacred animal people get its power and fertility or pass it to rivers. If looked at this rite of the sacrificing of the cattle from a Bakhtinian point of view, it is eliminating the wall between a private body and the rest of the world. As it was mentioned earlier, grotesque body is one huge world. As Jung states, “the body is the initial insertion of the self into the world of others, other bodies” (1998: 97). The body is “unfinished” and outgrowing its own boundaries (1984b: 26). So the cattle whose blood fills the rivers in Karakalpak rites passes its fertility to water.

Death and Birth

Karakalpak rites and traditions that are characterised by the interaction of death and birth attain specific understanding which finds its analogy in the carnivalistic rites and the grotesque in Bakhtin's oeuvre. Turkish-Mongol societies used to believe that death cannot be accepted as a determinant of total disappearance; it was interpreted as a transition from one realm to the other (Tleubergenova 1995: 105). Similarly, for Karakalpaks, life is an unbounded circular movement in which death takes its turn in order to guarantee a new beginning. Thus, they believe that the dead do not dissolve in the infiniteness but remain among them and have a considerable influence on the world of the living people. Therefore, Karakalpaks care about the dead by dedicating some activities to them; they foster the relationship with the souls of the dead by remembering their names when milking a cow for the first time, getting the first harvest, or having the first foods, for example.

The unending circle of life and death can be seen in many ceremonies and one of them is the one that is dedicated to the newly born baby. These ceremonies show the belief that birth and death are identical (Tleubergenova 1995: 105). A sick baby is usually healed by being washed in water that is used for washing a dead person who had a very long life. The act symbolises the passage of the same long and healthy life to the baby (Esbergenov et al. 1975: 54, 142). In Turkish-Mongol beliefs, a baby and an old man are identified with each other and the rite of covering a baby's cradle with an old

man's clothes in Karakalpak traditions depicts this. The old man's life passes on to the baby and vice versa (Tleubergenova 1995: 105). Karakalpaks are always afraid of losing their babies and the most important image of the death of small babies is a mythological female creature called Albasli, a naked woman with red hair and huge breasts, who is believed to attack women and take away the babies. However, Albasli is also regarded as a goddess of reproduction. The women from Samarkand region used to wear jewellery with the images of Albasli in order to have fertility. Such a double-faced attitude towards Albasli suggests the juxtaposition of death and life (Mambetullayev 1990: 81).

There are other Karakalpak ceremonies in which the juxtaposition of life and death becomes obvious. For example, clothes of a dead person who had a long life were usually given to the young in order to pass his/her long life to them. It is believed that this rite is a softened version of an ancient rite of consuming the dead body of an old person. This was a rite of passing of the dead person's soul into the living bodies of the young representatives of Karakalpak society. The element of "bakan", a long stick with two points at the top that was used for closing and opening of the top door of "yurt"¹², plays an important role in the relationship between the living people and the dead. When somebody dies, his/her clothes are hung on bakan during the funeral. Bakan is also put on the road when a bridegroom is coming to his bride's home to take her during a wedding ceremony. It is also seen in a room where a woman gives birth to a baby. In short, bakan creates a close relationship between something new and old, life and death.

"Kempiroldi", which can be translated as an old woman is dead, is a Karakalpak rite that is performed during a wedding ceremony and reminds all the participants of the presence of death. An old woman who symbolises death lies in front of the door and when the bridegroom enters he has to give some money to the old woman. In other words, he has to respect death in order to start a new life. As Arginbayev states, giving money to the old woman symbolises giving a life to the death (1973: 195). The three-level structure – life-death-life – of such rites like kempiroldi can be seen in nearly all agricultural societies where fertility is significant (Veletskaya 1978: 5). So, it again specifies Karakalpaks' belief in a circular movement of life in which death brings fertility. It is even recorded that there used to be an

unnatural death act for the old people among Karakalpaks. Old people were put to death by the young ones in order to bring wealth, energy and vitality to their society. Ayimbetov records a story about this rite and states that some sons were unable to perform this rite and had to hide their parents from the others (1977: 195).

Bakhtin was also engaged in the discussion on death to which he responded in a positive way by seeing it not as a “negation of life” (1984b: 50), but as a part of it and as a new beginning. The grotesque, being the distinctive carnivalistic image, depicts the necessity of bringing the idea of death and birth in one scene. As a result, the grotesque is “an active subject, an event-making agent” (Jung 1998: 98) and the event is the birth of a new life which is close to death. Therefore, as Bakhtin says, the image of the body is usually shown close to the borderline, “in immediate proximity to birth or death, to infancy or old age, to the womb or the grave, to the bosom that gives life or swallows it up” (1984b: 26). As Emerson states, Bakhtin does not see a “blank space” after the death of somebody or something as a “void,” but as “a space that is waiting for new meaning to flow in along newly available perspectives” (2002: 17). As a consequence of such an attitude to death, Bakhtin’s notion of time is that of constant death and rebirth. As Knowles claims, this conception of time is based on the “materialist principle” of “the cyclical year” in which the images of the agricultural world play an important role (1998: 37). Earth devours to create a new life and this goes on again and again; this process knows no end. So, a human being’s life is somewhere in-between. So it is possible to create a link between Karakalpak rites and Bakhtin’s carnival and grotesque in terms of the juxtaposition of death and birth because both sides have accepted the idea that life has a circular movement.

Threshold

The element of threshold in Karakalpak culture exhibits a possible connection of this rite with some assumptions that Bakhtin’s carnival and the grotesque encompass, too. Threshold is the most important part of a Karakalpak yurt, which is understood as the centre of the realm of this community because yurt is the place where Karakalpaks establish their small and coherent particle of their society. Hence the entrance to this coherent world has distinctive features which are respected and considered sacred.

Some rites that are performed on the threshold in Karakalpak culture are driven by this respect. The mechanism of the construction of Karakalpak yurt is based on the threshold as it is the first part that is erected, right after which, as Tleubergenova states, an animal is sacrificed on the spot of the threshold (1995: 103). The sacrifice accounts for the respect for the dead and at the same time for the new beginning. Here, threshold emerges as the point of in-between two distinctive worlds: the world of the inside with an atmosphere of peace and the world of the outside which Tleubergenova judges as the realm of death according to Karakalpak beliefs (1995: 102). So threshold carries the significance of erasing the sharp contrasts between two realms in order to regulate the smooth transition from one into the other. Threshold's importance is accompanied by its being the bond between life and death, which testifies Karakalpaks' circular movement of life that was mentioned earlier. This recognition of the superiority of the threshold over other parts of the yurt is an urge to see this place as vastly influential in terms of change because it encompasses the forces of both realms. Manifestations of respect for threshold appear in wedding and funeral ceremonies. A bride's act of bowing for several times in front of the threshold of the bridegroom's yurt is an apparent exhibition of her readiness for a new life. In turn, when a dead body is taken out of the yurt, the head is put on the threshold for several times to signify the dead body's readiness for death (Tleubergenova 1995: 104). The sublimation of a threshold in Karakalpak society is furthermore confirmed by its being the burying point for a baby's placenta or even dead babies. The function of this tradition is to ease the passing of the dead baby's soul into the mother's body each time the latter steps on the threshold. As Tleubergenova adds, this belief communicates Karakalpaks' profound engagement with the idea of fertility (1995: 104). In other words, threshold cannot be reduced to be regarded as a mere place for a door because it has been assigned a role of a holy attribute of a home. It is deeply informed by remarkable powers to influence people considerably because it is impregnated by such categories like change, uncertainty, and instability. Karakalpaks' positive identification of the threshold as a primary place in their rituals and beliefs is their demonstration of their comprehensive understanding and acceptance of life's constant flux.

Carnival cannot be observed in abstraction from the condition of being in-between two different realms if Bakhtin's understanding of the carnival

is taken into account. In fact, medieval carnival itself is an assemblage of incoherent elements which designates its ability to throw people into a state that cannot be characterised by their everyday activities; hence carnival is a threshold between a normal everyday life and the life of freedom and pleasure. The notion of a carnivalistic time can be conceptualised as a time of in-between because it does not correspond to biographical linear time; as Bakhtin claims, this time acquires features of a “crisis” and a minute may become years (1984a: 171). It was formulated on the basis of perpetual change and shifts. This carnivalistic time ushers the concept of threshold in Bakhtin’s works because thresholds are the places with the concentrated sense of change and instability which is the opposite of everything “comfortably habitable, well-arranged and stable” in the remote places from thresholds (1984a: 169). Mihailovic seizes the importance of the idea of threshold for Bakhtin and states that the terms referring to a “boundary” can be heard again and again in Bakhtin’s *Rabelais and His World*, so they gain “almost incantatory quality” (1997: 153). So for Bakhtin threshold is a sacred place as well as it is for Karakalpaks. So within the framework of the idea of threshold, it is possible to draw an analogy between Karakalpaks’ beliefs and Bakhtin’s carnival.

Conclusion

Many of the Karakalpak rites are premised on the idea of fertility which is congruent with some of the elements of Bakhtin’s carnival and the grotesque. The factor of a fusion of the world of the human beings and that of nature can be inserted into the contextualisation of the idea of fertility and the rites related to it in this regard. Nature’s peculiarity of renewal gives an impression of having the same features because people are a part of nature as they endeavour to depict through their rites. Thus, this fusion with nature gives people self-confidence and strength. Karakalpaks’ insistence on seeing death and birth in one place and their reverence for the thresholds, which is parallel to what Bakhtin says about the carnival and the grotesque, are permeated by the acknowledgement of the sense of uncertainty and constant change in life. Indeed, the idea of fertility and nature is closely related to this sense of instability. Both sides, Karakalpak culture and Bakhtinian sense of the carnival, are set in motion by people’s heavy dependence on nature, which is impossible to fix. Hence, disempowerment of any kind of certainty

is inevitable. That's why people from both backgrounds have to accept this inevitability. And only such an understanding of life can create a solid basis for a community's coherent unity. An investigation of Karakalpak cultural rites and rituals in the light of Bakhtin's theory of the carnival and the grotesque helped to observe that the traditions of both sides reveal similar concern: bringing people into a healthy togetherness.

An analysis of Karakalpak rites in the light of Bakhtin's carnival and the grotesque hails the idea that is implicit and is often absolute in many philosophical discourses; this idea challenges the assumption of the infallible categorisation of people into religions, nationalities and countries. This analysis articulates the dimension of the correspondence between two remote communities in terms of their concerns. Karakalpaks and the participants of the medieval carnival celebrated their integration with nature that provided them with the sense of togetherness and encouraged them to withstand the fluctuating essence of life. Yet, as Bakhtin anticipates, contemporary societies are under the threat of losing their sense of unity just as it happened with the sense of the carnival in the medieval Europe. The quickness and width of this loss has already grabbed Karakalpaks as they are embraced by the modern fundamental endeavour to isolate human subjects from each other. It is not possible to avoid the discourse on technology as one of the influential forces that drive human beings apart as well as from nature. An arsenal of ecological disasters that has fallen on Karakalpak region is believed to be connected to the community's estrangement from their traditions the essence of which was the conception of a human being as a part of nature. The limited power of water of two rivers, Amuderya and Sirderya, has caused a dramatic shrinking of the boundaries of the Aral Sea. As a consequence of the withdrawal of water from the region, the balance between human beings and nature is permanently upset; the childbirth rate in the Karakalpak region has fallen down dramatically. In short, as Bakhtin propagates, people should pertain to the primacy of nature and communal coherence in order to overcome the difficulties; and Karakalpaks should do the same.

References

- Arginbayev, Halel (1973). *Kazak Halkindagi Semya Menen Neke*. Alma-Ata.
- Ayimbetov, Kalli (1977). *Karakalpak Folklori*. Nukus.
- Bakhtin, Mikhail (1984a). *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Ed. and trans. Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bakhtin, Mikhail (1984b). *Rabelais and His World*. Trans. Helene Iswolsky. Indiana University Press.
- Basilov, Vladimir (1992). *Shamanstvo u Narodov Sredney Azii i Kazabstana*. Moskva.
- Dentith, Simon (1995). *Bakhtinian Thought*. London: Routledge.
- Emerson, Caryl (2002). "Coming to Terms with Bakhtin's Carnival: Ancient, Modern, Sub Specie Arternitatis". *Bakhtin and the Classics*. Ed. R. Bracht Branham. Evanston: Northwestern University Press. 5-26.
- Esbergenov, Hojahmet and T. Atamuratov (1975). *Traditsii i Ikh Preobrazovaniya v Gorodskom Bitu Karakalpakov*. Nukus.
- Jung, Hwa Yol (1998). "Bakhtin's Dialogical Body Politics". *Bakhtin and the Human Sciences: No Last Words*. London: Sage Publications. 95-111.
- Kayser, Wolfgang (1981). *The Grottesque in Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Knorozov, Yuriy (1949). "Mazar-Shamun-Nabi". *Sovetskaya Etnografiya* 2: 86-97.
- Knowles, Ronald (1998). "Carnival and Death in *Romeo and Juliet*." *Shakespeare and Carnival*. London: Macmillan. 36-60.
- Mambetullayev, Mirzamurat (1990). "Jenskiye Kultoviye Statuetki s Toprak-Kali (Shavatskaya)". *Vestnik Karakalpakskogo Filiala Akademii Nauk Uzbekskoy SSR* 3: 77-82.
- Mihailovic, Alexandar (1997). *Corporeal Words: Mikhail Bakhtin's Theology of Discourse*. Evanston: Northwestern University Press.
- Snesarev, Gleb (1969). *Relikti Domusulmanskih Verovaniy i Obryadov u Uzbekov Horezma*. Moskva.
- Tleubergenova, Naubahar (1995). "Nekotoriye Obryadi i Verovaniya Karakalpakov, Svyazanniye s Yurtoy". *Vestnik Karakalpakskogo Filiala Akademii Nauk Uzbekskoy SSR* 4: 101-109.
- Toleubayev, Abdesh (1991). *Relikti Doislamskih Verovaniy v Semeynoy Obryadnosti Kazahov*. Alma-Ata.
- Tolstov, Sergey (1948). *Drevniy Horezm*. Moskva.
- Tokarev, Sergey (1964). *Ranniye Formi Religii*. Moskva.
- Veletskaia, Natalya (1978). *Yazicheskaya Simvolika Slavyanskikh Ritualov*. Moskva.
- Vice, Sue (1997). *Introducing Bakhtin*. Manchester: Manchester University Press.
- Zelenin, Dmitry (1936). "Kult Ongonov v Sibiri". *Trudi Instituta Antropologii*,

Arheologii i Etnografii XIV (Etnograficheskaya seriya 3). Moskva-Leningrad.
Zelenin, Dmitry (1916). *Oçerki Russkoy Mifologii, Umershiye Neyestestvennoy
Smertyu i Rusalki*. Peterburg.

Karakalpak Adetleri ve Bakhtin'in Karnavalı Arasındaki Benzerlikler*

Victoria Bilge Yılmaz**

Raushan Kamalova***

Öz

Karakalpakların bazı gelenek ve görenekleri, kadınların ve toprağın verimliliği, toplumun ölüm ve yaşamı bir olarak kabul etmesi ve eşik kavramının önemi ile ilgilidir. Mikhail Bakhtin'in karnaval kavramını incelemesi sonucunda da benzer fikirler ortaya çıkmaktadır: verimlilik, ölüm ve yaşamın bir arada oluşu ve eşik kavramı. Bu makale Karakalpakların bazı gelenekleri ve Bakhtin'in karnaval kavramı arasındaki benzerlikleri incelemektedir. Ayrıca, hem Karakalpak adetlerinin hem de Bakhtin'in incelediği karnavalın, insanların doğa ile olan beraberliğini ve onların tek taraflı gerçeği ve kesinliği reddetmelerini temel olarak gören toplumun ayrılmaz birlikteliğe dayandığının sonucuna varmaktadır.

Anahtar kelimeler

Karakalpaklar, Karakalpak adetleri, Mikhail Bakhtin, karnaval, grotesk.

* Geliş Tarihi: 29 Ağustos 2018 – Kabul Tarihi: 22 Kasım 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yılmaz, Victoria Bilge ve Raushan Kamalova (2019). "An Analogy between Karakalpak Rites and Bakhtin's Carnival". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 217-234.

** Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu – Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9807-9233>

vikelay@gmail.com

*** Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özbekistan Bilimler Akademisi Karakalpakistan Şubesi - Karakalpakistan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1763-1186>

rshnkamalova@gmail.com

Обряды каракалпаков и теория карнавала Бахтина*

Виктория Бильге Йылмаз**

Раушан Камалова***

Аннотация

Некоторые традиционные ритуалы каракалпаков прославляют плодородие женщин и земли, утверждают признание обществом единства смерти и рождения и важности порога. Исследование карнавала Михаилом Бахтиным также выявило некоторые похожие концепты: плодородие, единство смерти и жизни, и порог. Эта статья рассматривает сходство между этими концептами в некоторых каракалпакских обрядах и теории карнавала Бахтина. В статье также приводится заключение о том, что каракалпакские обряды и карнавал, исследованный Бахтиным, имели в своей основе слитность человека и природы, отрицание односторонней правды и определённости.

Ключевые слова

Каракалпаки, каракалпакские обряды, Михаил Бахтин, карнавал, гротеск

* Поступило в редакцию: 29 августа 2018 г. – Принято в номер: 22 ноября 2018 г.

Ссылка на статью:

Yılmaz, Victoria Bilge ve Raushan Kamalova (2019). “An Analogy between Karakalpak Rites and Bakhtin’s Carnival”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 217-234.

** Д-р, Анкарский Университет Йылдырыма Беязыта, Высшая школа иностранных языков, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9807-9233>
vikelay@gmail.com

*** Комплексный институт гуманитарных наук Каракалпакского Отделения Академии наук Узбекистана, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1763-1186>
rshnkamalova@gmail.com

Silk Road Economic Belt as China's Eurasian Dream: Common Identity or Common Fear?*

Nilgün Eliküçük Yıldırım**

Abstract

The Silk Road Economic Belt is the key component of China's Eurasian Pivot strategy. In this study, China's Eurasian Pivot is approached as a creativity strategy from the perspective of social identity theory. In order to succeed in its creativity strategy, China is trying to create a common in-group identity with the Silk Road Economic Belt countries through the Chinese Dream. However, the Chinese Dream is not perceived as a common identity by Central Asians and Uyghurs. While Central Asians respond China's economic presence in the region positively, they are afraid of demographic changes and cultural influences that Chinese migration will cause. Therefore, the Chinese Dream has been a common fear for Turkic societies along the Silk Road Economic Belt rather than common identity. This fear could be one of the most important factors that will prevent the success of China's Eurasian Pivot in the long run.

Keywords

China's Eurasian Pivot strategy, Silk Road Economic Belt, China Dream, Central Asian Countries, Uyghurs.

* Date of Arrival: 20 March 2018 – Date of Acceptance: 11 May 2018

You can refer to this article as follows:

Eliküçük Yıldırım, Nilgün (2019). "Silk Road Economic Belt as China's Eurasian Dream: Common Identity or Common Fear?". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 235-254.

** Assist. Prof. Dr., Atılım University, Faculty of Management, Department of International Relations-Ankara/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-1401>

nilgun_elikucuk@hotmail.com

Introduction

In an article published in *Foreign Policy* in 2011, U.S. Secretary of State Hillary Clinton declared that the 21st Century will be America's Pacific Century (Clinton 2011). While defining its Asia-Pacific strategy in its political statements, the United States first used the concept of Pivot; then, continued with rebalancing since the Asia Pivot was perceived as a strategy that directly targets China on the strengthening of military alliance (Dews 2014). Therefore, the negative meaning of the pivot concept has tried to be removed with rebalancing. Yet, no matter how this strategy is defined, it is perceived as a threat by China. Yan Xuetong (2014: 46-48) states that America's pivot to Asia-Pacific has confirmed most Chinese people's suspicions of containment by a superpower. He also states that this strategy encourages China's enemies to increase tensions in the region. The United States' efforts to strengthen its diplomatic, economic and military presence in the Asia-Pacific region have pushed China into a climate of insecurity in the region. The perception that this strategy was put forward to prevent China's rise did not leave a space for cooperation between the US and China within the East Asia region (Ratner 2013: 21). China's response to the Asia Pivot strategy has been a new strategic orientation with the Silk Road Economic Belt (SREB). In this study, SREB, which China has introduced against the Asia Pivot, is examined as a creativity strategy from the perspective of social identity theory. In order to succeed in its creativity strategy, China has to create a common group identity with the countries along SREB. Therefore, China is trying to make the Chinese Dream a common identity shared with the countries of the region. However, the Chinese dream is thought to be a new version of Han nationalism by Central Asian nations and Uyghurs. Thus, in order for the Chinese dream to be adopted as a common identity, China needs to respect religious and cultural differences.

Silk Road Economic Belt as a Social Creativity Strategy

In 2013, Xi Jinping in his speech at Nazarbayev University in Astana, Kazakhstan offered to build "SREB" between China and Central Asian countries and to increase cooperation within the region (Xi 2013a). In the same year, addressing the Indonesian Parliament he expressed his vision of "21st Century Silk Road" to be built between Southeast Asian countries and China (Xinhuanet 2015). Land-Sea Silk Road initiatives together were

called “Belt and Road Initiative (BRI)”. SREB, a land-based component of the BRI, is an alternative West strategy to the east orientation policy of the United States. Wang Jisi (2014: 132) stated that the United States’ pivot to Asia poses the threat of zero-sum game for China and the United States in East Asia. Thus, “Marching Westward” is a strategic requirement for China’s rise. Zhang and Belgibayev (2014) consider SREB as the key component of China’s Eurasian Pivot strategy. China’s proposal of SREB is also considered by Western thinkers as an answer to the Asia Pivot strategy of the United States (Clarke 2015). In this study, the SREB component of BRI will be examined from the perspective of Tajfel and Turner’s social identity theory because the idea behind China’s New Silk Road route is not only to establish regional hegemony or to develop an international economic system based on mutual dependence. Indeed, with this initiative, China will penetrate the center of Eurasia and gain more geopolitical power. Blended with infrastructure projects, new institutions, new ideas and values, SREB is an instrument that will allow China to reorganize the Western-led international system in line with its own perspective (Habova 2015: 68). According to the theory of social identity, China may attempt three different strategies against US Asia Pivot: mobility, creativity, and competition. Instead of conflict with the United States in East Asia, China is putting forward its Western strategy, namely SREB, as a social creativity strategy. Behind this creativity strategy is the idea that the current international system should be replaced not by conflicts but by alternative ways.

Social Identity Theory of Intergroup Behavior

Three fundamental principles of the social identity theory of intergroup behavior are as follows: 1. Individuals strive to achieve or to maintain positive social identity. 2. Positive social identity is largely based on favorable comparisons between in-group and some relevant out-groups. 3. When social identity is unsatisfactory, individuals either leave the existing group and join a different group with a more positive identity or strive to create positive distinctiveness in their existing group (Tajfel & Turner 2004: 284). The in-group, whose identity is threatened, may attempt three strategies to gain a positive identity: social mobility, social creativity, and social competition. As an individual-centered strategy, social mobility enables individuals who are dissatisfied with their low-status group, to pass

to a high-status group (Tajfel & Turner 2004: 286). Social creativity, on the other hand, is the ability of the group members to redefine or change the parameters of comparison with the out-group in order to create a positive distinctiveness for the in-group. As a collective strategy, social creativity may manifest in three different ways. The first one is the comparison of in-group and out-group according to some new dimensions. The second is the change of the characteristics attributed to in-group. Finally, the third is the change of the out-group. In the social competition strategy, on the other hand, the members of the in-group compete directly with the out-group to gain positive social identity (Tajfel & Turner 2004: 286-288). According to the social identity theory assumptions, behind China's "SREB" or "Marching West" strategy, there is a perception of threat towards its positive social identity in East Asia. According to Yan (2014: 47), Asia Pivot is a strategy backed by the United States that encourages regional states to question China's authority. For this reason, China believes that its positive image in the region is damaged and constrained by the Asia Pivot strategy. To obtain a positive identity in Eurasia, China attempts three forms of social creativity strategy. The first one is to change the characteristics of the in-group. Xi Jinping has introduced the concept of the Chinese Dream, which combines the rise of China with the national rejuvenation (Sorensen 2015: 55). This concept refers to China's return to the glorious days of the past as against the century of humiliation (Wang 2013). The Chinese Dream also aims to provide wealth, prosperity and security for the Central Asian countries on SREB. Therefore, the Chinese Dream is a common dream that both encompasses the Asian Dream and is shared with the states of the region (Gosset 2015). The second one is the comparison of the in-group and out-group over some new dimensions. China has preferred to choose another sphere of influence against the Asia Pivot strategy of the United States that targets East Asia. With Marching West strategy, China is trying to establish influence in a geography where the United States is not involved. The last one is the changing of the out-group that is the subject of the comparison for in-group. China's Minister of Foreign Affairs Wang Yi (2015) expressed that BRI is not a tool of geopolitics. According to many Chinese academics who support the official discourse, BRI is not an answer to the US's rebalancing strategy in Asia-Pacific. On the contrary, it is a part of China's reassurance and non-confrontation strategy (Bondaz et al.

2015: 6). China, especially in official discourse, does not prefer launching BRI as a counterbalance strategy. That's because the reduction of SREB to China's Eurasian Pivot strategy would hurt the initiative itself more than anything else. On the basis of China's social creativity strategy, there is a desire to become the rule maker (Callahan 2016: 14). That is why China has introduced a number of new concepts which also form the foundation of SREB. These concepts are new diplomacy, new projects, new institutions, and new ideas. *New Diplomacy*: Xi Jinping announced the new trends in Chinese foreign policy to the world through two important conferences. These are the 2013 Peripheral Diplomacy Work Conference and the 2014 Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs. In Peripheral Diplomacy Work Conference, Xi Jinping (2013b) describes the basic concepts that will guide the diplomacy of the periphery in four characters: Qin (亲) (closeness), cheng (成) (earnestness), hui (惠) (benefit) and rong (容) (inclusiveness). At the Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs, Xi (2014) went one step further and declared that China's aim is to establish a community of common destiny with neighboring countries. Xi stresses that peripheral diplomacy must be successful in order to realize the great rejuvenation of the Chinese nation. China's neighbor-centric foreign policy highlights the dependence between countries. Xi considers dependence between China and its neighbors as an opportunity because this dependence will make it easier to inject Chinese values into these countries (Callahan 2016: 8). BRI has been established as the implementation project of this peripheral diplomacy. *New Project*: BRI aims to establish cooperation in 5 key areas between the countries involved within the initiative and China. These five areas are policy coordination, facilities connectivity, unimpeded trade, financial integration and people-to-people bonds (National Development and Reform Commission 2015). According to Wang Yiwei (2015: 99), the difference of SREB from the ancient Silk Road is that it does not only promote trade but also links the hearts and minds of people. For this reason, the community of common destiny is an important component of SREB. *New Institutions*: Two important institutions were established to finance BRI. The first one is the Silk Road Fund, which was established in 2014. The Silk Road Fund was established by China with a budget of \$ 40 billion (<http://www.silkroadfund.com.cn/>). The second one is Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), established

in 2015. AIIB is a multilateral development bank as well as an international financial institution. The aim of AIIB is to finance infrastructure investments in the countries of BRI. The bank was established with a capital of 100 billion dollars. China is the largest shareholder of the bank with a capital contribution of 30% (Kawai 2015: 5). The establishment of AIIB means that there will be a rival for the mainstream international financial institutions such as the IMF and the World Bank in Asia. Whereas broadening liberal democracy lies behind the IMF and the World Bank's policy of helping developing countries, China, the largest founding member of the AIIB, is not interested in the internal affairs of other countries in its aid policies and strictly adheres to the principle of non-interference. Accordingly, the AIIB was designed as an alternative financial institution against Western development banks adorned with the political values of the Bretton Woods system (Liao 2015). *New Ideas*: Xi Jinping describes the Chinese Dream as a national rejuvenation dream shared by all ethnic groups within the country. However, because the realization of the Chinese dream depends on ensuring a peaceful and stable environment in the international arena as well as in the neighboring countries, adoption of this dream only within the country will not be sufficient. As the Chinese Dream is closely linked to the dreams of other people around the world, China should help developing and neighboring countries in their own development (Yang 2013). In other words, the Chinese Dream is actually a world dream since it aims to develop other countries. SREB as a part of the Chinese dream aims to develop the countries involved within the initiative.

Peripheral diplomacy, BRI, AIIB, and the Chinese Dream are the main forms of creativity of the alternative world order that China wants to establish. These creativity forms also are indicators of how the Chinese world order will work in the future. Yet, what will determine the success of this creativity strategy is how other countries and even the ethnic minorities within China will perceive it. Therefore, there are two fundamental factors that can prevent China's creativity strategy from being successful against the Asia Pivot. The first one is that SREB may create a new bipolarity within the international system. China's Eurasian Pivot strategy could pave the way for a bipolar world order with China, Russia and Central Asian states in one pole; the United States, the EU and their Asian allies on the other pole. The second factor to undermine China's creativity strategy is the inability

to establish a common identity; namely intra-group cohesion, between the SREB countries and China. The second part of the study will focus on whether the Chinese dream will be adopted by Central Asian countries and Uyghurs as an in-group identity.

Chinese Dream: Shared Value or Chinese Exceptionalism

Friend and Thayer (2017: 99) claim that the Chinese Dream is a concept that feeds the Chinese exceptionalism. They argue that the rise of Han-centrism is related to the obsession with China's weakness. Although, various groups in China have their own interpretations of the Chinese Dream, the common point of these interpretations is that the purpose of the Chinese dream is "fulfilling the great renaissance of the Chinese race" (Meyer 2016). According to the Han Nationalists, foreign influence is the reason for the decline of China in the past. Yet, these foreigners are not only Westerners but also ethnic groups within the country. What prevents China from modernization is the non-Han ethnic groups within the country as well as an external influence (Friend& Thayer 2017: 99). However, the merge of the Chinese Dream with the Han-centrist nationalism carries a serious risk. The Chinese Dream is explained on the international platforms, like the community of common destiny, through cultural interaction and common links between people (Xi 2013c). However, the rise of Han nationalism in the country points to the contrary. The equalization of the interests of the Han race to the interests of China within the country could create the same effect for the Chinese Dream as well (Leibold 2010: 549). The criticism of the Zhas Alash newspaper published in Kazakhstan against the Nur-Otan Party can be considered within this context.

Chinese leader's strategy called 'Chinese Dream' is similar to our country's strategy 'Kazakhstan-2050'. However, we do not want to see Bauyrzhan Baibek [one of the leaders of the Nur-Otan Party] to declare something like this tomorrow: 'from now on we rename our Nur-Otan Party into the Chinese Communist Party Nur-Otan. Our strategies and goals are declared in the Xi Jinping's strategy 'Chinese Dream'" (Burkhanov& Yu-Wen 2016: 11).

Chinese leaders are careful to emphasize that all countries in BRI are equal (Wang 2014). However, the discourse before the initiative was introduced proved to be contrary. Liu Yazou, General of the Chinese People's Liberation

Army of China, used the following statement for Central Asia: “Central Asia is the thickest piece of cake given to the modern Chinese by the heavens” (Pantucci 2017). China’s State Council Member Yang Jiechi, in his speech at the ASEAN meeting in 2010, has made a hierarchical distinction between China and other small countries: “China is a big country and other countries are small countries, and that’s just a fact” (Storey 2010: 4). In order to be adopted as an in-group identity by both ethnic minorities and Central Asians, the Chinese Dream has to pull away from Han chauvinism since Han nationalism creates rigid boundaries between groups rather than providing common identities.

Rigid Boundaries Between the Chinese and the Turks

In order for China to provide a common group identity through the Chinese Dream, the rigid boundaries drawn between the Turks and the Chinese must be eliminated. According to Fredrik Barth (1969), social encounter is essential in constructing the boundaries between the two ethnic groups. Boundaries between groups become apparent only when two groups encounter and are involved in each other’s social lives. The rigid boundaries between the Han Chinese and the Uyghurs were constructed in two ways. The first one is a large scale Han migration to East Turkestan. The second one is the political pressure imposed on the Uyghurs by the Chinese government (Han 2010: 250). The encounter of the Turks in the Central Asian states with the Chinese has also been through immigration. In the post-Cold War period, many of the Chinese, who came to Kyrgyzstan and Kazakhstan to trade, later settled in these countries (Dillon 2004: 76). The immigration of the Chinese to Central Asia is increasing day by day but the waves of migration divide the two ethnic groups rather than bringing them closer. In other words, the Chinese Dream and SREB could raise common fear and doubt for the Uyghurs and Central Asians rather than providing a common identity. Another issue that nurtures this fear is the Chinese government’s repression of Uyghurs ‘ identity and culture.

Great Leap Forward: Han Settlement in East Turkestan

Ethnic Han emigration to Eastern Turkestan began with China’s 5-year economic policy, called Great Leap Forward, between 1958-1963. These migrations are called Xia Fang (send down) or the rustication movement to

reduce the cultural and class differences between city and rural areas. The two other objectives of the Xia Fang migration movement are to facilitate the integration of China's ethnic minorities and strengthen the security of China's territorial borders (Dreyer 1975: 353). In East Turkestan, the 5.5% Han population in 1949 increased to 40% in 1970 with the Xia Fang movement (Dillon 2004: 75). Another important reason for increasing the Han population in East Turkestan was the creation of Xinjiang Production and Construction Corps, known as *Bingtuan* in Chinese (O'Brien 2016: 36). *Bingtuan* is a military-agricultural settlement designed to promote economic development within the region and to provide permanent settlement of Han Chinese in East Turkestan (Millward & Tursun 2004: 90). During this period, Han immigrants began to penetrate the small cities and towns, namely the castles of the Uyghurs, as workers and peasants. This social encounter between the two ethnic groups¹ allowed the Uyghurs to realize how different they were from Han Chinese. These differences have caused them to separate from each other and to set a distance between them (Han 2010: 252). The Han migration to the Eastern Turkestan region has three observable effects on the life of the region. Firstly, the Uyghurs put their ethnic identities into the foreground with the rise of Han migration and it became more difficult to reduce the religious-cultural differences between the two ethnic groups. Secondly, the increase in the Han migration caused socio-economic disparities between the two ethnic groups in the East Turkestan region. For example, one of the reasons for the increase in unemployment rates among the Uyghurs was the Han migrants who joined the labor market. The last effect is that the Han immigrant population tries to adapt Uyghurs to Chinese culture rather than to adapt themselves to Uyghurs culture. This cultural conflict has led Uyghurs to complain about ethnic discrimination and Han chauvinism (Smith 2002: 157). The relations between the Uyghurs and the Han Chinese brought spatial and cultural divisions in areas such as language, time, food and marriage (Han 2010: 250). Speaking Chinese and Uyghurs between Uyghurs is associated with two places: house and outside. Since the urban labor market requires speaking Chinese, it is imperative for most Uyghur youth to learn Chinese. In Eastern Turkestan, the Uyghurs are divided into two groups according

to which language they receive an education. The Uyghurs who received education in Chinese are called Minkaohan and the Uyghurs who received education in Uyghur are called Minkaomin (Han 2010: 251). Minkaomins are the majority in Uyghur society. However, the number of Minkaomin students has begun to fall due to the educations' poor quality and quantity after the "bilingual education policy" put into practice by China in 2003 (Wang 2015: 43). Since speaking Chinese is an important criterion to find a job among the Uyghurs, learning Chinese is actually a survival strategy. However upward mobility into this new Uyghur class, the Minkaohan, was not equally available to all. The great majority of rural youth had little familiarity with Chinese or Putonghua and remained efficaciously excluded and subject to severe handicaps in all segments of the labour market (Hann 2014: 193).

The issue of time is also important in constructing the social boundaries between Uyghur and Han ethnic groups. The local time of Eastern Turkestan is 2 hours behind the local time of Beijing. Yet, the Chinese government is implementing the only one-time zone policy for all China. Beijing time is used in public areas and government institutions in the East Turkestan region. However, Uyghurs continue to use local time in their private lives (Beller-Hann 2002: 60). Moreover, religious differences between the two ethnic groups, as Uyghurs only go to restaurants where Halal food is served, also play a major role in drawing boundaries in the social sphere (Cesaro 2000). In China, inter-ethnic marriage is seen as an important step towards eliminating social barriers and ensuring national unity (Jian 2017). However, marriages between Uyghurs and Han Chinese in the Eastern Turkestan region are not accepted due to religious-cultural differences. Inter-ethnic marriages are not accepted in Uyghur society because of the risk of losing religious and national identity (Smith 2002: 161-163). It is not easy to overcome the rigid social boundaries constructed between the two ethnic groups after the Han migration to East Turkestan. For example, one of the reasons for the Uyghur uprising in 2009 is the perception of Han migration to the region as a threat to the way of life, culture and identity by the Uyghurs (Howell & Fan 2011). Although the Eastern Turkestan

region is an important cornerstone of SREB, the Uyghurs' adoption of the Chinese dream as a group identity does not seem possible due to the social boundaries drawn between the Han Chinese and them. The lessons learned from the historical experience of the Uyghurs negatively affect the Central Asian societies' outlook towards the Chinese dream.

Great Leap Outward: Chinese Migration into Central Asia

Migration from China to Central Asian countries occurs in two ways: labor force migration and trade-related migration (Sadovskaya 2011: 88-90). The Chinese government is following a strategy that promotes both domestic migration and labor force export to reduce the rate of unemployment within the country. In this strategy, internal migration is encouraged to the north and northwest regions of the country. Although there is no limitation for external migration, due to the geographical proximity both internal and external migration brings Chinese immigrants closer to Central Asian States (Kozhirova & Ospanova 2014: 483). Furthermore, after the Cold War, bilateral agreements were signed among Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tajikistan, and China for joint ventures. Within the context of these agreements, many Chinese who came to Central Asia for economic assistance did not return to their countries even though their visas had expired (Dillon 2004: 152). Chinese migration to Central Asian countries is likely to gain even more intensity with the infrastructure projects of SREB. China's presence in Central Asia and SREB is welcomed by the governments of the regional states. However, the view of the Turkic community within the region towards China is not in line with the policies of the governments. While China's presence in the region is generally perceived as positive regarding issues such as geopolitics, security, and economy, when it comes to identity and culture this perception becomes negative (Peyrouse 2016: 19). Business and trade migration from China to Central Asian countries have an important role in the formation of this negative perception. Especially in Kazakh and Kyrgyz societies, migration is the most important cause of negative perceptions. Kozhirova & Ospanova (2014: 482) state that Chinese migration to Kazakhstan is perceived as a threat to national identity and security in Kazakh society. It is thought that

migration will deteriorate the demographic structure of Kazakhstan since the surplus workforce accumulating on the Kazakhstan border, especially in the Eastern Turkestan region, will eventually return to Kazakhstan as legal and illegal labor migration (Syroezhkin 2011: 103). In an article published in the Kazakh *Atamekan* newspaper, Chinese migration is considered as a serious threat.

The Chinese who came to Kazakhstan for economic aid settled in the country through marriage, land and estate purchase. Since the Russians settled in the country in the same way in the past, the population structure of Kazakhstan should be prevented from deteriorating by the Chinese (Dillon 2004: 153).

In countries with weak economic power, such as Kyrgyzstan, China is also seen as a threat in the field of economy. According to a public opinion survey conducted in Kyrgyzstan, China is regarded as the country's largest economic partner by 21%, while 27% considers China as a threat to the country's economy (*Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan* 2016: 50). As Kyrgyzstan is China's largest export market among Central Asian countries, China has many investment companies in Kyrgyzstan. The interaction between Chinese workers, coming to work in these investment companies, and Kyrgyz people is much more than in the other Central Asian countries. For this reason, violent incidents occur occasionally between Chinese and Kyrgyz (*China Daily* 2013). Apart from migration, Central Asian Turkic societies have historical reasons for their negative view of China. According to Peyrouse's (2016: 21) research on Chinese perception in Central Asian newspapers, China's presence in the region is considered to be expansionism. Beijing has historically been accused of developing prejudiced policies against nomads and Turkic people. Moreover, it is argued that China aims to break the Turkic population continuum between Central Asia and Uyghurs by encouraging Han migration to the Eastern Turkestan region. Consequently, because China's policies to suppress the identity and culture of Uyghurs are of concern in Central Asian societies, they consider that the civilizational barrier between Central Asia and China should be maintained (Peyrouse 2016: 22).

Conclusion

China has launched the SREB initiative in Eurasia to balance the Asia Pivot strategy of the United States. China has chosen to establish a new sphere of influence in Western Asia rather than having conflicts with the United States in East Asia. The keystones of China's social creativity strategy are peripheral diplomacy, development banks, SREB, and the Chinese Dream. The purpose of China's peripheral diplomacy is to create a stable environment for national rejuvenation. Moreover, the development of neighboring countries is one of the most important factors that will ensure stability within the region. Therefore, the Chinese dream is also defined as an Asian dream aiming for the development of Central Asian countries. In China's creativity strategy, the Chinese Dream is put forward as a common identity to ensure the intra-group cohesion between the SREB countries and China. However, because China is thought to be trying to create a cultural influence in the region with the concept of the Chinese dream, it is not perceived as a unifying identity by both the Central Asian Turkic Communities and the Uyghurs. The Central Asian Turkic communities' negative view of the Chinese Dream is based on the pre-delineated rigid boundaries. China's domestic and foreign migration policies are of the fundamental causes in the construction of rigid social boundaries between Chinese and Turks since these boundaries between two ethnic groups have become evident by their inclusion in each other's social lives. While the Central Asian States welcome economic and geo-strategic affirmation of China's presence in the region, they are afraid of the demographic changes and cultural influences that Chinese migration will bring. While China seeks to establish a relationship with the Turkic and Muslim countries in SREB on the basis of respect for cultural and religious differences, it wants to weaken the religious and cultural identity of the Uyghurs. Therefore, the Chinese Dream is a common fear rather than the common identity of SREB. This fear could be one of the most important factors that will prevent the success of the initiative in the long run.

Endnote

- 1 The Chinese term for the ethnic groups is “Minzu” (民族), which means minority nationalities. Although the term “nationality” is still being used in practice, the official stance prefers “ethnicity” or “ethnic group” as the translation of “Minzu” (Wang 2015: 4).

References

- Barth, Fredrik (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Little, Brown Series in Anthropology.
- Bellér-Hann, Ildikó (2002). “Temperamental Neighbours: Uighur-Han Relations in Xinjiang, Northwest China”. *Imagined Differences: Hatred and the Construction of Identity*. Ed. Günther Schlee. 5. 57-83.
- Burkhanov, Aziz and Chen Yu-Wen (2016). “Kazakh Perspective on China, the Chinese, and Chinese Migration”. *Ethnic and Racial Studies* 39 (12): 2129-2148.
- Callahan, William A. (2016). “China’s “Asia Dream” The Belt Road Initiative and the New Regional Order”. *Asian Journal of Comparative Politics* 1 (3): 226-243.
- Cesaro, M. Cristina (2000). “Consuming Identities: Food and Resistance among the Uyghur in Contemporary Xinjiang”. *Inner Asia* 2 (2): 225-238.
- Clinton, Hillary (2011). “America’s Pacific Century”. *Foreign Policy* 189: 56-63.
- Dillon, Michael (2004). *Xinjiang: China’s Muslim Far Northwest*. Routledge.
- Dreyer, June Teufel (1975). “Go West Young Han: The Hsia Fang Movement to China’s Minority Areas”. *Pacific Affairs* 48 (3): 353-369.
- Friend, John M. and Bradley A. Thayer (2017). “The Rise of Han-Centrism and What It Means for International Politics”. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 17 (1): 91-114.
- Habova, Antonina (2015). “Silk Road Economic Belt: China’s Marshall Plan, Pivot to Eurasia or China’s Way of Foreign Policy”. *KSI Transactions on Knowledge Society* 8 (1): 64-70.
- Han, Enze (2010). “Boundaries, Discrimination, and Interethnic Conflict in Xinjiang, China”. *International Journal of Conflict and Violence* 4 (2): 244-256.
- Hann, Chris (2014). “Harmonious or Homogeneous? Language, Education and Social Mobility in Rural Uyghur Society”. *On the Fringes of the Harmonious Society: Tibetans and Uyghurs in Socialist China*. Ed. Trine Brox and Ildikó Bellér-Hann. Nias Press. 183-208.
- Howell, Anthony and C. Cindy Fan (2011). “Migration and Inequality in Xinjiang:

- A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi”. *Eurasian Geography and Economics* 52 (1): 119-139.
- Jian, Zhixiang (2017). “The Recent Trend of Ethnic Inter-marriage in China: An Analysis Based on the Census Data. *The Journal of Chinese Sociology* 4 (11): 1-23.
- Jisi, Wang (2014). “Marching Westwards: The Rebalancing of China’s Geostrategy”. *The World in 2020 According to China: Chinese Foreign Policy Elites Discuss Emerging Trends in International Politics*. Ed. Shao Binhong. BRILL Publishing. 129-136.
- Kawai, Masahiro (2015). “Asian Infrastructure Investment Bank in the Evolving International Financial Order”. *Asian Infrastructure Investment Bank: China as Responsible Stakeholder*. Ed. Daniel E. Bob. Sasakawa Peace Foundation USA. 5-27.
- Kozhirova, Svetlana and Bakyt Ospanova (2014). “Chinese Migration in Kazakhstan: Implications for National Security.” *European Scientific Journal* 10 (10): 482-486.
- Leibold, James (2010). More Than a Category: Han Supremacism on the Chinese Internet. *The China Quarterly* 203: 539-559.
- Millward, A. James and Nabijan Tursun (2004). “Political History and Strategies of Control, 1884-1978”. *Xinjiang: China’s Muslim Borderland*. Ed. S. Frederick Starr. Routledge. 63-101.
- O’Brien, David (2016). “If There is Harmony in the House There will be Order in the Nation: An Exploration of the Han Chinese as Political Actors in Xinjiang”. *Inside Xinjiang: Space, Place and Power in China’s Muslim Far Northwest*. Ed. Anne Hayes and Michael Clarke. Routledge. 32-52.
- Peyrouse, Sébastien (2016). “Discussing China: Sinophilia and Sinophobia in Central Asia”. *Journal of Eurasian Studies* 7 (1): 14-23.
- Ratner, Ely (2013). “Rebalancing to Asia with an Insecure China”. *The Washington Quarterly* 36 (2): 21-38.
- Sadovskaya, Yelena Y. (2011). “The Dynamics of Contemporary Chinese Expansion into Central Asia”. *Chinese Migrants in Russia, Central Asia and Eastern Europe*. Ed. Felix B. Chang and Sunnie T. Rucker-Chang. Routledge. 85-104.
- Smith, Joanne N. (2002). “Making culture matter’: Symbolic, Spatial and Social Boundaries Between Uyghurs and Han Chinese. *Asian Ethnicity* 3 (2): 153-174.
- Sorensen, Camilla TN. (2015). “The Significance of Xi Jinping’s “Chinese Dream” for Chinese Foreign Policy: From “Tao Guang Yang Hui” to” Fen Fa You Wei”. *Journal of China and International Relations* 3 (1): 53-73.

- Storey, Ian (2010). "China's Missteps in Southeast Asia: Less Charm, More Offensive". *China Brief* 10 (25): 4-7.
- Syroezhkin, Konstantin (2011). "China's Presence in Kazakhstan: Myths and Reality". *Central Asia's Affairs* 42 (1): 17-25.
- Tajfel, Henri and John C. Turner (2004). "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior". *Psychology of Intergroup Relations* 5: 7-24.
- Wang, Ge (2015). "Ethnic Multilingual Education in China: A Critical Observation". *Working Papers in Educational Linguistics (WPEL)* 30 (2).
- Wang, Linzhu (2015). "The Identification of Minorities in China". *Asian-Pacific Law & Policy Journal* 16 (2): 1-21.
- Xuetong, Yan (2014). "China's New Foreign Policy: Not Conflict but Convergence of Interests". *New Perspectives Quarterly* 31 (2): 46-48.
- Yiwei, Wang (2015). "China's 'New Silk Road': A Case Study in EU-China Relations". *Xi's Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead*. Ed. Alessia Amighini and Axel Berkofsky. ISPI. 103-115.

Electronic References

- Bondaz, Antoine et al. (2015). "One Belt One Road: China's Great Leap Outward". *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. http://www.ecfr.eu/page/-/China_analysis_belt_road.pdf. 6-8. (Accessed: 01.02.2018).
- China Daily* (2013). "18 Chinese Workers Injured in Kyrgyzstan Clash" (01.10.2013). http://www.chinadaily.com.cn/world/2013-01/10/content_16103803.htm (Accessed: 04.02.2018).
- Clarke, Michael (2015). "Understanding China's Eurasian Pivot". *The Diplomat*. <https://thedi diplomat.com/2015/09/understanding-chinas-eurasian-pivot> (Accessed: 30.01.2017).
- Dews, Fred (2014). "Pivot, Rebalance, or Reinvigorate? Words Matter in U.S. Strategy toward Asia". *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/brookings-now/2014/04/21/pivot-rebalance-or-reinvigorate-word-s-matter-in-u-s-strategy-toward-asia/> (Accessed: 29.01.2017).
- Gosset, David (2015). "And Now for the Eurasian Dream". *China Daily Europe*. http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2015-01/09/content_19280141.htm (Accessed: 31.01. 2017).
- Liao, Rebecca (2015). "Out of the Bretton Woods". *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2015-07-27/out-bretton-woods> (Accessed: 02.02.2018).
- Meyer, Patrik (2016). "Could Han Chauvinism Turn the 'Chinese Dream' into a 'Chinese Nightmare'?" *The Diplomat*. <https://thedi diplomat.com/2016/06/could-han-chauvinism-turn-the-chinese-dream-into-a-chinese-nightmare/> (Accessed: 02.02.2018).

- National Development and Reform Commission. "Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road". http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html (Accessed: 01.02. 2018).
- Pantucci, Raffaello (2017). "China Must Get Along with Regional Powers to Make its New Silk Road Plan Work". *China in Central Asia*. <http://chinaincentralasia.com/2017/08/21/china-must-get-along-with-regional-powers-to-make-its-new-silk-road-plan-work/> (Accessed: 03.02.2018).
- "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan 2016". *IRI*. March 7-20. http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/public-iri_poll_presentation-kyrgyzstan_march_2016_eng.pdf (Accessed: 04.02.2018).
- Silk Road Fund. <http://www.silkroadfund.com.cn/enweb/23773/index.html> (Accessed: 02.02.2018).
- Wang, Zheng (2013). "Not Rising, but Rejuvenating: the 'Chinese Dream'". *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2013/02/chinese-dream-draft/> (Accessed: 31.01.2017).
- Xi, Jinping (2013a). "President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries" (07.09.2013). http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzsysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml (Accessed: 30. 01.2017).
- Xi, Jinping (2013b). "Important Speech of Xi Jinping at Peripheral Diplomacy Work Conference" (2013-10-30). http://www.cciced.net/cciceden/NEWSCENTER/LatestEnvironmentalandDevelopmentNews/201310/t20131030_82626.html (Accessed: 01. 02.2018).
- Xi, Jinping (2013c). "Let the Sense of Community of Common Destiny Take Deep Root in Neighbouring Countries" (25.10.2013). http://www.fmprc.gov.cn/mfaeng/wjb663304/wjbz_663308/activities_663312/t1093870.shtml (Accessed: 03.02.2018).
- Xi, Jinping (2014). "The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs was Held in Beijing: Xi Jinping Delivered an Important Address at the Conference" (29.11.2014). http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml (Accessed:01.02. 2018).
- Xinhuanet (2015). "Chronology of China's "Belt and Road" Initiatives". http://www.xinhuanet.com/english/china/2015-02/05/c_133972101.htm (Accessed: 30.01.2017).
- Yang, Jiechi (2013). "Implementing the Chinese Dream". *The National Interest*. <http://nationalinterest.org/commentary/implementing-the-chinese-dream-9026> (Accessed: 02.02.2018).

- Yi, Wang (2014). "Foreign Minister Wang Yi Meets the Press" (08.03.2014). http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1135385.shtml (Accessed: 03.02.2018).
- Yi, Wang (2015). "Foreign Minister Wang Yi Meets the Press" (08.03.2015). http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1243662.shtml (Accessed: 31.01.2017).
- Zhang, Xiaotong and Marlen Belgibayev (2014). "China's Eurasian Pivot" *Asian Forum*. <http://www.theasanforum.org/chinas-urasian-pivot/> (Accessed: 30.01.2017).

Çin'in Avrasya Rüyası Olarak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı: Ortak Kimlik mi Ortak Korku mu?*

Nilgün Eliküçük Yıldırım**

Öz

İpek Yolu Ekonomik Kuşağı Çin'in Avrasya Ekseni stratejisinin anahtar bileşenidir. Bu çalışmada Çin'in Avrasya Ekseni stratejisi, sosyal kimlik teorisi perspektifinden bir yaratıcılık stratejisi olarak ele alınmıştır. Çin, yaratıcılık stratejisinde başarılı olabilmek için, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ülkeleriyle Çin Rüyası üzerinden ortak bir grup kimliği oluşturmaya çalışmaktadır. Fakat Çin Rüyası, Orta Asya Türk Topluları ve Uygurlar tarafından ortak bir kimlik olarak algılanmamaktadır. Orta Asya Devletleri, Çin'in bölgedeki varlığını, ekonomik ve jeo-stratejik olarak olumlu karşılarken, Çinli göçünün yol açacağı demografik değişimlerden ve kültürel etkiden korkmaktadırlar. Bu yüzden, Çin Rüyası, İpek Yolu Ekonomik Kuşağında yer alan Türk toplumlarının ortak kimliğinden ziyade ortak korkusudur. Bu korku uzun vadede girişimin başarısını engelleyecek en önemli faktörlerden biridir.

Anahtar Kelimeler

Çin'in Avrasya Ekseni stratejisi, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin Rüyası, Orta Asya Ülkeleri, Uygurlar.

* Geliş Tarihi: 20 Mart 2018 – Kabul Tarihi: 11 Mayıs 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Eliküçük Yıldırım, Nilgün (2019). "Silk Road Economic Belt as China's Eurasian Dream: Common Identity or Common Fear?". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 235-254.

** Dr. Öğr. Üyesi, Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü - Ankara/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-1401>
nilgun_elikucuk@hotmail.com

Экономический пояс Шелкового пути как евразийская мечта Китая: общая идентичность или общий страх?*

Нильгюн Эликючук Йылдырым**

Аннотация

Экономический пояс Шелкового пути является ключевым компонентом евразийской стратегии Китая. В данном исследовании евразийское господство Китая рассматривается как стратегия творчества с точки зрения теории социальной идентичности. Чтобы преуспеть в своей стратегии творчества, Китай пытается создать единую групповую идентичность со странами Экономического пояса Шелкового пути через китайскую мечту. Однако китайская мечта не воспринимается как общая идентичность центральноазиатами и уйгурами. Хотя жители Центральной Азии позитивно реагируют на экономическое присутствие Китая в регионе, они боятся демографических изменений и культурных влияний, которые вызовет китайская миграция. Поэтому Китайская мечта была скорее общим страхом для тюркских обществ вдоль Экономического пояса Шелкового пути, чем общей идентичностью. Этот страх может стать одним из наиболее важных факторов, которые будут препятствовать успеху Евразийского стержня Китая в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова

Евразийская опорная стратегия Китая, Экономический пояс Шелкового пути, Китайская мечта, страны Центральной Азии, уйгуры

* Поступило в редакцию: 20 марта 2018 – Принято в номер: 11 мая 2018 г.

Ссылка на статью:

Eliküçük Yıldırım, Nilgün (2019). "Silk Road Economic Belt as China's Eurasian Dream: Common Identity or Common Fear?". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 235-254.

** Доц., д-р, Университет Атылым, Факультет менеджмента, кафедра международных отношений – Анкара / Турция

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-1401>

nilgun_elikucuk@hotmail.com

Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri*

Nâzım Hikmet Polat**

Öz

Edebiyat tarihine eğitimin amacı istikametinde bir rol yüklenmesi, modernitenin getirdiklerindedir. Edebiyat tarihinin milli kimlikle birlikte düşünülmesi, önce Batı toplumlarında başlamıştır. Türkiye’de ise edebiyat tarihine böyle bir fonksiyon atfedilmesi ancak 20. yüzyılın başlarında, Balkan Savaşlarından sonradır. Osmanlı dönemindeki ilk edebiyat tarihleri Osmanlıcılık ideolojisine uygun olarak sadece Osmanlı coğrafyası ve tarihi içindeki edebiyatla ilgilenmişler, Türkçenin diğer coğrafyalardaki edebî verimlerini ve daha önceki dönemlerin edebî birikimini yok saymışlardır. İlk defa Köprülüzade Mehmet Fuat, *Tarih-i Edebiyat Dersleri*’nde “bütün Türklük” fikriyle hareket etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise II. Dünya savaşına kadar Türk Edebiyatı orta öğretiminde Türkiye dışındaki Türk edebiyatına yani çeşitli Türk lehçelerinin edebiyatına yer verilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerin güçlenmesi, Türkiye’de bütün Türklük fikriyle edebiyat tarihi yazmanın önündeki en büyük engel olmuştur. Orta öğretime paralel olarak üniversitelerde de çağdaş Türk lehçeleriyle yeterince ilgilenilmemiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Türk lehçelerinin edebiyatına ilgi artmıştır. Bu bilimsel gayretler, Türk dünyasının entegrasyonunu güçlendirecek, hızlandıracaktır.

Anahtar kelimeler

Osmanlıcılık, edebiyat tarihi, Balkan Savaşları, Türk lehçeleri, Türk dünyası bütünleşme (uyum).

* Geliş Tarihi: 24 Eylül 2019 – Kabul Tarihi: 17 Ekim 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Polat, Nâzım Hikmet (2019). “Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 255-278.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5734-9308>

nazim.polat@hbv.edu.tr

Giriş

Bir bilim dalı olarak edebiyat tarihi, toplumsal değişimleri, edebî birikim üzerinden inceler. Fertlerin günlük hayat uğraşlarından milletlerin gelecek tasavvurlarına kadar akla gelebilecek her şey edebiyata yansır. Bundan dolayı edebiyat tarihi, Gustave Lanson'un tespit ve yorumuyla medeniyet tarihinin bir cüzü sayılmıştır. Bütün toplumbilimciler, bir milletin medeniyet âlemindeki yerini en iyi gösterebilecek aynanın edebiyat tarihi olduğunda hemfikirdirler. Türk dünyasının bütünleşmesi, Türk aydınlarının en az bir buçuk asırlık meselesidir. 11. yüzyıldan itibaren Türk yazı dilinin farklı kollara ayrılması, kültürel birlikteliğin gittikçe zayıfladığı yolunda bir endişe doğurmuş ve buna çareler aranmıştır. Namık Kemal'den Ahmet Midhat'a, Azerbaycanlı aydın Mirza Fethali Ahundof'tan Tevfik Fikret'e kadar edebiyat ve fikir alanında pek çok kalem sahibi, ortak dil konusunda düşünce belirtmişlerdir. İsmail Gaspıralı ise bunu "İşte, fikirde, dilde birlik" şeklinde bir formül hâline getirmiştir. Konuyla ilgili gayretler doğal olarak Türkçülük çerçevesindedir. Ancak Türkçülük fikri de yine doğal olarak Türk dünyasının entegrasyonu ile ilgilenmiştir. Mevcut birlikteliğin ne derecede olduğu, daha ileri aşamalara nasıl varılabileceğine dair tespit ve öneriler, iktisadi alanda çeşitli istatistik sonuçlarıyla desteklenebilir. Siyasi alandaki bütünleşme, ortak vatandaşlıktan ortak parlamentolara, benzer yönetimlere, benzer yasalara kadar varabilir. Kültürel alandaki bütünleşmenin gösterge alanları ise iktisadi ve siyasi alandakilerden oldukça geniş çerçevelidir. Ancak ortak kültür unsurlarının sonraki nesillere aktarımı konusunda en uygun vasıta, her türlü sanat dallarındaki eserler, tarih çalışmaları ve edebiyat tarihleridir. Kökleri ne kadar önceye uzanırsa uzansın, edebiyat tarihçiliğinin bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı sadece Türkiye için değil Batı dünyası için de çok eski sayılamaz. Nitekim edebiyat tarihinin diğer tarih dallarından ve eleştiriden farklı bir bilim dalı olarak kabulü ancak Fransız düşünür ve bilim adamı Hippolyte Taine'in *History of English literature* (1871) adlı eserine kadar götürülebilmektedir. Biraz daha zorlamayla, ilkeleri Hippolyte Taine kadar netlik kazanamamış olan Désire Nissard'ın *Histoire de la littérature française* (1844-1861) ve *Études d'histoire el de littérature* (1859-1864) adlı eserlerine kadar gidilebilmektedir. Gustave Lanson, 1909'da hazırladığı "*Méthodes de L'histoire Littéraire*" (*Edebiyat Tarihinde Yöntem*) adlı çalışmasıyla, bu alandaki nazarî (teorik) birikimi daha olgun bir seviyeye yükseltmiştir. Bu makalenin büyük ölçüde benzeri olan bir makale de Türkçede

Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul” (*Bilgi Mecmuası*, Sayı: 1, Teşrinisani 1329 [Kasım 1913], s. 3-52) başlığıyla yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bu çalışmaların işaret ettiği teori çerçeveye önemli bir ilave yapılmamıştır. Gelineen noktada edebiyat tarihi, yukarıda söylendiği üzere, bir dilin ve o dili kullanan halkların yaşayış ve düşüncülerinin bir aynası kabul edilmektedir. Bu itibarla edebiyat tarihleri, yazıldığı dönemin birikimini değerlendirerek Türk dünyasının entegrasyonu konusundaki niyet ve eylemleri tespitinde en önemli kaynaklardır.

Orta dereceli okul programlarına edebiyat tarihi dersleri ilk defa Osmanlı döneminde 1909-1910 ders yılında koyuldu (Levend 1973: 480). Dersin adı, “Osmanlı Tarih-i Edebiyatı” idi. Cumhuriyet Döneminde ise orta dereceli okullarda “Edebiyat Tarihi” dersi okutma kararı, 1924’te verilmiştir (Yücel 1994: 184-185). İçeriği küçük değişikliklere uğrasa da bu ders, 1945’teki köklü program değişikliğine kadar varlığını sürdürmüştür. Türkiye’de yayımlanan edebiyat tarihlerinin 30’u bu tarihe kadar basılmıştır ve tamamı lise ders kitabı veya yardımcı kitaptır. Söz konusu eserler bir programa mutabık olarak yazıldıklarından dolayı az-çok devrin sosyal ve siyasi zeminini anlamada, ihmal edilemeyecek bir vasıta. Bütün kültür dersleri gibi edebiyat tarihi dersleri de Türk dünyasının, fikir planında ortaklığa (entegrasyona) götürme yolundaki araçlardır.

Bu makalede, ders kitabı veya edebiyat tarihi olmayan iki eserdeki (*Harabat ve Tarihçe-i Lisan-ı Osmani*) Türklük algısına temas edildikten sonra Türkiye’de yayımlanmış bu ders kitaplarının Türk dünyasının bütünleşmesi konusundaki tavırları incelenecektir. Ders kitabı veya yardımcı kitap olmayan edebiyat tarihlerinde Türkiye dışındaki Türklerin edebî birikimini değerlendirmek, entegrasyona katkı olmaktan çok mücerret bilim gayreti taşıdıkları için bu yazının çerçevesine dâhil edilmemiştir.

Osmanlı Döneminde

Henüz edebiyat tarihi yazılmadan önce bu bilim alanına hazırlık çalışmalarından bahsedilebilir. Söz konusu çalışmaların en önemlisi Ziya Paşa’nın *Harabat* adlı antolojisidir. Eserin manzum ve kronolojiyi gözetken mukaddemesi küçük bir edebiyat tarihi sayılabilir. Antolojinin yazılma sebebini dile getiren “Sebeb-i Tertib-i Harabat” (Kaplan, Enginün ve Emil 1978: 50-55) kısmında Osmanlı sahasındaki şairlerin İran şairlerini taklit ettikleri, aslında

bu taklidin ta Ali Şir Nevayî ile başladığı söylenmektedir:

Ettim şüara-yı Rûm'u tahkik
Asâr u zamanlarıyla tatbik

Gördüm olmuş halef-selef hep
İran şüarasına halef hep

Evvel söze başlamış Nevâyî
Taklit ile Farisî edâyı

Gelmiş şuarâ-yı Rum pişin (Kaplan, Enginün ve Emil 1978: 51)

Burada konumuz açısından önemli taraf, Anadolu'daki (Osmanlı sahası) Türk şiirinin Doğu Türklüğünden bir şaire (Nevayî'ye) bağlanmış olmasıdır. Aynı bölümde doğu Türkçesine ("Çağatayca") ait seçmelere yer verilışı şöyle açıklanmıştır:

Çünkü bu dile misâl-i mâder
Oldu Çağatay lisânı masdar

Terkeylemeye hicap ettim
Andan dahi intihap ettim

Malum ola tâ zaman ne olmuş
Evvel ne imiş lisan ne olmuş.

Yukarıdaki beyitlerle Ziya Paşa açıkça, Osmanlı sahası Türkçesinin edebî geçmişini Çağatay (Nevayî) Türkçesine bağlamaktadır. Bu ifadelerin verdiği bilgi, bugün çok sıradanlaşmıştır. Fakat bir "Osmanlı milleti" inşası için bütün devlet kademelerinin gayret gösterdiği bir dönemde, doğu Türklüğü ile olan birlikteliğin hatırlatılması önemlidir.

Edebiyat tarihi olmamakla birlikte Osmanlı sahası Türkçesinin tarihî gelişimi üzerine kısa bir dil tarihi denemesi diyebileceğimiz *Tarihçe-i Lisan-ı Osmanî*'sinde (Mehmet Fuat), Türkçenin konuşulduğu bölgeler ("Sibirya, Afganistan, Türkistan, Kafkasya") sayılıp, Osmanlı Türkçesinin Doğu Türkçesiyle irtibatına temas edilmiştir.¹

Türkiye'de yayımlanmış ilk edebiyat tarihi olan Abdülhalim Memduh'un *Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye* (1888) isimli eseri Osmanlı sınırları dışıyla hiç mi hiç ilgilenmez. Şahabettin Süleyman'ın idadilere ders kitabı olarak hazırladığı *Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye*'nin (1328/1910) "Osmanlı Lisanı" (7-

13) kısmında yazdıkları, daha sonra başkaları tarafından da tekrarlanmıştı:

Türkistan teşkilat-ı kadimesi itibariyle Tatarlardan, Harez- milerden, Buharalılardan mürekkep olup İslamiyet'in zuhu- rundan beri Türkmenler, Tatarlar, Moğollar, Uygurlar gibi birtakım kabâile ayrılmış (...) idiler. Hatta bunlar Asya-yı Sugra'nın ortalarına kadar geldikleri gibi Avrupa'yı da istila etmişlerdi. İşte bunlardan Selçukîler iptida Anadolu'da tesis-i hükümet ederek Anadolu'yu Türkleştirmişler, oraya Türk neslini getirmişlerdir.

Osmanlıların cedd-i âlâsı Süleyman Şah, Türkistan'da bir kabile reisi iken Cengiz'in tecavüzatından kurtulamayarak iptida Horasan'a, oradan da İran'ı dolaşarak Asya-yı Sugra'ya girmişti (...). Osmanlılar, tamamıyla tesis-i istiklâl etmeden karşılarında eskiden gelmiş, o zamanın merkez ziyâ-yı maari- fi, menba-ı sanatı olan İran'ın tarz-ı inşasını lisan-ı resmîsi it- tihaz etmiş, hatta kendi lisanını eski, kaba şekilden çıkarmak için hâl-i tekâmülde bulunan İran lisanıyla Arap lisanından birçok kelimeler kabul etmiş Selçukî Türkleriyle, ba'de Tür- kistan'dan akın akın gelen Türkmen, Türk aşâirini Anado- lu'nun daire-i İslamiyet'e girmiş eski ahalisini bulmuştu.

Şahabettin Süleyman'ın sıradan tarih bilgilerini aktardığı açıktır. Fakat bu alıntı metnin önemi, edebiyat tarihinin mihveri olarak dil ve milliyeti alma- sıdır. Yine de ders programı gereği, "Osmanlılık" dışına çıkamadığı, Türkiye dışında kalan Türklerin 15-19. yüzyıl arasındaki edebiyatlarından hiç bah- setmediği görülmektedir. Aslında Osmanlı dönemi Türk aydınlarının çoğu devleti ve siyasi sınırları esas aldığı için Türk dünyasının diğer bölgeleriyle hiç ilgilenmemişlerdir. Hatta Osmanlı sınırları dışında kalan bir isimden bahsedilmesini bile şaşkınlıkla karşılayan Osmanlı edebiyatı tarihi yazarlar vardır. Mesela Faik Reşat *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyе'sinde* (1912) Ziya Pa- şa'nın *Harabat'ta* (yukarıda bahsedildiği üzere) Ali Şir Nevayi'den söz etme- sini şöyle eleştirmiştir:

Âsâr-ı eslafi en ziyade tetkik edenlerden binaenaleyh bu yolda en ziyade sahib-i ihtisas olanlardan biri de Ziya Paşa merhum zannolunur- du. Hâlbuki tetkikatının ne derecede nakıs,

tarih-i edebiyatımız hak- kındaki malumat ve içtihadatının ne kadar hata-âlûd olduğunu Harabat'a yazdığı mukaddime gösteriyor. (...) Bir kere ahvâl-i şuarâ-yı Rum'dan bahis olunduğu sırada Türkistanlı, daha doğrusu Acem olan, binaenaleyh Osmanlılıkla kat'a alaka ve münasebeti olmayan Ali Şir Nevayî'yi kaale almakta ne mana vardır, bilinemez. Sâniyen eğer maksat iptida Türkçe şiir söyleyen Nevayî'dir demek ise kendisi Fatih asrında yaşamış bir şair olarak hâlbuki ondan asırlarca evvel, hem de Çağatayca değil, Osmanlı Türkçesi ile şiir söyleyenler vardı... (Faik Reşat 1912: 26-27).

Faik Reşat, Osmanlı edebiyatını doğu Türklüğünün edebiyatından tamamen aynı görmek yanında Anadolu Türklüğünden oldukları halde Osmanlı Devleti vatandaşı olmayan Mevlana, Sultan Veled ve Süleyman Çelebi'ye bile itiraz eder. Namık Kemal, *Tabrib-i Harabat*'ta (1874) Ziya Paşa'yı tenkit ederken onun Mevlana, Sultan Velet ve Süleyman Çelebi'ye *Harabat*'ta yer vermemesini eleştirmişti. Faik Reşat ise Namık Kemal'in bu eleştirisini isabetsiz bularak der ki:

...Hazret-i Mevlana (...) beş on beyitten başka Türkçe şiir söylemedikleri ve onlar da Türkçe olmaktan ziyade Çağatayca olduğu ve bhusus kendileri Devlet-i Osmaniyenin tesisinden otuz sene mukaddem irtihal buyurdıkları cihetle müşarünileyhi Osmanlı ve Osmanlı şairi addetmeye imkân yoktur. Gerçi Sultan Velet Hazretleri, Osman Gazi zamanını idrak etmiş iseler de asla Osmanlı mülküne ayak basmamış ve (...) yalnız bir iki gazel ile Rebabname ismindeki mesnevilerinin yüz altmış bu kadar beytini Türkçe nazmetmişlerdir (Faik Reşat 1912: 30).

Özetle Faik Reşat, siyasi sınırları aşamayan, devlet ile edebiyatı meydana getiren dilin ayrı şeyler olduğunu kavrayamamış, meseleyi şahısların hal tercümeleri sanan anlayışa mağlup düşmüştür. Yeni Lisan tecrübesiyle, edebiyata dil ve milliyet açısından bakma eğiliminin arttığı bir dönemde devleti ve onun vatandaşlığını esas almak yalnızca alışkanlıklara takılıp kalmakla açıklanabilir. Fuat Köprülü, onun bu ilkesini gözden kaçırmış olmalı ki yazarı Kadı Burhaneddin, Sinan Paşa, Yunus Emre gibi birtakım şahsiyetleri ihmal etmekle eleştirmiştir (Köprülü 1913: 2).

Aynı yıl (1912) Mehmet Hayrettin'in yine aynı adla (*Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*) yayımladığı kitap, Şahabettin Süleyman'ın yukarıda bahsedilen eserinin özeti mahiyetindedir ve “Yeni Lisan” taraftarlığına rağmen “bütün Türklük” fikrinden mahrumdur.

Bütün bu eserlerin Osmanlı sahası dışındaki Türkçenin verimlerine adeta göz kapamasına rağmen Azerbaycan'da Ferhat Ağazade tarafından kaleme alınan *Edebiyat Mecmuası* (1912) adlı bir orta öğretim ders kitabında “Türk Edebiyatı” başlıklı kesimde Ali Şir Nevayî (s. 94-95), Fuzulî (s. 95-99), Seyyit Ebülkasım Nebati (s. 99-101), Ziya Paşa (s. 101-107), Muallim Naci (s. 107-113), Namık Kemâl (s. 113-136), Şemsettin Sami (s. 136-153), İsmail Safa (s. 153-156), (Recaizâde) Ekrem (s.156- 188), Abdülhak Hamit (s.158-162), Ahmet Hikmet Bey Sezaizade² (s. 162-165), Uşşakizade Halit Ziya (s. 165-167), Tevfik Fikret (s. 167-179), Abdullah Cevdet (s. 179-182), Ahmet Midhat (s. 183-188), Mehmet Emin (s. 188-195), Samipaşazade Sezai (s. 195-205), Hüseyin Cahit (s. 205-208) gibi Türk dünyasının çeşitli bölgelelerinden yazar ve şairden metinler alınmıştır. Ali Şir Nevayî, bugün Batı Türkistan'da (Özbekçe) ve Doğu Türkistan'da yaşayan Türkçenin (Uygurca) yazı dili olarak ilk şeklini; Fuzulî, Seyyit Ebülkasım Nebati Azerbaycan sahasını ve diğerleri Osmanlı sahasını temsil etmektedir.

Denebilir ki diğer Türk bölgelerindeki edebiyatla ilgili ders kitaplarında aynı hassasiyetle davranılsaydı, Türk dünyası; I. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı kültürel kopma ve dağınıklığı, daha az zararla atlatabilecekti.

Yukarıda ele alınan Osmanlı edebiyat tarihlerinin ortak özelliği, başlangıç olarak Osmanlı devletinin kuruluşunu, mihver olarak Osmanlı vatandaşlığını kabul etmeleridir.

Balkan Savaşları, batı Türklüğü için tam bir varlık-yokluk mücadelesi olmuş ve komşuluk münasebetlerinden, Mebusan Meclisine milletvekili seçimine varıncaya kadar hayatın her alanına “milliyet” merkezli bakmayı gerekli kılmıştır. Nitekim bu tarihten sonra Türkiye'de yazılan edebiyat tarihlerinde Osmanlı öncesine de yer vermeye başlanmıştır. Söz konusu tercih, Osmanlı sahası dışında kalan Türklükle ortak tarih ve ortak kültür unsurlarına bir köprü kurmak anlamına gelmektedir. Sözelimi Şahabettin Süleyman ile Köprülüzade Mehmet Fuat'ın birlikte sultanilere (liselere) ders kitabı olarak hazırladıkları *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı* (1332/1914) kitabın oldukça

kapsamlı yöntem bilgilerinin yer aldığı “Mukaddime”den (s. 3-64) sonra Osmanlı dönemi ve sahası Türk edebiyatına zemin döşemek anlamında bir de “Medhal” (Giriş: 65-130) bulunmaktadır. “Medhal”de Türkler lisanları, medeniyetleri, Türk edebiyat-ı kadimesi, Mevlana Celalettin, Sultan Velet, Yunus Emre, Hükümet-i Osmaniye’nin teşekkülünden evvel Anadolu Türkleri: Selçukiler, medeniyet ve lisanları gibi bahisler vardır. Bu alt başlıklar, eserde coğrafya ve siyasi sınırların aşıldığını, Osmanlılığın yerini “bütün Türklük” fikrinin aldığını gösterir.

Köprülüzade Mehmet Fuat’ın aşağıda bahsedilecek olan iki eseri, orta öğretim ders kitabı değildir ama kendisinden sonraki edebiyat tarihlerini yönlendirici tarafıyla konumuzu ilgilendirmektedir. Fuat Köprülü, Ziya Gökalp’in etki dairesine girdikten ve Darülfünun Türk edebiyatı müderrisi olarak atandıktan sonra “Türk” kelimesi bulunan ilk edebiyat tarihini yazdı: *Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri* (I. C 1329/1913, II. C 1330/1914). Eserin ilk cildinde “Türk lisanı ve taksimati, Yazı, Türklerde esatir ve efsane, Türklerde din ve âdet, medeniyetleri, Türk edebiyat-ı kadimesi” gibi konuların bulunması, daha önceki edebiyat tarihlerinden ne kadar farklı olduğunu açıkça ortaya koyar. Yani bu eser edebiyat tarihini artık ait olduğu dil ve millet mihverine yerleştirmiştir. Nitekim eserin ikinci cildinin açıklayıcı başlığı “Osmanlılarda...” değil “Batı Türklerinde edebiyat ve şekl-i tekâmülü”dür. Ayrıca “Osmanlılıktan evvel Anadolu’da hayat-ı fikriye” başlığına ve Osmanlı devleti vatandaşı olmayan Mevlana, Sultan Velet ve Yunus Emre gibi Türk şairlerine yer verilmiştir. Köprülü’nün bu eseri orta öğretim ders programıyla sınırlı olmadığı için eserin muhtevasını şekillendirmede daha serbest davranıldığı anlaşılmaktadır.

Yine Fuat Köprülü’nün 1920-1921 yıllarında basılan iki ciltlik *Türk Edebiyatı Tarihi*’nde “bütün Türklük” fikri daha da köklemiştir. Nitekim yazar, herhangi bir coğrafyada ve herhangi bir dönemdeki Türk edebiyatının anlaşılabilmesi için diğer coğrafyalardaki edebiyatlarla ve önceki dönem edebiyatlarıyla karşılaştırmalı biçimde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu tespitin anlamı, o sıralarda mevcut edebiyat tarihi kitaplarının yöntem bakımından eksik ve yanlışlarını ortaya koymaktır:

... Başlangıç: Adalar Denizi kıyılarından Çin hudutlarına kadar uzayan vasi bir sahada, muhtelif zamanlarda, muhtelif tesirat altında yaşayan Türklerin asırlardan beri vücuda getir-

dikleri eserleri tetkik ederek uzun tahlillerden sonra umumî bir terkip yapabilmek, itiraf etmeli ki, adeta imkânın fevkinde bir iştir. Böyle bir terkinin meydana çıkması, Türklerin millî medeniyet tarihinin tenevvür ve tavazzuhu [aydınlanması ve ortaya çıkması] demek olacaktır. (...)

Türk edebiyatı, en eski menşelerden bugüne kadar bütün Türk lehçelerinin yekdiğeriyle olan rabıta ve münasebetleri gözetilerek muntazam bir “küll” şeklinde tetkik olunmadıkça kabil değil tenevvür edemeyecektir. Türk tarihinin şimdiye kadar bir “küll” gibi, hadiselerin bütün rabitaları meydana çıkarılarak tetkik edilmemiş olması, bundan böyle de aynı yanlış ve gayr-ı ilmî yolun takip edilmesi için hiçbir hak vermez. Mesela Osmanlı tarih-i siyâsî ve edebisinin Maveraünnehir tarih ve edebiyatının, Selçukî tarihinin hulasa umumî Türk tarihine ait bütün fasılların birbirinden tamamıyla müstakil addedilerek mahdut ve mücerret bir surette tetkiki neticesinde, bugün millî tarihimiz kesif bir karanlık içinde kalmıştır. (...) Bu yanlış ve gayr-ı ilmî telakki sebebiyle, Türk edebiyatının menşe ve tekâmülü, muhtelif lehçeler edebiyatının tarz-ı teşekkül ve teş’ibi [kuruluş ve dallanması], aralarındaki farklarla hudud-ı müşterekelerinin mahiyetleri hakkında henüz en basit ve iptidai bir faraziye bile serd olunamadığını göreceğiz”. (Köprülü 1921: 5-7)

İlk defa Köprülü’nün bu eserinde (1921: 7) Türk edebiyatının gelişimi medeniyet dairelerine göre tasnif edilerek bugün de geçerli olan ilk basamak sınıflamasını

1. İslamiyet’ten evvel Türk Edebiyatı,
2. İslam medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı,
3. Avrupa medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı

şeklinde yapmıştır. Böyle bir tasnif Türk edebiyatını, tarih boyunca bütün Türklüğün yansıdığı bir bilim alanı olarak görmek demektir. İki cilt halindeki bu eser daha çok İslamiyet’in Türkler tarafından kabulünden önceki ortak dil ve edebiyat dönemleriyle ilgilidir.

Cumhuriyet Döneminde

Türkiye’de Cumhuriyet rejimini Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışıyla (20 Nisan 1920) başlatmak yanlış değildir. Cumhuriyetin gerektirdiği her şey vardır ve uygulanmaktadır ancak rejim adının ilanı için uygun zaman beklenmiştir. İstanbul’da Osmanlı hükümeti ve onun Maarif Nazırı (Rumbeyoğlu Fahrettin Paşa), Ankara’da ise Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Maarif Vekili (Hamdullah Suphi Tanrıöver) vardır. Millî Mücadele’nin başarıya ulaşip ulaşamayacağı henüz belli olmadığı bir ortamda, Ankara’da Darülmualimîn salonunda 15 Temmuz 1921- Cuma günü Birinci Maarif Kongresi toplanır (Akyüz 1983: 101-102). *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin “İki Cephe” başlıklı haber-yorumunda vurgulandığı üzere Cuma gecesi Erkân-ı Harbiye’de güneşe kadar harbi takip eden hükümet reisi Mustafa Kemal Paşa, dört saat sonra Maarif Kongresini açar. Açış konuşmasında vurguladığı nokta, eğitimin yabancı etkilerden kurtarılmasıdır:

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usûllerinin milletimizin tarih-i tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Şark’tan ve Garp’tan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. (...) Lalettayin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür, zeminle mütenasiptir. O zemin milletin seciyesidir (Akyüz 1983: 93).

Köprülüzade Mehmet Fuat’ın yukarıda bahsedilen *Türk Edebiyatı Tarihi* de yazarın Ziya Gökalp’ın kültür çevresine girdiği dönemden beri söyleyip yazdıklarına uygun bu toplumsal ve siyasi zeminin ürünüdür. Köprülü’nün açtığı çığır, daha sonraki yıllarda da aynı ruhla devam etmiş, edebiyat tarihi ders kitapları “dil” ve “millet” mihverinde yazılmıştır. Yeni bir devlet kurulduğuna göre Osmanlılık anlayışı zaten devam ettirilemezdi. Doğru olan, Türkçe eser verilmiş her yerin, edebiyat tarihçisinin dikkati çerçevesinde bulunmasıydı. Nitekim erken Cumhuriyet döneminde yani Atatürk döneminde (veya II. Dünya Savaşı’na kadarki dönemde), en eski Türk tarihine kadar inilerek Türk dünyasının kültürel olarak bütünleşmesi fikrine,

edebiyat tarihi derslerinin de ayak uydurduğu anlaşılmaktadır.

Bu tür kitapların ana çizgileri medeniyet dairelerini takip etmekteydi, bugün de öyledir. İlgili eserler İslamiyet öncesini ele aynı medeniyet dairesinin dil ve edebiyat verimlerini destanlardan başlatır Orhun yazıtları hakkında bilgi verirler. İslam medeniyeti dairesindeki edebiyat genellikle asırlık zaman dilimi üzerinden ve Batı Türkçesi (Osmanlı ve Azerbaycan) sahası ağırlıkta olmak üzere diğer sahalardaki dil ve edebiyat birikimi de verilmiştir. Batı medeniyeti dairesindeki üçüncü halka ise 19. yüzyıl ile gelen dönemi ifade etmektedir. Bu üçüncü halkanın edebî verimler bakımından öncekilerle mukayese edilemeyecek kadar zengin olması, edebî anlayışlar ve toplulukları alt başlık olarak ortaya çıkarmıştır.

İbrahim Necmi Dilmen, Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde edebiyat tarihi öğretmeni olduğu yıllar, okuttuklarını *Tarih-i Edebiyat Dersleri 1. C., Eski Edebiyatımızın Tarihine Seri Bir Nazar; 2. C., Edebî Teceddüdümüzün Zuhur ve Tekâmülü* (1338 [1922]) adıyla kitaplaştırmıştır. Resmen bir ders kitabı değilse de yazar tarafından ders kitabı olarak nitelendirilmektedir (3). Eserde sadece, Türkçenin lehçelere ayrılmadan önceki verimleriyle ilgili notlar bulunmaktadır. Hâlbuki yazar hiç olmazsa Azerbaycan'daki kültür ve edebiyat hayatından bahsedebilirdi. Çünkü o sıralar Sovyet blokunun duvarları henüz kalınlaşmamıştı. Azerbaycan'daki bir ses, Türkiye'de, Türkiye'deki Azerbaycan'da duyulabiliyordu. Nitekim 1924'te Azerbaycan aydınlarından Abdullah Şaik (Talipzade Abdulla Ahund Mustafaoğlu, 1881-1959), orta dereceli okulların birinci ve ikinci sınıflarına mahsustur *Türk Edebiyatı* adlı bir kitap yayımlayıp Recaizade Mahmut Ekrem, Mehmet Emin Yurdakul, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Ziya Gökalp, Cenap Şahabettin üzerinden Türkiye'deki edebî ve kültürel hareketliliği göstermişti.

Cumhuriyet rejiminin resmîleştiği dönemin ilk edebiyat tarihi kitabı, rejimin adının koyulmasından iki hafta önce (15 Teşrinisani / Ekim 1339 / 1923) yazılıp bitirildiği anlaşılan ancak basımı 1925'e taşan *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*'dir. Eser sahibi İsmail Habip Sevük, Türk edebiyatının tarihini yazmanın diğer milletlerinkini yazmaya benzemediğini söyleyerek işin zorluklarını sıralamıştır. Bunların başındaki sebep Türklerin farklı coğrafyalara dağılmaktan dolayı edebiyatlarının da farklı lehçelerle gelişmişliğidir. Toplu bir edebiyat tarihi yazabilmek her bir lehçedeki birikimi ayrı ayrı ele aldıktan sonra olabilecektir. Ayrıca farklı medeniyet dairelerine girmekten

dolayı, edebiyatı doğuran cemiyet şartlarının, alınan örneklerin değişmesi de edebiyat tarihçisinin önüne başka zorluklar çıkarmaktadır.

Yazar daha sonra Türk edebiyatının farklı kollarda gelişmesini özetler. Sıra Batı medeniyeti dairesine geldiğinde, “Fransız Tesirâtı” başlığı altında 17-19. yüzyıl Fransız kültür ve edebiyat hayatını gözden geçirir. Kitabın son bölümü, içinde yine Fransız edebiyatına temas eden bir kısmın (Muasır Fransız Edebiyatı) da bulunduğu “Millî Cereyan Edebiyatı”dır (596-690). Ancak kitabın 19. ve 20. yüzyıllardaki Türkiye dışındaki Türk edebiyatıyla ilgili bir bahsi yoktur.

İsmail Habip Sevük’ün, liseler için yazdığı *Edebî Yeniliğimiz* (1932) adlı kitabının I. cildi Tanzimat Edebiyatı’dır ve sadece Osmanlı Türkiye’sindeki kültür ve edebiyat hareketlerine yer vermektedir. Eserin II. cildinde de Türkiye dışındaki edebiyatla doğrudan ilgili bir bahis yoktur. Fakat II. Meşrutiyet yıllarındaki kültürel faaliyetlere zemin olmak üzere “Türkçülük cereyanının tarihçesi”ni verirken “Tanzimat Türkçülüğü” bahsinde “Haricî Türklerden iki sima” başlığı altında Fethali Ahundof ve Buharalı Şeyh Süleyman Özbeki’nin edebî ve kültürel gayretlerini anlatır (384-388). Ayrıca daha sonraki zaman dilimleri için “Vatan haricinde Türkçülük hareketleri” olarak Cemalettin Efgani, Gaspıralı İsmail, Hüseyinzade Ali Turan’dan, Bakü’de çıkarılan *Ekinci* (1875) Tiflis’te Ünsizade Celal ve Sait kardeşlerin çıkardığı *Ziya-yı Kafkas* gazetesinden, Kazanlı Şahabettin Mercani’nin *Müsteftü’l-ahbar* adlı tarih kitabından ve Mısır’da *Türk* gazetesi çevresindeki Türkçülük çalışmalarından bahseder (397-401).

İsmail Habip Sevük’ün eserleri, bilimin kuru diliyle değil edebî bir üslûpla kaleme alındığı için erken Cumhuriyet yılları nesilleri üzerinde diğer edebiyat tarihi ders kitaplarından daha etkili olmuştur.

Muvaffak Hüsnü Benderli, lise 1, 2 ve 3. sınıfları ile olgunluk sınavları için çeşitli ders kitaplarından çıkardığı özetlerden *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi* (1933) adlı bir kitap yayımlamıştır. Devrin Türkiye dışındaki Türklüğe ilgisini en iyi gösterebilecek olan bu eserin planı, üç medeniyet dairesiyle uyumlu başlıklardan sonra asır asır ilerlemektir. İslami Türk Edebiyatı kısmında her yüzyıl için ayrı bir başlık açılmış ve farklı lehçelerin ve coğrafyaların edebî faaliyetlerine ayrı ayrı temas edilmiştir. 19. yüzyıla kadar bütün Türk dünyasının edebî verimleri eşzamanlı olarak gösterilmiştir. Ancak 19.

yüzyılda sadece Azerbaycan ve Osmanlı sahası üzerinde durulmuştur. Çünkü 17. ve 18. yüzyıllar boyunca hanlıklar arasındaki iç mücadeleler ve bundan istifade ile hemen hemen bütün Türkistan'ı kasıp kavuran Rus istilası, eski verimliliğin devamına imkân bırakmamıştır.

Benderlioğlu, kısmen bir canlılığı bulunan Azerbaycan sahası için şu özetle yetinmiştir:

18'inci asırda kayda değer bir şahsiyet yetiştirmeyen Azeri lehçesinde, Fuzulî'den sonra zikredebileceğimiz ilk şair Vâkîf'tir. Rus istilasına kadar Azerbaycan, tamamıyla İran nüfuz ve tesiri altında idi... Rus istilasıyla beraber, Rus medeniyet, ilim ve edebiyatına temayül başladı.

19'uncu asrın engin millî temayülleriyle Azerbaycan'da milliyetperver bir gençlik yetişti. Bunlar İran tesirinden kurtulan ve garp temayüllerini taşıyan bir edebiyat yaratmaya uğraştılar. Epey de muvaffak oldular. Bu arada Vâkîf aruz ve hece ile yazdığı sade manzumeleriyle şöhret kazandı. Millî cereyanının başında Mirza Fetih Ahundof vardır. Fetih Ali, Avrupa şekil ve edebiyatını ilk defa Azeri lehçesine getiren simadır.

Milliyet ve Garplılık cereyanının bu ilk mümessili, hususi bir kıymete maliktir. Hulaseten gösterdiğimiz şekilde başlayan yeni ve millî Azerbaycan edebiyatı, Fetih Ali ile aynı yolda yürüyen Zakir ve Sabir'in eserleri sayesinde daha fazla kıymetlendi (Benderlioğlu 1937: 115-116).

Ne var ki bu eserde, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Azerbaycan ve Türkistan'ın bütün önemli merkezlerinde gelişme gösteren edebiyat ve kültürel hareketlilik hakkında en küçük bilgi kısıntısı bulmak mümkün değildir. Türkiye'deki edebiyat bahislerinde kitabın ilk baskısında bulunmayan bazı eser isimleri ikinci baskıya ilave edilecek kadar³ ayrıntıya girilmişken Türkiye dışındaki Türk edebiyatından hemen hiçbir şey yoktur. Bu durumun birinci sebebi, Rusya'da ve işgal ettiği coğrafyalarda Sovyet rejimi kurulduktan sonra Türkiye ile edebî ve kültürel ilişkilerin kesilmesi yani bilgi eksikliğidir.

Sadettin Nüzhet Ergun'un *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Edebiyat ve Edebiyat Tarihi ve Numuneleri* (1931) kitabında, Türk edebiyatının ortak devirlerinin dışında, bütün Türk lehçe ve coğrafyalarının edebî ve kültürel birikimi, tarihî

akış içinde verilmiştir. Bir başka ifade ile Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi* (1920-1921)'ndeki dil ve millet merkezli bakış açısını burada da görmek mümkündür. Nitekim yazar “Kitabın tarihi kısmı için en ehemmiyetli mehakızımız Pr Dr Köprülüzade Mehmet Fuat üstadımızın muhtelif eser ve makaleleridir.” (5) demektedir. Farklı lehçelerin ortaya çıkışından sonraki dönemlerin Osmanlı sahası dışındaki edebî verimleri, eksiksiz olarak yansıtılmıştır.

Yine Sadettin Nüzhet'in *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü* (1935) adlı eserinde ise Türkiye dışındaki Türk edebiyatına sadece 15. yüzyıla kadarki bölümlerde yer verilmiştir. Muhtemelen diğer asırlar, yazılamayan sonraki ciltlere bırakılmıştır.

Türkiye'deki edebî ve kültürel oluşumlarla eş zamanlı olarak Türk dünyasının diğer sahalarında neler olup bittiğini göstermek bakımından en ileri seviyedeki yazar, Ağâh Sırrı Levent'tir.

Cumhuriyet döneminde liseler için yazılmış edebiyat tarihi ders kitaplarının en önemlisi Ağâh Sırrı Levent'e ait *Edebiyat Tarihi Dersleri* (I. C. 1932, II. C. 1934, III. C. 1938) adlı kitaptır. Yukarıda Türkiye dışındaki Türk edebiyatlarına dair bilgi veren bütün edebiyat tarihi ders kitapları gibi bu eserin de Tanzimat'a Kadar olan I. Cildinde İslamiyet Öncesi ve İslami devir Türk edebiyatının çeşitli sahalardaki gelişimi anlatılmıştır.

Ağâh Sırrı'nın bu eserinin “Servetifünun” açıklamalı III. cildi ise diğer bütün edebiyat tarihi ders kitaplarından farklı olarak Türkiye dışındaki Türk edebiyatını 1920'li yıllara kadar getirmiştir ki bu kısımlar diğer eserlerde olduğundan çok daha hacimlidir. Eserin diğer -ve belki daha önemli- bir farklılığı da anlatımdaki üslubudur. Yazar, Türk dünyasının kültürel bütünleşmeye varması için içtenlikli bir dili tercih etmiştir. “Azeri Edebiyatı” başlıklı bölüme girilirken

“... xix uncu asrın ilk yarısına ait vaziyeti hülasa ederken Vedadi, Vakıf, Zakir ve Mirza Fethali gibi şairlerden bahsetmiş ve Azeri edebiyatının o devre ait manzarasını çizmiştik. Şimdi de Büyük harbe kadar olan vaziyeti hülasa edeceğiz” (344).

diyerek Mirza Fethali Ahudzade'nin açtığı çığırını Necef, Neriman, Abdurrahim gibi şairlerin tiyatroya önem verişinden bahsetmektedir. Ayrı bir bahis açarak Seyit Azim Şirvani ve onun takipçileri Zakir, Mirza Ebülkasım Nebati ve İskender Ağa'nın edebiyatı yenileştirmedeki hizmetlerinden söz

etmektedir. Azerbaycan'ın kadın şairlerinden Hurşit Banu'yu tanıtması da konuyla ilgili özel bir dikkat ve araştırmanın eseridir.

Satirik (mizahi) edebiyatın en büyük temsilcilerinden Sabir hakkında yazdıkları, bugün bile bir ders notu çerçevesini aşan bilgilerdir:

(...) Feridun Göçerli ile tanıştıktan sonra çalışmasını arttırmış ve *Molla Nasrettin* gazetesi çıkmaya başlayınca 15'inci numaradan itibaren intişar eden hicviyelerini, mizahi yazıları ve içtimai dertleri teşrih eden manzumeleriyle kendini tanıtmıştır. (...) Sabir bu manzumelerde "Hop Hop" imzasını kullanmıştır.

Sabir milliyetperver bir şairdir. Bununla beraber sosyalist fikirlere de temas etmiştir. Fakat daima cehalet ve taassupla mücadele etmekten çekinmemiştir. Meşrutiyet'ten sonra 31 Mart irticacı evvelden haber vermiştir:

Osmanlılar aldanmayın Allah'ı seversen
diyerek bizi ikaz etmek istemiştir.

Sabir mukallit değildir. Hicviyelerinde nezaketten ayrılmamıştır. *Molla Nasrettin*'den başka *Hayat*, *Dibistan*, *İrşat*, *Güneş*, *Seda*, *Hakikat*, *Yeni Hayat*, *Malumat* gibi mecmua ve gazetelerde manzumeleri çıkmıştır. "Hop Hop"tan sonra "Din Direği", "Mir'at", "Fazıl" ve daha birçok imzalarla yazmaya mecbur olmuştur. Bununla beraber yine halkın hücumlarından kurtulamamış ve esnafın boykotuna uğramıştır. Nihayet yeni usûlde okutmak üzere bir muallimle birlikte Mekteb-i Ümit'i açmış ise de bunu da bırakmaya mecbur olmuş ve 1910'da Bakü'ye giderek orada muallimlik yapmıştır. Ölümü 1911'de Şamahî'dedir (Levend 1938: 349).

Liseler için yazılmış diğer edebiyat tarihi kitaplarında çoğunlukla yazar veya şair adı, bazen de eser isimleri verilip geçilmişken Ağâh Sırrı Levend, her bir devri hâkim ruh ve zihniyet bakımından da tanıtmış ve -varsa- basın organlarının yayın çizgisinden de bahsetmiştir. Aşağıda alıntılanan metinde, Azerbaycan'ın 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki edebiyat ve basın ortamından bahsedilmektedir:

Bu devirde gazete ve mecmuaların da halkı uyandırmak hususunda büyük bir rolü olmuştur. Azerbaycan'da çıkan ilk gazete Zerdaplı Melekzade Hasan tarafından tesis edilen Ekinci gazetesidir. 1877'de Çar idaresi tarafından kapatılan bu gazeteyi Tiflis'te 1870'de Ziya gazetesi takip etmiş sonra da Ziya-yı Kafkas adını alan bu mecmua bilhassa harflerin islahı meselesiyle meşgul olmuştur. 1883'ten 1891'e kadar Tiflis'te çıkan bir de Şark Rus adıyla bir gazete tesis edilmiştir. Bu gazete sonraları Bakü'de çıkmaya başlamıştır. 1905 ihtilalinden sonra Rusya, istilası altında bulunan küçük milletlerin kalkınma gayret ve teşebbüslerini biraz müsamaha ile karşılamaya mecbur olmuştur. Bunun neticesi olarak da yeni yetişen nesil bir taraftan Avrupa kültürüne uymaya, diğer taraftan da milliyet fikirlerini benimsemeye başlamış ve bu suretle Azerbaycan'da bir uyanma hareket ve hamlesi meydana gelmiştir.

Bu devir, Azeri Edebiyatında Füyûzat edebiyatı devresidir.

1905'ten sonra Zeynel Abidin tarafından neşredilen Hayat gazetesini müteakip 1906'da yine Zeynel Abidin tarafından Hüseyinzade Ali'nin idaresi altında çıkan *Füyuzat* mecmuasının tesiri çok büyük olmuştur. Bu mecmua etrafında toplanan gençler yeni bir edebi hareket meydana getirdiler. Bu edebiyat şekil ve estetik bakımdan bizim Serveti Fünun edebiyatını takip ediyordu. Fakat ruh ve mahiyet itibarıyla hayati zaruretlerin tesiri altında halkçı ve milliyetçi idi. Gerçi bu milliyetçiliğe tamamıyla şuurlu, nüfuzlu denemez; fakat herhalde muhitte yaptığı tesir oldukça mühimdir. Bu edebiyatla garp edebi nevi ve şekilleri Azeri edebiyatında yerleşmiş olduğu gibi edebi meslek ve mekteplerin tesirleri de görülmeye başlamıştır. Füyuzatçıların kullandığı lisan da Servet-i Fünuncuların kullandığı lisandır ki birçok istihaleler geçirdikten sonra nihayet bugünkü Azeri lisanını meydana getirmiştir.

Mehmet Hadi ve Hüseyin Cavit şiir ve manzum tiyatro vadi-sinde kendisini göstermiş şahsiyetlerdendir. İlk şiirlerini Firdevs-i İlhamat adıyla toplayan Mehmet Hadi önceleri Tefvik Fikret'in tesirine maruz kalmışsa da sonraları Azeri muhiti-

nin ihtiyaçlarına cevap vererek sosyal eserler meydana getirmiştir. Romantik ve idealist olan Hadi ile Hüseyin Cavit'ten bugünkü edebiyatımızda da bahsedeceğiz.

Bu devirde Tiflis'te Mehmet Kuluzade Celil tarafından çıkarılan Molla Nasrettin adlı mizah mecmuasının Azerbaycan'ın uyanış tarihinde çok mühim rolü olmuştur. Bu mecmua 1920'de Tebriz'e ve 1922'de Bakü'ye nakledilmiştir (1938: 350).

Agâh Sırrı Levend'in bir lise ders kitabı olduğu hâlde “Türkistan'da Vaziyet” başlığı altındaki şu tespitleri, hem bilimsel tavır hem de Türk dünyasının kültürel bütünleşmesi yolunda teşvik edici bir üslup taşımaktadır:

Çağatay Edebiyatının intişar etmiş olduğu geniş saha 16ncı asırdan sonra müteaddit hanların birbirine karşı yaptıkları dâhili mücadelelere sahne olmuştur. Bir taraftan bütün şiddetle devam eden bu sürekli mücadeleler, diğer taraftan mutaassıp medrese zihniyetinin halk kitlesi üzerinde yaptığı tazyikler, Türkistan'ı büyük bir cehalet içinde bırakmıştır. On milyon nüfusun yüzde sekseninin okuyup yazma bilmemesi bu cehaletin ne kadar koyu ve feci olduğunu gösterebilir. Bu vaziyet içinde bir vakitler Ali Şir Nevayi gibi Türk şiirinin en büyük şahsiyetlerinden birini yetiştiren Çağatay Edebiyatı, kendini devam ettirecek şahsiyetlerden mahrum kalmış ve nihayet Babür Şah'tan sonra bu edebiyatın izleri ortadan kaybolmuştur. Azerbaycan sahasında olduğu gibi artık burada da Türkçe yerine Farsçanın kat'i hâkimiyetini görmüş oluyoruz.

1885'te başlayan Rus istilası, Türkistan'ı işte bu vaziyette buldu. Vaktiyle en büyük medeniyet merkezlerinden biri olan Buhara da 1868'te tam istiklalini kaybedince Türkistan'ın mukadderatı değişmiş, nihayet 1884'te Merv'in işgaliyle bu istila tamamlanmıştır.

İstiladan sonra Türkistan'ı Rusya'ya bağlayan demiryolunun yapılması, Türklerin, Rus kültür ve hayatıyla temasını temin eden ilk amil olmuştur. Ruslar, istila siyasetlerini tatbik için ilk iş olarak, Türkistan'ın merkezi olan Taşkent'te Türkistan

Vilayet gazetesi adlı hem mahalli lehçe hem de Rusça bir gazete neşrine başladılar.

Türkistan'da ilk uyanma hareketi, 1905 Rus ihtilali üzerine başlar. Rusya'nın mağlubiyetiyle neticelenen Rus-Japon Harbinin doğurduğu bu ihtilal, Azerbaycan sahasında olduğu gibi Türkistan'da da istila altında bulunan Türkler için nisbî bir serbestlik getirmiş oldu. Nitekim Türkistan'da küçük bir matbaanın tesisi ve mahalli lehçe ile *Terakki* adlı haftalık bir gazetenin neşri bu tarihe rastlar. Bunu *Hurşit ve Şöhret* daha sonra da *Asya* adlı gazeteler takip etmiştir.

Bu devirde Kırım'da çıkan *Tercüman* gazetesiyle İstanbul gazete ve mecmualarının da Türkistan münevverleri üzerindeki tesiri kaydedilebilir. Nihayet 1908'de Türkiye'de Meşrutiyet'in ilanı milliyet fikirlerinin ve milli şuurun Türkistan'da da uyanmasına hizmet etmiş oldu. Bu tesirle Buhara'da *Turan* adlı bir gazete neşredildi. Fakat gerek bu gazete, gerek bundan evvel ve bunu takip eden gazeteler Rus idaresi tarafından arka arkaya kapatılıyor, milliyet fikirlerinin ve uyanma hareketinin önüne geçilmek isteniyordu.

Rus istilasının manevi cephesini kuvvetlendiren, muhitte her yeni hareketi koyu ve korkunç bir zihniyetle karşılayan mutaassıp zümre olmuştur. Binaenaleyh Türkistan münevverleri, bir taraftan çar idaresinin tazyikine diğer taraftan da mutaassıp zihniyete karşı koymak gibi iki cepheli bir mücadeleye girişmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bütün bu tazyiklere ve mukavemetlere rağmen, uyanma hareketi -yavaş da olsa- devam etmektedir (Levend 1938: 350-351).

Orhan Rıza Aktunç'un lise ve öğretmen okulları için yazdığı *Türk Edebiyatı Tarihi -Kaynaklardan Bugüne Kadar* (1934) kitabı, Türkiye dışındaki Türk lehçeleriyle meydana getirilmiş edebiyata yer vermek bakımından yukarıda bahsedilenlerden bir adım daha öndedir. Orhan Rıza, ortak dönem olan İslamiyet öncesi edebiyat, kültür ve toplumsal hayat bilgilerini özetledikten (5-21) sonra "İslam medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı" başlıklı Arap, Fars ve Türk edebiyatlarının ilk dönemleri hakkında bilgi aktarır. Konu-

muz açısından önemli kısım ise Türkistan'da Tasavvuf başlıklı III. kısımdır. Burada, Türkistan'da başlayan Yeseviliğin Anadolu'ya kadar uzanışı konu edilerek Türk dünyasının o çağlardaki kültürel ortaklığı üzerinde durulmuştur. Aynı kısımda bulunan “Klasik edebiyatın inkişafı ve İbetülhakayık”, Karahanlılar devri, Harizem sahası, Selçukîler devri Türk lisan ve edebiyatı gibi bahisler de vardır. “İslamlıktan sonra tahrir lehçeleri” başlıklı IV. Kısım ise doğrudan “Türk dünyası kültür bütünleşmesi” denebilecek bir bakış açısıyla yazılmıştır. Orta dereceli bir okulda öğrencinin Özbek-Uygur sahasından (Çağatay edebiyatı) Azerbaycan'a, Anadolu'ya, Irak'a uzanan bir edebiyatı ve Sekkâkî'den Ahundof'a, Sabir'e gelen edebî mirası öğrenmesi, Türk dünyası kültürel bütünlüğü için azımsanamayacak öneme sahiptir. Bunlara VIII. Kısım'da “Batı medeniyeti çevresindeki şimal Türklerinin edebiyatı”, Rus edebiyatı ve Türklere tesiri” gibi başlıklarla Abdülkayyum Nasırî, Gaspıralı İsmail Bey, Ayaz İshaki ve Abdullah Tokayif gibi ediplerden bahsedildiğini de eklemeliyiz.

Mustafa Nihat Özön *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (1934) ve *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (1941), sadece Türkiye'deki edebiyat ve kültürel hareketlerle ilgilenmekle yetinmiş, Türk dünyasının başka hiçbir bölgesine bakma gereği duymamıştır.

Celal Tahsin ve M. Asım imzalı *Edebiyat Tarihi Dersleri* (1934) adlı lise 3. sınıf ders kitabı da Mustafa Nihat Özön'ün edebiyat tarihleri gibi sadece Tanzimat sonrasında Türkiye'deki edebî hareketliliği değerlendirir ve ayrıca eş zamanlı olarak Batı edebiyatı hakkında bilgiler verir.

Hıfzı Tevfik Gönensay ve Nihat Sami Banarlı'nın birlikte hazırladıkları *Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi* (1941) adlı çalışma, ders kitabı değil liselerin 10. sınıfları için yardımcı kitaptır. Eserde Türkçenin lehçelere ayrılmadığı dönemlerin ortak edebiyat ve kültürüne temas edildiği gibi “İslam medeniyeti çağlarındaki ilk Türkçülük hareketleri” de gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her bir asrın kültür ve edebiyat hareketleri incelenirken önce o asrın bütün Türklük için arz ettiği manzara ortaya koyulmuş ve daha sonra farklı lehçelerin şahsiyet ve eserleri için ayrı birer alt başlık açılmıştır. Eserin ortak Türk edebiyatı için verdiği son başlık, “XIX uncu asrın birinci yarısında Türk edebiyatı”dır. Fakat kitabın yalnızca Hıfzı Tevfik Gönensay tarafından yazılan *Tanzimat'tan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi* (1945) adlı devamında söz konusu yöntemin

terk edilip sadece Türkiye Türklüğünün kültür ve edebiyatına yer verildiği görülmektedir.

Sonuç

Türkiye’de yayımlanmış edebiyat tarihi ders kitaplarında bütün Türklüğe ait edebî ve kültürel verimlerin sergilenmesi, hem ilmî tavır hem de yetişme çağındaki nesiller için de milletin medeniyet âlemine katkısını öğrenmek bakımından da yerinde bir tercih olmuştur. Bu tavır muhakkak ki bütün Türk soylular için geniş bir ailenin üyesi bulunma şuur ve gururunu yaşatmıştır. Bir bilim alanı olarak edebiyat tarihini, Osmanlı döneminin ilk edebiyat tarihlerindeki gibi devletin sınırlarıyla çevreleyip aynı dille başka sahalarda yazılanları yabancı saymak ne kadar yadırganması gereken bir tavırsa Türkiye Cumhuriyeti döneminde de en az o kadar bilim dışıdır. Çünkü o günkü bilgi noksanlığı, bazı eserlerde Türkiye dışına yönelmeyi verimsiz kılabilirdi. Ama iletişim vasıtaları gelişip bilgi teminindeki zorluklar ortadan kalktığı ölçüde aynı milletin farklı coğrafyalardaki edebî ve kültürel üretimine dönüp bakmamak, bilimsel tavırla izah edilemez. Ne var ki yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere II. Dünya Savaşının etkileri görülmeye başladıktan sonra Doğu Türklüğü hakkında bir şey yazmak âdeta sakıncalı hâle gelmiş ve bu durum ta Sovyetler Birliği’nin çöküşüne kadar devam etmiştir. Bu iki zaman dilimi arasındaki nesillere, köklerinin Orta Asya’da olduğu okutulmuş, hatta 16. yüzyıla kadar ortak edebî verimlerden bazıları gösterilmiş ama 20. yüzyılda o coğrafyalarda Türk’ün bulunduğu söylenmemiştir. Diğer yandan Türk halkları arasındaki dağınıklık, Sovyet rejiminin de körüklemesiyle hızla birbirinden ayrılma ve farklı yazı dilleri oluşturma sürecini alevlendirmiştir. SSCB’nin dağılmasından sonra, lise edebiyat ders kitaplarına Türkiye dışındaki Türklüğün girmesi, Türk dünyasının yarınki entegrasyonu için çok olumlu bir sonuçtur. 2017 yılında bütün Türk Cumhuriyetleri için hazırlanan ortak tarih ders kitapları gibi ortak edebiyat ve kültür tarihi ders kitapları da ivedilikle hazırlanıp okutulmalıdır.

Açıklamalar

- 1 1892 (1308)’de Londra’da toplanan Müsteşrikler Kongresi’nde bildiri olarak sunulmak üzere hazırlanan *Tarihçe-i Lisan-ı Osmanî* (Artin Asaduryan/Şirket-i Mürettebiye Mat., İstanbul 1310 [1892]) Mehmet Fuat imzalıdır. A. Dilaçar (1968: 201) isim benzerliğinden dolayı eseri Köprülüzade Mehmet Fuat adına kaydetmiş, basım tarihini (1310) Rumi-Mali sayıp

- Miladi takvime “1894” olarak çevirmiştir. Fakat bu tarih doğru olsa bile Köprülüzade Mehmet Fuat o sıralar henüz dört yaşındadır.
- 2 Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey (1870-1927) kast ediliyor.
 - 3 Mesela İsmail Habip Sevük hakkında, “edebiyat tarihi ve hususi üslûpla yazdığı makaleleriyle tanınmıştır. *Tunâ'dan Batıya* seyahatnamesi çok güzeldir.” (Benderliolu 1937: 192) deniyor. Benderlioğlu'nun kitabı ilk defa 1933'te yayımlanmış, 2. baskısı 1937'de yapılmıştır. 1935'te basılan *Tunâ'dan Batıya* adı, doğal olarak ilk baskıda geçmemektedir.

Kaynaklar

- Abdullah Şaik (Talipzade Abdulla Ahund Mustafaoğlu) (1924). *Türk Edebiyatı*. Bakü: Azernesr.
- Abdülhalim Memduh (1888). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*. İstanbul: Mahmutbey Matbaası.
- [Aktunç], Orhan Rıza (1934). *Türk Edebiyatı Tarihi -Kaynaklardan Bugüne Kadar*. İstanbul: Sühulet Basımevi.
- Akyüz, Yahya (1983). “Atatürk ve 1921 Maarif Kongresi”. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. Ankara: MEB Yay. 89-104.
- Benderli, Muvaffak Hüsnü (1933). *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitaphanesi.
- Celal Tahsin ve M. Asım (1934). *Edebiyatı Tarihi Dersleri*. İstanbul: Tecelli Matbaası.
- Dilaçar, A[gop] (1968). *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- [Dilmen], İbrahim Necmi (1922). *Tarih-i Edebiyat Dersleri*. C. 1. *Eski Edebiyatımızın Tarihine Seri Bir Nazar*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- [Dilmen], İbrahim Necmi (1922). *Tarih-i Edebiyat Dersleri*. C. 2. *Edebî Teceddüdümüzün Zuhur ve Tekâmülü*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1935). *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü*. İstanbul: İnkılap Kitaphanesi.
- F[aik] Reşat (1912). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*. İstanbul: Zarafet Matbaası.
- Gönensay, Hıfzı Tevfik ve Nihat Sami Banarlı (1941). *Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gönensay, Hıfzı Tevfik (1944). *Tanzimat'tan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, Mehmet, İnci Enginün ve Birol Emil (1978). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*. C. 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1913, 1914). *Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri* (I. C 1329/1913, II. C 1330/1914). mübeyyizi: Darülfünun Ulum-ı Edebiye Şubesinden Hamit Sadi [Selen]. [taşbaskı] İstanbul.

- Köprülüzade Mehmet Fuat (1920-1921). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Levend, Ağâh Sırrı (1932). *Edebiyat Tarihi Dersleri*. C. I. *Tanzimat'a Kadar*. İstanbul: İstiklal Lisesi Talebe Kooperatifi Yay.
- Levend, Ağâh Sırrı (1934). *Edebiyat Tarihi Dersleri*. C. II. *Tanzimat Edebiyatı*. İstanbul: Marifet Matbaası.
- Levend, Ağâh Sırrı (1938). *Edebiyat Tarihi Dersleri*. C. III. *Servetifünun Edebiyatı*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- [Özön], Mustafa Nihat (1934). *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- [Özön], Mustafa Nihat (1941). *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Sevük, İsmail Habip (1925): *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Sevük, İsmail Habip (1932). *Edebî Yeniliğimiz Birinci Kısım –Tanzimat Edebiyatı*. İstanbul: Devlet Matbaası, Maarif Vekâleti Yay.
- Sevük, İsmail Habip (1932). *Edebî Yeniliğimiz İkinci Kısım*. İstanbul: Devlet Matbaası, Maarif Vekâleti Yay.
- Şahabettin Süleyman (1910). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*. İstanbul: Sancakyan Matbaası.
- Şahabettin Süleyman ve Köprülüzade Mehmet Fuat (1914). *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı –Menşelerden Nevşehirli İbrahim Paşa Sadaretine Kadar*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.

The Place of Secondary School History of Literature Textbooks vis a vis Turkic World Integration*

Nâzım Hikmet Polat**

Abstract

Attributing a role in the direction of educational objectives to the history of literature is a consequence of modernity. The thought that history of literature should be considered along with the national identity, initially started in Western societies. In Turkey however, the attribution of such a function to history of literature dates back to the early 20th century after the Balkan wars. Early works on history of literature in Ottoman Era, in accordance with the ideology of Ottomanism, have dealt with literature only within the Ottoman territory and history and ignored both the literary outcome of Turkish language outside this territory and the accumulated literary treasure of even earlier times. It was Köprülüzade Mehmet Fuat who first followed the idea of “total Turkishness” in History of Literature Classes. During the Turkish Republic period until World War II, Turkish literature outside Turkey that is several Turkish dialects have been the subject of literature in the secondary school level. However, after World War II the Russians gained strength and this has been the greatest barrier to writing with the idea of total Turkishness in Turkey. In parallel to secondary education there has not been adequate interest in contemporary Turkish dialects in universities either. After the dissolution of the Soviet Union the interest for Turkish dialects has grown. These academic efforts will strengthen and speed up the integration of Turkic World.

Keywords

Ottomanism, history of literature, Balkan wars, Turkish dialects, Turkic World, integration.

* Date of Arrival: 24 September 2019 - Date of Acceptance: 17 October 2019

You can refer to this article as follows:

Polat, Nazım Hikmet (2019). “Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri”. *bilig-Journal of Social Sciences of the Turkic World* 91: 255-278.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, The Faculty of Letters. The Department of Turkish Language and Literature - Ankara/Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5734-9308>

nazim.polat@hbv.edu.tr

Роль учебников литературы для старших классов в интеграции тюркского мира *

Назым Хикмет Полат**

Аннотация

Придание определенной роли истории литературы с точки зрения целей образования является одним из следствий современности. Впервые идея о рассмотрении истории литературы в связи с национальной идентичностью возникла в западных обществах. Что касается Турции, то подобный подход к истории литературы наблюдается у нас только с начала 20 века, вскоре после балканских войн. Первые истории литературы, относящиеся к периоду Османской империи, в соответствии с идеологией османизма сосредоточивались только на памятниках литературы, возникших на османских территориях в османский период, а произведения, написанные на тюркских языках в других регионах, а также более ранние памятники не входили в круг интересов.

Впервые идея о «всем тюркском» прозвучала в «Учебнике по истории литературы» (Тарих-и Эдебият Дерслери) Мехмеда Фуада Кёпрюлюзаде. В республиканский период вплоть до начала Второй мировой войны в преподавании турецкой литературы уделялось внимание тюркской литературе регионов за пределами Турции, то есть литературе на различных тюркских языках и диалектах. Однако усиление позиций Советского государства после Второй мировой войны стало главным препятствием для создания истории литературы с позиций «всего тюркского». Вслед за средним образованием и в университетах не было уделено достаточного внимания современным тюркским языкам. После развала Советского Союза интерес к тюркским языкам стал расти. Данный научный интерес будет способствовать интеграции тюркского мира и ускорит ее.

Ключевые слова

османизм, история литературы, Балканские войны, тюркские языки, тюркский мир, интеграция

* Поступило в редакцию: 24 сентября 2019 г. – Принято в номер: 17 октября 2019 г.

Ссылка на статью:

Polat, Nâzım Hikmet (2019). "Türk Dünyasının Entegrasyonunda Lise Edebiyat Tarihi Kitaplarının Yeri". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 91: 255-278.

** Проф., д-р, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, филологический факультет, кафедра турецкого языка и литературы – Анкара/Турция
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5734-9308>
nazim.polat@hbv.edu.tr

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

S. Frederick Starr (2019). *Kayıp Aydınlanma: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*. Çev. Yusuf Selman İnanç. İstanbul: Kronik Kitap.*

Kanat Ydyrys**

Orta Asya; Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın yer aldığı hayati derecede önemli bir jeopolitik alandır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası, bağımsızlığını kazanan bu ülkelere, coğrafi uzaklıkları, erişilemezlikleri ve zayıf ekonomileri nedeniyle uluslararası arenada yalnızca geçici bir ilgi gösterilmiştir. “Göçmen işçilerin, potansiyel teröristler ve en iyisi - zengin yer altı kaynakların ülkesi” - tüm bunlar bir şekilde Batı sakinlerinin Orta Asya ile ilgili görüşlerini özetlemektedir. Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Enstitüsü Başkanı ve John Hopkins Üniversitesi'nin Paul Nietz Uluslararası Araştırmalar Okulu profesörü Stephen Frederick Starr'ın *Kayıp Aydınlanma: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı* kitabı, Orta Asya bölgesinin tarih ve mirasının bu stereotipini düzeltmeyi amaçlıyor. Bugün kültürel başarıları ile değil de doğal kaynakları ile dünya gündemine gelen Büyük Orta Asya, yani bugünkü Orta Asya'ya ilaveten Batı Çin, Kuzey Hindistan, Afganistan ve Kuzey Doğu İran coğrafyasının bin yıl önce insanlık bilim, kültür ve sanatına yaptıkları büyük katkıların en güzel sunumunu Starr'ın bu eserinde buluyoruz.

* Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Kanat Ydyrys (2019). “S. Frederick Starr (2019). *Kayıp Aydınlanma: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*. Çev. Yusuf Selman İnanç. İstanbul: Kronik Kitap”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 91: 279-286.

** Dr. Öğretim Üyesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Türkistan / Kazakistan
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4938-467X>
kanat.ydyrys@ayu.edu.kz

Orta Asya, ilimlerde, matematikte ve dini düşüncede oldukça zengin ve derin bir entelektüel geleneğe sahiptir. Bu kitapta Frederick Starr, Orta Asya'nın ticaret ve ekonomik kalkınma, şehirlerinin büyüklüğü ve karmaşıklığı, sanatının gelişmesi ve her şeyden önce, bilginin ilerlemesinde öncülük ettiği 800-1100 yılları arasındaki dönemi ele almıştır. Kitap, özellikle Orta Asya devletlerinin kültürlerini anlamak için referans bir eserdir. Batı eğitim sisteminde matematik, geometri ve ikinci dereceden denklemlerin gelişimi alanlarında Orta Asyalı bilim adamlarının başarıları göz ardı edilerek, eski Yunanistan ve Rönesans Avrupa'sı entelektüel ilerlemenin simgesi haline getirilmiştir. 800-1100 yılları arasında Orta Asya devletlerinin başarılarını vurgulayan Starr, bu dönemde Asya'da antik Yunanistan ile erken modern Avrupa düşünürleri arasındaki tartışılmaz köprüyü ortaya koyuyor. Dahası, bu başarılar nadiren Orta Asya'ya atfedilmiştir, çünkü bu dönemdeki metinlerin çoğu Arapça yazılmıştır, bu da daha sonra bu düşünürlerin Arap olduğunu varsaymasına neden olmuştur.

Frederick Starr Orta Asya'daki Aydınlanma'nın hakikatini ve güzelliğini tam olarak göstermeyi mümkün kılan araştırmacılardan biridir. Starr'ın kullandığı muhakeme ve titiz analiz yöntemi sadece zamanın mantığını değil, aynı zamanda "Asya'nın çekirdeği" nin dönüşümünün tüm nedenleri kavramamızı kolaylaştırmaktadır. En önemlisi, olayların çoğu ve hatta kitapta yer alan isimlerin okuyuculara tanıdık gelmeleri - İbni Sina, Ömer Hayyam, El Farabi ve El Biruni bölgede aşına oldukları ya da en azından duydukları, ancak Starr'ın kitabı, dağılmış biyografileri bir bütün halinde bir araya getirerek Orta Asya Aydınlanmasının büyük dünyasına dalmanıza izin vermektedir.

Starr, Orta Asya'nın Altın Çağının sebeplerini belirleyerek gözlemleyerek not ediyor. 15-16. Yüzyıldaki navigasyon döneminden önceki Orta Asya'nın coğrafi konumu, bu bölgeyi Avrasya'nın birçok önemli ihracat yolunun merkezine, bir tür Dünya Merkezi haline getirmiştir. Doğuda Çin, güneyde Hindistan, güneybatıda Arap Yarımadası, batıda Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa ile kesişen Orta Asya her türlü iletişimin merkezinde yer aldı. Orta Çağ'da lojistiğin başlıca ihracat aracı, 226 kilograma kadar taşıma kapasitesine sahip yerel Baktrian devesiydi. Deve karavanları İpek Yolu'nun "yük trenleri" idi. Starr'a göre, İpek Yolu için karavanları donatan Araplar ya da Çinliler değil, büyük tüccarların Orta Asya kökenleri vardı. Muhtemelen

Orta Asya'nın bir ticaret merkezi olarak solması, deniz yollarının gelişmesiyle açıklanmaktadır - deniz rotasını Hindistan'a açan Vasco Da Gama, bu sürece katkıda bulunmuştur. Araştırmacılar, orta çağdaki "Dünya Merkezi" Avrupa, Orta Doğu veya Güneydoğu Asya bölgelerinin rolünü üstlenirlerse, Starr bu rolü Orta Asya'ya vermektedir.

Arap fetihlerinden çok önce, M.Ö. 1. yüzyılda yaşayan Yunan coğrafyacı Strabo, bu bölgeyi zaten "bin şehrin ülkesi" olarak nitelendirdi. Orta Asya şehirlerinin büyüklüğü Orta Doğu sakinlerinin hayal gücünü etkiledi - kuzey Afganistan'da eski bir şehir olan Balkh'taki Bala Hisar kalesi, Truva'nın toplam alanınının 10 katı ve Türkiye'deki antik Prienin alt kısmının iki katıydı. Türkmenistan'da bulunan antik bir şehir olan Merv, 12. yüzyılda Çin Hangzhou'dan önce dünyanın en büyük şehriydi. Tertius Chandler, "Dört Bin Yıllık Kentsel Büyüme" çalışmasında, 1150'de 200.000 nüfuslu Merv'in dünyanın en büyük şehri olduğunu yazdı. Örneğin, aynı dönemdeki Londra nüfusu 10.000 kişiydi. 200.000 ile 500.000 kişi arasında olan Nishapur şehri (Kuzey İran) ve Sistan (Doğu İran) topraklarından geçen George Curzon, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar fazla kalıntı görmediğini yazdı. Maalesef şehirlerde kullanılan kumlu yapı malzemesi zamanla o kadar etkilendi ki, eski mimari mirasın sadece küçük bir kısmı yüzyıllar boyunca geçmeyi başardı - Starr'ın belirttiği gibi, orjinal halleriyle korunmuşlarsaydı, Orta Asya şehirleri Venedik ile iyi rekabet edebilirdi.

Orta Asya ortaçağ şehirlerinin su temini sistemleri bir başka teknolojik ilerleme idi. Merv'in hidrolik sistemini sürdürmek için 12.000 çalışanı ve bunun bakımı için 300 dalgıçları vardı. Barajlar, yeraltı boruları, vanalar, fırtına çukurları, arıtma noktaları - şehirler sofistike ve teknik olarak üstün su temin sistemlerine sahipti. 1920'lerde, bir Sovyet mühendis, Orta Asya'da binlerce bulunan antik su kaldırma tekerleklerinin (çigir veya çarh) modern sistem gibi modern sulama seviyesine ulaştığını, ancak% 30-50 daha az su gerektirdiğini hesapladı. Xinjiang'da su tasarrufu sağlayan yeraltı kanalları olan eşsiz "keriz" sistemleri modern araştırmacıları şaşırtmaya devam ediyor. Paradoksal olarak, binlerce yıldan sonra, bazı yerlerde, sulama sistemleri eski yapı analoglarıyla eşitleşmemiştir. Vidalar, sıvaları pompalamak için basınçlı pompalar, krank milleri - örneğin bu teknolojik yenilikler Çin'e zengin "hidrolik medeniyeti" ile Orta Asya'dan geldi.

Yazar, Orta Asya'daki yoğun bilimsel faaliyet döneminin yaklaşık 400 yıl

sürdüğünü ve belki de bu dönemin kütüphanelerin kaybı olmasaydı devam edebileceğini belirtti. Starr'a göre "Orta Asya'daki Aydınlanma çağı klasik dönemin simgesi Atina ve Hellenizm'in bilim merkezi olarak bilinen İskenderiye'den beş kat daha uzundu. Çin'deki Ming veya Qing Hanedanlığı döneminden ve Tokugawa'nın kuruluşundan günümüze kadar olan Han Hanedanlığı dönemi veya tarihi dönemiyle aynı olan Roma Cumhuriyeti'nden daha uzundu. Uzun yıllar boyunca modern Doğu İran ve Batı Çin toprakları, ayrıca Kazakistan'dan Güney'e Afganistana kadar geniş coğrafyada yer alan Büyük Orta Asya dünyanın merkeziydi."

Starr, Orta Asya'daki Altın Çağ'ın nedenlerini yoğun kıta ticareti ve gelişmiş sulu tarım sonucu biriken bölgenin zenginliği; otoritelerin ve varlıklı ailelerin bilime, sanata ve kültüre bir bütün olarak himayesi, din (İslam'ın ortaya çıkışı ve hakikatlerini bilme ve ispat etme isteği), dini çoğulculuk ve yoğun kültür ve dil değişimi ile açıklamaktadır.

Aydınlanma Çağı neden bitti sorusuna cevap olarak Starr, tüm "Altın Çağlar" düşüşe geçiyor, ancak Orta Asya'daki Altın Çağ trajik bir şekilde bölgeyi yeni niteliksel olarak farklı bir devlete aktarmadığını, aksine tam tersine, yüzyıllarca süren "kalınlık" ve entelektüel düşüşe yol açtığını öne sürmektedir. Her ne kadar bazı alimler, Orta Asya biliminin geleneklerini miras alan diğer Müslüman imparatorluklarında, Hindistan'da Babür'ün Moğol imparatorluğu, İran'da Safeviler ve Osmanlı imparatorluğu - Starr'ı sürdürdüğüne inanıyor olsa da, bu tartışmaya kuşkuyla bakıyorlar. Bu imparatorluklardaki bilimin hem niceliksel hem de niteliksel göstergeler açısından sınırlı olduğunu ve felsefenin yalnızca önceden yazılmış eserlere ilişkin yorumlardan oluştuğunu belirtmiştir.

Cengiz Han'ın Horezm'i işgal etmesi elbette bölgenin ekonomisini ve ekolojisini mahvetti. Ancak Starr, bölgenin entelektüel çöküşünün tek nedeni olarak Moğol istilasını göstermiyor. Evet, Moğollar büyük kayıplar verdi. Demografik kayıpların yanı sıra kültürel ve uygarlık kayıpları, belki de tarihte benzeri görülmemiştir. Balh, Nişapur, Tus, Gurganj, Herat ıssız bir çöl haline dönüştürüldü. Sadece Merv'deki kayıplar, yaklaşık 700.000 nüfusa ulaştı. Farab, Gurganj, Şaş (Taşkent), Balasagun (Tokmok), Uzgen, Hojent, Bamian, Kabil ve Termez - tüm bu şehirlerde, toplam nüfusun% 75 ila% 90'ı arasında bir kayıp meydana geldi. Buhara ve Semerkant, işgalden 100 yıl sonra bile harabelerde kalmıştır.

Moğol istilasının Orta Asya ticaret ve kültür hayatında büyük bir yıkıma neden olduğunda hiç şüphe yoktur. Fakat Starr'a göre bu bölgedeki kültürel çöküş çok önceden başlamıştır ve bunun birçok nedeni vardır. Orta Asyalıların kendi aralarındaki iç mücadeleleri ticareti zayıflatmış, ticaretle gelen zenginlikle beslenen kültürel hayat da tabii olarak bundan etkilenmiştir. Moğolların gelişinin öncesinde bölgede şekilci ve kuralcı din anlayışı hâkim olmuş, aklın kullanımı sınırlandırılmış ve toplumsal huzuru sağlama adına farklı öğretiler yok edilmeye çalışılmıştır. Bu karmaşa döneminde halkın bir sığınak olarak Sufizme yönelmesi yazarın dikkat çektiği hususlardan birisidir.

Moğolların başlangıçtaki kültürel yıkım siyaseti sonrasında belki de entelektüel canlanmanın önünü de açmıştır. Hülagu'nun patronluğunda Tusi, Meraga Rasathanesi'ni; sonrasında Uluğ Bey, Semerkant Rasathanesi'ni kurmuş ve bu kurumlar doğa ve matematik bilimlerinin öğretildiği önemli merkezler olarak bilim tarihine geçmişlerdir. Bu kurumların ulema eliyle yok edildiği de Starr'ın vurguladığı dikkat çeken hususlardan birisidir.

Yazar, Orta Asya'daki yoğun bilimsel faaliyet döneminin yaklaşık 400 yıl sürdüğünü ve belki de bu dönemin kütüphanelerin kaybı olmasaydı devam edebileceğini belirtmiştir. Starr'a göre "Orta Asya'daki Aydınlanma çağı klasik dönemin simgesi Atina ve Hellenizm'in bilim merkezi olarak bilinen İskenderiye'den beş kat daha uzundu. Çin'deki Ming veya Qing Hanedanlığı döneminden ve Tokugawa'nın kuruluşundan günümüze kadar olan Han Hanedanlığı dönemi veya tarihi dönemiyle aynı olan Roma Cumhuriyeti'nden daha uzundu. Uzun yıllar boyunca modern Doğu İran ve Batı Çin toprakları, ayrıca Kazakistan'dan Güney'e Afganistana kadar geniş coğrafyada yer alan Büyük Orta Asya dünyanın merkeziydi."

Yazara göre Orta Asyalılar Yunanlıların aktarıcıları olmanın ötesinde birçok alanda kendi keşiflerini gerçekleştirmiş ve bilim üretme sürecine büyük katkılar sağlamışlardır. Bu noktada yazar şu soruyu soruyor: Bu enerji nereden geliyor? Yazar Orta Asya'nın İslam öncesi kültürel hayatına dair çok az bilgi olduğuna işaret ediyor; ancak kısıtlı bilgilerin bu bölgenin hem seküler hem de dini alanda büyük bir bilgi birikimiyle altın çağına girdiğini gösterdiğine vurgu yapıyor. Bu altın çağın Moğol istilasıyla son bulduğu genel olarak kabul edilse de, yazara göre bu bir açıdan çok erken, bir açıdan ise çok geç görünüyor.

Orta Asya halklarının bu başarısı karşısında Starr, bu insanların kim olduğunun cevabını arıyor ve şu bulgulara ulaşıyor: İslam'ın altın çağında yaşayan bilim ve düşünce insanların üçte birinin Orta Asyalı, diğer üçte biri de Pers asıllı olduğu tespit edilmektedir. Bilim, matematik ve felsefe alanında Orta Asyalıların oranı %90'dır. Bu insanlar ağırlıklı olarak Farsçanın değişik versiyonlarını konuşan İrani kökenli olup, ayrıca aralarında artan oranda Türki asıllı insanlar da bulunmaktaydı. Bu etnik köken sorusunun ardından yazar bu insanların altın çağda neyi başardıklarına, bu başarının gerçekleşmesinin nedenlerine ve bu zengin düşünce doğurduğu sonuçlara cevap arıyor.

İkinci bölümde Orta Asya'nın yerleşik şehir hayatının tarihi süreci tasvir ediliyor. Starr'a göre Orta Asya medeniyeti su kıtlığının hâkim olduğu bir coğrafyada iyi bir sulama sistemine dayalı tarımsal üretim ve kaliteli mal üretilen uzak bölgelere kadar ihraç etmeye dayalı ticaretten kaynaklanan zenginlik üretmiştir. Bu durum bölge şehirlerinin zengin ticaret merkezleri olarak öne çıkmalarına, bu şehirlerde girişimci bir sınıfın oluşmasına ve bu sınıfın kaliteli mallar üreterek bu malları çok uzak bölgelere kadar pazarlayacak bir ticaret ağı kurmalarına katkı sağlamıştır. Yazara göre bu ticaret ağı Çin'i de içine alsa da, kendi bölgeleri dışına çıkmaktan hoşlanmayan Çinli tüccarların kervan ticaretindeki rolleri önemsizdir.

Yazar'a göre Avrasya'nın merkezinde olmaları, Hint, Çin ve Ortadoğu medeniyetleri ile çevrili olmaları nedeniyle Orta Asyalılar sürekli iş yapmanın yeni yolları ve yeni fikirlerle karşılaşıyorlardı. Asırlar boyunca karşılaştıkları şeylerin hangisinin faydalı, hangisinin faydasız olduğunu bulmanın ustası olduklarından, faydalı gördüklerini kolaylıkla kendi ortamlarına uyarlamada büyük tecrübe kazanmışlardı. Bu durum fikir alanında da böyle idi.

Starr, Orta Asyalıların farklı düşünce ve inançları bir potada nasıl erittikleri konusunu üçüncü bölümde ele alıyor. Yazar Orta Asya'da İslam öncesi dönemde yüksek bir eğitim seviyesi olduğuna dikkat çekiyor. Çin kaynaklarına göre Soğdlar, İslam öncesinde detaylı bir yazılı kanun külliyatına sahip olup bunları mabetlerde saklıyorlardı. Orta Asyalıların matematik ve tıp bilimlerinde de benzer külliyata sahip olmaları doğaldı. Starr İslam öncesi Orta Asya'da büyük kütüphaneler olduğunu ifade ediyor ve bir asır önce Türkmenistan'da bir mağarada bulunan değişik dillerde on beş bin cilt civarındaki külliyatı delil gösteriyor. Ayrıca yaklaşık iki asır boyunca Yunancanın bu bölgede ortak dil olduğuna dikkat çekiyor.

Orta Asya'nın Zerdüştlük ve Budizm'in önemli merkezleri olduğunu söylemek okuyucuya şaşırtıcı gelebilir. Büyük İskender'in doğu seferiyle bu çeşitliliğe Yunan dinlerini de eklemek gerekiyor. Daha sonra Helenistik kültürün en önemli taşıyıcısı olarak bu bölgede Hıristiyanlığı da görmekteyiz. Burada Starr'ın dikkat çektiği önemli bir husus Orta Asyalıların bu dini geleneklerin pasif takipçisi olmaktan öte aktif inşacıları olmalarıdır. Orta Asyalıların önceki dini geleneklerdeki kurucu rolleri göz önünde bulundurulduğunda, İslam geleneğinde de başta hadis kitaplarının çoğu olmak üzere İslam'ın temel metinlerinin inşacıları olarak oynadıkları roller gayet anlaşılır olmaktadır.

Starr'a göre İslam öncesi Orta Asyalıların en önemli özelliklerinden biri, sorgulayıcı bir zihne sahip olmalarıdır. Oldukça eğitilmiş olan bu insanlar sanat, müzik veya astronomi, matematik, felsefe gibi daha teorik-entelektüel çabalara zaman ayırmışlardır. İslam öncesi en az beş farklı dinle karşılaşan Orta Asyalılar, bu dinler arasında karşılaştırmaya yönelmişler ve dinler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu çaba onları epistemoloji problemine götürmüştür.

Starr dördüncü bölümde Arapların Orta Asya'yı askeri olarak nasıl fethettiğini, beşinci bölümde de Orta Asyalıların Bağdat'ı kültürel olarak nasıl fethettiğini tasvir ediyor. Özetle, Orta Asya tarihinde birçok işgal görmüştü fakat her işgalin ardından da siyasi, dini ve kültürel otonomluğunu kazanmıştı. Arapların Orta Asya'ya saldırısı şiddetli bir direnişe neden oldu. Bu direniş Arapları birbirine düşürdü ve bölgeye hakimiyet kurmalarını geciktirdi. Bununla birlikte Arap saldırıları uzun vadede bölgede iki önemli değişikliğe neden oldu: Resmi ve entelektüel kullanım dili olarak Arapça ve yeni din olarak İslam. Kültürlü Orta Asya toplumu nezdinde Araplar vahşi insanlardı ve bu imajı pekiştirmek için çokça örnek vaka sunuyorlardı. Bu bağlamda onlar kitapların ve dini literatürün yakılması, kültüre ve medeniyete savaş açılmasının çokça örneğini sundular.

Starr'a göre Abbasi başkentinde entelektüel faaliyetlere olan desteğin kesilmesi bu faaliyetlerin doğuya ve özellikle de Orta Asya'ya kaymasına neden olmuştur. Yazar sonraki bölümlerde her bir yerel hanedanla entelektüel hayatta öne çıkan merkezleri ve bu merkezlerin bilim, kültür ve sanata katkılarını ayrıntılı bir şekilde tasvir ediyor. Yazar ilk olarak Nişabur merkezli Horasan'ın yıldızının nasıl parladığını dile getirmiştir. Ona göre Horasan daha Ortodoks ve gelenekçi alimler yetiştirdiği gibi payına düşen orandan fazla şüpheli ve ser-

best fikirli insanlar yetiştirmiştir. Burada yetişen birçok düşünür yenilikçi ruha sahip olup sınırları aşıp yeni ufuklarda dolaşmaya istekliydi.

Samanilerin bölgede hakimiyet kurmalarıyla birlikte, her ne kadar her bir şehrin kendine göre ekonomik ve kültürel zenginliği olsa da, İslam öncesinde Zerdüştlük ve Budizm'in önemli merkezi olan Buhara siyasi ve entelektüel merkez olarak ön plana çıkmıştır. Buhara'da yazılı kültür o kadar zengindi ki pazar yerini dolduran kitapçılarda değişik dilde her çeşit kitabı bulmak mümkündü. Dahası kitapçılar satış yapabilmek için indirim yarışına girmektedirler. Starr'a göre Buhara elitleri özgür düşünceye ve İsmaililiğe meyilli olsalar da şehir geleneksel Sünniliğin kalesiydi ve Buhara uleması kendini Sünniliğin koruyucusu olarak görüyordu. Buhari ve diğer hadis bilginlerinin çoğunun bu bölgeden olmaları ve sözlü hadis kültürünü yazıya geçmeleri bölge insanının daha önce diğer dini geleneklerde yaptıkları derleme, tasnif ve çeviri faaliyetlerinin bir devamıdır. Starr'a göre hadislerin derlenmesi zahiri bir din anlayışının ön plana çıkmasına neden olmuş, buna karşı gösterilen tepki de Sufiliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Orta Asya'nın, hangi taraftan olursa, enine de boyuna da ölçüldüğü zaman dünyanın tam göbeğinde yer aldığı görülür. Bölge, yerleşik düzenin en kuzey, göçebe yaşamın en güney sınırlarını kapsamı içine almaktadır. Eski çağın en önemli kıtalar ötesi ticaret bölgesi olan bölge, İpek Yolu boyunca yer alır. Bu münasebetle onun kapısı dünyanın dört bir tarafına açıktır. Etrafındaki kültürel, manevi, siyasi, ticari ve ekonomik yeniliklerden her zaman etkilenmiştir. Helenizm, Tek Tanrıcılık, Zerdüştlük, Maniheizm, Budizm, Konfiçyüçülük, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinler bu bölgede hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. Burada Türkistan, Taraz, Oturar, İsficap, Cent, Sığanak gibi gelişmiş şehirler kuruldu. Onlar ticaret ve el sanatlarının, uluslararası ilişkilerin, entelektüel ve manevi hayatın büyük merkezleri şeklinde dönüşmüşlerdir. Yine bu bölge, insanlık tarihinin Ebu Nasır al-Farabi, Dede Korkut, Hoca Ahmet Yesevi, Süleyman Bakırgani gibi büyük şahsiyetlerini yetiştirmiş; kendi çağının bütün dünyaca bilinen Buhara, Merv, Semerkand, Herat şehirleri ile Doğu Urbanizminin parlak yıldızlarını bir araya toplamıştır.

Okuyucunun, Orta Asya bölgesinin bir zamanlar tarım, ticaret ve bilim-kültür alanında asırlarca dünyanın en gelişmiş bölgesi olduğunun hikayesini akıcı bir üslupla okurken bu yükseliş ve çöküşün nedenleri üzerinde düşünmeli, buradan bugünün entelektüel merkezlerinin ve kendi coğrafyasının geleceği ile ilgili dersler çıkarmalıdır.

bilig
Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
© Ahmet Yesevi Üniversitesi Müttevelli Heyet Başkanlığı

Yayın İlkeleri

bilig, Türk Dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihî ve güncel gerçeklerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymak; Türk Dünyasıyla ilgili olarak, uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmalarını kamuoyuna duyurmak amacıyla yayımlanmaktadır.

bilig'de, sosyal bilimler alanında, Türk Dünyasının tarihî ve güncel problemlerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir.

bilig'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı aranır. Türk Dünyasıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *bilig*'de yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

bilig, Kış/Ocak, Bahar/Nisan, Yaz/Temmuz ve Güz/Ekim olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Kış sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

bilig'e gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın için teslim edilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

bilig'de yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı*'na devredilmiş sayılır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu ve yazım tercihleri, yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazım Dili

bilig'de Türkçe ve İngilizce makaleler yayımlanır. Makalelerin Türkçe, İngilizce ve Rusça özetlerine yer verilir.

Yazım Kuralları

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, içeriği en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı, en fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı **koyu**, adresler ise normal ve eğik harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 75, en fazla 150 kelimeden oluşan Türkçe özet bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan a, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özün altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Anahtar kelimeler makale içeriği ile uyumlu ve kapsayıcı olmalıdır. Makalenin sonunda; yazı başlığı, öz ve anahtar kelimelerin İngilizce ve Rusçaları bulunmalıdır. Rusça özetler gönderilmediği takdirde dergi tarafından ilave edilir.

4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile 12 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 2.5 cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar öz ve kaynakça dahil 7.000 (yedibin) kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti eğik harfler gibi çifte vurgulamalara yer verilmemelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük ve koyu karakterde yazılmalıdır.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise sadece tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır. Aşağıda tablo örneği sunulmuştur.

Tablo 1. *bilig'deki Yayınlarla İlgili Bilgiler*

Yayın türü	Yayın sayısı	Sayfa sayısı			Kaynak sayısı		
		N	X	SS	N	X	SS
Makale	96	2042	21,3	7,5	2646	27,6	15,8
Kitap tanıtımı	4	30	7,5	4,4	31	7,8	8,3
Toplam	100	2072	20,7	7,9	2677	26,8	16,1

7. Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler.

8. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1.5 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır. Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır.

(Köprülü 1944: 15).

Birden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve 'vd.' yazılmalıdır:

(Gökay vd. 2002: 18).

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Tanpınar (1976: 131), bu konuda ...

Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarların soyadı, yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin ismi yazılmalıdır.

İkinci kaynaktan yapılan alıntılarda, asıl kaynak da belirtilmelidir:

Köprülü (1926, Çelik 1998'den).

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı ve tarih belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da belirtilmelidir. İnternet adreslerinde ise mutlaka kaynağa ulaşma tarihi belirtilmeli ve bu adresler kaynaklar arasında da verilmelidir:

www.turkedebiyatilismlersozlugu.com [Erişim: 15.12.2014]

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yararlanılan kaynağın yazarı soyadı önce belirtilecek şekilde gösterilmelidir.

Örnek:

İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yay.

Köprülü, Mehmet Fuat (1961). *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. İstanbul: MEB Yay.

Kaynağın iki yazarı varsa öncelikle çalışmada ismi önce yazılmış yazarın soyadı bilgisi ile başlanır, ; künye bilgilerinin alfabetik sıralanmasında ilk yazardan sonrakilerin soyadlarının öne alınmasının işlevi yoktur.

Örnek:

Taner, Refika ve Asım Bezirci (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Başvuru Kitapları. İstanbul: Gözlem Yay.

Kaynağın üçten fazla yazarı varsa, ilkinin soyadı ve adı yazılmalı, sonra vd. ya da ve diğerleri kısaltması kullanılmalıdır.

Örnek:

Akyüz, Kenan vd. (1958). *Fuzulî Türkçe Divân*. Ankara: İş Bankası Yay.

Kitap ve dergi adları eğik yazılmalı; makale, kitap bölümü gibi kaynaklar tırnak içinde gösterilmelidir. Kitap künyesinde sayfa no bilgisi gerekmezken; dergi, ansiklopedi maddesi, kitap bölümü gibi kısa yapıtlarda yararlanılan bölüme ait sayfa aralığı bilgisi mutlaka yer almalıdır.

Örnek:

Berk, İlhan (1997). *Poetika*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Demir, Nurettin (2012). “Türkçede Evidensiyel”. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Kitabı çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editörlük yapan varsa ismine yazar ve eser bilgisinden sonra yer verilmelidir.

Örnek:

Shaw, Stanford (1982). *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Sermet Matb.

Aynı yazara ait birden fazla yapıt kaynakçada gösterilecekse bu durumda, ilk esere yer verildikten sonra aynı yazarın diğer eserleri için ad ve soyadı düzenini yinelemek gerekmez, bunun yerine ad ve soyadı bilgisi yerine bir uzun çizgi konabilir. Aynı yazara ait birden fazla eserin kaynakçadaki sıralaması, soyadı alfabetik bir ayarlamaya müsait olmadığı için, eserlerin alfabetik sırasına göre yapılır.

Örnek:

Develi, Hayati (2002). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

_____ (2003). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi.

Kaynaklar, **bir yazarın birden fazla aynı tarihli yayını olması halinde**, (a, b) şeklinde gösterilmelidir.

Örnek:

Develi, Hayati (2002a). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

Develi, Hayati (2002b). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi.

Ansiklopedi maddelerinde madde yazarının biliniyorsa soyadı ve adından sonra, sırasıyla maddenin yazılış tarihi, tırnak içinde maddenin başlığı, ansiklopedinin tam adı, cilt nosu, yayın yeri, yayınevi ve sayfa aralığı belirtilmelidir:

Örnek:

İpekten, Haluk (1991). “Azmi-zâde Mustafa Hâleti”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 348-349.

Tezler, kaynak gösterilirken sırasıyla tez yazarının soyadı ve adından sonra, tezin yazıldığı tarih, eğik karakterle tezin tam başlığı, tez tipi, tezin hazırlandığı üniversitenin bulunduğu şehir ve üniversitenin adı yer almalıdır:

Örnek:

Karakaya, Burcu (2012). *Garibi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Yazmalar, Yazar. Eser Adı. Kütüphane. Koleksiyon. Katalog numarası. yaprağı. şeklinde kaynak gösterilmelidir:

Örnek:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi. A. Emirî Efendi. No. 1326. vr. 45a.

İnternette yer alan bir çalışmaya atıfta bulunmak için Yazarın soyadı, Yazarın adı. "Mesajın başlığı". İnternet adresi. (Erişim Tarihi) bilgilerini vermek yeterlidir.

Örnek:

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. "Geçinme Endeksi (Ücretliler)" Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.02.2009).

Henüz yayınlanmamış ama yayınlanmak üzere kabul edilmiş makale atıfları da şu şekilde gösterilebilir.

Örnek:

Atılım, Murat ve Ekin Tokat (2008). "Forecasting Oil Price Movements with Crack Spread Futures". *Energy Economics*. Baskıda (doi:10.1016/ j.eneco.2008.07.008).

Yazışma Adresi

Ahmet Yesevi Üniversitesi
bilig Dergisi Editörlüğü

Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad. No: 30
06430 Bahçelievler / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 216 06 00 • Faks: (0312) 216 06 09
bilig.yesevi.edu.tr
bilig@yesevi.edu.tr

bilig
Journal of Social Sciences of the Turkic World
© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Editorial Principles

bilig aims to present the cultural riches as well as the historical and contemporary realities of the Turkic world within a scientific framework. It also aims to inform the public of scientific studies of international quality focusing on the Turkic World.

bilig publishes articles that approach the current and historical problems of the Turkic world from a scientific perspective and propose solutions to these issues.

Submissions to *bilig* should be original articles producing new and worthwhile ideas and perspectives or evaluating previous studies in the field. *bilig* also publishes essays introducing authors and works and announcing new and recent activities related to the Turkic world.

An article to be published in *bilig* should not have been previously published or accepted for publication elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if this is clearly indicated.

bilig is published quarterly: Winter/January, Spring/April, Summer/July and Autumn/October. At the end of each year, an annual index is prepared and published in the Winter issue. Each issue is forwarded to subscribers, libraries and international indexing institutions within one month after its publication.

Review of Articles

Articles submitted to *bilig* are first reviewed by the Editorial Board in terms of the journal's editorial principles. Those found unsuitable are returned to their authors for revision. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance. Submissions found suitable are referred to two referees working in relevant fields. The names of the referees are kept confidential and referee reports are archived for five years. If one of the referee reports is positive and the other negative, the article may be forwarded to a third referee for further assessment or alternatively, the Editorial Board may make a final decision based on the nature of the two reports.

The authors are responsible for revising their articles in line with the criticism and suggestions made by the referees and the Editorial Board. If they disagree with any issues, they may make an objection by providing clearly-stated reasons. Submissions which are not accepted for publication are not returned to their authors.

The royalty rights of the articles accepted for publication are considered transferred to Ahmet Yesevi University Board of Trustees. Authors have full responsibility for the views expressed in their articles and for their stylistic preferences. Quotations from other articles and duplication of photographs are permitted as long as they are fully referenced and cited.

Language of Publication

Turkish and English articles are published in *bilig*. Abstracts of the articles are in Turkish, English and Russian..

Style Guidelines

The following rules should be observed while preparing an article for submission to *bilig*:

- 1. Title of the article:** The title should suit the content and express it in the best way, and should be written in **bold** letters. The title should consist of no more than 10-12 words.
- 2. Name(s) and address(es) of the author(s):** The name(s) and surname(s) of the author(s) should be written in **bold** characters, and addresses should be in normal font and italicized; the institution(s) the author(s) is/are affiliated with, their contact and e-mail addresses should also be specified.
- 3. Abstract:** The article should include an abstract in Turkish at the beginning. The abstract should explain the topic clearly and concisely in a minimum of 75 and a maximum of 150 words. The abstract should not include references to sources, figures and charts. Keywords of 5 to 8 words should be placed at the end of the abstract. There should be a single space between the body of the abstract and the keywords. The keywords should be comprehensive and suitable to the content of the article. The English and Russian versions of the title, abstract and keywords should be placed at the end of the article. In case the Russian abstract is not submitted, it will be added later by the journal.
- 4. Body Text:** The body of the article should be typed on A4 (29/7x21cm) paper on MS Word in Size 12 Times New Roman or a similar font using 1,5 line spacing. Margins of 2,5 cm should be left on all sides and the pages should be numbered. Articles should not exceed 7.000 words including the abstract and bibliography.

Passages that need to be emphasized in the text should not be bold but italicized. Double emphases like using both italics and quotation marks should be avoided.

5. Section Titles: The article may contain main and sub-titles to enable a smoother flow of information. The main titles (main sections, bibliography and appedices) should be fully capitalized while the sub-titles should have only their first letters capitalized and should be written in bold characters.

6. Tables and Figures: Tables should have numbers and captions. In tables vertical lines should not be used. Horizontal lines should be used only to separate the subtitles within the table. The table number should be written at the top, fully aligned to the left, and should **not** be in italics. The caption should be written in italics, and the first letter of each word in the caption should be capitalized. Tables should be placed where they are most appropriate in the text. Figures should be prepared in line with black-and-white printing. The numbers and captions of the figures should be centered right below the figures. The figure numbers should be written in italics followed by a full-stop. The caption should immediately follow the number. The caption should not be written in italics, and the first letter of each word should be capitalized. Below is an example table.

Table 1. *Information Concerning Publications in bilig*

Publication type	Number of publications	Number of pages			Number of references		
		N	X	SS	N	X	SS
Article	96	2042	21,3	7,5	2646	27,6	15,8
Book review	4	30	7,5	4,4	31	7,8	8,3
Total	100	2072	20,7	7,9	2677	26,8	16,1

7. Pictures: Pictures should be attached to the articles scanned in high-resolution print quality. The same rules for figures and tables apply in naming pictures.

The number of pages for figures, tables and pictures should not exceed 10 pages (one-third of the article). Authors having the necessary technical equipment and software may themselves insert their figures, drawings and pictures into the text provided these are ready for printing.

8. Quotations and Citations: Direct quotations should be placed in quotation marks. Quotations shorter than 2.5 lines should be placed within the flowing text. If the quotation is longer that 2.5 lines, it should be turned into a block quote with a 1.5 cm indentation on the right and left, and the font size should be 1 point smaller. Footnotes and endnotes should be avoided as much as possible. They should only be used for essential explanations and should be numbered automatically.

Citations within the text should be given in parentheses as follows:

(Köprülü 1944: 15)

When sources with several authors are cited, the surname of the first author is given and 'et. al' is added.

(Gökay et al. 2002: 18)

If the text already includes the name of the author, only the date should be given:

In this respect, Tanpınar (1976: 131) says ...

In sources and manuscripts with no publication date, only the surname of the author should be written; in encyclopedias and other sources without authors, only the name of the source should be written.

While quoting from a quotation, the original source should also be specified:

Köprülü (1926, qtd. in Çelik 1998).

Personal interviews should be cited within the text by giving the surnames and dates; they should also be cited in the bibliography. Internet references should always include date of access and be cited in the bibliography.

www.turkedebiyatilismlersozlugu.com [Accessed: 15.12.2014]

9. References: References should be placed at the end of the text, the surnames of authors in alphabetical order. The work cited should be entered with the surname of the author placed at the beginning:

Example:

İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yay.

Köprülü, Mehmet Fuat (1961). *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. İstanbul: MEB Yay.

If a source has two authors, the surname of the first author should be placed first; it is not functional to place the surname of the other authors first in alphabetical order.

Example:

Taner, Refika and Asım Bezirci (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler. Başvuru Kitapları*. İstanbul: Gözlem Yay.

If a source has more than three authors, the surname and name of the first author should be written, and the other authors should be indicated by et.al.

Example:

Akyüz, Kenan et.al. (1958). *Fuzulî Türkçe Dîvân*. Ankara: İş Bankası Yay.

The titles of books and journals should be italicized; article titles and book chapters

should be placed in quotation marks. Page numbers need not be indicated for books. Shorter works like journals, encyclopedia entries and book chapters, however, require the indication of page numbers.

Example:

Berk, İlhan (1997). *Poetika*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Demir, Nurettin (2012). “Türkçede Evidensiyel”. *bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Translator’s, compiler’s and editor’s names (if there are any) should follow the author and title of the work:

Example:

Shaw, Stanford (1982). *Osmanlı İmparatorluğu*. Trans. Mehmet Harmancı. İstanbul: Sermet Matb.

If several references by the same author need to be cited, then the name and surname of the author need not be repeated for subsequent entries following the first entry. A long dash may be used instead. Several references by the same author should be listed according to the alphabetical order of work titles.

Example:

Develi, Hayati (2002). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

_____ (2003). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi.

If **more than one work by the same author of the same date** need to be cited, they should be indicated by (a, b).

Example:

Develi, Hayati (2002a). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

Develi, Hayati (2002b). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi

For **encyclopedia entries**, if the author of the encyclopedia entry is known, the author’s surname and name are written first. These are followed by the date of the entry, the title of the entry in quotation marks, the full name of the encyclopedia, its volume number, place of publication, publisher and page numbers:

Example:

İpekten, Haluk (1991). “Azmi-zâde Mustafa Hâleti”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 348-349.

For **theses and dissertations**, the following order should be followed: surname and name of the author, date, full title of thesis in italics, thesis type, city where the university is located, and the name of the university:

Example:

Karakaya, Burcu (2012). *Garibi'nin Yusuf u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Master's Thesis. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Handwritten manuscripts should be cited in the following way: Author. Title of Work. Library. Collection. Catalogue number. sheet.

Example:

Âsım. *Zeyl-i Zübdeü'l-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi. A. Emirî Efendi. No. 1326. vr. 45a.

To cite **a study found on the Internet**, the following order should be followed: Author surname, Author name. “Title of message”. Internet address. (Date of Access)

Example:

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. “Geçinme Endeksi (Ücretliler)” Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Accessed: 04.02.2009).

An article accepted for publication but not yet published can be cited in the following way:

Example:

Atılım, Murat ve Ekin Tokat (2008). “Forecasting Oil Price Movements with Crack Spread Futures”. *Energy Economics*. In print (doi:10.1016/j.eneco.2008.07.008).

Address

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad. No: 30

06430 Bahçelievler / ANKARA / TÜRKİYE

Phone: +90 312 216 06 00 • Fax: +90 312 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr